

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut komunikačních studií a žurnalistiky

Katedra mediálních studií

Daniel Pavlis

**Komparace mediálních agend atentátů na
Reinharda Heydricha a Adolfa Hitlera**

Diplomová práce

Praha 2010

Autor práce: **Bc. Daniel Pavlis**

Vedoucí práce: **PhDr. Jakub Končelík, Ph.D.**

Oponent práce:

Datum obhajoby:

Hodnocení:

Bibliografický záznam

PAVLIS, Daniel. *Komparace mediálních agend atentátů na Reinharda Heydricha a Adolfa Hitlera*. Praha: Karlova univerzita, Fakulta sociálních věd, Katedra mediálních studií, Institut komunikačních studií a žurnalistiky, 2010. 202 s. Vedoucí diplomové práce PhDr. Jakub Končelík, Ph.D.

Anotace

Diplomová práce „Komparace mediálních agend atentátů na Reinharda Heydricha a Adolfa Hitlera“ se zabývá zkoumáním a popisem aplikace zcela konkrétních tiskových pokynů na reálný obsah legálního českého protektorátního tisku. Tento proces je podroben výzkumu během dvou jasně vymezených období (květen, červen 1942 a červenec, srpen 1944) a konkrétních mediálních agend (atentát na Reinharda Heydricha a Adolfa Hitlera). Na základě komparací tiskových pokynů a reálného mediálního obsahu práce mapuje mechanismus řízení a kontroly protektorátních médií na příkladu deníku „Národní politika“.

Součástí diplomové práce je tento praktický výzkum, vycházející z bohatého archivního materiálu Národního archivu ČR a dobového tisku, stejně jako teoreticko-historický kontext, podávající stručný přehled historických událostí, stěžejních pro následný výzkum, a teoretické minimum z oblasti řízení médií v totalitním prostředí a Protektorátu Čechy a Morava. Nedílnou částí diplomové práce jsou také velmi rozmanité a obsáhlé přílohy, které tvoří druhý svazek této práce.

Annotation

The diploma thesis „Comparison of media agendas of the assassinations of Reinhard Heydrich and Adolf Hitler“ deals with research and description of entirely concrete press instructions application on a real content of legal Czech protectoral press. This process is the main object of research of two concretely defined eras (May, June 1942 and July, August 1944) and two particular media agendas (assassination of Reinhard Heydrich and Adolf Hitler). Based on a comparison between the press instructions and

real media content, the diploma thesis describes mechanisms of press regulation and control of protectoral media on an example of daily newspapers „Národní politika“.

One part of the diploma thesis is this practical research which results from rich archive material of the National archive of the Czech Republic and from period press. The second part is a theoretical-historic context offering a brief overview of historic events which are important for the following research, and the theoretic minimum from the sphere of press regulation in totalitarian environment and in Protectorate of Bohemia and Moravia as well. An integral part of the diploma thesis is also a very various and comprehensive appendix which creates another sheaf of this diploma thesis.

Klíčová slova

Média, řízení tisku, atentát na Reinharda Heydricha, atentát na Adolfa Hitlera, Protektorát Čechy a Morava, komparace, mediální agenda, český tisk, tiskové pokyny, cenzura

Keywords

Media, press regulation, assassination of Reinhard Heydrich, assassination of Adolf Hitler, Protectorate of Bohemia and Moravia, comparison, media agenda, Czech press, press instructions, censorship

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval samostatně a použil jen uvedené prameny a literaturu.
2. Vlastní text práce bez anotací a příloh má celkem 321 588 znaků s mezerami (bez poznámek pod čarou), tj. 179 normostran.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna veřejnosti pro účely výzkumu a studia.

V Praze, dne 17. 5. 2010

Daniel Pavlis

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval svému vedoucímu diplomové práce PhDr. Jakubovi Končelíkovi, Ph.D. za základní vhled do zpracovávané tematiky, za jeho čas a přínosné poznámky.

Institut komunikačních studií a žurnalistiky UK FSV
Teze MAGISTERSKÉ diplomové práce

TUTO ČÁST VYPLŇUJE STUDENT:

Příjmení a jméno diplomanta:

Pavlis Daniel

Razítko podatelny:

Imatrikulační ročník diplomanta:

2007

E-mail diplomanta:

dan.pavlis@centrum.cz

Studijní program/studijní obor:

Mediální studia

katedra mediálních studií IKSŽ UK FSV
k rukám Doc. PhDr. Jana Jiráka, Ph.D.

Předpokládaný název práce v češtině:

Komparace mediálních agend atentátů na Reinharda Heydricha (květen 1942) a Adolfa Hitlera (červenec 1944) z pohledu vztahu oficiálních pokynů vůči reálným mediálním obsahům v Protektorátu Čechy a Morava

Předpokládaný název práce v angličtině:

The comparison of media agendas of the assassinations of Reinhard Heydrich (May 1942) and Adolf Hitler (July 1944) in the view of relation between the official documents and real media contents in the Protectorate of Bohemia and Moravia

Předpokládaný termín dokončení (semestr, školní rok – vzor: ZS 2012)

(diplomovou práci je možné odevzdat nejdříve po dvou semestrech od schválení tezí, tedy teze schválené v LS 2010/2011 umožňují obhajovat práci nejdříve v LS 2011/2012):

LS 2009/2010

Pedagog, s nímž byly teze konzultovány (příjmení, jméno, pracoviště – vzor: Mocnář, Karel, KMS IKSŽ UK FSV):

PhDr. Jakub Končelík, Ph.D.

Charakteristika tématu a jeho dosavadní zpracování (rozsah do 1800 znaků):

Hlavním tématem diplomové práce má být komparace mediálních agend dvou významných událostí v období druhé světové války (atentát na Reinharda Heydricha a atentát na Adolfa Hitlera v červenci roku 1944) na základě srovnání oficiálních příkazů a doporučení s reálnými mediálními obsahy legálního tisku v Protektorátu Čechy a Morava ve dvou rozdílných obdobích (květen a červen 1942, červenec a srpen 1944).

Události byly vybrány na základě jejich důležitosti (první a druhý/třetí muž Třetí říše) a společného zájmu nacistického režimu tyto propagandisticky vyložit a zasadit úder domácí a zahraniční opozici prostřednictvím masových médií, která byla vybrána z důvodu vysoké míry penetrace sdělení do společnosti a její možné zastrašení.

Jedná se o práci s protektorátní problematikou, která sice byla poměrně podrobně zpracována, ale především v oblasti samotné historie. Do jisté míry je známa i analýza mediálního prostředí v době Protektorátu, ovšem absentuje zde konkrétní ukázka zpracování konkrétního tématu v těchto podmínkách a jeho možná proměna.

O zaplnění tohoto prostoru jsem se pokusil už svojí bakalářskou prací (Mediální agenda atentátu na Reinharda Heydricha, 2007), ovšem pouze na pozadí jediné dějinné události přímo v Protektorátu, a to v rámci daného mediálního systému (květen, červen 1942).

Předpokládaný cíl diplomové práce, původní přínos autora diplomové práce ke zpracování tématu, případně formulace problému, výzkumné otázky nebo hypotézy (rozsah do 1800 znaků):

Cílem diplomové práce je srovnání dvou mediálních agend v různém období trvání Protektorátu Čechy a Morava, které s sebou může nést rozdílné atributy v naplňování pokynů mediálního dohledu v reálném mediálním obsahu. O rozdílnosti protektorátního mediálního systému v čase víme, konkrétní mediální agendy a jejich možné proměny však známe jen v omezené míře.

Proto je hlavním cílem a zároveň přínosem diplomové práce komparace dvou konkrétních mediálních agend, které mají do jisté míry podobnou povahu: atentát na zastupujícího říšského protektora Reinharda Heydricha (květen 1942) a neúspěšný atentát na Adolfa Hitlera (červenec 1944).

Přínosem je komparace konkrétních příkazů oficiálním médiím s reálných obsahem těchto listů na pozadí těchto dvou klíčových událostí, ve dvou rozdílných obdobích.

Tato komparace bude přínosná i s ohledem na českou respektive německou realii, jejíž pokrytí se může v médiích lišit právě kvůli této skutečnosti.

Předpokládaná struktura práce (rozdělení do jednotlivých kapitol a podkapitol se stručnou charakteristikou jejich obsahu):

ÚVOD

Vymezení obsahu a cílů práce se základním historicko-sociálním pozadím doby. Nastínění metod a zkoumaných materiálů, používané postupy.

1. KAPITOLA - historický kontext

Stručné nastínění nejdůležitějších historických faktů. Cesta Německa k nacismu a počátek druhé světové války. Protektorát Čechy a Morava, jeho existence a správní systém. Osoba Reinharda Heydricha jako zastupujícího říšského protektora a osoba Adolfa Hitlera ve vztahu k Protektorátu.

Předpokládaný rozsah: 15 stran

Důvody a průběh atentátu na Reinharda Heydricha, rekapitulace pokusů o atentát na Adolfa Hitlera s důrazem na akci Clause von Stauffenberga v červenci 1944.

Předpokládaný rozsah: 10 stran

2. KAPITOLA - systém dohledu nad médii v Protektorátu

Teoretické přístupy k fungování médií v nedemokratických režimech a ve výjimečných situacích. Konkrétní systém dozoru uplatňovaný v Protektorátu Čechy a Morava po celou dobu jeho existence se zřetelem na rozdíly v letech 1942 a 1944. Dopady těchto diferencí na reálné fungování médií a jejich obsahy, postavení novinářů.

Struktura zkoumaných periodik.

Předpokládaný rozsah: 15 stran

3. KAPITOLA - Atentát na Reinharda Heydricha, komparace nařízení a mediálních obsahů

Komparace oficiálních archivních materiálů, týkajících se dohledu nad médii a jejich fungováním v Protektorátu, s reálným obsahem vybraných oficiálních deníků v době atentátu a následného stanného práva. Ukázky, jak byly příkazy realizovány samotnými novináři, do jaké míry byly naplněny a jak se tento dohled odrážel v reálném obsahu novin.

Předpokládaný rozsah: 45 stran

4. KAPITOLA - Atentát na Adolfa Hitlera, komparace nařízení a mediálních obsahů

Komparace oficiálních archivních materiálů, týkajících se dohledu nad médii a jejich

fungováním v Protektorátu, s reálným obsahem vybraných oficiálních deníků v době atentátu a následného procesu vypořádávání se s iniciátory. Ukázky, jak byly příkazy realizovány samotnými novináři, do jaké míry byly naplněny a jak se tento dohled odrážel v reálném obsahu novin.

Předpokládaný rozsah: 45 stran

5. KAPITOLA - Komparace mediálních agend z roku 1942 a 1944

Komparace dvou mediálních agend ve dvou rozdílných (z hlediska správního systému dozoru nad médii) obdobích a na pozadí dvou význačných dějinných událostí.

Odlišnosti v informování z hlediska dobového (první vs. druhá polovina druhé světové války), lokačního (Protektorát vs. Říše) a správního (vliv na média Wolfganga Wolframa von Wolmara vs. vliv Emanuela Moravce).

Předpokládaný rozsah: 15 stran

ZÁVĚR

Označení cílů diplomové práce a jejich přínos. Shrnutí předkládaného tématu a závěrů a konstatování jednotlivých kapitol, jejich důležitost pro pochopení fungování médií v době Protektorátu. Podobnosti a rozdílnosti dvou konkrétních mediálních agend na základě komparace oficiálních příkazů a doporučení s reálným obsahem oficiálních deníků.

PŘÍLOHY

Kompletní rešerše novinových obsahů týkajících se daného tématu.

Archivní materiály Národního archivu.

Vymezení podkladového materiálu (např. analyzované tituly a období, za které budou analyzovány) a **metody (techniky) jeho zpracování:**

Analyzované tituly

Na základě zkušenosti se zpracováním tématu atentátu na Reinharda Heydricha v rámci bakalářské práce bych volil pravděpodobně jediný titul, nejspíše pražské vydání deníku *Národní politika*. Sledované období se bude pohybovat v obou případech kolem jednoho měsíce, a to na základě historicky akceptovatelných mezních bodů obou agend. V případě mediální agendy atentátu na Reinharda Heydricha ode dne atentátu (27. 5. 1942) až po ukončení tzv. heydrichiády (8. 7. 1942). V případě neúspěšného atentátu na Adolfa Hitlera z roku 1944 ode dne atentátu (20. 7. 1944) až po vypořádání se s iniciátory ze strany nacistické moci (jedním z pravděpodobných závěrů by mohla být poprava bratra Clause von Stauffenberga, Bertholda, 10. 8. 1944)

Další materiály

Primární archivní materiály Národního archivu (např. fondy MORAVEC-AMV 39, PATZAK, Národní soud)

Metoda

Následná komparace archivních pramenů s reálným mediálním obsahem.

Základní literatura (nejméně 10 nejdůležitějších titulů k tématu a metodě jeho zpracování; u všech titulů je nutné uvést stručnou anotaci na 2-5 řádků):

AMORT, Čestmír: *Heydrichiáda*. Praha: Naše vojsko, 1965. 319 s. ISBN neuvedeno

Historická studie heydrichády, obsahující stručný výklad tohoto období ve své první části a podávající doplňující informace prostřednictvím dobových dokumentů ve druhé části knihy.

Právě tyto dokumenty tvoří hlavní část a jsou cenným podkladem pro studium dané doby.

BEDÜRFTIG, Friedemann: *Třetí říše a druhá světová válka: Lexikon německého nacionálního socialismu 1933-1945.* Praha: Prostor, 2002. 672 s. ISBN 80-7260-109-1

Klasický výkladový slovník, specializující se na období převzetí moci nacisty v Německu a fašisty v Itálii a následný vývoj v období druhé světové války. Dílo obsahuje přehled nejdůležitějších historických událostí a podrobností o životě nejvýznamnějších představitelů a jejich činů. Součástí je i výklad vojenské techniky a přiblížení válečných zločinů.

BERÁNKOVÁ, Milena: *Dějiny československé žurnalistiky; 3. díl. Český a slovenský tisk v letech 1918-1944.* Praha: Novinář, 1988. 315 s. ISBN neuvedeno

Učebnice probírající vývoj československé žurnalistiky a československého novinářství v období první republiky a během nacistické okupace. Obsah tvoří obecný vývoj tisku v této době, stejně jako konkrétní názvy a osudy jednotlivých titulů a novinářů.

BOROVÍČKA, Václav Pavel: *Atentáty, které měly změnit svět.* Praha: Svoboda, 1975. 393 s. ISBN neuvedeno

Kniha věnovaná nejznámějším a nejzásadnějším atentátům moderní doby, které měly vliv na historický vývoj. Součástí jsou i atentáty na Reinharda Heydricha a Adolfa Hitlera.

CEBE, Jan - KONČELÍK, Jakub: *Novinářský aktivismus: protektorátní kolaborantská žurnalistika a její hlavní představitelé z řad šéfredaktorů českého legálního tisku.* In: Sborník Národního muzea v Praze, řada C – Literární historie. 2008, roč. 53, č. 1-4, s. 39-48. ISSN 0036-5351.

Studie seznamující čtenáře s oficiální protektorátní žurnalistikou, jejími představiteli a jejich osudy. Zabývá se mírou kolaborace a chováním hlavních protagonistů tohoto proudu.

ČVANČARA, Jaroslav: *Akce atentát.* Praha: Magnet-Press, 1991. 126 s. ISBN 80-85110-77-6

Popis atentátu na zastupujícího říšského protektora Reinharda Heydricha. Součástí je rozsáhlá fotodokumentace přípravy atentátníků z doby jejich výcviku ve Velké Británii včetně následků jejich činu až po jejich smrt.

ČVANČARA, Jaroslav: *Někomu život, někomu smrt: československý odboj a nacistická okupační moc.* Praha: Laguna, 2003. 3 svazky. ISBN 80-86274-55-1

Soupis nejvýznamnějších československých odbojářů v Protektorátu Čechy a Morava i v cizině. Soubor několika tisíc dokumentárních fotografií, které vedle hrdinů odboje přibližují i atmosféru během okupace.

DeFLEUR, Melvin - BALL-ROKEACHOVÁ, Sandra: *Teorie masové komunikace.* Praha: Karolinum, 1996. 363 s. ISBN 80-7184-420-9

Učebnice masové komunikace mapující její vývoj a proměny, přibližující hlavní rysy tohoto speciálního druhu komunikace a změny ve společnosti s ní spojené.

FIDLER, Jiří: *Atentát 1942: malý encyklopedický slovník.* Brno: Jota, 2002. 169 s. ISBN 80-7217-177-1

Kniha encyklopedického charakteru obsahující hesla týkající se atentátu na Reinharda Heydricha. Hlavní část tvoří především hesla osobností spojených s atentátem, jména a charakteristika odbojářů a českého odboje. Nechybí ani reálie potřebné k pochopení doby a činu dvou českých výsadkářů.

FINKER, Kurt: *Atentát na Hitlera: Stauffenberg a 20. červenec 1944.* Praha: Orbis, 1973. 291 s.

Kniha zabývající se osobností Clause von Stauffenberga, hlavní postavy spiknutí proti Adolfu Hitlerovi s krycím názvem Valkýra. Popis jeho života a motivace k činu, který měl změnit situaci nejen v Německu.

GEBHART, Jan, KUKLÍK, Jan: *Dramatické i všední dny protektorátu.* Praha: Themis, 1996. 288 s. ISBN 80-85821-35-4

Kniha přibližuje atmosféru v Protektorátu Čechy a Morava a přináší plastický obraz doby.

Především díky kombinaci prezentace faktů historicky významných událostí s popisem všedních starostí během války a okupace. Konfrontace oficiálně známého a každodenního pomáhá k lepšímu pochopení situace.

GREGOROVIC, Miroslav: *Kapitoly o českém fašismu.* Praha: Lidové noviny, 1995. 186 s. ISBN 80-7106-100-X

Studie mapující vznik a vývoj fašismu, rasových teorií a jejich implementaci do českého prostředí. Zabývá se také konkrétními projevy a uskutenčeními, řeší možný návrat této ideologie a její přitažlivost pro lidi během hospodářské krize a frustrace z národního vývoje.

HAMŠÍK, Dušan, PRAŽÁK, Jiří: *Bomba pro Heydricha.* Praha: Mladá fronta, 1964. 304 s. ISBN neuvedeno

Kniha zabývající se v první části osobností Reinharda Heydricha, jeho stručnou biografii včetně jeho mládí a působení u námořnictva. Druhá část přibližuje politickou motivaci atentátu.

IVANOV, Miroslav: *Atentát na Reinharda Heydricha.* Praha: Panorama, 1987. 327 s. ISBN 80-86529-36-3

Atentát na Reinharda Heydricha a období následné heydrichiády popisovaný prostřednictvím monologů očitých svědků, obyčejných i zainteresovaných lidí. Kniha přináší některé nové skutečnosti, zabývá se i oficiálními dokumenty doby.

JIRÁK, Jan, KÖPPLOVÁ, Barbara: *Média a společnost.* Praha: Portál, 2003. 207 s. ISBN 80-7178-697-7

Podstata mediální komunikace, její vývoj a vzájemná interakce mezi masovými médii, jednotlivci a společností. Kniha zabývající se také účinky médií, jejich vlivem na myšlení lidí a proměnu vztahu. Kniha má formu učebního textu.

JIRÁK, J., ŘÍCHOVÁ, B.: *Politická komunikace a média.* Praha: Karolinum, 2000. 163 s. ISBN 80-246-0182-6

Sborník obsahující jednotlivé studie a příspěvky ke vztahu politiky a médií. Podstata politické komunikace, její možné varianty a proměny, závislost na společnosti a rozvoji masmédií. Obsah tvoří texty Schulze, Deutsche, Bella, Katze, McQuaila a Currana.

KÁRNÍK, Zdeněk: *České země v éře první republiky. Díl třetí: O přežití a život.* Praha: Libri, 2003. 803 s. ISBN 80-7277-119-1

Dějiny samostatného československého státu v letech 1918 - 1938. Součástí je i širší historický kontext evropského vývoje v popisovaném období. Třetí díl se zabývá nástupem nacismu a důsledky spojenými s tímto dějinným vývojem v českých zemích.

KLEMPERER, Klemens von: *Atentát na Hitlera: muži 20. července.* Praha: Agentura VPK, 2005. 301 s. ISBN 80-7334-082-8

Biografie jednotlivých důležitých osob v souvislosti s nezdařeným atentátem na Adolfa Hitlera v červenci roku 1944. Motivace jednotlivých členů, jejich společný cíl a rozdílnosti v náhledu na uspořádání společnosti a světa bez Adolfa Hitlera.

KLIMEK, Antonín: *30. 1. 1933 Nástup Hitlera k moci.* Praha: Havran, 2003. 197 s. ISBN 80-86515-28-1

Kniha mapující genezi vlivu Adolfa Hitlera na německou společnost. Zabývá se historickými reáliemi, které pomohly Hitlerovi dostat se k moci (výsledek první světové války a jeho důsledek pro Německo, hospodářská krize). Práce mapuje první Hitlerovy pokusy o převzetí moci v Německu k naplnění jeho cíle. Kniha se také zabývá historií česko-německých vztahů a jejich proměnou v souvislosti s nástupem nové ideologie.

KNOPP, Guido: *Atentáty na Hitlera.* Praha: Euromedia Group - Ikar, 2007. 379 s. ISBN 978-80-249-0870-0

Souhrn neúspěšných pokusů o atentát na Adolfa Hitlera od samého počátku druhé světové války (1939) po nejznámější akci Clause von Stauffenberga (1944). Hlavní část tvoří právě

tento pokus, jeho průběh a následky v podobě represí.

KONČELÍK, Jakub: Řízení a kontrola českého tisku v Protektorátu Čechy a Morava. In: Foret, M., Lapčík, M., Orság, P. (ed.): Média dnes: reflexe mediality, médií a mediálních obsahů. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 2008. s. 295-311. ISBN 978-80-244-2023-3.

Popis protektorátního mediálního systému, jeho vývoj a proměny. Jak fungoval německý dohled nad českými oficiálními médii a jakými způsoby byl uplatňován.

KONČELÍK, Jakub - CEBE, Jan - KÖPPLOVÁ, Barbara - NEČAS, Vlastimil - KRYŠPÍNOVÁ, Jitka: Řízení tisku v letech 1939–1945: analýza protektorátních tiskových porad. Mediální studia. 2007, roč. 2, č. 3, s. 272-291. ISSN 1801-9978.

Popis důležité části německého dohledu nad oficiálními protektorátními médii. Analýza tiskových porad, zřízených pro potřeby usměrnění obsahů českých médií prostřednictvím šéfredaktorů.

KONČELÍK, Jakub - KÖPPLOVÁ, Barbora - KRYŠPÍNOVÁ Jitka: Český tisk pod vládou Wolfganga Wolframa von Wolmara: stenografické zápisky Antonína Fingera z protektorátních tiskových porad 1939-1941. Praha: Karolinum, 2003. 503 s. ISBN 80-246-0591-0

Přepis záznamů z tiskových porad vedených Wolfgangem Wolframem von Wolmarem s novináři, kteří působili v oficiálním protektorátním tisku v období 1939-1941. Počátek německého dohledu nad českým periodickým tiskem a konkrétní forma jeho uplatnění.

KRÁL, Václav: Pravda o okupaci. Praha: Naše vojsko, 1962. 359 s. ISBN neuvedeno

Profil nacistického okupačního systému v Československu. Vývoj, metody, proměny, cíle a následky prezentované prostřednictvím dobových dokumentů, které mapují útlak a represe vůči českému obyvatelstvu v Protektorátu.

KRIEGER, Joel: Oxfordský slovník světové politiky. Praha: Ottovo nakladatelství, 2000. 1090 s. ISBN 80-7181-463-6

Encyklopedie obsahující převážně hesla z oblasti politiky a politologie, přibližující biografii některých významných státníků a historických osobností. Klasická publikace slovníkového typu.

KUNCZIK, Michael: Základy masové komunikace. Praha: Karolinum, 1995. 307 s. ISBN 80-7184-134-X

Základní vhled do problematiky masové komunikace. Její charakteristické rysy, odlišnosti od jiných typů komunikace, otázky postavení novináře.

MacDONALD, Callum: Úder z Londýna: Atentát na obergruppenführera SS Reinharda Heydricha. Praha: BB art, 1997. 263 s. ISBN 80-86070-26-3

Publikace seznamující s atentátem na Reinharda Heydricha především z pohledu Velké Británie, která akci zosnovala ve spolupráci s československými exilovými osobnostmi. Kniha přibližuje motivaci a zabývá se také politickými aspekty akce namířené proti zastupujícímu říšskému protektorovi.

Malá československá encyklopedie. Praha: Academia, 1984-1987. 6 svazků.

Encyklopedie obsahující hesla z různých oblastí lidské činnosti a historie.

MARŠÁLEK, Pavel: Protektorát Čechy a Morava: státoprávní a politické aspekty nacistického okupačního režimu v českých zemích 1939-1945. Praha: Karolinum, 2002. 347 s. ISBN 80-246-0302-0

Právní vymezení Protektorátu, jeho správní systém a sféra českého a německého vlivu na fungování protektorátních záležitostí. Součástí jsou i konkrétní právní úpravy. Proměna nacistické okupační politiky, její metody a důsledky pro život v Protektorátu.

MASTNÝ, Vojtěch: Protektorát a osud českého odboje. Praha: Eurolex Bohemia, 2003. 238 s. ISBN 80-86432-56-4

Studie a hodnocení českého zahraničního i domácího odboje. Charakteristické vlastnosti a

ambice hlavních politických aktérů na straně Německa (K. H. Frank, Konstantin von Neurath, Adolf Hitler) a Československa (Edvard Beneš, Emil Hácha, Alois Eliáš). Zabývá se jak otázkou vzniku odboje a emigrace představitelů vlády, tak pozdějším vývojem.

McNAIR, Brian: *Sociologie žurnalistiky*. Praha: Portál, 2004. 182 s. ISBN 80-7178-840-6
Teoretická práce, jejímž obsahem je vztah médií a společnosti. Jak média ovlivňují společnost, její zvyky a chování a jak naopak působí společnost na média (mediocentrický a sociocentrický pohled). Kniha nabízí řadu definic z oblasti žurnalistiky a sociologie.

McQUAIL, Denis: *Úvod od teorie masové komunikace*. Praha: Portál, 1999. 448 s. ISBN 80-7178-200-9

Publikace učebnicového typu, která seznamuje studenty se základními pojmy masové komunikace. Součástí jsou různé přístupy nahlížení na média, jejich možnou normativní roli a postavení ve společnosti, vývoj masové komunikace jako stěžejního tématu moderní doby.

McQUAIL, Denis: *Masová média ve veřejném zájmu: hledání rámce norem pro chování médií*. In: Jiráček, J., Říhová, B.: *Politická komunikace a média*. Praha: Karolinum, 2000. 163 s. ISBN 80-246-0182-6

Revize čtyř teorií tisku a nastínění nové koncepce normativního pojetí médií v soudobé společnosti. Úloha médií, očekávání a vztah společnosti a médií. Otázka obhajitelnosti veřejnoprávního konceptu médií a možný přínos pro společnost.

MOORHOUSE, Roger: *Atentáty na Hitlera: spiklenci, vrahové a diktátor, který unikl smrti*. Praha: BB art, 2008. 447 s. ISBN 978-80-7381-304-8

Shrnutí všech neúspěšných pokusů o atentát na Adolfa Hitlera od roku 1938. Kniha se zabývá jak aktivitami německých osob, tak zahraničních aktivit směřujících k jeho likvidaci. Řeší také pokus Clause von Stauffenbraga o převrat v Německu.

MORAVCOVÁ, Dagmar, BĚLINA, Pavel: *Kapitoly z dějin mezinárodních vztahů 1914-1941*. Praha: Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, 1998. 219 s. ISBN 80-86130-04-5

Přehled nejvýznamnějších dějinných událostí v letech 1914-1941. Od první světové války přes poválečný vývoj, hospodářskou krizi k počátku druhé světové války. Na dějinný vývoj publikace hledí optikou mezinárodních vztahů.

PASÁK, Tomáš: *Český fašismus 1922-1945 a kolaborace 1939-1945*. Praha: Práh, 1999. 486 s. ISBN 80-7252-017-2

Velmi komplexní přehled českých fašistických aktivit od dvacátých let dvacátého století včetně poválečných trestů pro kolaboranty. Součástí knihy je soupis fašistických organizací na území Československa a později Protektorátu Čechy a Morava. Kniha také přibližuje biografie nejvýznamnějších fašistických představitelů.

PASÁK, Tomáš: *Pod ochranou Říše*. Praha: Práh, 1998. 429 s. ISBN 80-85809-88-5

Analýza legálních politických proudů v Říši a v Protektorátu Čechy a Morava. Soupis politických stran a hnutí, jejich významní představitelé. Podoby českého fašismu a postoj české vlády.

PASÁK, Tomáš: *Soupis legálních novin, časopisů a úředních věstníků 1939-1945*. Praha: Univerzita Karlova, 1980. 441 s. ISBN neuvedeno

Kompletní soupis všech legálních tištěných médií v období Protektorátu.

PASÁKOVÁ, Jana: *Některé otázky periodického tisku v období pomnichovské, druhé republiky a otázky protektorátního tisku*. In: *Documenta pragensia XIX*, 2001 – Národnostní skupiny, menšiny a cizinci ve městech, Praha – město zpráv a zpravodajství. Praha: Scriptorium, 2001. 384 s. ISBN 80-86197-29-8

Studie zabývající se protektorátním tiskem, jeho postavením a podřízeností okupační správě. Popis mediálního systému v Protektorátu Čechy a Morava.

PAVLÍČEK, Tomáš: *Cenzurní systém, cenzurní zásah a literatura za druhé republiky*. In: *Literární archiv: Spisovatelé, společnost a noviny v proměnách doby – K 150. výročí úmrtí*

Karla Havlíčka, Ročník 38/2006. Praha: Literární archiv, 2007. ISBN 80-85085-75-5
Popis cenzurních metod, jejich vývoj a zakotvení v právním systému v období druhé republiky. Studie se zabývá obecně literaturou a okrajově zahrnuje i periodický tisk.

SIEBERT, Fredrick S., PETERSON, Theodore, SCHRAMM, Wilbur: *Four theories of the press: the authoritarian, libertarian, social responsibility, and soviet communist concepts of what the press should be and do.* Urbana: University of Illinois Press, 1956. 153 s. ISBN neuvedeno

Klasické dílo trojice autorů popisuje normativní roli médií ve společnosti a vychází z doby studené války. V jeho obsahu se odráží politická situace a adorovaná je koncepce libertariánská, zatímco systém fungování médií v autoritářské a sovětské společnosti je zavrhováný.

STEFFAHN, Harald: *Claus Schenk hrabě von Stauffenberg: Životopis strůjce atentátu na Hitlera.* Liberec: Dialog, 1995. 176 s. ISBN 80-85843-51-X

Biografie Clause von Stauffenberga - jednoho ze strůjců nejznámějšího pokusu o atentát na Adolfa Hitlera. Kniha popisuje jeho život, motivaci i jeho smrt, která byla výsledkem jeho aktivit směřujících proti Adolfu Hitlerovi.

VENOHR, Wolfgang: *Patrioti proti Hitlerovi: cesta k 20. červenci 1944.* Praha: Naše vojsko, 2008. 300 s. ISBN 978-80-206-0917-5

Kniha popisující genezi vnitropolitické situace v Německu až k neúspěšnému atentátu na Adolfa Hitlera v červenci 1944. Detailně rozebírá motivace a samotný akt atentátu, včetně následků pro jeho aktéry.

WELCH, David: *Němci proti Hitlerovi: opozice v třetí říši 1933-1945.* Praha: Knižní klub, 2005. 191 s. ISBN 80-242-1379-6

Popis protinacistické opozice v Německu v období nástupu nacismu k moci a v době druhé světové války. Nastínění opozičních proudů v německé společnosti, jejich cíle a konkrétní opatření proti režimu.

Diplomové a disertační práce k tématu (seznam bakalářských, magisterských a doktorských prací, které byly k tématu obhájeny na UK, případně dalších oborově blízkých fakultách či vysokých školách za posledních pět let)

CEBE, Jan: *Očistné procesy s kolaboranty z řad českých novinářů po roce 1945: případ Vladimíra Krychtálka.* Praha: Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut komunikačních studií a žurnalistiky, 2005. 202 s.

PAVLIS, Daniel: *Mediální agenda atentátu na Reinharda Heydricha.* Praha: Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut komunikačních studií a žurnalistiky, 2007. 166 s.

RENČÍNOVÁ, Pavla: *Český protektorátní tisk za Reinharda Heydricha.* Praha: Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut komunikačních studií a žurnalistiky, 2007. 91 s.

Datum / Podpis studenta

3.2.2009

.....

OBSAH

Úvod	18
1 Historické události v kontextu druhé světové války	22
1.1 Hitlerova cesta k moci – vznik Třetí říše	22
1.2 Politika Třetí říše – cesta ke 2. světové válce	24
1.3 Stručný válečný vývoj se zaměřením na rok 1942 a 1944	26
1.3.1 Začátek války	26
1.3.2 Situace v roce 1942	27
1.3.3 1943: Bod zlomu válečného vývoje	28
1.3.4 Rok 1944: válka pro Německo ztracena	28
1.3.5 Dějinné předpoklady pro atentát na Reinharda Heydricha a Adolfa Hitlera	29
1.4 Protektorát Čechy a Morava	30
1.4.1 Cesta k Protektorátu	30
1.4.2 Postavení Protektorátu v rámci Říše	31
1.4.3 Správní systém Protektorátu	33
1.4.4 Správní reforma Reinharda Heydricha	33
1.4.5 Vývoj správní reformy po Heydrichově smrti	34
1.5 Osobnost Reinharda Heydricha	36
1.5.1 Blesková kariéra Reinharda Heydricha	36
1.5.2 Reinhard Heydrich na Pražském hradě	38
1.6 Atentát na Reinharda Heydricha	39
1.6.1 Příprava atentátu	39
1.6.2 Atentát	40
1.7 Osobnost Adolfa Hitlera	42
1.7.1 Hitlerova cesta od umění k politice	42
1.7.2 Cesta Hitlera k postu říšského kancléře	43
1.7.3 Hitlerův vzestup a pád	44
1.8 Atentáty na Adolfa Hitlera	45
1.8.1 Operace Valkýra	46
1.8.2 Atentát z 20. července 1944	47
1.8.3 Valkýra v chodu	48
1.8.4 Následky atentátu	49
2 Správní systém struktury dohledu a fungování médií v Protektorátu	52
2.1 Řízení a kontrola médií v nedemokratických režimech	52
2.1.1 Čtyři teorie tisku	54
2.2 Struktura dohledu a fungování médií v Protektorátu	56
2.2.1 Československá cenzura a protektorátní převzetí jejího právního rámce	56
2.2.2 Cenzura v Protektorátu Čechy a Morava	58
2.2.3 Dvojkolejnost protektorátního správního systému ve věci tisku	58
2.2.4 Konec dvojkolejnosti ve věci protektorátního tisku	62
2.2.5 Protektorátní tisk a novináři	63
2.2.6 Národní politika	64

3	Podklady pro komparaci oficiálních příkazů s reálným obsahem tisku.....	70
3.1	Národní politika	70
3.2	Cenzurní pokyny ÚTDS.....	71
3.3	Tiskové porady	72
3.4	Ostatní dokumenty	73
3.5	Zahraníční tiskový archiv	73
4	Komparace tiskových a cenzurních pokynů týkajících se bezprostředně atentátu na Reinharda Heydricha s reálným obsahem Národní politiky v období druhého stanného práva.....	75
4.1	Cenzurní pokyny ÚTDS.....	75
4.2	Pravidelné týdenní tiskové konference	90
4.2.1	Tisková konference z 30. května 1942.....	91
4.2.2	Pravidelná týdenní tisková porada šéfredaktorů denního tisku v Autoklubu 4. června 1942	98
4.2.3	Pravidelná týdenní tisková porada šéfredaktorů denního tisku v Tagespresse 18. června 1942.....	106
4.2.4	Pravidelná týdenní tisková porada šéfredaktorů denního tisku 2. července 1942	110
4.3	Ostatní pokyny a dokumenty.....	114
4.3.1	Recepce šéfredaktorů u státního tajemníka K. H. Franka 11. června 1942	114
4.3.2	Projevy oficiální povahy.....	122
4.3.3	Projevy Emanuela Moravce.....	124
4.3.4	Lidice a Ležáky.....	127
4.3.5	Obecné směrnice k obsahu tisku	130
4.4	Zahraníční média a atentát na Heydricha	131
4.5	Syntéza pokynů a jejich reálný obraz v Národní politice	133
5	Komparace tiskových a cenzurních pokynů týkajících se bezprostředně atentátu na Adolfa Hitlera z 20. 7. 1944 s reálným obsahem Národní politiky	134
5.1	Cenzurní pokyny ÚTDS.....	134
5.1.1	Pokyny týkající se bezprostředně atentátu na Adolfa Hitlera.....	135
5.1.2	Pokyny sledovaného období bez souvislosti s atentátem na Hitlera.....	139
5.2	Tiskové porady	143
5.2.1	Řádná tisková porada šéfredaktorů českého denního tisku dne 28. července 1944.....	144
5.3	Zpravodajství agentury Reuter	168
5.4	Zahraníční média a atentát na Hitlera	180
5.4.1	Atentát z 20. července 1944 a zahraniční média.....	180
5.5	Syntéza pokynů a jejich reálný obraz v Národní politice	183

6	Komparace mediálních agend atentátu na Reinharda Heydricha a Adolfa Hitlera	185
6.1	Struktura řízení a dohledu protektorátních médií v květnu a červenu roku 1942, a v červenci až srpnu roku 1944.....	185
6.2	Typy pokynů předávaných protektorátnímu tisku	186
6.3	Rozdílný přístup ke zkoumaným agendám	187
6.4	Určující faktory pro reálný obsah Národní politiky.....	188
6.5	Omezení závěrů	189
	Závěr	190
	English summary	192
	Seznam použitých zkratk	194
	Prameny a literatura	196
	Seznam příloh	201

Úvod

O druhé světové válce toho víme hodně, o Protektorátu Čechy a Morava také. Stejně tak bylo spoustu knih napsaných o německém diktátorovi Adolfu Hitlerovi i o zastupujícím říšským protektorovi Reinhardu Heydrichovi. Dostupné jsou materiály o skupině Antropoid a pražském atentátu na třetího muže Třetí říše. Z literatury o říšském kancléři a operaci „Valkýra“, která měla Hitlera zlikvidovat a umožnit vojenský převrat, můžeme vybírat. Přesto tato práce přináší něco nového, především z pohledu mediálního a převážně protektorátního.

Zatímco historickým faktům všech jmenovaných aspektů byla věnována velmi bedlivá pozornost, na otázku jejich konfrontace s běžným životem zatím nedostáváme dostatečné odpovědi. Takovým příkladem je mediální sféra, která nejdříve spoluutvářela atmosféru zodpovědnou za vyvolání největšího válečného konfliktu v historii, později se svým způsobem podílela na jeho vedení, a v neposlední řadě měla formovat myšlení obyvatel dobytých území. Jestliže média byla označována v historii za *čtvrtý stav* nebo *sedmou velmoc*, pak nemůžeme mít na mysli jen ideu médií jako *hlídacích psů demokracie*, ale také představu o promyšleném a rafinovaném způsobu, jak implementovat diktátorské a totalitní vize na uspořádání společnosti prostřednictvím periodického a neperiodického tisku. Ve válečném prostředí potom jako nástroj *propagandy*, která má sloužit k tvorbě veřejného mínění a šíření účelově zkreslených informací.

Předkládaná práce si dává za úkol upozornit právě na tyto aspekty, které v době druhé světové války sehrály velmi významnou úlohu na postupně se rozšiřujícím území Říše, jejíž součástí byl na základě Výnosu Adolfa Hitlera ze 16. 3. 1939 také Protektorát Čechy a Morava.¹ Právě média, jejich činnost, obsah, funkce a forma řízení nám poskytují zajímavý pohled na struktury vládnutí, uplatňování okupační moci a cíle okupantů v obsazeném území, v tomto případě v Protektorátu Čechy a Morava.

Součástí práce je proto seznámení s fungováním řízení protektorátních médií ze strany německých okupantů, strukturou uplatňování moci a jejich reálným obrazem na stránkách legálního protektorátního periodického tisku. Komparace úředních záznamů, tiskových konferencí pro novináře řízených Němci, cenzurních záznamů, poznámek

¹ Článek 1, odstavec 1. In: MARŠÁLEK, Pavel: *Protektorát Čechy a Morava*. Praha: Karolinum, 2002. s. 17

šéfredaktorů, významných projevů a dalších materiálů oficiálních okupačních a protektorátních míst s reálným obsahem Národní politiky, nabízí opomíjený aspekt historicko-mediálního bádání v období druhé světové války na území Protektorátu. Zatím se setkáváme spíše s publikacemi ryze historickými či naopak mediálními, které jsou navíc převážně výsledkem produkce několika málo posledních let.

V roce 2003 vyšly stenografické zápisy Antonína Fingera,² v roce 2010 pak přepis všech dostupných tiskových porad v Protektorátu.³ Další práce s podobnou tematikou už mají charakter příspěvků do odborných publikací⁴ a také samostatných odborných prací⁵, které se snaží absenci těchto materiálů zaplnit. Většinou však chybí konfrontace různých typů úředních pokynů, které jsou součástí popisované struktury, s reálným dopadem těchto nařízení na obsah tisku.⁶ Proto jsem se rozhodl v roce 2007 pro napsání práce s názvem *Mediální agenda atentátu na Reinharda Heydricha*, která se o podobnou syntézu pokusila. Jejím limitem je logická časová omezenost zkoumaného období mediální agendy na atentát na zastupujícího říšského protektora, jeho následky v podobě druhého stanného práva, Heydrichovy smrti, dopadení atentátníků a vyhlazení Lidic a Ležáků. Na období do července roku 1942 byl do jisté míry zaměřen i teoreticko-historický rámec práce, zabývající se kontextem vzniku a vývoje druhé světové války, Protektorátu Čechy a Morava, řízením legálního protektorátního tisku.

Přepřerováním a rozšířením původní práce předkládám historický a teoretický rámec prakticky celého období druhé světové války, a to nejen na území Protektorátu. Především však přináším komparaci mediálních agend dvou zásadních (z hlediska

² Časově omezeny na dobu působení Antonína Fingera jako jednoho z účastníků porad, tj. od 24. 11. 1939 do 21. 11. 1941. KONČELÍK, Jakub - KÖPPOVÁ, Barbara - KRYŠPÍNOVÁ, Jitka: *Český tisk pod vládou Wolfganga Wolframa von Wolmara: Stenografické zápisky Antonína Fingera z protektorátních tiskových porad 1939-1941*. Praha: Karolinum, 2003. 503 s. ISBN 80-246-0591-0

³ Součástí publikace jsou i odborné studie vztahující se k tématu řízení legálního tisku v Protektorátu. GEBHART, Jan - KÖPPOVÁ, Barbara - KRYŠPÍNOVÁ, Jitka a kolektiv: *Řízení legálního českého tisku v Protektorátu Čechy a Morava*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2010. 146 s. + CD. ISBN 978-80-246-1632-2

⁴ Např. KONČELÍK, Jakub: *Řízení a kontrola českého tisku v Protektorátu Čechy a Morava*. In: FORET, Martin - LAPČÍK, Marek - ORSÁG, Petr (ed.): *Média dnes: reflexe mediality, médií a mediálních obsahů*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 2008, s. 295-311; KONČELÍK, Jakub - CEBE, Jan - KÖPPOVÁ, Barbara: *Řízení tisku v letech 1939-1945: analýza protektorátních tiskových porad*. In *Mediální studia*, roč. 2 (2007), č. 3

⁵ Jen mezi absolventskými pracemi na FSV UK je titulů, zabývajících se na pozadí nějaké historické události protektorátním tiskem, mnoho.

⁶ Vlastimil Nečas například ve své studii *Nastolování agendy v rámci protektorátních tiskových porad: případová studie* zmiňuje, že se jedná „o první pokus o analýzu vztahu mezi tiskovými pokyny a výslednými mediálními obsahy,“ a to se věnuje z oficiálních pokynů jen tiskovým konferencím. In KONČELÍK, Jakub - CEBE, Jan - KÖPPOVÁ, Barbara: s. 55-66

válečného vývoje a uspořádání v Protektorátu v čase vzdálených) akcí, které ovlivnily (nebo mohly ovlivnit) vývoj v Protektorátu a samotné Říši: *atentát na Reinharda Heydricha* z 27. května 1942, a *atentát na Adolfa Hitlera* z 20. července 1944. Obě události jsou sledovány na stránkách legálního protektorátního tisku, konkrétně Národní politiky, která jako jedna z mála vycházela až do posledních válečných dnů.⁷

Důvody pro výběr tohoto titulu jsem se zabýval již ve své dřívější práci, pro kterou byly v podstatě zásadní.⁸ Pro kontinuitu a možnost relevantní komparace jsem ponechal tento deník zkoumaným vzorkem a jeho obsah jsem opět konfrontoval s archivními materiály Národního archivu, které jsou ovšem rozšířeny o další fondy⁹. V některých z nich byly nalezeny podklady pro doplnění původního textu, který (modifikovaný) tvoří část této nové práce. Důvody pro čerpání z dalších zdrojů jsou v zásadě dva: 1. *maximalizace rozmanitosti* archivních pramenů týkajících se atentátu na Adolfa Hitlera z 20. července 1944, od jehož spáchání a dopadení prvních původců uplynulo necelých 12 hodin¹⁰; a 2. *rozšíření výzkumného záměru* o komparaci se zajímavým obsahem periodického tisku v zahraničí, především ze Spojených států, který je součástí fondu Zahraničního tiskového archivu¹¹.

Tento fakt do jisté míry doplňuje schválenou tezi diplomové práce, jejímž původním záměrem bylo postupovat shodně s bakalářskou prací a následně nabídnout komparaci obou výzkumů, což je nakonec výsledkem předkládané práce. Přidáním dalšího (zahraničního) faktoru však diplomová práce nabízí ještě více, ovšem zcela ve

⁷ Z denních listů se v posledním roce války udrželo pouze 11 titulů: v Praze Lidové listy, Lidový deník, Národní práce, Národní politika, Národní střed, Polední list, Večerní České slovo a Venkov; v Brně Lidové noviny a Moravské noviny; v Plzni Nová Doba. BERÁNKOVÁ, Milena - KRIVÁNKOVÁ Alena - RUTTKAY, Fraňo: *Dějiny československé žurnalistiky, 3. díl*. Praha: Novinář, 1988. s. 239

⁸ Byl to: 1. Vysoký náklad deníku, 2. Komunikační kanál pro české parašutisty, 3. Vedení listu aktivistickými novináři Václavem Crhou a Janem Scheinostem, 4. Působení významných novinářů na postech redaktorů. PAVLIS, Daniel: *Mediální agenda atentátu na Reinharda Heydricha*. Praha: Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut komunikačních studií a žurnalistiky, Katedra žurnalistiky, 2007. Vedoucí práce PhDr. Jakub Končelík, PhD., s. 39-40

⁹ K fondům Emanuel Moravec (MORAVEC-AMV 39, číslo 794), Václav Patzák (PATZAK, číslo 480), Národní soud (NárS., číslo 925) a Archiv Syndikátu novinářů (ASYN, číslo 1308) přibyly fondy Úřadu říšského protektora včetně dodatků (ÚŘP, čísla 1005, 1005/0/1, 1005/0/2, 1005/0/8), Zahraničního tiskového archivu (ZTA, číslo 1066), Předsednictva ministerské rady (PMR, číslo 1082) a Ministerstva lidové osvěty (MLO, číslo 810).

¹⁰ Bomba vybuchla v Hitlerově hlavním stanu krátce po 12:40 a po půlnoci byli zastřeleni první čtyři aktéři atentátu a státního převratu: Claus von Stauffenberg, jeho pobočník von Haeften, generál Olbricht a Mertz von Quirnheim. Ludwig Beck byl zastřelen chvíli předtím po dvou neúspěšných pokusech o sebevraždu. KERSHAW, Ian: *Příběh operace Valkýra: Stauffenbergův atentát na Hitlera a jeho následky*. 1. vyd. Praha: Argo, 2009. 142 s. ISBN 978-80-257-0103-4

¹¹ Národní archiv ČR (NA), fond Zahraniční tiskový archiv (ZTA), č. fondu 1066

shodě s navrhovanou tezí. Navíc se stává do jisté míry unikátním materiálem, který velmi komplexním způsobem mapuje fungování periodického tisku v Protektorátu Čechy a Morava na základě komparace zcela konkrétních událostí obsažených jak v legálním tisku, tak v různých oficiálních nařízeních i vybraných zahraničních titulech.

1 Historické události v kontextu druhé světové války

1.1 Hitlerova cesta k moci – vznik Třetí říše

Po vítězství mocností Dohody v první světové válce bylo nuceno Německo – jako jeden z poražených států – přijmout 11. listopadu 1918 tvrdé podmínky kapitulace. Ještě tvrdší však byly pro bývalou „Druhou říši“¹² body Versailleské mírové smlouvy z 28. 6. 1919, která měla zabránit opakování podobného světového konfliktu.¹³ Dokument začal být německým národem chápán jako křivda a frustrace ze ztráty světového postavení, a sehrál v budoucnu významnou roli.

V červenci téhož roku přijalo Národní shromáždění demokratickou ústavu, a protože sněm zasedal zpočátku ve Výmaru, dostala nová republika přívlastek „výmarská“. Nová situace (parlamentní systém namísto císařství) vyvolávala řadu dohadů a nepokojů, které nový režim nebyl schopen přesvědčivě řešit. Doba nespokojenosti nahrávala extremismu. Radikální levicový proud představovali komunisté, proti kterým se postavila Německá dělnická strana (Deutsche Arbeiterpartei – DA) Antona Drexlera. Do této malé strany vstoupil v roce 1919 také Adolf Hitler.

Hitler od února 1920 spolupracoval na programu strany, která se přejmenovala na Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei (NSDAP) a za svůj symbol přijala rudou vlajku s černou svastikou v bílém kruhu. Základy nacionálně-socialistické strany, jejímž cílem bylo odmítnutí Versailleské mírové smlouvy, byly položeny.¹⁴

Po počátečních politických nezdarech se Hitler pokusil využít slabosti Výmarské republiky a neschopnosti řešit těžkou ekonomickou situaci vojenským pučem. Jeho

¹² Za První říši byla považována „Svatá říše římská národa německého“ (9. – 18. století)

¹³ Smlouva obsahovala odstoupení částí německého území (Alsasko-Lotrinsko připadlo Francii; Eupen, Malmedy a Moresnet Belgii; Poznaňsko, část Pomořanska a Východního Pruska Polsku; Hlučínsko ČSR; Gdaňsk byl prohlášen svobodným městem pod dohledem Společnosti národů; Klajpeda připojena v roce 1923 k Litvě). Příslušnost Šlesvicka, již. části Vých. Pruska a Horního Slezska byla částečně řešena plebiscitem. Německo ztratilo všechny kolonie, Sársko bylo na dobu 15 let odevzdáno do správy Společnosti národů, levý břeh Rýna měl být 15 let okupován dohodovými armádami, na pravém břehu Rýna v šířce 15 km byla vyhlášena demilitarizovaná zóna. Byla zrušena všeobecná branná povinnost, zakázán generální štáb a dovoz zbraní, dobrovolnická armáda omezena na 100 000 a námořnictvo na 15 000 mužů, těžké zbraně a vojenské letectvo zakázány. Německo se také zavázalo k reparační povinnosti. Viz *Malá československá encyklopedie*. Praha: Academia, 1987. VI. svazek Š-Ž, Versailleská mírová smlouva, s. 523

¹⁴ Požadavky NSDAP viz KLIMEK, Antonín: *30. 1. 1933 Nástup Hitlera k moci*. Praha: Havran, 2003. 188 s. ISBN 80-86515-28-1

pokus z 9. listopadu 1924 byl ale neúspěšný.¹⁵ O rok později Hitler přesto obnovil NSDAP a začal se připravovat na legitimní převzetí moci ve státě.

Vhodnou příležitostí k zesílení kritiky stávajícího režimu byla pro Hitlera situace v roce 1929. Na „černý pátek“ 24. října se zhroutily kurzy akcií na wallstreetské burze a vypukla světová hospodářská krize.¹⁶ Další velká výzva pro politický extremismus a první volební úspěch nacionálního socialismu – 14. září 1930 získala NSDAP ve volbách do Říšského sněmu 18,33 % hlasů a 107 mandátů.¹⁷ Další satisfakce na cestě k politickému úspěchu přišla o necelé dva roky později – Hitler kandidoval na post prezidenta republiky, a ačkoli zvítězil Paul von Hindenburg, získal 30 % hlasů v prvním a téměř 37 % ve druhém kole nebyl pro Hitlera neúspěchem. V témže roce se navíc NSDAP stala nejsilnější stranou říšského sněmu a plně využila potenciálu vrcholící hospodářské krize.

Potenciál samotného Hitlera a jeho strany pak vyvrcholil v lednu roku 1933. 28. 1. odstoupila vláda a novým kancléřem byl o dva dny později jmenován Adolf Hitler. Demokratický charakter Německa pak definitivně skončil přijetím zákonů ze 14. března 1933, jímž se právo vyhlášení zákonů přeneslo na osobu kancléře, a 14. července 1933, jímž byly zakázány všechny politické strany mimo NSDAP. 2. srpna 1934 zemřel Paul von Hindenburg, prezidentská funkce byla zrušena a „*Hitler nastoupil do úřadu vůdce a říšského kancléře.*“¹⁸ Adolf Hitler se stal neomezeným vůdcem nové Třetí říše¹⁹ a schválené zákony páteří jejího právního systému.

¹⁵ Hitler byl odsouzen na pět let do vězení a jeho strana zakázána. V cele strávil nakonec jen 9 měsíců, které využil k sepsání stranického pamfletu s názvem *Mein Kampf*, v němž vytyčil základní rysy a cíle strany a otevřeně zaútočil na Židy.

¹⁶ Německo bylo po Spojených státech nejpostiženější zemí. Prohloubila se krize zemědělství, klesla průmyslová výroba, stoupala nezaměstnanost a inflace.

¹⁷ Volební účast byla vysoká (82 %) a volby skončily krachem demokratických stran. Sociální demokracie sice vyhrála s 24,5 %, hned za ní se ale umístila NSDAP s 18,33 % a komunistická strana s 13,1 %. KLIMEK, Antonín: s. 93

¹⁸ KLIMEK, Antonín: s. 140

¹⁹ Název pro nacistickou diktaturu byl převzat z knihy Arthura Moellera van den Brucka *Das dritte Reich* (1923)

1.2 Politika Třetí říše – cesta ke 2. světové válce

Jedinou stranou v Německu se od roku 1933 stala NSDAP, jedinou státní ideologií nacionální socialismus a jediným vůdcem Adolf Hitler. On a jeho strana určovali, jakým směrem se bude Třetí říše ubírat a jakými zákony se bude řídit. Východiskem pro reálnou politiku byl jednak program nastíněný v Hitlerově knize *Mein Kampf* a také nové či jen přesněji specifikované národně-sociální myšlenky. Jejich nejdůležitější body definuje Friedemann Bedürftig:²⁰

1. Antiliberalismus a antiparlamentarismus
2. Antikomunismus a nacionalismus
3. Rasismus
4. Antisemitismus
5. Militarismus a imperialismus

První bod splnili nacisté už přijetím výše zmíněných zákonů, kterými zakázali existenci jiných politických stran a znemožnili tak působení legitimní opozice na půdě parlamentu. *Antikomunismus* využili při své cestě k moci, když se už při svém vzniku vymezili vůči extrémní levici a nabídli jiné řešení dlouhodobé krize, umocněné hospodářskými problémy. Na antikomunistickou notu udeřili nacisté také v kauze zapálení Říšského sněmu v roce 1933.²¹ Perzekuce komunistů pokračovaly během celých dvanácti let existence Třetí říše a měly za následek přechod levicových aktivistů do ilegality nejen v Německu, ale také na obsazených územích. Komunisté se podobně jako Židé stali úhlavním nepřítelem nacismu.

Glorifikace německého národa v podobě *nacionalismu* vycházela z historických paralel o jeho nadřazenosti. Hitler zdůrazňoval velikost Německa v období První i Druhé říše a apeloval na křivdu, která byla na německém národě spáchána Versaillskou mírovou smlouvou. Z těchto argumentů vyplývaly také některé později vznesené územní nároky. Učení o nadřazenosti národa pak vedlo k otevřenému rasismu.

Rasismus byl nastíněn už v Hitlerově knize *Mein Kampf* a vycházel z teorií 19. století²². Pojem „nadčlověk“ Hitler ztotožnil s „árijskou rasou“, která měla být ze všech

²⁰ BEDÜRFTIG, Friedemann: *Třetí říše a druhá světová válka: Lexikon německého nacionálního socialismu 1933-1945*. Praha: Prostor, 2004. s. 283-284

²¹ Požár Říšského sněmu 27. 2. 1933 umocnil útočnost NSDAP, která obvinila z jeho založení komunisty.

²² Např. díla a myšlenky Thomase Roberta Malthuse o nebezpečně rychlém růstu lidské populace (*Teorie o obyvatelstvu*, *Experimentální zákon o obyvatelstvu*), Charlese Darwina o přírodním výběru a přežití

nejdokonalejší a předurčena k vládnutí. O tom se jako první přesvědčili němečtí Židé, kteří byli naopak pokládáni za rasu nejpodřadnější a stali se cílem *antisemitismu*. 15. září 1935 přišli o některá ze základních práv na základě Norimberských zákonů²³, které byly předznamenáním pozdějšího „konečného řešení“²⁴.

Naplnění všech výše zmíněných bodů bylo podle nacistů možné jen na základě světového *imperialismu* německého národa a vyvolené rasy, která potřebovala ke svému rozvoji nový životní prostor²⁵. Ten začalo Německo za přihlížení světových mocností získávat u svých sousedů. V březnu roku 1938 připojilo bez použití násilí Rakousko (tzv. *anšlus*) a na Mnichovské konferenci z 29. na 30. 9. 1938 také Sudety. Československo tak přišlo o území rozlohou větší než Nizozemsko (41 569 km²) a počet obyvatel převyšující dánskou populaci (4 992 440 obyvatel). Celkové ztráty ale byly fakticky mnohem větší – Československo ztratilo průmyslově výkonné oblasti i pohraniční opevnění a Hitlerova moc ještě vzrostla.²⁶

K uskutečnění hlavních německých cílů – tedy postupné ovládnutí celé Evropy a Ruska – už byla potřeba *militarizace*. Hitler díky politice appeasementu²⁷ postupně vyzbrojoval Třetí říši a připravoval ji na ozbrojený konflikt, který měl německému národu vydobýt zpět světové postavení.

Poslední nekrvavé obsazení cizího území představoval vznik Protektorátu Čechy a Morava, který byl zřízen na základě výnosu ze dne 16. 3. 1939. Adolf Hitler nejspíš věřil slovům Otto von Bismarcka²⁸ o tom, že „*Kdo má Čechy, má Evropu.*“

nejsilnějších druhů (*O původu druhů*), Friedricha Wilhelma Nietzcheho o nadčlověku (*Nadčlověk*), Josepha-Arthura de Gobineau o nadřazenosti árijské rasy (*Pojednání o nerovnosti ras*) a jeho pokračovatele Houstona Stewarta Chamberlaina (*Základy 19. století*). Více viz RÖDER, Thomas – KUBILLUS, Volker: *Muži za Hitlerem – architekti hrůzy*. Olomouc: Votobia, 2000. 367 s. ISBN 80-7198-421-3

²³ Podle zákona o říšském občanství byli Židé a další osoby „neárijské krve“ pouhými státními příslušníky bez politických práv. Židům bylo zakázáno uzavírat manželství s „občany německé krve.“ Zákony rovněž definovaly, kdo je Židem – vedle „úplných Židů“ také všechny osoby se třemi či dvěma židovskými prarodiči, osoby žijící v manželství s Židem nebo pokud se hlásili k židovské víře. BEDÜRFTIG, Friedemann: s. 311-312

²⁴ Opatření proti Židům byla formálně, s definitivní platností a konceptem, zahájena na konferenci ve Wannsee 20. 1. 1942. Židé měli být deportováni do koncentračních táborů a tam vyhubeni.

²⁵ Němci označovaný jako „*Lebensraum*.“ V první fázi se jednalo o obsazení území ležícího na východ od Německa – tzv. „*Drang nach Osten*“.

²⁶ Více viz GREGOROVÍČ, Miroslav: *Kapitoly o českém fašismu*. Praha: Lidové noviny, 1995. 186 s. ISBN 81-7106-100-X

²⁷ Politika „*nevmešování*“ západních mocností do záležitostí hitlerovského Německa ve snaze zachovat světový mír.

²⁸ Pruský a německý státník (1815-98). Jako ministerský předseda vedl Prusko v úspěšných válkách proti Dánsku (1864), Rakousku (1866) a Francii (1870-71). První německý kancléř přezdíváný „železný.“

K dalšímu kroku – obsazení Polska – už potřebovalo Německo válku. Záminkou k rozpoutání se stalo fingované přepadení vysílače v Gliwicích²⁹ a 1. září 1939 vyhlásilo Německo Polsku válku. Začal největší, nejkrvavější a počtem obětí nejrozsáhlejší konflikt v lidských dějinách, který měl uspokojit mocenské ambice Hitlerovy Třetí říše.

1.3 Stručný válečný vývoj se zaměřením na rok 1942 a 1944

Válečný vývoj ve 2. světové válce by se dal z pohledu Německa popsat jako „vzestup a pád“ s jednotlivými klíčovými body a operacemi. Po triumfálních a hlavně bleskových vítězstvích především v prvních dvou letech války byli Němci naplněni optimismem a za Hitlerem díky tomu stáli i ti, kteří zpočátku nebyli válce nakloněni a nevěřili v německé vítězství.

Postupně však přicházely i první neúspěchy a porážky (v roce 1940 nezmohlo Německo v letecké bitvě o Británii a muselo odložit plány na invazi na britské ostrovy, v prosinci 1941 bylo zastaveno jeho tažení proti Sovětskému svazu), které se množily a prohlubovaly především od roku 1943, kdy skončila také klíčová bitva o Stalingrad. Německo definitivně zaujalo defenzivní postavení a začal ústup gradující v Berlíně porážkou a kapitulací všech států Osy.

1.3.1 Začátek války

Od vypuknutí války v Polsku dne 1. 9. 1939 postupovalo Německo od jednoho triumfu k druhému a velmi brzy si podmanilo většinu západní Evropy. Již v první polovině roku 1940 (10 měsíců od začátku války) ovládalo Německo nejen Polsko, ale také Norsko, Dánsko, Holandsko, Belgie a především Francii.³⁰ Na konci roku sice

²⁹ 31. 8. 1939 kolem 20. hodiny přepadli na rozkaz německých velitelů polští vězni z koncentračních táborů v přestrojení za polské vojáky rozhlasovou stanicí ve Slezsku a v narušeném vysílání vyzvali Polsko k boji proti Německu.

³⁰ 9. dubna Německo zaútočilo na Norsko a Dánsko, které se okamžitě vzdalo. 15. května kapitulovalo Holandsko. 28. května se přidává Belgie a 9. června ukončilo boje Norsko. Kapitulace Francie byla podepsaná 22. 6. 1940 v Compiègne, kde došlo k uzavření příměří v době první světové války. Srov. SHAW, Antony: *Druhá světová válka den po dni*. Praha: Naše vojsko, 2006. 192 stran. ISBN 80-206-0732-3; BRADLEY, John: *Dějiny třetí říše*. Praha: Victoria Publishing, 1995. ISBN 80-85865-95-5

přišel první neúspěch v podobě letecké bitvy o Británii³¹, ale Německo podepsalo pakt Osy³² a postupně se k ní ještě v témže roce přidalo Maďarsko a Rumunsko.³³

Rok 1941, ve kterém si Němci podrobili Jugoslávii a Řecko³⁴, a ve kterém zaznamenal první velké úspěchy v Africe Erwin Rommel, byl ve znamení dvou zásadních událostí: Německo napadlo 22. června Sovětský svaz³⁵ a do války vstoupily Spojené státy americké.³⁶ V té chvíli nastal ve válečném vývoji první zlom, neboť Německo tříštilo své síly na dvou frontách a v prosinci byl zastaven postup na východě.³⁷ Jeden ze spiklenců pozdějšího puče 20. července 1944, Philipp von Boeselager, označil již tuto etapu války za zlomovou: „*Prosinec byl ve znamení počátku ruské protiofenzivy, aby se ulevilo Moskvě. Tento strategický manévr, který byl časově shodný se vstupem Spojených států do konfliktu, znamenal jasný zlom v průběhu války.*“³⁸

1.3.2 Situace v roce 1942

V době před atentátem na zastupujícího říšského protektora Reinharda Heydricha (27. května 1942)³⁹ spustil druhou africkou ofenzivu Erwin Rommel a Adolf Hitler byl nucen definitivně odvolat operaci Seelöwe, sloužící k invazi do Británie. V Africe následovalo dobytí Tobruku německým vojskem a jedna ze zásadních bitev u

³¹ Bitva o Británii začala 10. července 1940. 13. srpna potom byla zahájena německá letecká ofenziva. Protože se nepodařilo naplnit německé cíle, Hitler 17. září rozhodl o odložení operace Seelöwe – invaze na britské ostrovy. SHAW, Antony: s. 28-33

³² 27. září 1940 došlo k uzavření vojenské, ekonomické a politické dohody mezi Německem, Itálií a Japonskem. Mj. z ní vyplývalo, že v případě vyhlášení války jedné zemi do ní vstoupí také další dvě. SHAW, Antony: s. 34

³³ Maďarsko 20. listopadu, Rumunsko o 3 dny později. SHAW, A.: s. 36

³⁴ Dohodu o příměří podepsala Jugoslávie s Německem 17. 4. O deset dní později potom Němci obsadili Atény. SHAW, Antony: s. 45

³⁵ Operace Barbarossa vypukla brzy ráno. Cílem plánovaných úderů byl Leningrad, Moskva a Ukrajina. BRADLEY, John: s. 115

³⁶ USA vstupují do války 8. prosince 1941. Den poté, co Japonsko napadlo americkou základnu Pearl Harbor. SHAW, Antony: s. 63

³⁷ Německo doplatilo na silný mráz a Hitler musel 8. 12. kvůli zimním podmínkám vydat direktivu č. 39, která zastavila postup na Moskvu. SHAW, Antony: s. 63

³⁸ BOESELAGER, Philipp: *Chtěli jsme zabít Hitlera*. Praha: Mladá fronta, 2009. s. 48

³⁹ Podrobnosti v další části práce.

El Alamainu.⁴⁰ Hlavní fronta ale byla na východě a Německu se díky letní ofenzivě překvapivě dařil postup.⁴¹ Zastaven byl až v listopadu sovětským protiútokem u Stalingradu⁴², který se nakonec ukázal být klíčovým.

1.3.3 1943: Bod zlomu válečného vývoje

Německé válečné úspěchy definitivně skončily v roce 1943, kdy naopak státy Osy utrpěly zásadní porážky. Japonsko i Německo přešly do defenzivy, Itálie byla dokonce dobyta Spojenci.⁴³

Pro Německo se stala osudnou situace na východní frontě. V lednu kapitulovala německá armáda v bitvě u Stalingradu⁴⁴ a další klíčová porážka přišla v podobě neúspěchu v největší tankové bitvě druhé světové války u Prochorovky.⁴⁵ Mocnosti Osy v čele s Německem navíc kapitulovaly také v Africe.

1.3.4 Rok 1944: válka pro Německo ztracena

Po porážce Německa u Stalingradu a Kurska už bylo de facto jasné, že válka je ztracena. Takový názor se šířil i mezi vojenskými veliteli. Němci definitivně ztratili své pozice na východní frontě, když přišli o Sevastopol⁴⁶ a Rudá armáda pronikla až do Polska.⁴⁷ Navíc došlo k definitivnímu otevření spojenecké druhé fronty díky operaci

⁴⁰ Tobruk byl strategickým africkým přístavem. Montgomeryho vítězství u El Alamainu zachránilo pro Spojence Suezský průplav a bylo de facto první velkou porážkou Německa v průběhu 2. světové války. SHAW, Antony: s. 92

⁴¹ Na začátku července dobylo Německo Voroněž a důležitý přístav Sevastopol. Armádní skupina A překročila Don a začala postupovat na Kavkaz. Skupina armád B dosáhla břehů Volhy. SHAW, Antony: s. 51

⁴² Protiútok zahájil 19. listopadu generál Žukov. Ten časově souvisel se spojeneckým vyloděním v severní Africe, které upoutalo německou pozornost. SHAW, Antony: s. 98

⁴³ Kapitulace Itálie byla ohlášena 8. září 1943. Německé jednotky dál ovládaly severní oblast. SHAW, A.: s. 122

⁴⁴ Obležení Stalingradu skončilo 2. února 1943, když polní maršál Friedrich von Paulus kapituloval i s 93 tisíci vojáků. SHAW, Antony: s. 105-106

⁴⁵ Německo mělo vypracovaný plán Citadela, jehož cílem bylo zničení půlmilionové armády Sovětů v kurském výběžku severně od Charkova. Operace byla zahájena 6. července a Němcům se podařil jen nepatrný postup. Rudá armáda získala převahu a 13. července byl Hitler nucen operaci odvolat. Německo během ní ztratilo přes půl milionu vojáků a 550 tanků. Jednalo se prakticky o poslední německou ofenzivu v 2. světové válce. SHAW, Antony: s. 116-118

⁴⁶ Pro Němce to byla zdrcující porážka, při které ztratili přes 100 tisíc mužů. SHAW, Antony: s. 142

⁴⁷ Jednotky sovětské První gardové tankové armády překročily řeku Bug 17. července. SHAW, Antony: s. 150

Overlord – vylodění jednotek v Normandii.⁴⁸ V této pro Německo již bezvýchodné situaci došlo 20. července 1944 k atentátu na Adolfa Hitlera, který spáchal hrabě Claus Schenk von Stauffenberg, důstojník stojící v čele spiknutí proti Hitlerovi.⁴⁹ Tento pokus znamenal jen další ránu Německu (vyšel zevnitř a byl spiknutím německých vojenských elit⁵⁰), které vidělo svou poslední šanci v nasazení zbraní V1⁵¹. Válka už ale byla pro Německo ztracena a k tlaku z východu a jihu se přidal postup Spojenců ze západu.⁵²

1.3.5 Dějinné předpoklady pro atentát na Reinharda Heydricha a Adolfa Hitlera

Z popisu válečného vývoje (viz výše) je zřejmé, že předpoklady ke spáchání obou atentátů byly rozdílné. V květnu 1942 bylo Německo stále ještě tím, kdo určoval situaci na frontách. V červenci 1944 už naopak bylo zcela zřejmé, že válka je pro Německo prohraná. I když tedy každý čin vychází z jiných dějinných podmínek a okolností, jedno mají společné: funkci spíše demonstrativní.

Jednou ze silných domněnek u atentátu na Reinharda Heydricha je snaha zviditelnit zahraniční československý odboj a ukázat, že Protektorát není německou oázou klidu. Naproti tomu atentát na Hitlera spojený s pučem (který pravda byl snahou jednat a změnit nastolenou situaci) měl šanci jedinou: zbavit se diktátora a kapitulovat jménem spiklenců, nikoli Hitlerovým.⁵³ Tato akce přesto mohla alespoň zachránit miliony životů zkrácením válečných operací o jeden rok.

⁴⁸ 6. června 1944 došlo k největší vylodovací akci dějin. Do Francie bylo přepraveno celkem přes dva miliony vojáků. Jednotky vylodující se z moře přistály na pěti vylodovacích plážích: Pláž Utah byla cílem americké 4. pěší divize; Omaha přináležela americké 1. pěší divizi; pláž Gold tvořila cíl britské 50. pěší divize; Juno kanadské 3. pěší divizi a britské 3. pěší divizi patřila pláž Sword. SHAW, Antony: s. 145-146

⁴⁹ Podrobnosti o osobě atentátníka a samotného atentátu v další části práce.

⁵⁰ Cílem bylo nejen odstranění Hitlera, ale také převzetí moci v Německu pomocí operace Valkýra. Viz HERNANDÉZ, Jesús: *Operace Valkýra*. 1. vyd. Brno: Jota, 2009. 340 s. ISBN 978-80-7217-626-7; KERSHAW, Ian; KNOPP, Guido: *Atentáty na Hitlera*. 1. vyd. Praha: Ikar, 2007. 384 s. ISBN 978-80-249-0870-0; BERTHOLD, Will.

⁵¹ K 30. červnu 1944 bylo na Británii vypuštěno 2000 německých pum V1. SHAW, Antony: s. 149

⁵² Postup z Normandie směrem do vnitrozemí začal 25. července, kdy odstartovala operace Cobra. SHAW, Antony: s. 151

⁵³ Jeden z hlavních iniciátorů odporu proti Hitlerovi, Henning von Tresckow prohlásil: „Nyní už nejde o praktický cíl, ale o to, aby se světu a dějinám předvedlo, že se německé odbojové hnutí, riskující život, odvážílo rozhodného úderu. Vedle toho je všechno ostatní lhostejné.“ KERSHAW, Ian: s. 7

1.4 Protektorát Čechy a Morava

1.4.1 Cesta k Protektorátu

Samostatný československý stát vznikl na základě výše zmíněného versaillesko-washingtonského mírového systému po skončení první světové války.⁵⁴ 28. října 1918 tak vznikl svobodný a vítězný stát jako ostrov mezi poraženými. Frustrace Německa ze ztráty světového postavení byla již zmíněna výše. Rakousko bylo definitivně nuceno opustit schéma Rakouska-Uherska, podobně jako Maďarsko. S Poláky pak mělo Československo územní spory.⁵⁵

Podobně jako na všechny ostatní státy dopadla i na Československo světová hospodářská krize, která měla za následek útlum průmyslové výroby a vývozu, zahraničního obchodu, růst nezaměstnanosti a inflace apod. K ekonomickým problémům se navíc přidaly ještě problémy národnostní.⁵⁶ Především obyvatelstvo sudetských oblastí stupňovalo své požadavky za podpory německé politiky.⁵⁷ Mluvčím této části se stala Henleinova strana SdP (Sudetendeutsche Partai)⁵⁸, která za pomoci nacistického Německa dosáhla odtržení sudetského území od Československa prostřednictvím Mnichovské konference⁵⁹.

Okleštěná republika dál musela snášet německé agresivní výpady, které nabyly konkrétní podoby v březnu roku 1939. Německo už praktikovalo svou potřebu „životního prostoru“ anšlusem Rakouska i připojením Sudet, Hitlerovy plány ale sahaly dále. Po prohlášení, že Čechy vždy patřily pod německou říši, obsadila nacistická

⁵⁴ Čechoslováci si vydobyli vlastní stát díky diplomatickému působení politické delegace a zapojení československých legionářů do válečných bojů na straně Dohody. Např. KÁRNÍK, Zdeněk: *České země v éře první republiky*. Praha: Libri, 2003. 571 s. ISBN 80-7277-195-7

⁵⁵ KLIMEK, Antonín: s. 36

⁵⁶ V Československu žila až třímilionová německá menšina, která byla v autonomních požadavcích podporována bohatými Němci i samotným Hitlerem.

⁵⁷ Československo proto začalo hledat v neklidné době spojence a snažilo se uzavírat mezinárodní dohody na svou ochranu. Jedním z výsledků byl například pakt o vzájemné pomoci mezi ČSR, Francií a SSSR. Srov. např. MORAVCOVÁ, Dagmar - BĚLINA, Pavel: *Kapitoly z dějin mezinárodních vztahů 1914-1941*. Praha: Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, 1998. 219 s. ISBN 80-86130-04-5

⁵⁸ Původní název Sudetendeutsche Heimatfront (SHF) změněn na SdP až 30. dubna 1935. KLIMEK, Antonín: s. 155

⁵⁹ O Mnichovu a důsledcích pro ČSR již byla řeč. Podrobný popis jednání srov. např. GREGOROVICĚ, Miroslav; KRÁL, Václav: *Pravda o okupaci*. Praha: Naše vojsko, 1962. 359 s.

vojska 15. března 1939 Československo.⁶⁰ Hitlerovým výnosem, vydaným o den později, se stal z Československa „Protektorát Čechy a Morava“⁶¹.

1.4.2 Postavení Protektorátu v rámci Říše

Výnosem Adolfa Hitlera byl Protektorát uznán jako součást Velkoněmecké Říše (čl. 1 odst. 1), která měla být autonomní a samosprávná (čl. 3 odst. 1).⁶² Za vzor státoprávního uspořádání vzali Němci smlouvu mezi Francií a tuniským bejem z roku 1881.⁶³ Přesto se nově vzniklé protektorátní území stalo svou podstatou něčím jedinečným. Na rozdíl od ostatních zemí určených k bezprostřednímu zapojení do německé říše v ní byla povolena autonomní správa.⁶⁴

Ta byla zajištěna již v Hitlerově výnosu v podobě protektorátní vlády a státního prezidenta. Protektorátu tak de facto zůstal správní systém z pomnichovské doby, který byl doplněn druhou (říšskou) kolejí. Změny dostala především Beranova vláda, která ještě před Háchovou cestou do Berlína podala demisi a její mandát definitivně skončil 7. dubna 1939, kdy byla vytvořena nová vláda pod vedením generála Eliáše.⁶⁵ Antiparlamentarismus nacionálního socialismu se projevil i v Protektorátu, když za jediný legislativní orgán byla označena právě protektorátní vláda, nad kterou byl státní prezident Emil Hácha.

Právě Hácha 21. března rozhodl o vytvoření Národního souručenství namísto dřívějšího parlamentu, ve snaze vytvořit podobný orgán jakým byla NSDAP. Postupně se k němu přihlásilo téměř všechno protektorátní obyvatelstvo, a to především z toho důvodu, že zpočátku zastávalo spíše protiněmecké stanovisko.⁶⁶ To se změnilo na

⁶⁰ O den dříve se odtrhl „Slovenský štát“, jehož představitel Josef Tiso věděl o plánované okupaci českých zemí s předstihem od Hitlera. KRÁL, Václav: s. 127-132

K podpisu „odevzdání českého území pod ochranu Říše“ byl donucen státní prezident Emil Hácha v Berlíně pod tlakem samotného Adolfa Hitlera (bombardováním Prahy navíc Háchovi vyhrožoval vrchní velitel luftwaffe Hermann Göring). KRÁL, Václav: s. 132-137

⁶¹ V originále „Böhmen und Mähren“

⁶² MARŠÁLEK, Pavel: *Protektorát Čechy a Morava*. Praha: Karolinum, 2002. s. 17

⁶³ KRÁL, Václav: s. 138

⁶⁴ MARŠÁLEK, Pavel: s. 65 Autonomie sice byla ve zmiňovaném výnosu deklarována, reálně ale téměř neexistovala.

⁶⁵ MARŠÁLEK, Pavel: s. 58

⁶⁶ To bylo také důvodem, proč proti němu vystupovali čeští fašisté zastoupení především Národní obcí fašistickou (později přejmenovanou na Národní tábor fašistický) v čele s Radolou Gajdou a Vlajkou (Jan

podzim roku 1940, kdy se do vedení začali dostávat aktivističtí novináři a kolaborantské osobnosti českého politického života⁶⁷, na jejichž pacifikaci už neměl nemocný Hácha síly.⁶⁸ Národní souručenství se tak alespoň zpočátku stalo politickým organizátorem českého národa, funkci předprotektorátního Národního shromáždění ale nikdy nepřevzalo a po svém aktivistickém přerodu se stalo prakticky mrtvým hnutím. Nejvýznamnější složkou české správní moci tak zůstávala protektorátní vláda a spojovacím článkem mezi ní a říšskou okupační mocí Předsednictvo ministerské rady, které ovšem na základě vládního výnosu z 15. 1. 1942 zaniklo.⁶⁹

Říšská část dvoukolejného systému spravování Protektorátu byla zastoupena Úřadem říšského protektora (ÚŘP) v Praze a státním tajemníkem, který se stal později německým státním ministrem pro Čechy a Moravu.⁷⁰ Ačkoli Němci lpěli na vůdcovském principu, v Protektorátu se jim nepodařilo vyřešit kompetenční spor mezi těmito dvěma orgány, který byl přiživovaný především ctižádostivostí státního tajemníka K. H. Franka. Utlumen byl jen krátce v době výkonu funkce zastupujícího říšského protektora Reinhardem Heydrichem, který nepřipouštěl žádnou konkurenci, navíc s ním byl Frank většinou zajedno a vážil si ho. Po jeho smrti pak Frank de facto vládl Protektorátu, neboť ani nový říšský protektor Kurt Daluge, ani následně Wilhelm Frick v Praze příliš nepobývali.⁷¹

Rys-Rozsévač) Viz PASÁK, Tomáš: *Český fašismus 1922-1945 a kolaborace 1939-1945*. Praha: Práh, 1999. 486 s. ISBN 80-7252-017-2

⁶⁷ O roli novinářů v Národním souručenství a jejich tlaku na protektorátní vládu v čele s Eliášem viz CEBE, Jan - KONČELÍK, Jakub: *Novinářský aktivismus: protektorátní kolaborantská žurnalistika a její hlavní představitelé z řad šéfredaktorů českého legálního tisku*. Sborník Národního muzea v Praze, řada C – Literární historie. 2008, roč. 53, č. 1-4, s. 39-48. ISSN 0036-5351

⁶⁸ MARŠÁLEK, Pavel: s. 126

⁶⁹ Na základě provádění správní reformy, jejíž právní rámec nastolil Reinhard Heydrich.

⁷⁰ Součást správní reformy.

⁷¹ Daluge byl jmenován nejdříve zástupcem zastupujícího říšského protektora Heydricha. Frick nastoupil do funkce v Praze 14. 10. 1943. Téměř veškerou agendu obstarával za jejich úřadování K. H. Frank, v té době již německý státní ministr v čele bývalého ÚŘP (nově Německé státní ministerstvo pro Čechy a Moravu).

1.4.3 Správní systém Protektorátu

Správní systém Protektorátu lze rámcově rozdělit na čtyři základní části: 1. Období vojenské správy, 2. Období politické dvoukolejnosti, 3. Říšská nadřazenost po správní reformě z roku 1942, 4. Rozšíření pravomocí státního tajemníka.⁷²

Po obsazení Československa nacisty bylo potřeba krátkého přechodného období vojenské správy, která by konsolidovala poměry. Ačkoli byl již 18. března 1939 do funkce říšského protektora jmenován Konstantin von Neurath, na své faktické vládnutí si musel počkat do 16. dubna.

Vliv říšského protektora byl obrovský na základě zmíněného výnosu Adolfa Hitlera z poloviny března, jímž se stal „*jediným reprezentantem vůdce a říšského kancléře a říšské vlády v Protektorátu.*“⁷³ Jeho úřadu (ÚŘP) bylo podřízeno prakticky vše, vyjma bezpečnostních složek, které nadále podléhaly Berlínu. Přesto došlo v průběhu války k dalšímu posílení okupační správy, která se prakticky rovnala zrušení autonomní protektorátní linie.

1.4.4 Správní reforma Reinharda Heydricha

Ke správní reformě došlo po Neurathově odvolání.⁷⁴ Do funkce zastupujícího říšského protektora nastoupil obávaný technokrat moci a jeden ze strůjců konečného řešení židovské otázky, šéf úřadu RSHA⁷⁵, generál policie, SS-obergruppenführer Reinhard Heydrich.

Ten začal pracovat na správní reformě, kterou postupně zaváděl od počátku roku 1942. V tichosti a zdání ponechání autonomie de facto zrušil dvoukolejný systém tím, že do českých struktur infiltroval říšské úředníky a reorganizoval ministerstva.⁷⁶ Hlavní body definoval Heydrich takto: „*1. Pomocí co nejrozsáhlejší německé infiltrace je nezbytné dát autonomní správu plně do služeb německých úkolů a spojit ji v nedílnou jednotu s Říší. 2. Dosavadní dvoukolejnost musí být odstraněna tak, že všechny čistě*

⁷² Tímto krokem byly definitivně ukončeny nejasnosti v kompetencích říšského protektora a státního tajemníka. Protektorem byl jmenován 20. srpna 1943 Wilhelm Frick, který krátce po svém uvedení do úřadu odjel zpět do Německa a vyklidil tak pozici Frankovi. MARŠÁLEK, Pavel: s. 40-41

⁷³ Hitlerův výnos z 16. března 1939. MARŠÁLEK, Pavel: s. 48

⁷⁴ Neurath byl kvůli své „laskavé“ politice vůči Čechům odvolán 27. 9. 1941 na zdravotní dovolenou, ze které už se do úřadu říšského protektora nikdy nevrátil.

⁷⁵ Hlavní úřad říšské bezpečnosti. Zřízen 27. 9. 1939.

⁷⁶ Více o správní reformě viz MARŠÁLEK, Pavel; BRANDES, Detlef.

*administrativní záležitosti říšskoněmecké správy se převedou na autonomní úřady, jež řídí Němci podle směrnic a pokynů z Říše. 3. Organizace a způsob práce protektorátní správy musí být přizpůsobeny ostatnímu území Říše, ale bez přebírání záporných stránek.*⁷⁷

Zásadním zásahem do fungování Protektorátu byl vládní výnos z 15. 1. 1942, na jehož základě se rušilo Předsednictvo ministerské rady a většina kompetencí přešla pod ÚŘP. Do pozic vedoucích jednotlivých oddělení byli jmenováni Němci a pozvolna se tak vytrácel vliv autonomní správy⁷⁸, neboť po dokončení správní reformy byli tito vedoucí i vedoucími činiteli protektorátních ministerstev. 18. května 1942 (devět dní před atentátem) tak mohl Heydrich hlásit do Berlína potěšující zprávu, že „*tři členové vlády jsou odborní ministři, dva bez výhrad pracují v říšskoněmeckém smyslu a sedmý je Němec a patří mu nejdůležitější ministerstvo.*“⁷⁹

Zavedení všech svých vlastních reforem do praxe už se ale Heydrich nedožil. 27. května 1942 byl na něj spáchán atentát parašutisty vyslanými z Londýna, a následkům zranění 4. června podlehl.⁸⁰

1.4.5 Vývoj správní reformy po Heydrichově smrti

Odstraněním Heydricha si Protektorát nepomohl, a to ani ve věci správní reformy, která v tichosti přesunovala kompetence do rukou okupantů. Jak poznamenává Detlef Brandes, „*jakákoli politická rozhodnutí po atentátu na Heydricha bylo možno očekávat pouze od německé strany.*“⁸¹

Dokončení správní reformy připadlo na Heydrichovy zástupce – Kurta Daleuga a K. H. Franka. Počet oberlandrátů (nejnižších instantních složek) byl snížen z 15 na 7 a jejich šéfové byli postaveni na roveň vedoucím oddělení v ÚŘP.⁸² „*Autonomní úřady*

⁷⁷ BRANDES, Detlef: *Češi pod německým protektorátem. Okupační politika, kolaborace a odboj 1939-1945.* 2. vyd. Praha: Prostor, 2000. s. 266

⁷⁸ S prvním krokem přišel Heydrich už na začátku prosince roku 1941, kdy sdělil státnímu tajemníkovi na říšském ministerstvu vnitra Stuckartovi, že protektorátním ministrem hospodářství hodlá jmenovat ministerského radu Bertsche, vedoucího skupiny pro hospodářství v ÚŘP, aby „*účastí Němce na zasedáních vlády byla tato instituce jako nástroj formulující politické smýšlení zbavena do značné míry vlivu.*“ BRANDES, Detlef: s. 260

⁷⁹ BRANDES, Detlef: s. 263

⁸⁰ Podrobnosti o osobě Reinharda Heydricha a atentátu viz další část práce.

⁸¹ BRANDES, Detlef: s. 321

⁸² MARŠÁLEK, Pavel: s. 70

musely ke svému úřednímu označení připojit dovětek „správa z říšského příkazu“ a při jejím vyřizování používat malou říšskou pečeť.“⁸³

Proces reformy byl prakticky ukončen počátkem roku 1943, kdy proběhla třetí fáze: uspořádání ÚŘP novému složení protektorátních ministerstev. Celkově tak díky reformě *„došlo k podstatnému zeštíhlení a zakceschopnění okupačního aparátu. Rozhodující část správní agendy nadále zastávaly Němci dokonale ovládnuté autonomní úřady (...) Sumárně tedy můžeme říct, že naznačené změny přinesly téměř úplnou likvidaci nejen dosud existující správní dvojkolejnosti, ale i protektorátní autonomie vůbec. Protektorát se nyní již nijak nelišil od jiných okupovaných území, které říše spravovala přímo.“⁸⁴*

Další změny se už udály na popud samotného Hitlera, který 20. srpna 1943 jmenoval K. H. Franka státním ministrem v Protektorátu Čechy a Morava, když v Praze současně zřídil německé státní ministerstvo, které se stalo nástupcem Úřadu říšského protektora.⁸⁵ Tento krok, který navázal na předchozí změny, definitivně odstranil dualismus v Protektorátu a prohloubil závislost autonomních orgánů na nacistickém aparátu. *„Zřízením německého státního ministerstva a rozhodnutím problému dalšího politického vedení, bylo definitivně zakončeno období Heydrichem zahájených velkých reforem soustavy orgánů veřejné moci v protektorátu.“⁸⁶*

Ve svém úřadě vydržel K. H. Frank až do konce války, říšský protektor Frick se zdržoval převážně v Německu a do protektorátních věcí nemluvil. Veškeré další zásahy tak byly vykonávány primárně jménem Říše a německých okupantů.⁸⁷

⁸³ MARŠÁLEK, Pavel: s. 71

⁸⁴ MARŠÁLEK, Pavel: s. 72-73

⁸⁵ GEBHART, Jan - KUKLÍK, Jan: *Dramatické i všední dny Protektorátu*. Praha: Themis, 1996. s. 261

⁸⁶ MARŠÁLEK, Pavel: s. 75

⁸⁷ Reforma se prý *„dobře osvědčila“* a může *„být považována za spolehlivý nástroj v rukou německého vedení, ačkoli na zhruba 340 000 českých úředníků ve všech správních odborech tu je pouhých 9000 Němců.“* BRANDES, Detlef: s. 327

1.5 Osobnost Reinharda Heydricha

Cesta Reinharda Heydricha na Pražský hrad byla lemována úspěchy, kumulací funkcí i rozvojem jeho cílevědomého a svědomitého charakteru. Heydrich byl spíše technokrat moci než fanatický vykonavatel rozkazů z přesvědčení. Jeho moc rostla a obavy z něj také. Nejen mezi obyvateli Třetí říše a okupovaných území, ale také mezi samotnými nacistickými pohlaváry. Heydrich byl třetím mužem Říše.⁸⁸

1.5.1 Blesková kariéra Reinharda Heydricha

Reinhard Heydrich se narodil 7. 3. 1904 v Halle an der Saale a v mládí se věnoval především hudbě – hrál na piano a na housle, zpíval. Vystudoval reformní gymnázium a v roce 1922 odstartoval svou profesní kariéru v německém námořnictvu.⁸⁹ Ta skončila ne zcela jasně vysvětleným incidentem⁹⁰, který vyústil v řízení před čestným soudem říšského námořnictva v roce 1931 a následné Heydrichovo propuštění. Vstupem do NSDAP v témže roce se však začala odvíjet nová Heydrichova kariéra.

Tu odstartoval sám šéf SS Heinrich Himmler: *„Dozvěděl jsem se o něm od jednoho z jeho přátel, tehdejšího SS-oberführera Ebersteina, a povolal ho v červenci téhož roku (1931) do ochranných oddílů (SS). (...) Brzy poté jsem ho povolal do Mnichova a svěřil mu v říšském vedení, tehdy ještě zcela úzkém, nové úkoly.“*⁹¹ Novým úkolem byla realizace Himmlerova projektu – vytvoření zvláštní bezpečnostní služby SS. Heydrich na jeho pokyn vybudoval skvěle fungující zpravodajskou službu Sicherheidienst známou pod zkratkou SD. Tato dvě písmena patřila vedle gestapa k nejobávanějším v Třetí říši.⁹²

Heydrich se osvědčil a v roce 1936 se stal šéfem SD a bezpečnostní policie (Sipo). Prostřednictvím sítě podřízených zpravodajů získával nejen zprávy o německé

⁸⁸ Prvním mužem byl Adolf Hitler, druhým šéf SS Heinrich Himmler.

⁸⁹ Kadetská léta strávil na křižníku Berlin, kde byl jeho nadřízeným mimo jiné admirál Wilhelm Canaris, od roku 1935 šéf abwehru (německá špionážní služba).

⁹⁰ Prameny se v přesných důvodech rozcházejí. Zřejmé je jen to, že šlo o problém ve vztahu k vysoce postavené ženě.

⁹¹ HAMŠÍK, Dušan - PRAŽÁK, Jiří: *Bomba pro Heydricha*. Praha: Mladá fronta, 1964. s. 13

⁹² SD byl vybudován na systému špiclů operujících po celém území říše. Děлил se na sektory (Abschnitte) a vrchní sektory (Oberabschnitte). SS a vedení strany od něj dostávaly pravidelné zprávy o náladách mezi obyvatelstvem, o skutečných nebo údajných odpůrcích režimu, a o opozičních skupinách. BEDÜRFTIG, Friedemann: s. 442-443

společnosti, ale také o nejmocnějších mužích Říše. Heydrich budil strach i mezi samotnými nacisty a jeho vliv stále rostl. Některé prameny dokonce hovoří o Heydrichovi v pozadí akcí, jako byla „Noc dlouhých nožů“, židovský pogrom známý jako „Křišťálová noc“ nebo organizaci fingovaného přepadení rozhlasového vysílače v Gliwicích.⁹³

Obrovský Heydrichův vliv na bezpečnostní složky Říše a protizidovská opatření už historicky doložené jsou. Po pádu Varšavy 29. 9. 1939 reorganizoval Heydrich bezpečnostní aparát a sloučením SD a Sipo vznikl Hlavní říšský bezpečnostní úřad (Reichssicherheitshauptamt – RSHA)⁹⁴. V 35 letech se tak Reinhard Heydrich stal šéfem veškeré bezpečnostní služby Třetí říše.

Heydrich se také podílel na tzv. „konečném řešení židovské otázky“, kterým ho pověřil Hermann Göring dopisem z 31. 7. 1941.⁹⁵ Heydrichovi nejen podléhaly koncentrační tábory v rámci RSHA, on sám vypracoval koncept pro deportace a vyhlazení Židů. Ten prezentoval na konferenci ve Wannsee, které 20. 1. 1942 předsedal.⁹⁶

Reinhard Heydrich se stal obávaným nacistickým pohlavářem s obrovskou sférou vlivu a téměř neomezenými pravomocemi. Ty uplatňoval v rámci Německa stejně jako na okupovaných územích. Právě zkušenosti z těchto oblastí byly Heydrichovým nejlepším doporučením pro misi v zemi, která odmítala přijmout nadvládu Říše – Protektorát Čechy a Morava. Příliš mírný říšský protektor Konstantin von Neurath byl odvolán na zdravotní dovolenou a na jeho místo nastoupil 27. 9. 1941 Reinhard Heydrich.

O konkrétních důvodech pro tento krok se literatura nezmiňuje. Důvodem mohly být Heydrichovy ambice zvládnout problém, na který ostatní nestačili, nebo snaha dokázat, že může sám spravovat dobytá území. Tato skutečnost by mu mohla usnadnit pozdější vládu v Sovětském svazu za předpokladu, že by byl Německem dobyt.

⁹³ Srov. např. HAMŠÍK, Dušan - PRAŽÁK, Jiří

⁹⁴ Sipo = Bezpečnostní policie. Pod úřad RSHA patřilo také gestapo (tajná státní policie), Kriminální policie (Kripo) a Pořádková policie (Orpo).

⁹⁵ BEDÜRFTIG, Friedemann: s. 220

⁹⁶ Ačkoli už před tímto jednáním, které inicioval Reinhard Heydrich, byly povražďeny statisíce lidí v Polsku a Sovětském svazu, tato konference znamenala počátek systematické likvidace Židů ve vyhlazovacích táborech. Srov. např. BUTLER, Rupert: *Dějiny gestapa slovem a obrazem*. Praha: Euromedia Group, 1999. 240 s. ISBN 80-242-0214-X

Skutečné příčiny nástupu třetího nejmocnějšího muže Říše do funkce Zastupujícího říšského protektora však zůstávají zahaleny tajemstvím.

1.5.2 Reinhard Heydrich na Pražském hradě

Postoj von Neuratha vůči Čechům byl pro Hitlera příliš liknavý a měl za následek sabotážní akce a častou činnost domácího odboje. Heydrich postupoval zcela jinak - striktním a represivním přístupem, na který byl zvyklý. Jeho cílem bylo vzbudit obavy a strach a zamezit práci odboje. Hned po svém nástupu vyhlásil stanné právo a nechal zatknout předsedu protektorátní vlády generála Eliáše ⁹⁷ : *„Z nařízení zastupujícího říšského protektora SS-obergruppenführera Heydricha byl ministerský předseda autonomní protektorátní vlády inženýr Eliáš zatčen pro velezradu a zemězradu a odevzdán lidovému soudu německé říše k vynesení rozsudku. Zastupující říšský protektor zbavil současně zatčeného jeho úřadu.“*⁹⁸

Heydrich rozpoutal v Protektorátu dosud nevídaný teror, jehož následkem byly stovky mrtvých Čechů včetně předních odbojářů. Objevily se stanné soudy, které odsuzovaly bez dlouhých průtahů a mnohdy bez potřebných důkazů. Rozsáhlými represemi se Heydrichovi podařilo eliminovat domácí odboj a utlumit ilegální protiríšskou činnost na území Protektorátu. Vůči Čechům se choval s despektem a nikomu nedůvěřoval. O svém úkolu a plánech s českým národem hovořil již ve svém projevu k nástupu do funkce zastupujícího říšského protektora: *„Tento prostor se jednou musí stát německým a Čech tady nemá už koneckonců co pohledávat.“*⁹⁹ Podoba a kroky jeho vlády byly více než zřejmé.

Po vlně zatýkání, odsuzování a popravování odvolal Heydrich 19. ledna 1942 stanné právo a jmenoval novou protektorátní vládu v čele s Jaroslavem Krejčím. Zároveň eliminoval její vliv na chod Protektorátu novou správní reformou, která do jisté míry ukončila tzv. „dvoukolejnost“ státní správy na protektorátním území.¹⁰⁰ Heydrichův vliv se ještě zvýšil a situace se k nacistické spokojenosti stabilizovala.

⁹⁷ Alois Eliáš spolupracoval s domácím i zahraničním odbojem.

⁹⁸ HAMŠÍK, Dušan - PRAŽÁK, Jiří: s. 60

⁹⁹ BRANDES, Detlef

¹⁰⁰ Dvukolejnost znamenala českou a paralelní německou linii při správě protektorátního území. Říšští úředníci měli za úkol dohlížet na české struktury a donutit je ke spolupráci.

1.6 Atentát na Reinharda Heydricha

Činnost Reinharda Heydricha ve funkci zastupujícího říšského protektora nesli nelibě především Češi, proti kterým byl jeho teror namířen. Eliminaci domácího odboje pocítil také odboj zahraniční, který přišel o důležité kontakty a informátory.¹⁰¹ Svým působením, a pro nacisty jednoznačně úspěšnou prací v Protektorátu, si Heydrich vysloužil nejen přívlastek „krvavý pes“, ale dostal se i do hledáčku československých agentů cvičených ve Velké Británii.

1.6.1 Příprava atentátu

Exilové vedení rozhodlo na podzim roku 1941, že Reinhard Heydrich bude zlikvidován. O nutnosti a důvodu takového kroku se vedou dodnes spory. Jednou z příčin mohla být nutnost zneškodnit člověka, který utiskuje český národ. Všichni ale dobře věděli, že následky takové akce mohou být nedozírné a že na jeho místo usedne někdo jiný, možná ještě tvrdší. Za další možnou příčinu je označována ambicióznost západu, který se bál otevření druhé fronty, ale zároveň chtěl dokázat, že nezůstává pasivní. Edvard Beneš pak mohl chtít umocnit svůj vliv na dění v Protektorátu, který se marginalizoval. Lidé měli na očích spíš domácí ilegální činnost komunistické strany, jejíhož vlivu se Beneš obával. Špionážní teorie mluví o obětování Heydricha bez ohledu na následky kvůli ochraně šéfa abwehru Wilhelma Canarise, který podle některých zdrojů poskytoval tajné zprávy západu a byl tzv. „dvojím agentem“. Šéf československého zpravodajství v Londýně František Moravec zase charakterizoval připravovaný atentát takto: *„Předně bude mohutným projevem odporu, který zahladí stigma pasivity a Československu pomůže mezinárodně. A za druhé dojde k obnově odbojového hnutí tím, že poskytne jiskru, která uvede lidové masy do pohybu.“*¹⁰² Ať už byly důvody jakékoli, historicky nezpochybnitelné zůstává jedině – 28. 12. 1941

¹⁰¹ Jedním z velkých úspěchů Reinharda Heydricha ve funkci zastupujícího říšského protektora bylo zadržení Paula Thümmela. Agent s krycím jménem A-54, René, dr. Holm či Eva byl považován za informátora Balabánovy skupiny Tří králů, která předávala zprávy Londýnu. Jeho role nebyla dodnes zcela objasněna.

¹⁰² IVANOV, Miroslav: *Atentát na Reinharda Heydricha*. Praha: Panorama, 1987. s. 47

odstartovalo z Velké Británie letadlo se třemi oddíly parašutistů na palubě. Byly to skupiny Silver A, Silver B a Antropoid.¹⁰³

1.6.2 Atentát

Skupina Antropoid, složená z rotmistra Josefa Gabčíka a rotného Jana Kubiše, měla mezi všemi skupinami, vysazenými v průběhu druhé světové války na území Protektorátu, speciální úkol.¹⁰⁴ Po vysazení na jiném místě, než bylo původně plánováno, se oba parašutisté po četných peripetiích spojili s lidmi domácího odboje a začali se chystat na svou akci.¹⁰⁵ Díky informacím českých lidí působících v těsné blízkosti Reinharda Heydricha¹⁰⁶ vypracovala dvojice plán atentátu, který se rozhodla provést 27. května 1942.

V 10:30 dává Josef Valčík¹⁰⁷ znamení zrcátkem Gabčíkovi s Kubišem, že se auto zastupujícího říšského protektora blíží do vytypované zatáčky v Praze Libni. V 10:31 se Josef Gabčík vrhne před vůz a chystá se vystřelit. Zbraň je ale zablokováná, a tak Jan Kubiš hází bombu, jejíž střepiny skončí v Heydrichových zádech. Sám Heydrich i jeho řidič se dají do pronásledování atentátníků, kteří ale po přestřelce uniknou. Těžce raněný Heydrich je převezen do nemocnice na Bulovce s osm centimetrů hlubokou ránou.

Během jeho hospitalizace bylo ohlášeno druhé stanné právo a úřady začaly vyšetřovat atentát. Všechny byť sebemenší a nepřímé důkazy byly brány jako podpora či schvalování atentátu a lidé byli popravováni s celými rodinami. Nastala nejkrutější doba protektorátního období, která překonala Heydrichovo první stanné právo po příchodu do Prahy. Krutost nacistů se ještě stupňovala po Heydrichově smrti 4. 6. 1942.

¹⁰³ Silver A (nadv. Alfréd Bartoš, rotmistr Josef Valčík, radiotelegrafista Jiří Potůček) měla za úkol aktivovat vysílací stanici „Libuše“. Vysílací stanici disponovala také druhá zpravodajská skupina Silver B (Zemek, Škácha). Jediný Antropoid měl bojový úkol.

¹⁰⁴ Tím bylo provedení atentátu na Reinharda Heydricha. Druhou skupinou, která měla v období druhé světové války bojový charakter, byl oddíl Tin vysazený 29. dubna 1942. Dvojice Jaroslav Švarc, Ludvík Cupal měla provést atentát na Emanuela Moravce. Švarc byl ale při seskoku zraněn a Cupal spáchal po přestřelce s nacisty sebevraždu. Jejich úkol tak zůstal nevykonán.

¹⁰⁵ Více viz MacDONALD, Callum: *Úder z Londýna*. Praha: BB Art, 1997. 263 s. ISBN 80-86070-26-3. ČVANČARA, Jaroslav: *Akce atentát*. Praha: Magnet-Press, 1991. 126 s. ISBN 80-85110-77-6. HAMŠÍK, Dušan - PRAŽÁK, Jiří. IVANOV, Miroslav.

¹⁰⁶ Zprávy vynášel např. truhlář František Šafařík – zaměstnanec Hospodářské správy Pražského hradu a hradní hodinář Novotný. In: BOROVIČKA, Václav Pavel: *Atentáty, které změnily svět*. Praha: Svoboda, 1975. 394 s. ISBN 25-084-75

¹⁰⁷ Člen výsadkové skupiny Silver A spolupracoval s Gabčíkem a Kubišem na území Protektorátu. Nakonec se účastnil i atentátu.

Měla za následek totální rozprášení všech struktur domácího odboje, likvidaci dvou obcí – Lidic a Ležáků, a nakonec i dopadení obou atentátníků spolu s jejich pomocníky a dalšími parašutisty v kryptě kostela Karla Boromejského (jinak též Cyrila a Metoděje) v Resslově ulici.¹⁰⁸ Na Heydrichovo místo nastoupil šéf Pořádkové policie (Orpo) SS-obergruppenführer Kurt Daluege. Druhé stanné právo skončilo 3. 7. 1942 a jen rozsudky stanných soudů v tomto období měly na svědomí 1357 lidských životů.¹⁰⁹

¹⁰⁸ 18. června 1942 nacisté kostel oblehli, a ač měli obrovskou početní převahu (více než 700 mužů proti 7), trvalo jim 7 hodin, než parašutisty zneškodnili. V kostele padli všichni atentátníci – Kubiš, Gabčík i Valčík a spolu s nimi také Adolf Opálka, Jaroslav Švarc, Jan Hrubý a Josef Bublík

¹⁰⁹ Viz GEBHART, Jan - KUKLÍK, Jan: *Dramatické i všední dny protektorátu*. Praha: Themis, 1996. s. 221.

1.7 Osobnost Adolfa Hitlera

Adolf Hitler se narodil 20. dubna 1889 v rakouském městě Braunau am Inn jako čtvrté dítě ze šesti. Všichni sourozenci až na sestru Paulu zemřeli v dětském věku, otec v jeho 13 letech. Hitler se chtěl stát nejdříve knězem a poté umělcem. Nic ho tedy nepředurčovalo stát se jednou z nejtemnějších postav 20. století, která bude mít na svědomí miliony lidských životů.¹¹⁰

1.7.1 Hitlerova cesta od umění k politice

Adolf Hitler se bez maturity snažil dostat na vídeňskou Akademii výtvarných umění, ovšem dvakrát neúspěšně. Pro nedostatek talentu byl odmítnut a pět let žil prakticky jako bezdomovec, živící se příležitostným malováním kýčovitých obrázků.¹¹¹

V roce 1913 se rozhodl Vídeň nadobro opustit, nejspíš s už začínající nenávistí vůči Židům a marxistům. Zamířil do hlavního bavorského města Mnichova, kterým byl naopak nadšen. V Německu mu ze strádání pomohla první světová válka, která vypukla v roce 1914.¹¹² Ačkoli byl uznán nezpůsobilým vojenské služby, přihlásil se jako dobrovolník do 16. pěšího záložního pluku u bavorské armády.¹¹³ Za války působil jako polní kurýr, byl dvakrát vyznamenaný (Železným křížem I. a II. třídy¹¹⁴) a dvakrát zraněný.¹¹⁵ Válku zakončil jako pouhý svobodník.

Od roku 1918 působil v tiskové a informační kanceláři politického oddělení oblastního velitelství druhého pěšího pluku, stal se osvětovým důstojníkem a v této funkci dostal rozkaz prošetřit činnost malé strany¹¹⁶ Deutsche Arbeiterpartei (Německá

¹¹⁰ Druhá světová válka se odehrávala během šesti let na šesti kontinentech a na všech oceánech. O život přišlo 40-50 milionů lidí, převážně civilistů. KRIEGER, Joel: *Oxfordský slovník světové politiky*. Praha: Ottovo nakladatelství, 2000. s. 139

¹¹¹ KRIEGER, Joel: s. 235

¹¹² První výstřel 1. světové války padl 28. června 1914 v bosenském Sarajevu, kde byl zastřelen následník rakousko-uherského trůnu. Hlavními poraženými bylo Rakousko-Uhersko a Německo. KRIEGER, Joel: s. 686-689.

¹¹³ FEST, Joachim: *Hitler. Kompletní životopis*. Praha: Naše vojsko, 2008. s. 70

¹¹⁴ Železný kříž II. třídy dostal už v prosinci roku 1914. Železný kříž I. třídy získal 8. srpna 1918. Za jaké činy byl vyznamenan, není známo. FEST, Joachim: s. 72

¹¹⁵ Poprvé byl lehce zraněn na levém stehně v říjnu roku 1916 u Le Barqué. Na podzim roku 1918 byl pak otráven plynem v bitvě u města Yper a dočasně oslepl. Konec války ho zastihl v lazaretu v Pomořanech. FEST, Joachim: s. 74, 78

¹¹⁶ Podle rozkazu se dostavil na schůzi 12. září 1919, kdy se poprvé se stranou setkal. FEST, Joachim: s. 116

dělnická strana, DAP).¹¹⁷ Hitler do ní vstoupil a skrze ni se začal realizovat. Strana byla přejmenována na NSDAP (Nationalsozialistische DAP)¹¹⁸ a Adolf Hitler se stal jediným vůdcem, který požadoval antisemitská opatření, silnou centrální vládu a odmítnutí Versaillského mírového systému.¹¹⁹

1.7.2 Cesta Hitlera k postu říšského kancléře

O první pokus k uchopení moci se Hitler pokusil v roce 1923, kdy došlo ke sporům mezi Berlínem a bavorskou vládou.¹²⁰ Jako vůdce puče z 8. a 9. listopadu, při kterém NSDAP obklíčila Měšťanský pivovar a chtěla obsadit kasárna, byl odsouzen za velezradu na pět let. Trest mu byl ovšem zkrácen¹²¹ a navíc Hitler svého uvěznění využil k sepsání politického pamfletu s názvem *Mein Kampf*¹²².

Díky Hitlerovým řečnickým schopnostem, silnému antisemitismu a především hospodářské krizi, se NSDAP dokázala dostat z krize a také do německé vlády.¹²³ Posílený Hitler se dokonce rozhodl v roce 1932 kandidovat na prezidenta a i když neuspěl, staronový prezident Paul von Hindenburg ho jmenoval 30. ledna 1933 říšským kancléřem.¹²⁴

¹¹⁷ V té době měla jen asi 50 členů, založena byla 5. 1. 1919 a jejím vedoucím byl Anton Drexler. Podrobnosti BEDÜRFTIG, Friedemann: s. 100, 278-279, 293

¹¹⁸ K přejmenování došlo v únoru 1920 na Hitlerův popud. BEDÜRFTIG, Friedemann: s. 293

¹¹⁹ BEDÜRFTIG, Friedemann: s. 167-169. Zajímavostí je, že v listopadu roku 1921 už měla strana zhruba 3000 členů. KRIEGER, Joel: s. 235 Podrobnosti také v úvodu práce (*Hitlerova cesta k moci – vznik Třetí říše*)

¹²⁰ Bavorsko se chtělo separovat od Berlína, což bylo odmítnuto. NSDAP byla Berlínem zakázána. Hitler se se svými věrnými pokusil o puč, který ale nebyl úspěšný a skončil 9. 11. ve chvíli, kdy do pučistů začali střílet policisté. Zabito bylo téměř 20 lidí. Podrobnosti viz FEST, Joachim: s. 175-191.

¹²¹ Hitler byl propuštěn již 20. 12. 1924, ze svého trestu si tak odseděl pouze 9 měsíců. KRIEGER, Joel: s. 236

¹²² V této knize Hitler sepsal své plány a cíle, základní myšlenky nacionálního socialismu v čele s antisemitismem a rasismem. BEDÜRFTIG, Friedemann: s. 260-261

¹²³ 14. září 1930 získala NSDAP ve volbách do Říšského sněmu 18,33 % hlasů a 107 mandátů. Podrobnosti o nástupu Hitlera k moci viz výše (*Hitlerova cesta k moci – vznik Třetí říše*) a KLIMEK, Antonín.

¹²⁴ Podrobnosti v úvodu práce (*Hitlerova cesta k moci – vznik Třetí říše*) a KLIMEK, Antonín.

1.7.3 Hitlerův vzestup a pád

Po jmenování kancléřem se Hitler vypořádal se svými nepřáteli vně strany¹²⁵ i uvnitř¹²⁶. Vystoupil ze Společnosti národů (12. 11. 1933), vyzbrojoval zemi a i díky tomu (spolu se stavbou dálnic a továren) dokázal potlačit vysokou inflaci, nezaměstnanost a zvýšit v Německu životní úroveň, která byla poznamenaná ekonomickou krizí.

1. srpna 1934 se Hitlerovi podařilo sloučit funkci říšského kancléře a prezidenta a stal se neomezeným vládcem Německa. K němu připojil Rakousko¹²⁷ a díky Mnichovské konferenci rozšířil území o oblast Sudet.¹²⁸

Válku rozpoutal 1. 9. 1939 napadením Polska a v jejím začátku dosahoval triumfálních vítězství.¹²⁹ Na vrcholu obliby snad celého německého národa byl po porážce Francie, která byla brána jako jedna z mocností, jež zapříčinila německou porážku v 1. světové válce.¹³⁰ Do té doby už stihlo Německo obsadit Polsko, Belgie, Holandsko, Dánsko, Norsko, Jugoslávii a Řecko. Hitlerova aura utrpěla nezvládnutím války o Británii a v dalším vývoji se mu stal osudným útok na Sovětský svaz 22. 6. 1941. Od roku 1943 pak následovala porážka za porážkou a Německo zaujalo defenzivní postavení.

Když se Spojenci dostali až do Berlína, kde Hitler setrval ve svém bunkru pod budovou Říšského kancléřství, rozhodl se bývalý vůdce spáchat sebevraždu. Rozkousl ampuli kyanidu a střelil se do hlavy. 30. dubna 1945 skončil život Adolfa Hitlera, který během svého života a politické kariéry přežil několik desítek pokusů o atentát, spálením jeho těla. 7. května byla podepsána kapitulace Německa, která vešla ve známost o den později.¹³¹

¹²⁵ Po požáru Říšského sněmu 27. 2. 1933 byli z jeho zapálení Hitlerem obviněni komunisté. Podle připravených seznamů bylo ještě téže noci zatčeno 4000 funkcionářů komunistické strany a následoval Hitlerův dokument *Výnos po požáru říšského sněmu*. BEDÜRFTIG, Friedemann: s. 375-376

¹²⁶ Hitler se rozhodl vystoupit proti částečně rebelujícím (a neustále narůstajícím) složkám SA tzv. „Noci dlouhých nožů“ (29. – 30. 6. 1934), během které bylo zavražděno 83 osob včetně vedoucího SA Ernsta Röhma. BEDÜRFTIG, Friedemann: s. 414-415

¹²⁷ Tzv. anšlusem 12. 3. 1938. BEDÜRFTIG, Friedemann: s. 14-15

¹²⁸ Podrobnosti v úvodu práce: *Politika Třetí říše - cesta ke 2. světové válce*.

¹²⁹ Podrobnější popis válečné situace viz výše (*Stručný válečný vývoj se zaměřením na rok 1942 a 1944*)

¹³⁰ Hlavní snahou Francie v 1. světové válce bylo vypuzení německých vojsk a navrácení Alsaska-Lotrinska. KRIEGER, Joel: s. 687

¹³¹ Kapitulační akt podepsal o své vlastní vůli generál Alfred Jodl. Válka měla být ukončena nejpozději v půlnoci 8. května 1945. SHAW, Antony: s. 182

1.8 Atentáty na Adolfa Hitlera

Pokusy o odstranění Hitlera se datují ještě do předválečné doby. Nejdříve byli jeho nepřáteli straniční rivalové, později především levicová opozice. Po perzekucích komunistů se atentátníci etablovali z konzervativních kruhů a velmi často byli napojeni na německý wehrmacht¹³². V průběhu války se pak přidaly pokusy ze zahraničí.¹³³ Bylo třeba počítat i s individuálními akcemi bez širšího zázemí, z nichž jedna byla hodně blízko (a na dlouho dobu vůbec nejbliže) svému cíli.¹³⁴ Seznam Hitlerových odpůrců de facto narůstal, přesto bylo obtížné atentát provést – bezpečnostní složky vystupovaly proti sebemenšímu odboji¹³⁵ a společenské klima v samotné Říši nepřálo po vypuknutí a úspěších německé bleskové války převratu. Přesto historici uvádějí více než čtyři desítky pokusů či plánů o atentát na Adolfa Hitlera.¹³⁶

Mezi akce, které měly opravdu šanci něco změnit, protože počítaly i s následky činu a novou politickou situací, patřily snahy německých důstojníků a generálů o odstranění Hitlera. První z nich byla plánovaná ještě před válkou, kterou si vojenští velitelé nepřáli a chtěli využít podobných pocitů i mezi obyvateli Německa.¹³⁷ Na primárním úkolu se shodli, na sekundárním ne: někteří chtěli Hitlera zatknout a

¹³² Označení pro německé ozbrojené síly od chvíle, kdy armáda začala skládat přísahu přímo na osobu Hitlera; poté, co si v srpnu 1934 udělil titul „vůdce a říšský kancléř“. BEDÜRFTIG, Friedemann: s. 562

¹³³ Např. britská Special Operation Executive (SOE), která stála za atentátem na Reinharda Heydricha v Praze, plánovala ve stejném roce i atentát na Hitlera v Polsku. S pomocí polského odboje podminovali jeden železniční most a chtěli vyhodit do vzduchu Hitlerův vlak. Ten však zůstal nečekaně stát na jedné stanici a přednost dostal vlak s vojáky, který po výbuchu vykolejil, a 400 lidí zahynulo. SOE pak dál pokračovala v plánech na odstranění Hitlera pod krycím názvem Operation Foxley. KNOPP, Guido: s. 128

¹³⁴ 21letý švýcarský student teologie Maurice Bavaud plánoval zastřelit Hitlera v roce 1938. Při snaze dostat se do jeho blízkosti za ním cestoval z Berlína do Berchtesgadenu a do Mnichova, kde chtěl atentát provést 9. listopadu při příležitosti tradičních nacistických oslav nezdařeného puče z roku 1923. Hitler ale šel v průvodu daleko od tribuny a před Bavauda se nahnulo moc lidí. BERTHOLD, Will: *42 atentátů na Adolfa Hitlera*. 1. vyd. Praha: Brána, 1999. s. 83-96.

Nejbliže Hitlerově smrti byl při stejné příležitosti, tedy nacistickém listopadovém výročí, Georg Elser. O rok později než Bavaud si vyhlédl jako vhodnou příležitost stranické oslavy v mnichovském měšťanském pivovaru, plánované na 8. 11. 36letý švýcarský truhlář zabudoval do jednoho z pilířů poblíž řečnického pultu výbušninu s časovým spínačem. Hitler ovšem v roce 1939 zkrátil svůj projev o půl hodinu, protože kvůli špatnému počasí měl cestovat do Berlína vlakem a ne letadlem. Nálož vybuchla 13 minut poté, co Hitler opustil sál. Výsledkem bylo 8 mrtvých a 63 zraněných. KNOPP, Guido: s. 13-89

¹³⁵ 22. února 1943 byli například odsouzeni a popraveni členové studentské skupiny Weisse Rose za rozšiřování letáků. Shodou okolností soudcem Rolandem Freislerem, který v roce 1944 soudil i spiklence z 20. července. HERNÁNDEZ, Jesús: *Operace Valkýra*. 1. vyd. Brno: Jota, 2009. s. 41-46

¹³⁶ Will Berthold si dal počet do titulu své knihy: *42 atentátů na Adolfa Hitlera*. O stejném počtu hovoří i historik Richard Orvey. HERNÁNDEZ, Jesús: s. 47

¹³⁷ Lidé měli stále v paměti hrůzy 1. světové války a tvrdou porážku Německa.

soudit,¹³⁸ jiní byli pro atentát.¹³⁹ První z vojenských spiknutí z roku 1938 ale nakonec selhalo, protože impuls pro svržení Hitlera, napadení Československa, byl zažehnán podepsáním Mnichovské dohody.¹⁴⁰ Na dlouhou dobu se pak spiklenci museli odmlčet, protože Hitlerova blesková vítězná tažení umlčela některé nespokojené hlasy i ve vlastních řadách.

Nové pokusy o odstranění diktátora jsou datovány především do roku 1943, kdy Německo definitivně zaujalo defenzivní postavení na východní frontě.¹⁴¹ Vyvrcholení těchto snah kolem hlavního iniciátora Henninga von Tresckowa¹⁴² dospělo vrcholu 20. července 1944, kdy byl Claus Schenk von Stauffenberg¹⁴³ blízko zavraždění Adolfa Hitlera a následného puče.

1.8.1 Operace Valkýra

Stauffenbergova akce nebyla pouhým pokusem o atentát, ale především velmi dobře a rafinovaně připraveným plánem pro převrat v Německu. Na jejím průběhu se měla podílet celá řada vysoce postavených důstojníků, kteří byli napojeni na osoby

¹³⁸ Např. generál Erwin von Witzleben, šéf generálního štábu pozemního vojska Franz Halder, nebo Hans von Dohnanyi, úředník ministerstva vnitra. Ten shraňoval důkazy o zločinech režimu do kartotéky, která měla být použita v následném procesu s Hitlerem. KNOPP, Guido: s. 53

¹³⁹ Přestřelku, během které bude Hitler zabit, plánoval pod dohledem svého nadřízeného Hanse Oстера hejtman Wilhelm Heinz, pracovník abwehru se svými muži. KNOPP, Guido: s. 54-55

¹⁴⁰ Mnichovská dohoda signovaná Hitlerem, Mussolinim, Deladierem a Chamberlainem znamenala okleštění Československa. Viz výše *Politika Třetí říše - cesta ke 2. světové válce*

¹⁴¹ 2. února skončilo obležení Stalingradu, polní maršál Friedrich von Paulus kapituloval. Později se zhroutil i operace Citadela – plán na zničení sovětských Středního a Voroněžského frontu v kurském výběžku severně od Charkova. SHAW, Antony: s. 102-131

¹⁴² Jeden z prvních odpůrců Adolfa Hitlera v řadách důstojníků. Od roku 1938 se aktivně angažoval ve vojenském odboji. Pozdější generálmajor byl od roku 1942 hlavním iniciátorem pokusů o Hitlerovo odstranění. BEDÜRFTIG, Friedemann: s. 506-507

¹⁴³ Hrabě Claus Philipp Maria Schenk von Stauffenberg se narodil 15. 11. 1907 v Jettingenu. Maturitu složil v březnu 1926 na gymnáziu Eberharda Ludwiga ve Stuttgartu. Rozhodl se pro důstojnickou kariéru a nastoupil jako kadet k 17. jízdnímu pluku v Bamberku. Později převelen na jezdeckou školu do Hannoveru. Studium na Válečné akademii dokončil v hodnosti kapitána jezdeckta v létě 1938 a dostal se k 1. divizi do Wuppertalu, kde byl pod velením generála Höpnera, jednoho z mužů 20. července. Stauffenberg měl na starosti zásobování jednotek a místního obyvatelstva v Sudetech a později ve Francii. 1. 1. 1943 byl povýšen na podplukovníka a odvelen do Afriky. Tam byl těžce raněn: pravou ruku mu museli amputovat nad zápěstím, přišel o levé oko a amputovali mu i dva prsty levé ruky. Po zotavení se měl hlásit jako náčelník štábu všeobecného armádního úřadu u generála Olbrichta, dalšího ze spiklenců. V té době se plně zapojil do spiknutí a díky jmenování šéfem štábu záložního vojska (1. července 1944) získal přímý přístup k Hitlerovi. HERNÁNDEZ, Jesús: *Operace Valkýra*. 1. vyd. Brno: Jota, 2009. 340 s. ISBN 978-80-7217-626-7

civilního odporu¹⁴⁴. Je s podivem, že široký kruh spiklenců začalo gestapo rozkrývat až po nezdaru celé akce, i když podezření na některé členy mělo už v době před atentátem.¹⁴⁵

Celý plán se opíral o dva hlavní body: samotný *atentát na Adolfa Hitlera*, který měl přímo v jeho hlavním stanu ve Vlčím doupěti spáchat Claus von Stauffenberg; a následná *operace Valkýra*, přepracovaná k účelům spiknutí generálem Olbrichtem a von Stauffenbergem.¹⁴⁶

1.8.2 Atentát z 20. července 1944

K atentátu došlo po několika marných pokusech¹⁴⁷ 20. července 1944 těsně po 12:40¹⁴⁸ během situační porady, které se účastnil i Adolf Hitler. Jednání začalo referátem Adolfa Heusingera o situaci na východní frontě. Během ní vstoupil do místnosti Claus von Stauffenberg se svou aktovkou, ve které měl již aktivovanou výbušninu¹⁴⁹, byl představen spolu s tématem svého referátu a zaujal místo blízko

¹⁴⁴ Vedle vysokých důstojníků na spiknutí spolupracovali také bývalý starosta Lipska Carl Friedrich Goerdeler, hlava civilní části převratu, nebo bývalý šéf generálního štábu Ludwig Beck.

¹⁴⁵ Fritz-Dietlof von der Schulenburg (spojka mezi vojenskou a civilní opozicí) byl vyslýchán; zatčen Dietrich Bonhoeffer; zadržen Hans von Dohnanyi a Hans Oster z abwehru; šéf vojenské zpravodajské služby admirál Canaris byl v domácím vězení. KERSHAW, Ian: s. 33

¹⁴⁶ Valkýra byla v roce 1942 původně opatřením pro pokrytí uvolněných míst v jednotkách určených na východní frontu. Spočívala ve využití pracovníků v průmyslu a zotavujících se raněných a nemocných. Jejich povolání do armády neslo heslo „Valkýra 1“ a „Valkýra 2“ podle stupně mobilizace. Autorem byl Erich Fromm. HERNANDÉZ, Jesús: s. 98. Operačním plánem na mobilizaci záložní armády uvnitř Německa pro případ vážných vnitřních nepokojů se stala Valkýra až v roce 1943. Tento plán sestavil Olbricht a byl schválen Hitlerem jako ochrana režimu. KERSHAW, Ian: s. 35-36

¹⁴⁷ V březnu 1943 se odehrál pokus o atentát při Hitlerově návštěvě fronty ve Smolensku. Plánem bylo zabít Hitlera výstřely několika spiklenců během oběda, nakonec byl ale odvolán pro neúčast Himmlera. Tresckow a Schlabrendorff se ale rozhodli umístit do Hitlerova letadla výbušninu, aby incident vypadal jako letecké neštěstí. Výbušnina však selhala a Hitler v pořádku přistál v Rastenburgu. BOESELAGER, Philipp von: *Chtěli jsme zabít Hitlera*. Praha: Mladá fronta, 2009. s. 103-106.

Několik neúspěchů zaznamenal také sám Stauffenberg. Bombu měl ve své aktovce už 11. 7. na poradě v Berghofu, ale akce byla odvolána pro neúčast Göringa a Himmlera. 15. 7. byl potom připravený provést atentát ve vlčím doupěti, ale opět nebyl přítomný Himmler, navíc Hitler skončil situační poradou brzy a Stauffenberg měl mít referát, což mu útok znemožnilo. Valkýra už ovšem byla v chodu a Olbricht ji musel označit za cvičení. KNOPP, Guido: s. 222-223

¹⁴⁸ Přesný čas se v jednotlivých pramenech liší o minuty. Hernandez uvádí 12:42, Berthold 12:44. Srov. BERTHOLD, Will: *42 atentátů na Adolfa Hitlera*. HERNANDÉZ, Jesús: *Operace Valkýra*. Hernandezův časový plán dne je součástí příloh této práce.

¹⁴⁹ Stauffenbergovi se společně s jeho pobočníkem von Haefetnem podařilo aktivovat jen jednu ze dvou výbušnin, které měli u sebe, protože je vyrušil vrchní šikovník Werner Vogel. Osudovou chybou bylo, že Haefeten schoval druhou výbušninu do své aktovky, místo aby ji přidali k již aktivované bombě. KNOPP, Guido: s. 234

Hitlera, o které požádal.¹⁵⁰ Během referátu položil aktovku pod stůl a nohou ji přišoupl co nejbližší k Hitlerovi. Potom se s odvoláním na urgentní telefonát vzdálil a vyhledal svého pobočníka von Haefena, který měl obstarat auto pro útěk. Když zazněl výbuch, oba zamířili na letiště a cestou museli překonat tři bezpečnostní pásma, která už byla v té chvíli uzavřená.¹⁵¹ Na letiště se dostali po 13. hodině a jejich letadlo odstartovalo ve 13:15 směr Berlín.¹⁵²

1.8.3 Valkýra v chodu

Stauffenberg v té chvíli předpokládal, že v hlavním městě už byl vydán pokyn pro operaci Valkýra, na jejímž základě měli být zajati vedoucí muži SS, obklíčena vládní čtvrť, obsazen rozhlas, odříznuto gestapo a Hlavní úřad říšské bezpečnosti, zajat ministr propagandy Joseph Goebbels.¹⁵³ Situace v Berlíně ale byla zmatená, nikdo nevěděl, jestli je Hitler mrtvý¹⁵⁴, a generál Olbricht se rozhodl jednat až po telefonátu Stauffenberga z letiště v Rangsdorfu.

Valkýra byla oficiálně zahájena rozkazem podepsaným Erichem Frommem, který však ve skutečnosti vydal jeden ze spiklenců Mertz von Quirnheim.¹⁵⁵ Když Stauffenberg dorazil do Bendlerstrasse, začal se dohánět ztracený čas. Valkýra se na Stauffenbergův popud rozběhla v Paříži¹⁵⁶ a byl vydán rozkaz pro vrchní velitele pohotovostních jednotek ve vojenských oblastech Německa a okupovaných území.¹⁵⁷

¹⁵⁰ Jako záminku využil svá válečná zranění s poukazem na to, že špatně slyší.

¹⁵¹ Bezpečnostní pásma I opustili bez problémů; u pásma II musel Stauffenberg využít lži s telefonátem nadřazeným; v pásma III se dokonce musel spojit s von Möllendorfem, který o atentátu nevěděl a nechal je projet. HERNANDÉZ, Jesús: s. 147-149

¹⁵² Popisu celého atentátu a jeho přípravě, následkům a zázemí, se věnuje velké množství publikací. Např. BERTHOLD, Will; HERNANDÉZ, Jesús; KNOPP, Guido; BOESELAGER, Philipp; KERSHAW, Ian

¹⁵³ Tak zněl rozkaz generála von Haseho, který převzal velení nad Berlínem. Rozkaz měl vykonat oddíl Grossdeutschland Otto Ernesta Remera. BERTHOLD, Will: s. 187

¹⁵⁴ Těsně po atentátu mluvil telefonicky s Olbrichtem jeden ze spiklenců Fellgiebel přímo z Vlčího doupěte a řekl mu, že Hitler atentát přežil. Olbricht se proto rozhodl vyčkávat. Zřejmě i proto, že už 15. července musel odvolávat spuštěnou Valkýru. Viz výše, poznámka č. 147

¹⁵⁵ Erich Fromm se odmítl na spiknutí podílet poté, co osobně mluvil s Keitlem, který ho ujistil, že Hitler žije. KNOPP, Guido: s. 247-253

¹⁵⁶ Vedoucí SS a policie byli zatčeni a Paříž tak byla jediným místem, kde byl plán naplněn bezesbytku. HERNANDÉZ, Jesús: s. 191-197, s. 205-209, s. 225-229

¹⁵⁷ Tak se mělo zatýkání vedoucích mužů SS rozjet i v Praze. V 18:30 obdržela Praha dálnopis z Berlína, který byl předán vrchnímu veliteli branné moci generálu Friedrichu Schaalovi. Ten vyhlásil bojovost pod kódovými hesly „Odin“ (obdoba německé Valkýry) a „Johannes“ a následovat měly další rozkazy. Schaal dostal další dálnopisy z Berlína, které popíraly, že by byl Hitler naživu, ale nechtěl

K zajištění Berlína dostal důležitý rozkaz také velitel strážního praporu *Grossdeutschland* Otto Ernst Remer. Nositel Rytířského kříže s dubovými ratolestmi však při vykonávání rozkazu mluvil s ministrem propagandy Josephem Goebbelsem, který ho spojil s Vlčím doupětem. Ve chvíli, kdy Remer, oddaný nacista, slyšel Hitlerův hlas, udělal všechno proto, aby puči zabránil.

Přidaly se další komplikace: v 18:30 zazněla v německém rozhlasu zpráva o spáchání atentátu na Vůdce, který ale vyvázl nezraněn.¹⁵⁸ Přímo v Bendlerblocku se pak vzbouřili někteří oklamání štábní důstojníci, kteří osvobodili Fromma, postřelili Stauffenberga a definitivně povstalce zatlačili. Erich Fromm s nimi hned zúčtoval¹⁵⁹, když nad čtveřicí hlavních iniciátorů vynesl rozsudek vojenského soudu.¹⁶⁰ Chvíli po půlnoci byl jako první zastřelen generál Olbricht, po něm atentátník Claus Schenk von Stauffenberg, před kterého se vrhl jeho věrný pobočník von Haefen, a nakonec Mertz von Quirnheim.

1.8.4 Následky atentátu

Smrt prvních pěti povstalců jen odstartovala teror slibovaný Adolfem Hitlerem v prvním rozhlasovém projevu.¹⁶¹ Pod vedením *Zvláštní komise 20. července*¹⁶² se

zatknot K. H. Franka, se kterým chtěl uzavřít „čestnou dohodu“. Když se situace obrátila a přišel Keitelův dálnopis, byl naopak zatčen generál Schaal a později souzen. UHLÍŘ, Jan: *20. červenec a německý vojenský odboj proti Hitlerovi*. S. 179-187 In: BOESELAGER, Philipp

¹⁵⁸ Hlas hlavního komentátora berlínského rozhlasu doktora Frizcheho oznámil: „*Dnes došlo k bombovému atentátu na Vůdce. Z přítomných osob byl těžce raněn generál Schmundt, plukovník Brandt a pobočník generálního štábu Berger. Méně závažná zranění utrpěli generálové Jodl, Kortzen, Buhle, Bodenschatz, Heusinger a Sherff, admirálové Voss a von Puttkamer, kapitán námořnictva Assman a podplukovník Borgmann. Vůdce utrpěl jen lehké popáleniny a zhmožděniny. Okamžitě se vrátil k práci a podle očekávání přijal duceho k dlouhému rozhovoru. Chvíli po události navštívil Vůdce říšský maršál Göring!*“ HERNANDEZ, Jesús: s. 187. Rozhlas pak informaci opakoval ještě v 18:38 a 18:42. KNOPP, Guido: s. 259

¹⁵⁹ Patrně se snažil co nejrychleji zabít ty, kteří ho mohli zaplést ho do spiknutí.

¹⁶⁰ „*Jménem Vůdce vyslovil mnou vytvořený stanný soud rozsudek. Plukovník generálního štábu von Mertz, generál Olbricht, plukovník, jehož jméno nechci uvést, a nadporučík Haefen se odsuzují k trestu smrti.*“ Ludwig Beck už chvíli předtím požádal o možnost spáchat sebevraždu a po dvou nezdařených pokusech byl zastřelen jako první. KNOPP, Guido: s. 286-287.

¹⁶¹ Hitler poprvé promluvil k německému národu v 1:30, zhruba hodinu po vykonání prvního rozsudku. Oznámil, že na něj byl spáchán atentát malou klikou důstojníků a že je jeho přežití zásluhou prozřetelnosti. Jeho rozhlasový projev další den přetiskly snad všechny noviny, mezi nimi i Národní politika (ČTK: *Vůdcův projev po nezdařeném atentátu*. Ročník LXII, č. 200, 22. 7. 1944, strana 1)

¹⁶² Komisi tvořilo na 400 příslušníků gestapa a kriminální policie. Její první aktivitou byla na příkaz Himmlera exhumace popravených těl čtyř spiklenců, jejich spálení a rozprašení na neznámých polích. BERTHOLD, Will: s. 193

rozjela vlna zatýkání lidí, zapletených do celé operace.¹⁶³ Následoval soud, a protože Hitler nedůvěřoval tomu vojenskému, byli spiklenci postaveni před Lidový soud.¹⁶⁴ V jeho čele stál Roland Freisler¹⁶⁵ a první proces se konal už 7. srpna 1944. O den později bylo všech osm obžalovaných oběšeno¹⁶⁶ a 10. srpna přišli na řadu další. Freisler je při procesech urážel, přesto si většina z odsouzených zachovala svou tvář a materiál, který nařídil Hitler natočit, byl propagandisticky nevyužitelný.¹⁶⁷ Dokonce bylo přistoupeno k zákazu šíření zpráv a rozsudků soudu v tisku.¹⁶⁸ Přestože část represí proti původcům atentátu a státního převratu byla veřejnosti zatajena, celkový počet odsouzených se pohyboval jen během prvních týdnů okolo dvou set.¹⁶⁹ Navíc měly být na Himmlerův popud vyhubeny celé rodiny pachatelů včetně dětí, starých a příbuzných.¹⁷⁰

¹⁶³ Navíc spousta lidí, zapletených nějakým způsobem do spiknutí, spáchala sebevraždu. Např. generál Stülpnagel, který řídil operaci v Paříži; von Kluge, který s ním odmítl spolupracovat, ale o hnutí odporu dobře věděl; Ullrich von Oertzen; Henning von Tresckow a další.

¹⁶⁴ Nejdřív museli být zbaveni vojenské příslušnosti, čemuž pomohl tzv. „čestný dvůr“, který 2. srpna udělal z vojáků civilisty. Z wehrmachtu bylo vyloučeno 22 generálů a důstojníků. KNOPP, Guido: s. 307

¹⁶⁵ Roland Freisler odpovídal už za tisíce rozsudků smrti (mj. nad členy odbojové organizace Weiße Rose. Byl označován Hitlerem za „našeho Vyšinského“, který byl nejvyšším soudcem ve Stalinových monstrprocesech. KNOPP, Guido: s. 307

¹⁶⁶ Witzleben, Hase, Stieff, Bernardis, Hagen, Klausing, Höpner a York von Wartenburg. Všichni byli na přání Hitlera „oběšeni jako dobytek“. BERTHOLD, Will: s. 199

¹⁶⁷ „Vy nás teď můžete dát katovi. Za tři měsíce vás soužený a rozhněvaný lid protáhne v pomstě zažíva bahnem ulice,“ řekl Freislerovi von Witzleben. „Jen si s tím věšením pospěšte, pane předsedo, jinak budete viset ještě před námi,“ utrousil mučený Fellgiebel. Freisler navíc na obviněné řval tolik, že ho museli kameramani několikrát upozornit, že kazí zvukovou část nahrávky, kterou si objednal Hitler. KERSHAW, Ian: s. 64

¹⁶⁸ Zatímco o prvních procesech a následných exekucích byla německá veřejnost obšírně informována, později se tyto události ve zprávách objevovaly úmyslně jen v malém rozsahu nebo z nich zmizely úplně, aby se udržela fikce o „zcela nepatrné skupině“. BERTHOLD, Will: s. 199. O druhém procesu se noviny již nezmínily a o třetím se dokonce podle výslovného Hitlerova zákazu z 18. srpna 1944 nesměly podávat žádné zprávy. KNOPP, Guido: s. 323

¹⁶⁹ Dalších přibližně tisíc podezřelých bylo zatčeno. BERTHOLD, Will: s. 202. Druhá velká vlna zatýkání začala po 12. srpnu 1944, kdy byl zatčen Carl Friedrich Goerdeler. KNOPP, G.: s. 327

¹⁷⁰ Nejmladší odsouzený, Goerdelerův vnuk, byl v kojeneckém věku. Nejstarší, otec Stauffenbergova bratrance, dosáhl 85 let. BERTHOLD, Will: s. 195 Himmler slíbil, že „Rodina Stauffenbergova byla zlikvidována až do posledního členu.“ Za ostatním drátem skončily tříleté až osmileté hraběcí děti, bratrance, tety, vzdálení příbuzní, muži a ženy, kteří a které se do rodiny jen přiženili a přivdaly, dokonce i přátelé a známí. BERTHOLD, Will: s. 200

Taková byla odplata muže, na něhož byl atentát spáchán. Adolf Hitler přitom díky shodě náhod vyvázl jen s lehkými zraněními¹⁷¹ a z 24 lidí, přítomných situační poradě, zemřeli na následky zranění čtyři.¹⁷²

¹⁷¹ Hitler nejspíš utrpěl otřes mozku, měl protržené oba ušní bubínky, zhmožděný loket, popáleniny na nohou, do nichž mu vniklo mnoho úlomků dřeva, různé oděrky a řezné rány na čele. Např. HERNANDÉZ, Jesús: s. 151

¹⁷² Zapisovateli dr. Heinrichu Bergovi, na něhož dolehl plný náraz bomby, exploze utrhla obě nohy. Téhož odpoledne zemřel. Plukovník Heinz Brandt přišel o nohu a zemřel nazítří. Stejný osud stihl náčelníka štábu luftwaffe generála Güntera Kortena. Hitlerův pobočník pro wehrmacht generálmajor Rudolf Schmunt přišel o oko a nohu, utrpěl vážné poranění na tváři a za několik týdnů zemřel v nemocnici. KERSHAW, Ian: s. 43. Seznam účastníků a jejich rozestavení v době výbuchu je součástí příloh.

2 Správní systém struktury dohledu a fungování médií v Protektorátu

2.1 Řízení a kontrola médií v nedemokratických režimech

Snaha o zasahování do obsahu či formy masových médií má stejně dlouhou historii jako sama existence těchto médií. Vychází z přesvědčení, že média mají významné účinky, na čemž stojí samotné zkoumání masové komunikace a masových médií. Ačkoli se náhled na dopad a velikost těchto účinků v průběhu času měnil¹⁷³, nikdy nebylo zpochybněno elementární tvrzení, že média mají určitou moc, která je spojena s nějakými účinky.

Potenciál médií uplatňovat moc nastínil Denis McQuail v těchto bodech: 1. přitahují a usměrňují pozornost veřejnosti, 2. přesvědčují v záležitostech názorů a víry, 3. ovlivňují chování, 4. uspořádávají výklad reality, 5. propůjčují status a legitimitu, 6. rychle a obšírně informují.¹⁷⁴ Zmíněné prvky de facto explicitně potvrzují moc médií, která je na druhé straně eliminována participujícím publikem¹⁷⁵ a svobodným rámcem demokratického prostředí. To předpokládá úlohu médií jako „hlídacího psa demokracie“, „čtvrtého stavu“ či „sedmé velmoci.“ V takovém prostředí se teorie zabývají *funkčním pojetím* médií, které slouží lidem pro svobodné vytváření si názorů a jejich pluralitu.

Eliminace moci médií ze strany „zdravého“ společenského prostředí chybí naproti tomu v prostředích nedemokratických, diktátorských, autoritářských. Právě z toho důvodu je dohled nad médii nedílnou součástí politiky takových režimů a ideologií. Ty vychází z opačného pojetí médií, než jaké bylo nastíněno výše. Z médií se stává nástroj vytváření a ovlivňování veřejného mínění a v té souvislosti mluvíme o *instrumentálním pojetí* masových médií.¹⁷⁶ Jejich moc a provázanost s vládou je ještě umocněna modelem dominantních médií, který vnímá média jako „*instituce sloužící jiným institucím, jež jsou mezi sebou ve vzájemné interakci. (...) Taková média rozšiřují*

¹⁷³ Za doby války a mimořádných situací byl například vliv médií přeceňován. Média byla pokládána za všemocná a hovořilo se o tzv. „teorii zázračné střeby“. Podrobnosti viz DeFLEUR, Melvin - BALLOVÁ-ROKACHOVÁ, Sandra: *Teorie masové komunikace*. Praha: Karolinum, 1996. 363 s. ISBN 80-7184-420-9

¹⁷⁴ McQUAIL, Denis: *Úvod do teorie masové komunikace*. Praha: Portál, 2002. s. 92

¹⁷⁵ Tématem se zabývají např. kulturní studia, která v auditoriálním přístupu vidí moc recipientů.

¹⁷⁶ ŠMÍD, Milan: *Úvod a texty ke studiu masových médií*. Praha: Karolinum, 1996. s. 69-70

omezený a nediferencovaný pohled na svět vytvářený právě z perspektivy vládnoucích kruhů. Publikum je nuceno či vedeno k tomu, aby přijímalo svět v předkládané podobě, a má jen velmi malou možnost reagovat kriticky.“¹⁷⁷

Perspektiva vládnoucích kruhů je zajištěna dohledem nad procesy, které zajišťují mediální obsah jednotlivých produktů. Nastolování témat (tzv. *agenda setting*)¹⁷⁸ není v rukou svobodného redaktora, ale v rukou oficiální státní moci a osob odpovědných za obsah médií. Předkládaná studie dokazuje na základě komparace oficiálních protektorátních dokumentů a reálného obrazu Národní politiky právě takový proces, při kterém je agenda nastolena pokyny, příkazy a nařízeními složek, odpovědných za vedení a obsah legálního protektorátního tisku.¹⁷⁹

Tzv. „*gatekeeping*“¹⁸⁰, neboli proces výběru informací, které se dostanou k recipientům médií, opět probíhá podle jiných schémat než ve svobodném prostředí. Zatímco v takovém prostředí je průchod zajištěn agendě, která bude pravděpodobně zajímat publikum (např. na základě zpravodajských hodnot)¹⁸¹, v diktatuře je zajištěn informacím, které za důležité považuje státní moc. Neboli: řídí se nikoli tím, co bude publikum zajímat, ale především tím, o čem je přesvědčená skupina vyvolených, že *by mělo* nebo *musí* publikum zajímat.

Specifickou roli hraje především v době válek také propaganda, která využívá potenciálu vlivu masových médií. Oproti „demokratickým“ (výše zmíněným) procesům v liberální společnosti však jde u propagandy o persvazivní povahu a je zcela určována a nastolována řídicí mocí za jasným účelem, což vyjadřuje citace „*Propaganda je formou komunikace, která se pokouší dosáhnout takové odezvy, která podporuje intenci*

¹⁷⁷ McQUAIL, Denis: *Úvod do teorie...*, s. 93

¹⁷⁸ Jako první s tímto termínem přišli McCombs a Shaw (1972, 1993), kteří se snažili najít obecnější označení pro jev, který byl znám především v předvolebních kampaních. V dnešním pojetí jde o schopnost „vytvářet témata“. DEARING, James, W. - ROGERS, Everette, M.: *Agenda-Setting*. Thousand Oaks: SAGE Publications, 1996.

¹⁷⁹ Studii o nastolování agendy v rámci protektorátních porad na konkrétním tématu výročí začátku druhé světové války obsahuje GEBHART, Jan - KÖPPLOVÁ, Barbara - KRYŠPÍNOVÁ, Jitka a kol.: s. 55-66 (NEČAS, Vlastimil: *Nastolování agendy v rámci protektorátních tiskových porad: případová studie.*)

¹⁸⁰ Označení pro proces výběru zpráv pro dané médium např. z agenturního zpravodajství. Více viz McQUAIL, Denis: *Úvod do teorie...* s. 241

¹⁸¹ Termín „news values“ použil poprvé Walter Lippman ve své knize *Public Opinion* (1922). Mezi zpravodajské hodnoty patří např. důležitost, blízkost, dramaticita, negativita, jednoznačnost a další. Více o zpravodajských hodnotách KÖPPLOVÁ, Barbara - JIRÁK, Jan: *Média a společnost*. Praha: Portál, 2003. 207 s. ISBN 80-7178-697-7; KUNCZIK, Michael: *Základy masové komunikace*. Praha: Karolinum, 1995. 307 s. ISBN 80-7184-134-X

toho, kdo takovou komunikaci utváří.“¹⁸² V případě předkládané studie tedy okupační potažmo říšská oficiální místa.

2.1.1 Čtyři teorie tisku

Zmiňuje-li se rozdíl mezi fungováním médií ve svobodném a nesvobodném prostředí, využívá se často tzv. „čtyř teorií tisku“. A to především z toho důvodu, že „vazba mezi politickou komunikací a masovými médii jde tak daleko, že z kvality nakládání s médii se mnohdy vysuzuje kvalita politického života společnosti.“¹⁸³

Tato teorie vznikla v 50. a 60. letech 20. století¹⁸⁴ a dělí mediální systémy v celém světě do čtyř hlavních typů normativní teorie. První a nejpůvodnější je teorie *autoritářská*, která společenskými změnami přešla do teorie *liberální*. Obě dvě základní větve byly následovány mírnými modifikacemi v podobě teorie *společenské odpovědnosti tisku* (navazující na liberální teorii) a *sovětské teorie* (navazující na teorii autoritářskou).¹⁸⁵ Zatímco liberální teorie a teorie o společenské odpovědnosti vychází ze základní teze svobody tisku, jeho odpovědnosti vůči demokracii a lidu, v autoritářské a sovětské teorii je základním východiskem *kontrola a regulace* tisku.

Právě z tohoto důvodu jsou poslední dvě jmenované teorie podstatné pro tuto studii. Základním rysem autoritářské teorie je nastavení jasných hranic svobody tisku a jejím cílem je udržení nastoleného pořádku právě opatřením regulace a kontroly.

Sovětská teorie je pak obměnou ve smyslu absolutní podřízenosti nikoli obecným regulím, ale zcela konkrétním potřebám komunistické strany. Média tak plní roli agitátora a propagandisty.¹⁸⁶

¹⁸² JOWETT, Garth, S. – O'DONNEL, Victoria: *Propaganda and Persuasion*. London: SAGE Publications. 2006, str. 1

¹⁸³ JIRÁK, Jan - ŘÍCHOVÁ, Blanka: *Politická komunikace a média*. Praha: Karolinum, 2000. s. 7

¹⁸⁴ SIEBERT, Fredrick, Seaton - PETERSON, Theodore - SCHRAMM, Wilburg, Lan: *Four theories of the press: the authoritarian, libertarian, social responsibility, and soviet communist concepts of what the press should be and do*. Urbana: University of Illinois Press, 1956. 153 s.

¹⁸⁵ Denis McQuail ke čtyřem teoriím přidal další dvě – *rozvojovou* a *demokraticko-participační*. Více viz McQUAIL, Denis: *Úvod do teorie...* s. 147-160. V pozdějších letech pak usiloval o opuštění těchto teorií. Viz McQUAIL, Denis: *Masová média ve veřejném zájmu: hledání rámce norem pro chování médií*. In: JIRÁK, Jan - ŘÍCHOVÁ, Blanka: *Politická komunikace...* Více o čtyřech teoriích tisku také SCHRAMM, Wilburg, Lan: *Čtyři koncepty masové komunikace*. In: ŠMÍD, Milan: s. 96-136 a SIEBERT, Fredrick, Seaton - PETERSON, Theodore, SCHRAMM, Wilburg, Lan: *Four theories...*

¹⁸⁶ McQUAIL, Denis: *Úvod do teorie...* s. 154

Role tisku v nacistické Třetí říši (stejně jako v Protektorátu Čechy a Morava, kam byl systém struktury dohledu a fungování médií implementován) by se dala přirovnat k autoritářské teorii, shodné znaky však vykazuje i s teorií sovětskou. Zásadní rozdíl však panuje především ve vlastnictví médií. Za komunismu vlastní média stát, protože soukromé vlastnictví není povoleno. Za nacismu stát média přímo nevlastní, přesto se prostřednictvím kontroly a dohledu nad jejich fungováním významně (a téměř monopolně) podílí na jejich konečné podobě, a to jak obsahové, tak formální – jak je doloženo níže. Jedním z největších zásahů (vedle obsahové stránky, která svým přibližováním byla alespoň v rubrikách politických prakticky shodnou ve všech periodických titulech na území Protektorátu) byla během války redukce rozsahu tisku, která byla dána nedostatkem papíru a neustále se stupňovala. Stát tak mohl zasahovat i do této oblasti, což je též patrné z následující práce.

2.2 Struktura dohledu a fungování médií v Protektorátu

Vzhledem k okupačnímu charakteru Protektorátu Čechy a Morava a nacistické (diktátorské, nedemokratické) ideologii okupantů měla oficiální protektorátní média velmi omezené možnosti informování, které navíc ještě určoval okupační dohled.¹⁸⁷ Jejich vliv ve společnosti přesto zůstával a nacisté ho dokázali dobře využít. Pod obsahem i formou jednotlivých titulů se podepsalo působení cenzury a tiskových pokynů, podobně jako omezenost informačních zdrojů.¹⁸⁸ Za postoj českého národa či dokonce veřejné mínění tak legální tisk považovat nemůžeme.

Postavení tisku se v zásadě shodovalo s výše zmíněnou autoritářskou teorií. A právě pozice a zakotvení tisku v protektorátním prostředí je vzhledem k charakteru této studie nejpodstatnější. V zásadě se jeho řízení nelišilo od jiných protektorátních institucí, které byly součástí dvoustupňového správního systému – *autonomního protektorátního a okupačního říšského*.¹⁸⁹ Samotné formování tisku je ale třeba hledat již v době dřívější.

2.2.1 Československá cenzura a protektorátní převzetí jejího právního rámce

Právní rámec, který upravoval postavení a existenci tisku, vycházel ze zákona z roku 1863.¹⁹⁰ K němu se přidávaly další úpravy, z nichž některé byly podstatné pro pozdější právní předpisy upravující působnost cenzury na českém území. Jedním z nich byl zákon na ochranu republiky přijatý v roce 1923.¹⁹¹ Na jeho základě byl v době ohrožení Československa nacistickým Německem (po uchopení moci Adolfem Hitlerem a národnostním napětí v Sudetech vyvolaném Henleinovou stranou SdP) přijat

¹⁸⁷ *Politické rubriky českých listů byly vzhledem k omezeným informačním zdrojům i cenzurním opatřením a tiskovým pokynům téměř shodné.* BERÁNKOVÁ, Milena - KŘIVÁNKOVÁ, Alena - RUTTKAY, Fraňo: s. 240

¹⁸⁸ Např. po vydání zvláštních pokynů o vojenské cenzuře „Anweisungen für die Durchführung der militärischen Zensur“ (1. 9. 1939), bylo možné uveřejňovat pouze zprávy tiskové agentury DNB. PASÁK, Tomáš: *Soupis legálních novin, časopisů a úředních věstníků v českých zemích z let 1939-1945.* Praha: Univerzita Karlova, 1980. s. 54-55

¹⁸⁹ Podrobnosti např. KONČELÍK, Jakub: *Řízení a kontrola českého tisku...* In FORET, Martin - LAPČÍK, Marek - ORSÁG, Petr (ed.), s. 295-311

¹⁹⁰ Tiskový zákon č. 6/1863 ř. z. byl zrušen až v roce 1950. PASÁK, Tomáš: *Soupis legálních...*, s. 37

¹⁹¹ Cílem v březnu vydaného zákona bylo zabránit revolučním snahám o uchopení moci a možným napadení celistvosti nově vzniklého státu. Především šlo o komunistické a fašistické hnutí.

tzv. malý tiskový zákon.¹⁹² Ten v § 10 stanovil, že „*Státní úřad bezpečnostní může omeziti nebo podrobiti zvláštním podmínkám vydávání a rozšiřování tiskopisů a v krajním případě může jejich vydávání zastaviti.*“ Důvodem pro právní omezení některých ze základních práv a svobod byla otevřená snaha Sudetoněmecké strany o odtržení Sudet od Československa. Logicky tak účinnost zákona dopadla především na tisk Henleinovy strany.

Právním základem pro cenzuru na území Československa se stal zákon o mimořádných opatřeních z roku 1936 (č.131/1936)¹⁹³, který pro případ branné pohotovosti umožňoval vznik cenzury a jiných mimořádných opatření.¹⁹⁴ Cenzura se ještě neuplatňovala v praxi, právní rámec byl ale připraven. Podmínky pro nabytí účinnosti byly splněny 23. září 1938, když byla vyhlášena druhá mobilizace a branná povinnost na základě vyhlášky č.183/1938. O pouhé tři dny později byla zřízena Ústřední cenzurní komise (ÚCK) při ministerstvu vnitra, kterému zcela podléhala.¹⁹⁵ Usnesením ministerské rady z 6. 12. 1938 pak byla zřízena předběžná tisková přehlídka, kterou vykonávali úředníci tiskové dozorcí služby (TDS).¹⁹⁶ Hlavním úkolem ÚCK bylo zastřešovat a kontrolovat veškerá cenzurní opatření na území Československa.¹⁹⁷ Stav branné pohotovosti byl ukončen k 28. 2. 1939 a spolu s ním zanikla také komise. Nikoli však cenzura.

¹⁹² Zákon přijatý 10. července 1933 (č.124/1933 Sb.) stanovil možnost „*mimořádných opatření, omezující nebo rušící dočasně svobody zaručené ústavní listinou (...) a zákonem o ochraně osobní, domovní a listovního a v souvislosti s nimi i jiná opatření.*“ Vládní nařízení bylo postupně prodlužováno a doplňováno až do doby okupace. PASÁK, Tomáš: *Soupis legálních...*, s. 39-42

¹⁹³ Zákon byl později prodloužen samotným protektorem von Neurathem 20. 6. 1939. Bylo tak zajištěno „právní“ ošetření cenzurních opatření v Protektorátu.

¹⁹⁴ Branná povinnost státu začínala vyhlášením mobilizace, prohlášením válečného stavu nebo vypovězením války. PASÁK, Tomáš: *Soupis legálních...*, s. 42

¹⁹⁵ Jejím předsedou se stal ministerský rada Jan Dohnálek. Jeho zástupcem byl jmenován vrchní odborový rada Bohumil Fiala a jako koncipista se stal dalším členem Václav Biedermann. PAVLÍČEK, Tomáš: *Cenzurní systém, cenzurní zásah a literatura za druhé republiky.* In: Literární archiv: *Spisovatelé, společnost a noviny v proměnách doby – K 150. výročí úmrtí Karla Havlíčka. Ročník 38/2006.* Praha: Památník národního písemnictví, 2006. s. 265

¹⁹⁶ Prvním předpisem, kterým se úředníci tohoto orgánu měli řídit, byly „Pokyny pro úředníky dozorcí služby při vykonávání předběžné tiskové přehlídky“ z 19. prosince 1938. NA, fond Národní soud (NárS.), č. fondu 925, sign. 464, karton č. 22 – „Tiskové informace a pokyny PMR (1938-1942)“

¹⁹⁷ Podrobně viz PASÁK, Tomáš: *Soupis legálních...*, s. 43-44

2.2.2 Cenzura v Protektorátu Čechy a Morava

I nadále byla cenzura uplatňována úředníky TDS, pro které byl ještě před vznikem Protektorátu dne 1. 3. 1939 vydán „*Souborný přehled pokynů pro tiskovou přehlídku*.“¹⁹⁸ Stejný název, avšak mírně odlišný obsah, měl i předpis ryze protektorátní a válečný, přijatý 17. září 1939.¹⁹⁹ Tento souborný přehled se stal prvořadým dokumentem pro legální protektorátní tisk a jeho obsah. Podrobně také vykresluje podmínky jeho fungování, kontroly a dohledu. Dokument se zabýval nejen obsahem, ale také formální stránkou listů.²⁰⁰ Tisk nesměl obsahovat tzv. „bílá místa“, která musela být nahrazena nezávadnou sazbou a přehled popisoval i praxi a úlohu cenzury, především Ústředí tiskové dozorcí služby (ÚTDS).

S počátkem války byla cenzura aplikována také na vojenské záležitosti. Tisk směl přinášet jen informace německé tiskové agentury DNB²⁰¹, povinně musel otiskovat zprávy vrchního velitelství branné moci, všechny úspěchy německé armády apod.²⁰²

2.2.3 Dvojkolejnost protektorátního správního systému ve věci tisku

Podstatným rysem Protektorátu byla jeho dvojkolejnost, která se projevovala také při kontrole protektorátního tisku. Ta byla formálně rozdělena na autonomní složku, zastoupenou Tiskovým odborem Předsednictva ministerské rady (TO PMR)²⁰³, a říšskou kolej, kterou reprezentovalo kulturně-politické oddělení Úřadu říšského protektora se sídlem v Praze (ÚŘP).

¹⁹⁸ PASÁK, Tomáš: *Soupis legálních...*, s. 45

¹⁹⁹ *Souborný přehled pokynů pro tiskovou přehlídku ze 17. 9. 1939* byl rozčleněn do devíti hlavních částí: I. Úkol tisku, II. Tisková dozorcí služba, III. Odpovědnost, IV. Všeobecné zásady, V. Mimořádné poměry, VI. Říše a Protektorát, VII. Věci hospodářské a sociální, VIII. Vnitřní věci Protektorátu, IX. Postup při tiskové přehlídce. NA, fond Archiv Syndikátu novinářů (ASYN), karton č. 108, signatura 108/1. Kompletní přepis např. KONČELÍK, Jakub - KÖPPLOVÁ, Barbara - KRYŠPÍNOVÁ, Jitka: s. 469-488

²⁰⁰ S obsahem byli seznámeni jen šéfredaktoři a cenzoři. Cenzoři museli přihlížet i k úpravě, nadpisu či umístění článku. Nejvyšší přípustná velikost titulků byla např. stanovena na 15 mm. Kompletní znění viz KONČELÍK, Jakub - KÖPPLOVÁ, Barbara - KRYŠPÍNOVÁ, Jitka: s. 469-488

²⁰¹ Deutsches Nachrichtenbüro.

²⁰² Např. BERÁNKOVÁ, Milena – KŘIVÁNKOVÁ, Alena - RUTTKAY, Fraňo: s. 237. PASÁK, Tomáš: *Soupis legálních...*, s. 55

²⁰³ PMR bylo důležitým orgánem už v době předmnichovské, kdy zprostředkovávalo kontakt mezi jednotlivými ministerstvy, vládou, Národním shromážděním a prezidentem republiky. Za okupace potom hrálo roli prostředníka mezi vládou a Národním souručenstvím, stejně jako mezi protektorátními a německými institucemi (Úřad říšského protektora). PMR bylo zrušeno v rámci správní reformy vládním nařízením z 15. 1. 1942 a institucí s minimem kompetencí se stal Sekretariát předsedy vlády. Většina agendy včetně tiskové ale přešla do kompetence ÚŘP.

2.2.3.1 Autonomní správa tisku v Protektorátu

Tiskový dozor v rámci „autonomní české koleje“ byl uplatňován prostřednictvím Tiskového odboru Předsednictva ministerské rady (TO PMR), jehož pokyny realizovali úředníci tiskové a dozorčí služby.²⁰⁴ Tento nejvyšší cenzurní orgán byl zřízen na základě směrnice o nové organizaci tiskové služby 17. března 1939. Hlavní změna spočívala v dosazení cenzurních úředníků přímo do redakcí jednotlivých listů a zvýšené míře odpovědnosti tiskového odboru.²⁰⁵ Zároveň byla v Praze zřízena prozatímní německá služebna pro tisk, která měla „*usnadniti tisku Protektorátu Čechy a Morava přechod do nových poměrů.*“²⁰⁶ Nová směrnice se podepsala také na omezení obsahu a informačních zdrojů.²⁰⁷ Ústředí tiskové dozorčí služby (ÚTDS) vedl prakticky po celou dobu její existence Eduard Parma²⁰⁸, a to i po reorganizaci z roku 1942 (viz níže).²⁰⁹ Post vedoucího TO PMR se už tak bezpečným nejeví. Jako první vedl odbor Zdeněk Schmoranz, který byl 25. 8. 1938 zadržen pro odbojovou činnost a popraven. Necelý měsíc vydržel ve funkci jeho nástupce Arnošt Bareš, který byl rovněž zatčen a odsouzen na doživotí. Do května roku 1941 vedl tiskový odbor František Hofman – i on byl ale zatčen. Nejdéle na nebezpečném místě a pod dohledem říšské správy vydržel Ctibor Melč. Ve své funkci (a jejích mutacích) zůstal až do konce války.²¹⁰

Faktická činnost ÚTDS byla dvojí a dvousměrná. V centrále ÚTDS fungovala 24hodinová služba pro cenzory, kteří vydávali pokyny pro tzv. „domácí cenzory“ umístěné přímo v redakcích.²¹¹ Ti kontrolovali se šéfredaktory obsah listu, v případě potřeby měnili slova, části, pasáže nebo celé články. Takto zkontrolované

²⁰⁴ Ta měla sídlo v Praze a pobočky v Plzni, Brně, Olomouci a Moravské Ostravě.

²⁰⁵ PASÁK, Tomáš: *Soupis legálních...*, s. 48

²⁰⁶ NA, NárS., č. fondu 925, sign. 464, karton č. 22 – „Zřízení prozatímní pražské služebny říšského tiskového úřadu“.

²⁰⁷ V tisku nesměly být uváděny „*zprávy o dislokaci německé armády, nebylo dovoleno uveřejňovat zprávy o sebevraždách ve spojitosti s nacistickou okupací. (...) Byla vyhlášena přísná cenzura fotografií. Rovněž bylo omezeno zahraniční zpravodajství.*“ PASÁK, Tomáš: *Soupis legálních...*, s. 49

²⁰⁸ Nastoupil až po zatčení Osvalda Svobody. KONČELÍK, Jakub: 2008

²⁰⁹ V té chvíli se stal zástupcem Ctibora Melče, který zastřešoval Tiskový odbor Ministerstva lidové osvěty. Parma byl vedoucím *tiskové dozorčí služby*. Druhou částí byla *redakční služba*. KONČELÍK, Jakub: 2008

²¹⁰ PASÁK, Tomáš: *Soupis legálních...*, s. 65 Po správní reformě se stal Melč šéfem II. sekce Ministerstva školství a lidové osvěty. KONČELÍK, Jakub: 2008

²¹¹ K jejich následné cenzurní praxi patřilo rozlišení zásahů do různých druhů zpráv barevnými tužkami. ÚTDS používalo při přehlídce kartáčových otisků tužky barvy hnědé. Vojenská cenzura /MZ/ užívala tužky barvy červené a zelené. Úředníci TDS v redakcích pak tužky barvy modré, k označení statí povahy vojenské pak fialové. KONČELÍK, Jakub - KÖPPLOVÁ, Barbara - KRYŠPÍNOVÁ, Jitka

vydání posílali zpět do centrály ÚTDS, kde obsah schválili. Teprve potom se mohlo tisknout.²¹²

K mechanismu usměrňování protektorátního tisku docházelo ze strany TO PMR také díky *Informacím pro šéfredaktory*, které byly zasílány do redakcí jako důvěrné a často byly prakticky totožné s pokyny cenzorů ÚTDS.²¹³

2.2.3.2 Říšská správa tisku v Protektorátu

Podobně jako v dalších oblastech protektorátního života bylo i v otázce tisku říšské řízení nadřazeno „autonomnímu“ českému.²¹⁴ Nejvyšším rozhodovacím orgánem bylo IV. oddělení ÚŘP (oddělení pro kulturní politiku).²¹⁵ V čele tohoto oddělení stál až do roku 1942 Karl von Gregory,²¹⁶ který do Protektorátu implementoval trojstupňový systém říšské cenzury.²¹⁷ Jeho nástupcem byl Martin Paul Wolf.

V rámci tohoto oddělení byla zřízena skupina „Tisk“ (Pressegruppe), jejíž pravomoci byly téměř neomezené, a to po skončení přechodné vojenské správy.²¹⁸ V čele tiskové skupiny stál od 12. 6. 1939 SS-hauptsturmführer Wolfgang Wolfram von Wolmar.²¹⁹ S jeho nástupem do funkce začalo zatýkání neloajálních šéfredaktorů,

²¹² KONČELÍK, Jakub - CEBE, Jan - KÖPPLOVÁ, Barbara: *Řízení tisku v letech 1939-1945: Analýza protektorátních tiskových porad*. In Mediální studia, roč. 2 (2007), č. 3

²¹³ Podrobnosti o rozdělení úkolů ve věci tisku viz KONČELÍK, J.: 2008

²¹⁴ Schéma fungování správy tisku v Protektorátu za účasti autonomní protektorátní a říšské okupační linie viz KONČELÍK, Jakub - CEBE, Jan - KÖPPLOVÁ, Barbara: 2007.

²¹⁵ Nejdříve byla vytvořena „Skupina pro kulturně-politické záležitosti (Gruppe Kulturpolitische Angelegenheiten), přeměněná později na kulturně-politické oddělení (Abteilung – Kulturpolitik). Oddělení zahrnovalo kromě školství všechny kulturní sféry, které sledovaly německý i český život. Vydávalo pokyny, směrnice a příkazy příslušným protektorátním místům. Oblasti, které byly pokládány za zvlášť důležité, převzalo kulturní oddělení přímo do svých rukou. V ČTK tak byl v srpnu 1939 zřízen speciální nacistický pracovní štáb a podobný postup byl uplatněn i v rozhlasu. Skupině tisku náleželo i odposlouchávání zahraničního rozhlasu a boj s nepřátelskou propagandou.“ DOLEŽAL, Jiří: *Česká kultura za Protektorátu: Školství, písemnictví, kinematografie*. Praha: Národní filmový archiv, 1996. s. 15-16

²¹⁶ Nadšený nacist, SS-Sturmbannführer, do r. 1938 tiskový atašé německého velvyslanectví v Praze; 1939-42 přednosta kulturně politického oddělení ÚŘP v Praze; padl při obléhání Bukurešti sovětskou armádou. KONČELÍK, Jakub - KÖPPLOVÁ, Barbara - KRYŠPÍNOVÁ, Jitka: s. 22

²¹⁷ Ta spočívala v kontrole předběžné (napsaný článek), průběžné (stránkový obtah) a následné (signální výtisk) a byla aplikována prakticky po celou dobu protektorátní existence. <http://www.ceskamedia.cz/article.html?id=106184> publ. dne 24. 11. 2002 00:12:55; rozhovor: Karolína Hlouškové s Dušanem Tomáškem: „Cenzura u nás neexistuje“

²¹⁸ V té době byl tisk v kompetenci Konráda Henleina, který byl prozatímním vedoucím civilní správy při protektorátním velitelství wehrmachtu. KONČELÍK, Jakub - CEBE, Jan - KÖPPLOVÁ, Barbara.

²¹⁹ Von Wolmar byl v roce 1934 z Československa vyhoštěn pro svou nacistickou činnost ve spolku Germania. Po vypovězení ze země působil v berlínské kanceláři NSDAP pro péči o sudetské Němce. Od

osobně se podílel také na likvidaci Schmoranzovy skupiny.²²⁰ S Wolmarovým jménem je spojen vznik pravidelných tiskových konferencí, na kterých vydával šéfredaktorům pokyny, jakým způsobem mají psát o významných událostech²²¹, ačkoli jejich pořádání bylo formálně v kompetenci TO PMR. Ten však plnil (podobně jako v ostatních případech) spíše roli tlumočnicka či prostředníka mezi ÚŘP a novináři.

Wolmar byl v roce 1943 odvelen na frontu a jeho místo v Tiskovém odboru zaujal Arthur Söhnel. Hlavním mluvčím okupační správy ve věci tisku se ale nikdy nestal (na rozdíl od svého předchůdce). K novinářům promlouval na tiskových konferencích především sám Martin Paul Wolf.

Tiskové konference

Důležitou praxí při fungování a kontrole médií byly pravidelné tiskové konference, na které byli zváni nejen šéfredaktoři, ale také politici a někdy též národohospodářští redaktoři.²²² Většinou se jich účastnil sám von Wolmar, jenž měl ve všech ohledech poslední slovo. Přítomen býval také vedoucí TO PMR. Shromáždění nebylo tiskovou konferencí v pravém slova smyslu. Jednalo se většinou o jednosměrné informování odpovědných redaktorů, kterým bylo sdělováno, kam by se mělo zpravodajství jejich listů ubírat. Pokyny měly formu upozornění a doporučení (která byla závazná), často se objevily také výtky k nepřesnostem v obsahu či formě některého listu.²²³ I přes občasné výhrůžky šlo ale v zásadě o působení direktivní, nikoli restriktivní. Důležitým faktorem byla utajenost všech pokynů, které byly určeny jen zúčastněným redaktorům.

Porady, které se konaly v Lützowově (dnes Opletalově) ulici se staly základním článkem správy a dohledu nad médii v Protektorátu a byly rozděleny na týdenní (pro

roku 1937 byl referentem v tiskovém úřadu berlínského ministerstva vnitra. Po skončení 2. světové války se pod falešným jménem ukrýval v americkém pásmu Rakouska; poté byl na krátkou dobu uvězněn, žil v Německu, a pracoval jako novinář. Srov. PASÁK, Tomáš: *Soupis legálních...*, s. 52-53, KONČELÍK, Jakub - KÖPPLOVÁ, Barbara - KRYŠPÍNOVÁ, Jitka: s. 21-22

²²⁰ Zdeněk Schmoranz byl do 25. 8. 1939 vedoucím Tiskového odboru Předsednictva ministerské rady. Byl zatčen pro ilegální činnost a popraven. PASÁK, Tomáš: *Soupis legálních...*, s. 65

²²¹ 25. srpna 1939 byla také obsazena budova ČTK a na von Wolmarův rozkaz bylo „zastaveno vysílání ČTK do ciziny, zlikvidováno obrazové zpravodajství, rozhlasové redakce ČTK bylo odňato hlášení zpráv.“ BERÁNKOVÁ, Milena – KŘIVÁNKOVÁ, Alena - RUTTKAY, Fraňo: s. 245

²²² PASÁK, Tomáš: *Soupis legálních...*, s. 54

²²³ NA, fond PATZAK, č. fondu 480, sign. 5-69-8, karton č. 70 – „Tiskové přehledy a reformy“. NA, fond ASYN, karton č. 108 – „Tiskové konference šéfredaktorů denních tisků“.

redaktory denních listů) a měsíční (tituly s delší periodicitou – týdeníky, měsíčníky).²²⁴ Vedle těchto porad fungovaly ještě tzv. užší porady, kterých se účastnili jen vybraní šéfredaktoři a které se konaly většinou po skončení porad týdeních.²²⁵

Zájezdy novinářů do okupovaných území

Dalším nástrojem, jak si podmanit české novináře k ještě větší kooperaci a loajalitě, bylo pořádání zájezdů na německé či okupované území. Také tyto akce byly pořádány oddělením pro kulturní politiku Úřadu říšského protektora. Prvním výjezdem bylo přijetí českých novinářů představitelem německého tisku v Berlíně Otto Dietrichem. Další podobné podniky pokračovaly po celou dobu války²²⁶ a jejich cílem bylo přesvědčit novináře, že budoucnost Protektorátu je možná jedině za předpokladu poslušnosti Říši, která své nepřátele bez milosti ničí.²²⁷

2.2.4 Konec dvojkolejnosti ve věci protektorátního tisku

S nástupem Reinharda Heydricha na Pražský hrad je spojena správní reforma popsaná výše.²²⁸ Ta měla zásadní vliv i na strukturu tiskové kontroly. Vládním nařízením z 15. 1. 1942 zanikl TO PMR a tisková agenda přešla pod nově zřízený orgán s názvem „Úřad lidové osvěty“. Zároveň vzniklo ministerstvo školství a národní osvěty v čele s Emanuelem Moravcem.²²⁹ Do jeho struktur přešel 15. června i Úřad lidové osvěty a název ministerstva se změnil na „ministerstvo školství a lidové osvěty“²³⁰. Veškeré otázky protektorátního tisku tak podléhaly novému ministerstvu a vliv

²²⁴ Právě obsahy těchto porad ve sledovaných obdobích jsou hlavní součástí komparací s reálným mediálním obsahem ve druhé části této práce. Tématem protektorátních tiskových porad se zabývají např. studie, které jsou součástí *Řízení legálního českého tisku v Protektorátu Čechy a Morava*. (KONČELÍK, Jakub - KÖPPLOVÁ, Barbara - KRYŠPÍNOVÁ, Jitka)

²²⁵ Více viz KONČELÍK, Jakub - KÖPPLOVÁ, Barbara - KRYŠPÍNOVÁ, Jitka.

²²⁶ V září 1939 se vybraní redaktoři účastnili zájezdu do Polska, v červenci 1940 do Francie, v září 1940 do Německa, v roce 1942 na východní frontu a v roce 1944 na Slovensko. PASÁK, Tomáš: *Soupis legálních...*, s. 51

²²⁷ Sloužit k tomu měl kontrast mezi zničenými městy a klidem v Protektorátu. Novináři na základě těchto dojmů měli své zkušenosti předávat čtenářům, tzn. obyvatelům Protektorátu. Nakonec k tomu sloužily i veřejné přednášky a publikace novinářů. DOLEŽAL, Jiří: s. 20-21

²²⁸ Alespoň její právní rámec a první opatření. Další kroky už provedl jeho nástupce Kurt Daluege poté, co Heydrich podlehl zranění atentátu z 27. května 1942.

²²⁹ Emanuel Moravec reprezentoval vstřícný přístup k nacistům. Ve všem se jim snažil vyhovět, sám připravoval různá nařízení a pro svou činnost byl označován „českým Queslingem“.

²³⁰ Vládní nařízení č. 208/1942 Sb. Podrobnosti viz *Dějiny českých médií v datech*. Praha: Karolinum, 2003. s. 376

dosavadní autonomní správy na tisk téměř zanikl. Aktivistický ministr Moravec označil oběžníkem z 29. 10. 1942 tiskový odbor za druhou sekci ministerstva a úřad rozdělil na dvě základní složky: *redakční službu* (úkolování) a *tiskovou dozorčí službu* (cenzura).²³¹ V čele úřadu stál až do konce války Ctibor Melč.

Dohled nad médii přešel definitivně pod nacistickou správu, a cíl správní reformy tak byl naplněn i v této oblasti.²³² Mimo kontroly tiskového odboru, nyní již součást Ministerstva školství a lidové osvěty, a skupiny Tisk oddělení pro kulturní politiku ÚŘP, byl navíc protektorátní tisk pod dohledem dalších institucí. Vedle výše zmíněných orgánů kontrolovaly obsah a směřování tisku ještě tajná státní policie (gestapo), bezpečnostní policie a protektorátní ministerstvo vnitra v čele s policejním ředitelstvím.²³³

2.2.5 Protektorátní tisk a novináři

Novináři byli nedílnou součástí nastaveného systému a vykonavateli jeho „vůle“. Ne všichni se ale do denunciantské role zapojili a ne všichni se s okupací a nacistickou ideologií ztotožnili. Takoví novináři se zapojili do odbojové (ilegální) žurnalistiky, která do jisté míry odpovídala veřejnému mínění českého národa a ne pohledu oficiálních institucí vykonávajících dohled nad médii. Ilegální žurnalistiku v době protektorátu zastupuje tisk komunistický a nekomunistický.²³⁴ Další protifašističtí žurnalisté našli místo v tisku zahraničního odboje, který působil především ve Velké Británii a Moskvě.²³⁵

Někteří novináři nastoupili cestu opačnou – s otevřenými výzvami ke spolupráci s nacistickým Německem se ale ztotožňoval málokdo z protektorátních obyvatel. Tato skupina je příkladem morálního selhání jedinců, které bylo možné v těžké době

²³¹ PASÁK, Tomáš: *Soupis legálních...*, s. 65

²³² Po správní reformě byli vedoucí jednotlivých oddělení ÚŘP i vedoucími činiteli protektorátních ministerstev, čímž byla definitivně odstraněna dvojkolejnost správního systému.

²³³ PASÁKOVÁ, Jana: *Některé otázky periodického tisku v období pomnichovské, druhé republiky a otázky protektorátního tisku*. In: DOCUMENTA PRAGENSIA XIX, 2001: *Národnostní skupiny, menšiny a cizinci ve městech. Praha – město zpráv a zpravodajství*. Praha: Scriptorium, 2001. 384 s. ISBN 80-86197-29-8

²³⁴ Výklad vzájemného vztahu obou složek ilegálního tisku podléhal i v odborné literatuře ideovým tendencím, proto je třeba selektovat tendenční směr některých publikací.

²³⁵ V Londýně byl tisk soustředěn kolem československé exilové vlády. V SSSR zase pod vlivem komunistické strany především u čs. bojových jednotek.

pozorovat v různých oblastech veřejného života. Nejaktivističtější novináři byli po skončení války odsouzeni v procesech poválečných lidových soudů.²³⁶

Mezi oběma extrémami se nacházela celá řada novinářů, kteří sice psali do legálního protektorátního tisku, kteří se ale snažili psát neutrální články bez přehnané agitace. Jejich práce byla motivována snahou o přežití.²³⁷

Právě legální protektorátní tisk je důležitou ukázkou a dokumentem propracovanosti a fungování nacistické kontroly nad protektorátním tiskem.

2.2.6 Národní politika

Národní politika, vycházející jako samostatný list od roku 1883, byla v období Protektorátu Čechy a Morava součástí legální (povolené) protektorátní žurnalistiky. Podobně jako ostatní tituly je zajímavým svědectvím doby, které však může být odhaleno až na základě pečlivého bádání. Vzhledem k výše zmíněnému nemůžeme brát ani Národní politiku jako zdroj veřejného mínění českého národa či převažující myšlenkový proud v české společnosti.

Cenným zdrojem se stává až při kritickém zkoumání jejího mediálního obsahu na základě srovnání s dostupnými historickými prameny a archiváliemi. Při pečlivém porovnání vznikne pak takový obraz, který vytváří zajímavou ilustraci doby a pomáhá odhalit mocenskou strukturu na území Protektorátu, a to nejen ve věcech fungování, dohledu a kontroly tisku.

Národní politika se stala od 31. 3. 1939, podobně jako ostatní legální protektorátní tiskoviny, listem Národního souručenství. Uváděný denní náklad je 40 000 výtisků, u nedělního vydání potom 422 000.²³⁸ Z čísel tak vyplývá, že Národní politika byla jedním z nejrozšířenějších titulů pro střední třídu, na kterou také měla velký vliv. I z toho důvodu byla vybrána k účelu této studie.

²³⁶ Za nejvýraznější představitele kolaborantské žurnalistiky jsou považováni Karel Lažnovský, Vladimír Krychtálek, Emanuel Vajtauer, Vladimír Ryba, Jaroslav Křemen, Václav Crha a Karel Werner. Ti byli po válce postaveni před soud podle dekretu prezidenta republiky č. 16/1945 Sb. o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů. PASÁK, Tomáš: *Soupis legálních...*, s. 62 a 68

²³⁷ Podrobnosti o novinářském aktivismu viz CEBE, Jan - KONČELÍK, Jakub: *Novinářský aktivismus: protektorátní kolaborantská žurnalistika a její hlavní představitelé z řad šéfredaktorů českého legálního tisku*. Sborník Národního muzea v Praze, řada C – Literární historie. 2008, roč. 53, č. 1-4, s. 39-48. ISSN 0036-5351

²³⁸ Tato, podobně jako ostatní informace o Národní politice, viz PASÁK, Tomáš: *Soupis legálních...*, s. 230-231

Dalším důležitým faktorem pro výběr bylo obsazení šéfredatorského postu. V letech 1938-1944 toto postavení zastával Václav Crha, poté až do konce války Jan Scheinost – tedy dvojice novinářů patřící ke kolaborantské žurnalistické skupině. Odpovědným redaktorem byl František Bauer (1939-1941), od roku 1941 Miloš Čtrnáctý a po něm od roku 1942 Václav Jiřina.

Vydavatelem *Národní politiky* byl koncern Politika a tiskla ji stejnojmenná pražská tiskárna. Periodicitou byl tento list deníkem a počet vydaných ročníků se zastavil na čísle 63. *Národní politika* vycházela až do roku 1945, po válce byla na krátký čas opět obnovena a znovu zastavena.²³⁹

Struktura *Národní politiky* v období druhého stanného práva (1942)

Národní politika vycházela každý den, přičemž pondělní vydání bylo zajištěno „Pondělní *Národní politikou*“, která je rovněž předmětem komparace v této studii. Struktura listu vypadala následovně:

Pondělní *Národní politika*

Cena: 50 haléřů

Počet stran: 6

Struktura, pravidelné rubriky: Zpravodajství (1. – 3. strana), Kulturní obzor (4. strana), Inzerce s názvem Malý oznamovatel (5. strana) a sport (6. strana)

Úterý a středa

Cena: 70 haléřů

Počet stran: 8

Struktura, pravidelné rubriky: Zpravodajství a kultura (1. – 3. strana), Různé zprávy (4. strana), *Národní hospodář* (5. strana), inzerce (6. – 7. strana. 7. stranu tvořil Malý oznamovatel), sport (8. strana)

Čtvrtek

Cena: 70 haléřů

Počet stran: 4

²³⁹ PASÁK, Tomáš: *Soupis legálních...*, s. 230-231

Struktura, pravidelné rubriky: Zpravodajství (1. – 2. strana), Různé zprávy, Národní hospodář, Sportovní svět (3. strana), Malý oznamovatel (4. strana)

Pátek a sobota

Cena: 70 haléřů

Počet stran: 8

Struktura, pravidelné rubriky: Zpravodajství (1. – 2. strana), Kulturní obzor a Filmový svět (3. strana), Různé zprávy (4. strana), Národní hospodář (5. strana), Ze soudní síně, Zprávy rodinné a osobní (6. strana), Malý oznamovatel (7. strana), sport (8. strana)

Neděle

Cena: 1 koruna

Počet stran: 8 + 8 stran přílohy

Struktura, pravidelné rubriky: Nedělní vydání nemělo rubriky na stálých místech, přesto se vždy v listu objevily: Národní hospodář, Kulturní obzor, Naším dětem a 2 strany cestopisů, zajímavostí a literárních ukázek a povídek.

Nedělní příloha: Neděle pro ženu (1. strana), inzerce (2. strana), Malý oznamovatel (3. – 7. strana), sport (8. strana)

Struktura Národní politiky od 20. července do konce srpna 1944

Stejně jako v roce 1942 Národní politika vycházela každý den včetně pondělního vydání, které je rovněž předmětem komparace v této studii. Struktura listu včetně počtu stran však byla odlišná a vypadala následovně:

Pondělní Národní politika

Cena: 50 haléřů

Počet stran: 4

Struktura, pravidelné rubriky: Zpravodajství (1. strana), Šachy, rozhlas, písemnictví (2. strana), Divadla, kina, Zprávy osobní a rodinné, inzerce (3. strana) a sport (4. strana)

Od 14. 8. se přidává Filmový svět (2. strana), Písemnictví se přesouvá (3. strana) a inzerce je součástí Malého oznamovatele

Úterý

Cena: 70 haléřů

Počet stran: 6

Struktura, pravidelné rubriky: Zpravodajství (1. a 2. strana, na 2. straně rubrika „Očima nové Evropy“), Kulturní obzor a Různé zprávy (3. strana), Filmový svět, Národní hospodář, Ze soudní síně, Šachy, Rozhlas a Sport (4. strana), Zprávy osobní a rodinné, Divadla, inzerce v rámci Malého oznamovatele (5. – 6. strana. 6. stranu tvořil Malý oznamovatel)

Od 15. 8. mělo úterní vydání **jen 4 strany** (1. – 3. zůstala beze změny, na 4. straně byly rubriky Národní hospodář, Sport a Malý oznamovatel).

Středa

Cena: 70 haléřů

Počet stran: 6

Struktura, pravidelné rubriky: Zpravodajství (1. a 2. strana, na 2. straně rubrika „Místa, o nichž se mluví“), Kulturní obzor a Různé zprávy (3. strana), Filatelie, Národní hospodář, Ze soudní síně, Šachy, Rozhlas a Sport (4. strana), Zprávy osobní a rodinné, Divadla, inzerce v rámci Malého oznamovatele (5. – 6. strana. 6. stranu tvořil Malý oznamovatel)

Od 16. 8. mělo úterní vydání **jen 4 strany** (1. – 3. strana zůstaly prakticky beze změny, na 4. straně byly rubriky Národní hospodář, Sport, Šachy, Filatelie, Zprávy osobní a rodinné a Malý oznamovatel).

Čtvrtek

Cena: 70 haléřů

Počet stran: 4

Struktura, pravidelné rubriky: Zpravodajství (1. – 2. strana, součástí 2. strany byly i Různé zprávy), Šachy, Rozhlas, Kulturní obzor, Ze soudní síně a Sport (3. strana), Zprávy osobní a rodinné, Divadla a Malý oznamovatel (4. strana)

Od 17. 8. došlo k drobným změnám řazení rubrik: Zpravodajství zůstalo na 1. a 2. straně a jeho součástí byla buď „Místa, o nichž se mluví“ nebo „Očima nové Evropy“ (2. strana), na 3. straně zůstal Kulturní obzor a Rozhlas a přesunuly se sem Různé zprávy a na 4. straně byl zbytek (Národní hospodář, Sport, Pro ženu a domácnost, Zprávy osobní a rodinné, Malý oznamovatel).

Pátek

Cena: 70 haléřů

Počet stran: 6

Struktura, pravidelné rubriky: Zpravodajství (1. – 2. strana, součástí 2. strany rubrika „Ohlas nové mládeže“), Kulturní obzor a Různé zprávy (3. strana), Národní hospodář, Naše zahrádky, Ze soudní síně, Šachy, Rozhlas a sport (4. strana), Kina, Divadla, Zprávy osobní a rodinné a Malý oznamovatel (5. a 6. strana. Na té byl Malý oznamovatel).

Od 12. 8. mělo páteční vydání **jen 4 strany** (1. - 3. strana beze změn, 4. strana – Národní hospodář, Sport, Naše Zahrádky, Malý oznamovatel)

Sobota

Cena: 70 haléřů

Počet stran: 6

Struktura, pravidelné rubriky: Zpravodajství (1. – 2. strana), Kulturní obzor a Různé zprávy (3. strana), Národní hospodář, Ze soudní síně, Šachy, Rozhlas a Sport; od 29. 7. ještě Pro ženu a domácnost (4. strana), Kina, Divadla, Zprávy osobní a rodinné a Malý oznamovatel (5. a 6. strana. Na té byl Malý oznamovatel).

Od 19. 8. mělo sobotní vydání **jen 4 strany** (1. - 3. strana beze změn, 4. strana – Národní hospodář, Sport, Malý oznamovatel)

Neděle

Cena: 1 koruna

Počet stran: 8

Struktura, pravidelné rubriky: Zpravodajství (1. a 2. strana), Různé zprávy (3. strana), Národní hospodář, Našim dětem, Sport, Šachy a Divadla (4. strana), Zprávy osobní a rodinné, Rozhlas a inzeráty (5. strana), Malý oznamovatel (6. – 8. strana).

Od 20. 8. mělo nedělní vydání **jen 6 stran** (1. a 2. strana zůstala beze změn, na 3. stranu přibyl Kulturní obzor a Rozhlas, na 4. straně pak byl Národní hospodář, Sport a Zprávy osobní a rodinné, na 5. a 6. straně byl Malý oznamovatel).

27. 8. už bylo řazení rubrik opět trochu jiné: Kulturní obzor se přesunul na 4. stranu, kde bylo i Našim dětem a na 5. straně pak Národní hospodář, Zprávy osobní a rodinné, Sport a Malý oznamovatel, který pokračoval na 6. straně.

Proměna struktury a rozsahu Národní politiky ve sledovaných obdobích

Nejvýraznějším rozdílem mezi Národní politikou z období druhého stanného práva roku 1942 a červencem roku 1944 je v redukci rozsahu listu, která nastala už na konci prvního sledovaného období. Výsledkem byla vydání o 2 strany útlejší (1 list) ve všech všedních dnech mimo čtvrtek, kde zůstal rozsah 4 stran nezměněn. V sobotu byl objem redukován také o dvě strany, v neděli pak o celou osmistránkovou přílohu.

K další redukci počtu stran navíc došlo i v druhé polovině druhého sledovaného období, tedy v srpnu roku 1944. Byl to následek opatření spojeného s prováděním výnosu o tzv. totální mobilizaci, o kterém informovala sama Národní politika.²⁴⁰

V úterý, ve středu, v pátek, v sobotu a neděli byl Národní politice ubrán jeden list, tzn. 2 strany. Pokračovala tak redukce tisku zapříčiněná nedostatkem papíru, která vygradovala v rozsah jediného listu na konci války.²⁴¹

²⁴⁰ „V oboru tisku se podrobuje hlavně časopisectví dalekosáhlému omezení. Rozsah denního tisku byl již s účinností od 14. srpna omezen na čtyři strany ve všední den a na šest stran v neděli. K 1. září budou zastavena pondělní vydání denního tisku a bude snížen počet denních listů.“ ČTK: První opatření k totálnímu válečnému nasazení. Národní politika. Ročník LXII, č. 228, 19. 8. 1944, strana 1.

Listy, které postihlo jen krácení rozsahu, mohly mluvit o štěstí. V srpnu a září 1944 byly z důvodu nedostatku papíru zastaveny deníky Národní střed, A-Zet, Český deník (Plzeň), Večer, Moravské slovo, Národní práce (Ostrava); ranní České slovo bylo přeměněno na týdeník. DOLEJŠÍ, Vojtěch: *Noviny a novináři: z poznámek a vzpomínek*. Praha: Nakladatelství politické literatury, 1963. s. 373

²⁴¹ BERÁNKOVÁ, Milena - KŘIVÁNKOVÁ, Alena - RUTTKAY, Fraňo: s. 239

3 Podklady pro komparaci oficiálních příkazů s reálným obsahem tisku

Všechny materiály, zařazené jako podklady pro komparaci oficiálních příkazů s reálným mediálním obsahem, vyplývají z výše popsaného *historicko-teoretického kontextu a správního systému struktury dohledu a fungování médií v Protektorátu*. Na tomto místě jsou přehledně shrnuty, upřesněny a konkrétně popsány – na základě požadavků dále předkládané studie.

V následujících komparacích oficiálních pokynů s reálným mediálním obsahem je použito **tučné zvýraznění** většinou pro titulek novinového článku, *kurzívy* potom k citaci z těchto textů, stejně jako k citaci z oficiálních archivních materiálů. **Tučné kurzívy** je použito k označení podtitulků, nebo ke zvýraznění citovaných pasáží. Pokud je specifická úprava součástí originálních dokumentů, je tento fakt zmíněn.

3.1 Národní politika

Pro komparaci reálného obsahu legálního protektorátního tisku s níže uvedenými materiály oficiální povahy (zásahy, předpisy a nařízení orgánů zodpovědných za vedení a dohled nad tiskem v Protektorátu Čechy a Morava) byla vybrána Národní politika. Vzhledem k rozsahu práce, zkoumaných archiválií a velké četnosti článků týkajících se sledovaných mediálních agend, je Národní politika jediným protektorátním listem, jehož obsah je podroben následné komparaci.²⁴² Hlavní důvody pro výběr Národní politiky jako reprezentativního vzorku byly zmíněny výše, na tomto místě nabízím jen jejich souhrn:

1. Vysoký náklad deníku a jeho vliv na střední vrstvy společnosti

- vysoká míra penetrace mezi recipienty

2. Komunikační kanál pro československé parašutisty

- využití inzertních příloh pro vzájemnou komunikaci²⁴³

²⁴² Politický obsah legálního protektorátního tisku je navíc považován do jisté míry za shodný, právě s ohledem na omezené informační zdroje a naprosto konkrétní pokyny. Srov. BERÁNKOVÁ, Milena - KŘIVÁNKOVÁ, Alena - RUTTKAY, Fraňo

²⁴³ Skutečnost zmíněná již v Úvodu. Viz poznámka č. 8.

3. *Vedení listu aktivistickými novináři Václavem Crhou a Janem Scheinostem*

- důvodný předpoklad prakticky doslovného plnění tiskových pokynů okupantů

4. *Působení významných novinářů na postu redaktorů*

- např. funkce odpovědného redaktora pro Františka Bauera²⁴⁴

Struktura Národní politiky ve sledovaném období byla popsána také výše. Za Protektorátu vycházela ve dvou mutacích – ranní a jako vydání pro Prahu.²⁴⁵ Součástí předkládané studie jsou obě vydání, a to z důvodu jejich značné odlišnosti v některých dnech. Zatímco v bakalářské práci, z níž je značná část komparace věnované atentátu na Reinharda Heydricha přebírána, bylo podkladem pro výzkum jen vydání, dostupné ve svazcích Národní knihovny ČR,²⁴⁶ tato práce již čerpá ze všech dostupných zdrojů a rozšiřuje tak i práci předchozí.

Primárním však zůstává nadále vydání využívané v bakalářské práci, alespoň co se uvádění jednotlivých textů týče. Pokud je v textu této studie pracováno s vydáním pro Prahu, je na tuto skutečnost upozorněno.²⁴⁷ Jedná se především o texty, které se v dříve sledovaném vydání vůbec neobjevily, nebo byly dříve součástí právě vydání pro Prahu a až následně vycházely také v dalších mutacích.

3.2 *Cenzurní pokyny ÚTDS*

Ústředí tiskové dozorní služby bylo centrálou cenzorů, kteří seděli jednak v pražském ústředí a jednak v samotných redakcích. Prostřednictvím telefonátů a vydáváním cenzurních pokynů naplňovali požadavky na obsah denních listů, který neměl být v rozporu s oficiální ideologií a záměry okupantů. Uváděné časové údaje

²⁴⁴ František Bauer byl významným novinářem protektorátní doby. Ačkoli byl činným redaktorem, nepatřil ke kolaborantské skupině novinářů a svým působením v Národním svazu novinářů (předsedou od založení 11. 6. 1939 do roku 1940, kdy byl odvolán) dokonce pomáhal rodinám novinářů, kteří emigrovali nebo byli zatčeni. BERÁNKOVÁ, Milena – KŘIVÁNKOVÁ, Alena - RUTTKAY, Fraňo: s. 242-243

²⁴⁵ Někdy též uváděno pražské a venkovské vydání. Pro účely této práce je užíváno rozdělení na základě digitalizovaného archivu Kramerius Národní knihovny v Praze.

²⁴⁶ Sign. 54 A 002274/R. 1942 Roč. 60 Duben-Červen; sign. 54 A 000522/R. 1942 Roč. 60 Červenec-Září.

²⁴⁷ Stejným způsobem jsou texty, které přináší vydání pro Prahu dříve, nebo jsou zcela nové, opatřeny poznámkou i v následné kompletní rešerši článků, která je součástí příloh.

svědčí o nepřetržité 24hodinové službě a pokyny představují aktuální a konkrétní opatření, kterými se musely denní listy řídit.²⁴⁸

U komparace ve věci atentátu na Adolfa Hitlera jsou tyto materiály specifické a unikátní, neboť jsou čerpány ze sešitu cenzurních pokynů Národní politiky²⁴⁹, tzn., jak byly přijímány a zapisovány samotnými redaktory, kteří zrovna měli službu v redakci. Obě linie a všechny materiály, nalezené ve fondech Národního archivu, jsou v přepisu součástí příloh a slouží jako další zdroj k utvoření náhledu na fungování médií ve zkoumaném období.

3.3 Tiskové porady

Vedle písemných a telefonických pokynů ÚTDS existoval druhý, souběžný způsob udílení direktiv. Tiskové porady (konference) byly pravidelným setkáním šéfredaktorů denních listů, na kterém vyslechli obecné i konkrétní pokyny pro obsah, rozsah i formu svých listů. Doporučení při nich vyřčená byla závazná a jejich nesplnění mohlo mít tvrdé následky, jejichž nejkrajnější podobou bylo zastavení vydávání provinivšího se listu. Záznamy z porad byly důvěrné a nesloužily k doslovnému přetisku jejich obsahu, což bylo dokonce nežádoucí. Nikdo z čtenářů neměl vědět o tom, že je deníkům nařizováno, o čem a jak mají psát, kterým tématům a zprávám se věnovat a kterým naopak ne.²⁵⁰

V případě mediální agendy atentátu na Adolfa Hitlera jsou podkladem pro komparaci s mediálním obsahem dva zdroje. Prvním z nich jsou oficiální zápisy řádných tiskových porad šéfredaktorů denního tisku, stejně jako v případě agendy atentátu na Reinharda Heydricha. Druhým a doplňujícím pramenem jsou potom osobní ručně psané poznámky aktivistického šéfredaktora Vladimíra Ryby.²⁵¹

²⁴⁸ Dokument oznamující pravidelné zasilání pokynů ÚTDS šéfredaktorům je součástí příloh. Z jeho textu vyplývají dvě linie, ze kterých vychází i komparace v této studii a dva archivní zdroje: Cenzurní pokyny ÚTDS jsou součástí složky Národního soudu - NA, NárS., č. fondu 925, karton č. 22 – „Tiskové informace a pokyny PMR (1938-1942)“ (= pravidelné pokyny); a karton č. 131-135 – „Cenzurní pokyny české 1941-1942“ (= telefonáty).

²⁴⁹ Součástí tohoto sešitu jsou také zápisy o agenturních zprávách, které se následně téměř vždy objevují na stránkách Národní politiky. Dále lze v sešitech nalézt předpisy Tiskového odboru Ministerstva lidové osvěty a ručně připisované poznámky o splnění předkládaných pokynů. NA, fond ASYN, karton č. 126, signatura 126/7.

²⁵⁰ Podrobnosti o tiskových poradách viz kapitola *Správní systém struktury dohledu a fungování médií v Protektorátu*.

²⁵¹ NA, fond NárS., č. 925, karton č. 23 – „Zápisy o tiskových poradách 1942-1945“

3.4 Ostatní dokumenty

Mimo dvou hlavních zdrojů tiskových pokynů a doporučení – tiskových konferencí pod vedením Wolfganga Wolframa von Wolmara (později Martina Paula Wolfa a Arthura Söhnela), a cenzurních pokynů Ústředí tiskové dozorcí služby – existovalo mnoho dalších faktorů, které měly vliv na reálný obsah denních listů včetně Národní politiky.

Jedním z těchto faktorů byly směrnice, které stanovovaly pravidla pro předběžnou tiskovou přehlídku, cenzurní opatření a kontrolu tisku. Jednalo se především o obecné pokyny, jak při psaní postupovat, čím se řídit apod. Konkrétními faktory potom byly oficiální projevy, audience novinářů apod. I ty jsou zařazeny do předkládaných komparací s reálným obsahem, pokud byly nalezeny v Národním archivu ČR.

3.5 Zahraniční tiskový archiv

Zajímavým materiálem je také Zahraniční tiskový archiv²⁵², který díky výstřižkovému archivu vládního novináře a vedoucího redaktora zahraniční tiskové služby Arne Laurina²⁵³, poskytuje vhled do mediální agendy a přístupu novinářů ve Spojených státech. Součástí jsou články, týkající se sledovaných témat (atentát na Reinharda Heydricha, druhé stanné právo, vyhlazení Lidic, atentát na Adolfa Hitlera) v tištěných periodikách, vycházejících v USA. Jedná se o americké listy, tisk krajanský a tisk československého exilu²⁵⁴, exilová periodika dalších států, okupovaných nacisty včetně samotného Německa.

I když nemůže být tento vhled komplexní (např. nelze utvořit kompletní rešerše jako v případě Národní politiky, neboť k dispozici jsou jen výstřižky vybrané), a k mediálnímu obsahu v protektorátních listech nemá přímý vztah, je zařazen do této studie jako zajímavá ilustrace. Obsáhlý materiál Zahraničního tiskového archivu navíc

²⁵² NA, fond ZTA, číslo fondu 1066

²⁵³ Arne Laurin, vlastním jménem Lustig; narozen 24. 2. 1889 v Hrnčířích u Prahy; od r. 1908 spolupracovníkem časopisů Rozvoje, Stopy a Divadla; 1919-1920 zástupce šéfredaktora Tribuny; roku 1921 vybrán Masarykem a Benešem jako šéfredaktor nově zřízené Prager Presse; po emigraci úředníkem New Yorského konzulátu se zpravodajskou a informační funkcí. Viz *Zahraniční tiskový archiv* (archivní pomůcka č. 595), NA.

²⁵⁴ V USA vycházela za války celá řada českých a slovenských deníků, týdeníků a dalších časopisů (60 časopisů, z toho 8 deníků). *Zahraniční tiskový archiv* (archivní pomůcka č. 595), NA.

naznačuje, že i tímto směrem by se mohl následný výzkum předkládaných mediálních agend ubírat.

4 Komparace tiskových a cenzurních pokynů týkajících se bezprostředně atentátu na Reinharda Heydricha s reálným obsahem Národní politiky v období druhého stanného práva

4.1 Cenzurní pokyny ÚTDS

27. května 1942

První nalezený dokument pochází ze dne atentátu na Reinharda Heydricha 27. května 1942 z 22:55: *1./ Výnos o rozšíření civilního výjimečného stavu na celé území Protektorátu umístí listy rovněž v patřičně výrazné úpravě spolu s první vyhláškou / vyhlášení výjimečného stavu nad okresem Oberlandratu Praha / na první straně. Mimo tyto dvě vyhlášky nesmí přijít na první stranu žádná jiná zpráva.*

Národní politika na titulní straně druhého dne (28. 5.) přináší pouze „Vyhlášku o vyhlášení výjimečného stavu nad okresem Oberlandratu Praha“ a mimo ní v listu žádná další zpráva o atentátu není. Zmíněný výnos se na titulní straně objevil až o den později.

ÚTDS vydalo ve 23:50 ještě další zprávu, týkající se grafické podoby obou vyhlášek: *K umístění a typografické úpravě obou vyhlášek se sdělují tyto podrobnosti: Na prvním místě na první straně musí být umístěna vyhláška jednáající o vyhlášení civilního výjimečného stavu nad celým územím Protektorátu. Tato vyhláška necht' je provedena ve význačné typografické úpravě větším typem písma. Na druhém místě na první straně musí být umístěna vyhláška pojednávající o vyhlášení civilního výjimečného stavu nad okresem Oberlandratu Praha. Je dovoleno tuto vyhlášku odlišit od vyhlášky první méně význačnou typografickou úpravou. Obě vyhlášky nutno umístit tak, aby následovaly za sebou a ne vedle sebe.*

Zmíněný předpis se v Národní politice nijak neprojevil, neboť na první straně byla zveřejněna jen jedna vyhláška. Rozpor mohl být zapříčiněn dramatickou situací a také pozdním vydáním příkazů (22:55 respektive 23:50).

28. května 1942

Další nařízení ÚTDS následovala druhý den ve 13:45: *1./ Zítřejší listy vyjdou v normálním rozsahu. 2./ Komentáře k atentátu na říšského protektora nejsou dovoleny. Dále platí pokyn, že listy mohou přinášeti k této události jenom zprávy vydané Čtk.*

Oba body Národní politika naplnila. Vyšla v normálním pátečním rozsahu (8 stran) a komentář k atentátu se na stránkách neobjevil žádný. Zprávy převzaté výhradně z ČTK (vedle oficiálních výnosů a vyhlášek) přinášela Národní politika až do 31. května. (**Výnos ministra vnitra ze dne 28. V. 1942**²⁵⁵, rozsudky stanných soudů a **Provádění civilního výjimečného stavu**²⁵⁶, články s titulkem **Státní president a vláda u SS-Oberstgruppenführera Daluge; Vláda vypisuje odměnu na dopadení pachatelů atentátu, rozsudky stanných soudů a Popis pachatelů atentátu na Zastupujícího říšského protektora**²⁵⁷). Pod textem převzatým z ČTK s titulkem **Vláda vypisuje odměnu... už** následovalo upřesnění informací signované značkou -k-. 31. 5. se pak na titulní straně objevil první komentář **Poslední výstraha**.²⁵⁸

Pokyny ÚTDS pro denní tisk pokračovaly: *Denní listy, které ještě nepřinesly výnos sub 1.²⁵⁹ musí jej dnes přinést na první straně. Všechny listy pak bezpodmínečně přinesou zprávu „Atentát na zastupujícího říšského protektora“ /sub 2/ a výnos ministra vnitra /sub 3/ a zvláštní zprávu Čtk Vrchního velitelství č. 9, ale nikoliv již v úpravě jako byla dosud. Dále pak mohou denní listy přinášet na svých prvních stranách další materiál jako zprávu Vrchního velitelství atd.*

Vzhledem k tomu, že Národní politika nevycházela ve večerním vydání, mohly se tyto pokyny projevit v jejím obsahu až následující den. 29. 5. na titulní straně vyšel **Výnos říšského protektora v Čechách a na Moravě o vyhlášení civilního výjimečného stavu ze dne 27. května 1942** a také zpráva s titulkem **Atentát na Zastupujícího říšského protektora**.²⁶⁰ Součástí titulní strany byl také zmíněný **Výnos ministra vnitra ze dne 28. V. 1942**. Zvláštní zpráva Vrchního velitelství hovořila o

²⁵⁵ Národní politika. Ročník LX, č. 145, 29. 5. 1942, s. 1

²⁵⁶ Národní politika. Ročník LX, č. 145, 29. 5. 1942 – vydání pro Prahu, s. 1

²⁵⁷ Vše Národní politika. Ročník LX, č. 147, 31. 5. 1942, s. 1 a 3

²⁵⁸ Vydání pro Prahu

²⁵⁹ O vyhlášení civilního výjimečného stavu ze dne 27. 5.

²⁶⁰ Zatímco pokyn ÚTDS hovořil o zprávě ČTK s názvem „Atentát na zastupujícího říšského protektora,“ v Národní politice se objevil materiál se shodným názvem, ale bez signatury ČTK.

bitvě u Charkova (**Velké vítězství v obklíčovací bitvě jižně od Charkova**), neboť jinou zprávu Vrchního velitelství Národní politika na titulní straně nepřinesla.²⁶¹

Pokyny ÚTDS se pod vlivem tíživé atmosféry věnovaly také inzertní rubrice, což dokazuje, že cenzura se po spáchání atentátu na Reinharda Heydricha nevyhnula žádné části denních listů včetně kulturní: *V insertní části nesmí se objeviti inserty, které by tomuto požadavku neodpovídaly. Příkladně se uvádí insert fy Bílá Labuť s textem: „Teď je Praha nejkrásnější.“ V insertech a v programech divadel, biografů a kabaretů, je vypustiti všechny zmínky o veselohrách, komediích a podobně.*

Další nařízení z 15:30 je prakticky totožné s částí nařízení z 18:50 a 21:10:²⁶² *Nesmí být propouštěny v tisku žádné přímo nebo nepřímo související /byť i nevyřlovně/ uváděné poukazy nebo upozornění na to, že se konají divadelní a filmová představení, koncerty, sportovní a jiné podniky. Jinak však může tisk taková oznámení v obvyklém rámci přinést.*

Národní politika podmínku splnila a 29. 5.²⁶³ navíc přinesla nařízení Heydrichova zástupce Dalugeho o zákazu podobných akcí ve zprávě převzaté od ČTK **Provádění civilního výjimečného stavu**, ve které se psalo: *„Všechna česká shromáždění, sportovní podniky, divadelní představení a jiné kulturní podniky jsou s okamžitou platností zakázány.“*

Pokyn ÚTDS z 18:50 dále uváděl: *Do 2 hod. noční mají redakce přísnou pohotovost. Na první straně si musejí nechat místo, jehož rozsah bude ještě sdělen pro zprávu, která bude redakci oznámena.*

O jakou zprávu šlo, není z vydání Národní politiky zřejmé, neboť první stranu listu zaujaly 29. 5. články výše zmíněné a předchozími nařízeními určené.

Odpověď mohl dát následující pokyn z 20:05: *Listy musí zaraziti vydání, která jsou právě v tisku a musí je doplniti zprávami o rozsudcích, které v nejbližší době přijdou.*

²⁶¹ Tuto domněnku prakticky dokazuje tisková konference z 30. 5., na které byla zpráva o *velkém vítězství* u Charkova požadována na titulní stranu spolu s agendou týkající se atentátu na Heydricha. (viz další kapitola – *Pravidelné týdenní konference*)

²⁶² Duplicita některých pokynů je dána dvojitými liniemi jejich doručování. Viz poznámka 248.

²⁶³ Ve vydání pro Prahu. V ranním vydání až následující den, 30. 5.

Národní politika ale rozsudky stanných soudů ve vydání 29. 5. ještě nepřinesla a součástí jejího obsahu jsou až 30. května. Vzhledem k tomu, že rozsudky jsou datované 28. května a převzaté z ČTK, je možné, že deník již nestihl zastavit své vydání a zprávu přinesl s jednodenním zpožděním.

29. května 1942

Nalezené záznamy se věnovaly především fotografii Kurta Daluegeho. V 19:20 uveřejnilo ÚTDS první pokyn: *Obrázek Cepsu č. 61.765, představující SS Oberstgruppenführera a Generaloberst policie Daluege, je uvolněn. Redakce si mohou připravit štočky, nesmí však obrázek uveřejniti, dokud k tomu nebude dán zvláštním sdělením souhlas.*

Ve 21:50 upřesnil cenzor Stodola: *Obrázek Cepsu Obergruppenführera Daluege nesmí být absolutně uveřejněn bez zvláštního souhlasu a pro listy s datem 30. V. nepřichází pravděpodobně vůbec v úvahu.*²⁶⁴

30. května se fotografie ani zmínka o Daleugem v Národní politice skutečně neobjevila. Souhlas s uveřejněním s největší pravděpodobností přišel později a fotografii Daluegeho s jeho profilem a stručným životopisem otiskla Národní politika až v pondělí 1. 6. na titulní straně pod titulkem **SS-Obergruppenführer a Generaloberst policie Kurt Daluege, jehož Vůdce pověřil, aby zastupoval Zastupujícího říšského protektora.**

1. června 1942

Národní politika přinesla totožný článek i s Daluegeho fotografií také v úterním vydání, podléhající oznámení ÚTDS z 1. 6.: *O uveřejnění obrázku a životopisu generála Daluege platí zásada o plném vyčerpání okruhu čtenářstva, takže všechny noviny s úterním datem musí fotografii a životopis generála Daluege přinést.*

3. června 1942

Telefonický pokyn ÚTDS doručený v 10:50 dne 3. června hovořil o rozsahu deníků i jejich obsahu: *Ve čtvrtek 4. června mohou vyjít listy v rozsahu pátečního čísla. Pokud tak učiní, musí v pátek vyjít v rozsahu čtvrtečního čísla. Doporučuje se v*

²⁶⁴ Dále pokyn rozpracovával von Wolmar na tiskové konferenci z 30. 5.: *Portrét generála Daluege není ještě volný. Jakmile bude uvolněn, pak budiž umístěn na první straně na vhodném místě a jen v případě naprostého nedostatku místa uvnitř.* (viz další kapitola)

pátečních číslech nezkráceně otisknouti projev ministra školství a lidové osvěty Emanuela Moravce a z ostatních projevů nejdůležitější pasáže. Pro páteční a sobotní vydání listů se doporučuje otisknouti výtahy zajímavých pasáží všech projevů, učiněných na včerejším shromáždění na Staroměstském náměstí.

Národní politika vyšla podle možnosti pokynu – ve čtvrtek 4. 6. v rozsahu pátečního čísla (8 místo 4 stran). V pátek ale nedodržela rozsah čtvrtečního čísla, když byl počet stran sice zredukován (6 místo v pátek obvyklých 8), ale zároveň nad stanoveným novým limitem (6 stran místo rozsahu čtvrtečního vydání, které mělo obvykle 4 stránky). Nadbytek 2 stran ovšem Národní politika „dohnala“ v sobotu, kdy byl její rozsah 6 stran, místo obvyklých osmi.

Zpravodajství z manifestace na Staroměstském náměstí byla součástí již středečního vydání z 3. 6.²⁶⁵ a začínalo na titulní straně pod titulkem **Praha jménem celého národa manifestovala pro spolupráci s Říší**. Bylo však i součástí ranního vydání 4. 6., opět na titulní straně a pokračovalo textem tohoto článku na straně 3, která se této akci věnovala celá. Právě její součástí byly zmíněné projevy oddělené mezititulky **Předseda vlády odmítá londýnskou lež** (projev Jaroslava Krejčího), **Projev mluvčího českého pracujícího lidu** (projev zástupce předsedy Národní odborové ústředny zaměstnanecké Arno Haise) a **Česká mládež musí být na stráž** (projev mluvčího mládeže F. Teunera).

Samostatný příspěvek pak tvořil, zcela ve smyslu pokynu ÚTDS, nezkrácený přetisk projevu Emanuela Moravce pod titulkem **Beneš se zasloužil o utrpení českého národa**. Páteční vydání Národní politiky se k manifestaci na Staroměstském náměstí vrátilo článkem **Národ se našel**. V sobotu už k této události nevyšlo nic dalšího, což mohlo být zapříčiněno otištěním všeho podstatného v předešlých dnech, stejně jako novou událostí, která měla velký vliv na obsah listu – smrt Reinharda Heydricha.

4. června 1942

Pokyn z ústředí ze 16:40 se věnoval smrti Reinharda Heydricha a přípustném informování o ní na stránkách denních listů: *Na 1. stranu vedle zprávy ČTK a fotografie mohou přijít ještě úvodníky, vztahující se k úmrtí.*

²⁶⁵ Pouze ve vydání pro Prahu

Titulní stranu Národní politiky tvořila zpráva ČTK v silném tmavém rámečku spolu s fotografií Reinharda Heydricha.²⁶⁶ Nic jiného na první straně nebylo otištěno a úvodník vztahující se k Heydrichově smrti byl součástí vydání o den později.²⁶⁷

5. června 1942

Pokyn ÚTDS z 12:50: *Zpráva o průběhu nemoci zastupujícího říšského protektora otištěná v Prager Abendu 5. 6. 42 nesmí býti ostatním tiskem převzata.*

Na stránkách Národní politiky se žádná taková zpráva nevyskytla – plně v souladu s pokynem.

6. června 1942

Pokyn ÚTDS ze dne 6. 6. se týkal přímo článku Národní politiky: *„Národní Politika“ přinese stať „Konec všeho nebo přelom“ od autora Ermo. Tuto stať má denní tisk v podstatném výtahu citovati s uvedením autora i pramene.*

Zmiňovaný text se na stránkách Národní politiky objevil 7. června jako úvodník na titulní straně.²⁶⁸ Zkratka „Ermo“ byla zkratkou samotného Emanuela Moravce.²⁶⁹ Dodržení pokynu ÚTDS o jeho přetištění znamenalo obrovskou publicitu textu, ke které se vracel i článek **Mohutný ohlas článku „Konec všeho nebo přelom?“**²⁷⁰

Na tomto příkladu lze demonstrovat jednu z možností řízení protektorátního tisku a jeho obsahu: Pokynem bylo něco nařízeno a stimulováno a později to bylo vydáváno za samovolný proces, který byl způsobený hodnotou textu a jeho myšlenek, které našly ohlas u široké veřejnosti.

Správa tisku dbala také na přesné formulace a pojmenování referovaných událostí: *V referátech o smuteční slavnosti na pražském Hradě jest přísně dbáti toho, aby byl zachován v tisku název smuteční slavnost, nikoliv státní akt.*

²⁶⁶ Tato strana je součástí příloh.

²⁶⁷ Více o podobě titulní strany hovoří dokumenty *Porady šéfredaktorů denních listů*, jejichž komparace s mediálním obsahem je zmíněna v další kapitole. Dokumenty jsou také součástí příloh.

²⁶⁸ V obou vydáních – ranním i pro Prahu.

²⁶⁹ Viz složka Emanuela Moravce v Národním archivu: NA, MORAVEC-AMV39, č. fondu 794, karton č. 3 – „Projevy v roce 1942“.

²⁷⁰ Národní politika. Ročník LX, č. 156, 9. 6. 1942, s. 3

K naplnění pokynu docházelo i v Národní politice. Např. ve zprávě **Vlajková výzdoba v den smutečních slavností**,²⁷¹ se psalo: „*vyvěšení vlajek smutečních, v den smuteční slavnosti na pražském Hradě a v den pohřbu.*“ V den konání piety byl ve vydání pro Prahu titulek **Dnes smuteční slavnost za mrtvého Zastupujícího říšského protektora Heydricha**.²⁷² Článek **Velkolepý pohřeb Zastupujícího říšského protektora Reinharda Heydricha**²⁷³ začínal slovy: „*V neděli 7. června konala se o 18. hodině na čestném nádvoří pražského Hradu smuteční slavnost za zavražděného Zastupujícího říšského protektora a šéfa bezpečnostní policie.*“

Další pokyn se věnoval samotné smuteční slavnosti a jejímu zpravodajskému pokrytí: *Vlastní zprávy o smuteční slavnosti na Hradě i o průvodu Prahou jsou žádoucí. Páni šéfredaktoři udělají dispoice, aby před převezněním tělesných pozůstatků Zastupujícího říšského protektora rozestavěli své redaktory po cestě, jejíž směr bude ještě sdělen tak, aby měli zprávy z různých míst.*

Národní politika přinesla vlastní zpravodajství v pondělníku 8. 6., stejně jako o den později v úterním vydání. První stranu obstaral článek s titulkem **Velkolepý pohřeb Zastupujícího říšského protektora Reinharda Heydricha**, který byl reportáží ze smuteční slavnosti. Přesně v souladu s pokynem ÚTDS přinášel informace z různých míst pochodu článek **Nezapomenutelné dojmy z pohřbu**. Podtitulky označovaly právě místa, ze kterých se hlásili jednotliví reportéři: *Na Hradě, Na prvním nádvoří, Na poslední cestu Prahou* (signatura s-), *U Národního divadla* (-l-), *Na Můstku* (-b-) a *U musea* (-ch-).

Vzdávání posledních poct se věnoval také materiál ČTK **Zástupy lidí vzdaly poslední poctu mrtvému Zastupujícímu říšskému protektorovi**.²⁷⁴ Pondělní i úterní vydání přineslo ještě projev Kurta Daluegeho ze smuteční slavnosti pod titulkem **Vzorná německá nacionálně sociální vůdčí osobnost a bojovník** (pondělní) a **Projev Zastupujícího říšského protektora** (úterý). Uveřejněna byla také fotografie

²⁷¹ Národní politika. Ročník LX, č. 154, 7. 6. 1942, s. 5

²⁷² Národní politika. Ročník LX, č. 154, 7. 6. 1942 - vydání pro Prahu, s. 4.

²⁷³ Národní politika. Ročník LX, č. 155, 8. 6. 1942, s. 1

²⁷⁴ Národní politika. Ročník LX, č. 155 a 156, 8. a 9. 6. 1942, s. 3

s popiskem **Pohled na smuteční průvod s rakví s tělem Zastupujícího říšského protektora Reinharda Heydricha na Karlově mostě.**²⁷⁵

Další zpráva ÚTDS hovořila o titulu Kurta Daluegeho: 2. / U SS *Obergruppenführera Daluege je na příště užívati titulu zastupující říšský protektor a nikoliv jako dosud pověřený vedením úřadu zastupujícího říšského protektora.*

Změnu je možné doložit v Národní politice na příkladu komparace článků z doby před a po tomto nařízení. 30. 5. se píše²⁷⁶: „*SS-Oberstgruppenführer a Generaloberst policie Daluege, pověřený vedením záležitostí Zastupujícího říšského protektora*“, o den později potom²⁷⁷: „*SS-Oberstgruppenführer a Generaloberst policie Daluege, pověřený vedením záležitostí Zastupujícího říšského protektora*“, či přímo v titulku článku vydaném v pondělí 1. 6. a úterním vydání 2. 6. **SS-Obergruppenführer a Generaloberst policie Kurt Daluege, jehož Vůdce pověřil, aby zastupoval Zastupujícího říšského protektora.**

Naproti tomu se ve vydání ze 7. 6. můžeme dočíst ve zprávě **Státní president tlumočí hlubokou účast celého českého národa** toto: „*Zastupující říšský protektor, SS-Oberstgruppenführer a Generaloberst policie Daluege přijal dnes státního presidenta dr. Háchu a protektorátní vládu.*“

10. června 1942

Pokyn z 10. 6. nařizoval vypuštění části zprávy ČTK: *Ze zprávy ČTK č. 39 z 9.VI. o delegaci Protektorátu na státní akt v Berlíně se eliminuje věta od slov: S výpravou přibyl ---- až ---- von Wolmar.*

Jaké bylo původní znění zprávy se z dostupných materiálů nepodařilo zjistit. Cílem pokynu bylo pravděpodobně neinformovat veřejnost o přítomnosti von Wolmara na státním aktu v Berlíně, protože by tím mohl být implicitně zmíněn jeho vliv na formování zpravodajství v tisku, potažmo o existenci cenzury obecně. Jisté je jen to, že zmíněná pasáž se v žádném článku Národní politiky nevyskytla a pokyn tak byl naplněn.

²⁷⁵ Národní politika. Ročník LX, č. 156, 9. 6. 1942 - vydání pro Prahu, s. 1.

²⁷⁶ ČTK: *Provádění civilního výjimečného stavu*. Národní politika. Ročník LX, č. 145, 29. 5. 1942 – vydání pro Prahu, s. 1

²⁷⁷ ČTK: *Státní prezident a vláda u SS-Oberstgruppenführera Daluege*. Národní politika. Ročník LX, č. 147, 31. 5. 1942, s. 1

13. června 1942

Pokyn ÚTDS: *V materiálu Čtk vyjde vyhláška říšského protektora v Čechách a na Moravě k doplnění výnosu o vyhlášení civilního vyjimečného stavu ze dne 27./V.42. Vyhláška bude umístěna na 1. str. v šíři dvou sloupců a tučně! Za vyhláškou následují vysvětlivky, které jsou od vyhlášky samostatně odděleny / x / a jsou vysázeny ve dvou sloupcích. /nikoli jako vyhláška, která je sice vysázena na šířku dvou sloupců, ale bez rozhraničení./ Na vysvětlivky navazuje komentář, ve kterém je shodnocena spolupráce obyvatelstva, zvláště dělnických vrstev při pátrání po pachatelích atentátu. Spolupráce tato přinesla velmi kladné výsledky a přispěla k tomu, že mohl být vydán popis pachatelů. V komentářích budou také učiněny zmínky o tom, že vedle vypsané odměny 20 milionů korun byly vyplaceny i jiné odměny, jimiž se ocenila dobrá vůle obyvatelstva přispěti k vypátrání. Tvrzení anglické propagandy, že odměna nebude vyplacena, má sloužiti jenom k mýlení obyvatelstva. Nikdo se nemusí obávati učinit udání. Jako odstrašující příklad možno uvésti případ Lidic. Bude zdůrazněno, že kdo do 18./VI. neučiní hlášení, jež by mohla vésti k vypátrání pachatele, uvádí v nebezpečí nejen sebe, ale i také své okolí. Pozor! Budiž dbáno toho, aby k podpisu vyhlášky slovo pod. /podepsaný/ bylo tištěno menším typem, než jméno podepsaného!*

Pokyn splněný do nejmenších podrobností. Materiál ČTK vyšel 13. 6. a Národní politika ho ve shodě s nařízením otiskla na titulní straně v odpovídající grafické podobě hned druhý den 14. 6.²⁷⁸ Stejný text pak vyšel ještě v pondělí 15. června a úterním vydání.²⁷⁹ Rovněž poslední slova pokynu o grafické úpravě Frankova podpisu byla naplněna.

Vysvětlivky za vyhláškou začínaly na titulních stranách a pokračovaly na straně další, kde se nacházely také zmíněné komentáře, které byly tři a věnovaly se určeným tématům. Pod titulkem **Odměněná svědomitost** byli zmíněni lidé, kteří již oznámili zajímavé informace o atentátu, a dostalo se jim za to také odměny: „*Dlužno podtrhnouti, že to byli zejména příslušníci pracujících vrstev, kteří svou pohotovostí a dobrou vůlí se v těchto prvních okamžicích pátrání velmi osvědčili. To ostatně vyplývá z toho, že hned druhý den mohly být vydány popisy pachatelů a usměrněno celkové pátrání.*“

Pod titulkem **Nesmysly nepřátelské propagandy** se psalo, aby lidé neposlouchali Londýn, který říká, aby v žádném případě neprozrazovali žádné

²⁷⁸ Vydání pro Prahu.

²⁷⁹ Ranní vydání.

informace, neboť žádnou odměnu nedostanou a čeká je smrt: „Bylo by svrchovaně hloupé a lidskému rozumu naprosto nepochopitelné, kdyby chtěl někdo ještě dnes u nás věřit **výmyslům nepřátelské propagandy**, která chce naše lidi zmást tím, že jim **namlouvá, aby nic neprozradili o atentátu** ti, kdo o něm něco vědí, neboť nejen že **prý nebudou odměněni**, ale že jim ještě hrozí smrt.“

Také příklad Lidic, včetně zmínky o nebezpečí pro celé okolí člověka, který neoznámí potřebné informace, byl v komentářích využit. Pod titulkem **Lidice výstrahou** se psalo: „Viděli jsme v minulých dnech, kam vede zaslepenost některých českých lidí, hazardování existencí svou i celých rodin. Obec Lidice u Kladna je odstrašujícím příkladem. A výstrahou všem, kteří nechápou vážnost doby a co je jejich povinností. Přes to, že se nitky vyšetřování zauzlovaly kolem této obce, že podezření bylo plně ověřeno, nebylo možno výsledky dostati z občanů Lidic pravdivé sdělení. Proto byla tato obec celá vyhlazena. A do 14 dnů bude na místě obce zorané pole.“

V úvodníku Jana Berana ze 16. 6. je zase citován závěr projevu Emanuela Moravce v Brně: „nebo se český národ vydá Benešovi a zahyne nakonec tak, jako v těchto dnech zahynula řada jedinců a jako byla se země smetena obec Lidice.“

16. června 1942

Pokyn ÚTDS o rozsudcích smrti: *Rozsudky smrti buďtež uveřejňovány ode dneška – v obvyklé grafické úpravě – na druhé straně.*

Rozsudky smrti (tzn. stanných soudů) byly v Národní politice zveřejňovány v ustálené grafické úpravě (pokynem určené) vždy na první straně od 30. 5. Výjimku tvořilo jen pár dní, kdy se rozsudky ve vydání objevily na jiné straně (6. 6. strana 3), nebo se neobjevily vůbec (8. 6. – stanné soudy 7. 6. nikoho k smrti neodsoudily²⁸⁰; a 15. 6.).

Ani po vydání nového pokynu se ale praxe v Národní politice nezměnila. 16. a 17. 6. vyšly rozsudky opět na titulní straně, ve dnech 18. – 20. 6. nevyšly vůbec. V dalších vydáních, kde se opět objevily, byly dál tištěny na první straně. Otázkou tak zůstává, zda byl vydán nový pokyn rušící dokument z 16. 6. (který ovšem součástí nahlížených archivních materiálů nebyl), nebo tento nebyl naplněn.²⁸¹

²⁸⁰ Viz dokument *Rozsudky stanných soudů*, který je součástí příloh.

²⁸¹ Pravděpodobnější je možnost, že byl pokyn zrušen. Pro tuto skutečnost hovoří pokyn ÚTDS z 3. července: „*Rozsudky stanných soudů ze dne 3. VII. mohou být umístěny na 1. nebo 2. straně listů podle toho, zda...*“

Další pokyn z 16. června se týkal řeči ministra Emanuela Moravce v Plzni: *Z řeči pana ministra Moravce v Plzni třeba vyzdvihnout obě konstatování, obsažená v závěru: 1./ že atentátníci a kdož jim pomáhají, nejsou ani hrdiny ani mučedníky, nýbrž zlosyny, 2./ není to po prvé, co Beneš a jeho čeládka nařikají nad oběťmi, které napřed sami poštváli.*

Národní politika přinesla informaci o plzeňské manifestaci 18. 6. na titulní straně pod titulkem **Plzeň proti zločinným zásahům londýnských emigrantů** a součástí textu byly i výňatky projevu Emanuela Moravce. Článek pokračoval na druhé straně, kde se zvýrazněnou grafickou úpravou psalo: *„Ti, co spáchali atentát, pokračoval ministr v závěru, nejsou žádnými hrdiny, nýbrž prasprostými zlosyny, kteří zcela lehkovážně ukládali o osud národa. Jestliže je nyní v Londýně vynášejí jako mučedníky, nic to nemění na skutečnosti. Kdo ohrozil budoucnost národa, zločincem je a jím zůstane. Že dnes pan Beneš a jeho londýnská čeládka nařikají nad oběťmi, je novou nepoctivostí. Nejprve se tito pánové ve štvání předháněli a nyní oplakávají ty, které svým štváním svedli a trestu vystavili.“*

Zmiňovaný projev byl parafrázován také v Ročkově úvodníku z 18. 6.: *„Proto českému člověku je dnes jasné – jak to ostatně zdůraznil ve svém plzeňském projevu ministr lidové osvěty Em. Moravec – že to není po prvé, co Edvard Beneš a jeho lidé v Londýně přivedli národ na pokraj neštěstí, že atentátníci a jejich pomahači nejsou hrdiny ani mučedníky, nýbrž zlosyny.“*

17. června 1942

Další pokyn ÚTDS týkající se stanných soudů: *Žádný list s datem 18. 6. /čtvrtek/ nesmí otisknouti v kterémkoli vydání rozsudky stanných soudů, ani je opakovat.*

Národní politika nepřinesla rozsudky stanných soudů (od 30. 5. kdy začaly být zveřejňovány) do tohoto data pouze ve dvou případech (8. a 15. 6.). Vydání z 18. června bylo třetím číslem bez těchto rozsudků a splnilo tak pokyn ÚTDS. Proč ale Ústředí tento pokyn vůbec vydalo, není jasné.

20. června 1942

V souvislosti s dopadením a likvidací atentátníků přineslo ÚTDS pokyn: *V souvislosti se zastřelením atentátníků nesmí se psáti o přestřelce ani v komentáři, ani v jiných zprávách nebo pojednáních.*

Národní politika přinesla řadu zpráv a článků týkajících se dopadení a zneškodnění parašutistů v kostele Karla Boromejského: **Vrahové SS-Obergruppenführera Heydricha zastřeleni**²⁸², **Zneškodnění zločinců, kteří zavraždili SS-Obergruppenführera Heydricha**²⁸³, **Kdo byli pachatelé atentátu na SS-Obergruppenführera Heydricha**²⁸⁴ a **Zneškodnění Benešových zločinců**²⁸⁵, **Česká veřejnost už zúčtovala s londýnskými zvrhlíky**²⁸⁶, 26. 6. potom popisem účastníků atentátu „Josef Valčík“ a „Adolf Opálka“. Ani v jednom materiálu nepadla zmínka o přestřelce mezi parašutisty a jednotkami německé policie.²⁸⁷ Naopak například v článku **Zneškodnění Benešových zločinců** se píše: „*Obě zprávy, především však zpráva podrobná, ukázaly, jak bezvadně pracuje aparát německé státní policie, neboť v nejkratší době byl zločinný případ vyšetřen do všech podrobností.*“

21. června 1942

Byl vydán pokyn netýkající se heydrichiády, zasahující ale poprvé výrazně do podoby a struktury titulní strany: *Hlavní zprávou z pondělníků – listů z datem 22. června – je zpráva o pádu Tobruku. Listy nyní přinesou na prvním místě ve výrazné grafické úpravě a výraznými titulky.*

Pondělní Národní politika s datem 22. 6. se pádu Tobruku věnovala prakticky na celé první straně a zpráva byla nadepsána obrovským titulkem **Tobruk a Bardia dobyté vítěznými vojsky Osy**. Přetisk v pozmeněné podobě přinesla Národní politika na titulní straně také v úterním vydání pod titulkem **Tobruk je kořistí skvělého Rommelova vítězství**.

24. června 1942

Pokyn ÚTDS o nemožnosti zveřejnit projev Vladimíra Krychtálka: *Novinářské zpracování řeči, kterou pronesl předseda Svazu novinářů šéfredaktor Krychtálek, na*

²⁸² Národní politika. Ročník LX, č. 166, 19. 6. 1942 – vydání pro Prahu, s. 1; a Národní politika. Ročník LX, č. 167, 20. 6. 1942 – ranní vydání, s. 1

²⁸³ Národní politika. Ročník LX, č. 167, 20. 6. 1942 – vydání pro Prahu, s. 1

²⁸⁴ Národní politika. Ročník LX, č. 169, 22. 6. 1942 - vydání pro Prahu, s. 1

²⁸⁵ Národní politika. Ročník LX, č. 170, 23. 6. 1942, s. 3

²⁸⁶ Národní politika. Ročník LX, č. 171, 24. 6. 1942, s. 3

²⁸⁷ Operace proti parašutistům začala 18. června ve 4:15 a podle policejní zprávy se jí účastnilo asi 350 příslušníků zbraní SS. Přes obrovskou přesilu trvala jen bitva o kostelní galerii několik hodin. Viz Dokument č. 49: *Hlášení gestapa o výsledcích pátrání po původu atentátu*. In: AMORT, Čestmír: *Heydrichiáda*. Praha: Naše vojsko, 1965. s. 259-266.

shromáždění novinářů dne 22./VI. není přípustné, pokud její text nebude vydán v materiálu Čtk.

Řeč Vladimíra Krychtálka Národní politika nepřinesla ani příští den, ani v žádném svém dalším vydání. Text s titulkem **Národní svaz novinářů se připojil k manifestacím českého lidu** se ale ve vydání pro Prahu objevil už 23. června. Jeho součástí byla jen parafráze hlavní myšlenky Vladimíra Krychtálka a obsírněji se článek zabýval projevem Vladimíra Ryby.

26. června 1942

Pokyn ÚTDS o zveřejnění zprávy o vyplacení odměn za spolupráci: *Dnes večer patrně v pozdějších hodinách bude vydána úřední zpráva o vyplacení odměn osobám, které svými údaji přispěly k vypátrání pachatelů atentátu na SS Obergruppenführera a generála policie Reinharda Heydricha. Tuto zprávu přinesou listy na první straně. Jakékoliv komentáře, vysvětlivky nebo pod. jsou zakázány, i když snad některý list se touto otázkou zabýval již dříve.*

ČTK zprávu přinesla skutečně 26. června, Národní politika oznámení přetiskla hned druhý den, 27. 6.:²⁸⁸ „*Úředně se oznamuje: Odměna 10 milionů korun, kterou vypsal říšská vláda na dopadení vrahů SS-Obergruppenführera Heydricha, byla dnešního dne ve dvou rovných dílech plně vyplacena dvěma protektorátním příslušníkům. Z odměny dalších 10 milionů korun, kterou vypsal dodatečně vláda Protektorátu, bylo dnešního dne vyplaceno 5 milionů korun celkem sedmi Němcům a 53 protektorátním příslušníkům.*“

V souladu s pokynem Národní politika žádné další informace ani komentáře nepřinesla, zpráva byla ohraničena spodní a horní černou linkou.

27. června 1942

Zajímavý pokyn ÚTDS, které pamatovalo také na formální stránku psaného projevu. Je také možné, že zmiňovaný předpis byl převzat od oficiálních německých míst: *Všechna vlastní jména německých zemí, měst, vesnic, řek atd. nutno psáti pouze v jejich německém znění a nikoliv s dodatkem českého překladu. Tato jména se neskloňují. Příklady: Byl jsem v Berlin – jel jsem do Berlin atd. Přídavná jména se tvoří*

²⁸⁸ Ve vydání pro Prahu. Součástí ranního vydání byl text až o den později, 28. 6.

tím, že se k vlastnímu jménu německému přidává koncovka *–ský*. Příklad: *berlinský vlak*, *breslauské noviny*, atd. Tento pokyn platí ihned- Tedy již pro *nedělní noviny*.

V nedělním vydání Národní politiky 28. 6. se pod titulkem **Bitva o Egypt byla zahájena** psalo: „*Málokdy prožili neutrální pozorovatelé v Berlin průběhem této války (...) švédský dopisovatel svému listu z Berlin.*“

29. června 1942

Pokyn z 27. 6. byl upřesněn: *Jména německých měst je možno skloňovat*. Situace okolo uvádění německých názvů a jejich skloňování byla zmatená.²⁸⁹ Například 6. července psala Národní politika v jednom svém titulku **Slavnostní akt v München**. Naproti tomu 10. 7. pod titulkem **Německo-italské spojenectví životní nutností** byl pokyn respektován: „*Říšský ministr hospodářství dr. Funk (vpravo) zdraví italského ministra pro zahraniční obchod Raffaela Riccardiho na nádraží v Berlinu.*“

2. července 1942

Pokyn ÚTDS k ukončení stanného práva: *2/ Dvě úřední zprávy o zrušení stanného práva, které budou vydány dnes večer, umístí listy na první straně tučným písmem souvisle za sebou a připojí komentář. /Tyto zprávy jsou určeny výhradně jen pro páteční listy, které vyjdou až po půl noci/. Zpráva o manifestaci na Václavském náměstí přijde potom jako druhá zpráva/.*

Titulní strana Národní politiky z pátku 3. 7. byla přesnou realizací pokynu. Na prvním místě (uprostřed strany) byl tučně zveřejněn **Výnos o zrušení civilního stavu** a na něj navazovalo **Narizení na obranu proti podporování Říši nepřátelských činů**. Vedle těchto výnosů byl otištěn úvodník zabývající se zrušením civilního výjimečného stavu s titulkem **Český národ musí i nadále osvědčiti věrnost k Říši**. Na titulní straně byla otištěna také výzva ke shromáždění na Václavském náměstí otitulovaná **Čechové v Praze!**²⁹⁰

3. července 1942

Pokyn dávající poměrnou volnost redakcím: *Rozsudky stanných soudů ze dne 3. VII. mohou být umístěny na 1. nebo 2. straně listů podle toho, zda manifestace na*

²⁸⁹ Skutečnost dokumentuje také zmínka na pravidelné tiskové poradě z 2. července. Viz následující kapitola.

²⁹⁰ Zpráva je součástí příloh.

Václavském náměstí zaujme na první straně méně nebo více místa. Rozsudky nesmějí být v typografické souvislosti s manifestací.

Národní politika se 4. července věnovala na titulní straně manifestaci na Václavském náměstí v článku s titulkem **Slib národa u pomníku sv. Václava** a také komentářem Jaroslava Urbana **Národ v jednom šiku**. Na první straně byla otištěna ještě zpráva Vrchního velitelství branné moci o prolomení východní fronty **Sevastopol: 50.000 zajatců a bohatá kořist**. Rozsudky stanných soudů byly otištěny na druhé straně.

6. července 1942

Část pokynu ÚTDS se ještě věnovala manifestaci na Václavském náměstí: *3./ Je žádoucí, aby všechen tisk přinášel obrázky z manifestace na Václavském náměstí a aby tyto byly uveřejňovány střídavě po určité době.*

Národní politika otiskla v souladu s pokynem ještě několik fotografií z manifestace na Václavském náměstí: 6. 7. obrázek Emanuela Moravce na řečnické tribuně na straně 1, a na straně 2 fotografii z manifestace, která zobrazovala rozhovor prezidenta Emila Háchy s předsedou vlády Jaroslavem Krejčím; 7. 7. celkový pohled na Václavské náměstí při Moravcově řeči na straně 3; 8. 7. na čtvrté straně fotografii zdvižených pravic manifestujícího davu.

4.2 Pravidelné týdenní tiskové konference

Na rozdíl od bakalářské práce²⁹¹ se podařilo pro rozšířenou komparaci dohledat zásadní zápis z tiskové porady z 30. května, která byla první konferencí po atentátu na Reinharda Heydricha²⁹² a která nebyla součástí dřívější práce. Komparací tohoto zápisu s reálným obsahem Národní politiky je část věnovaná této agendě zásadním způsobem rozšířena a v celém rozsahu aktualizována podle potřeb komparace s agendou atentátu na Adolfa Hitlera z 20. července 1944.

Z dostupných archivních fondů²⁹³ jsou předmětem studie zápisy z dalších porad, které jsou také zásadní, neboť například 4. června²⁹⁴, kdy se jedna z porad uskutečnila, zemřel Reinhard Heydrich. Další nalezené záznamy z porad konaných v období druhého stanného práva jsou datovány 18. června²⁹⁵ a 2. července.²⁹⁶

²⁹¹ PAVLIS, Daniel: *Mediální agenda atentátu na Reinharda Heydricha*.

²⁹² *Edice tiskových konferencí z let 1939-1945*. In GEBHART, Jan - KÖPPLOVÁ, Barbara - KRYŠPÍNOVÁ, Jitka a kol.

²⁹³ Záznamy pravidelných tiskových porad jsou součástí složky Václava Patzáka, který v době druhé světové války působil v zahraničním odboji ve Velké Británii a po osvobození Československa se stal vedoucím pracovníkem ministerstva informací. NA, fond PATZAK, č. fondu 480, signatura 5-69-8, karton č. 70 – „Porady šéfredaktorů“. Tyto jsou také součástí složky Emanuela Moravce. NA, fond MORAVEC-AMV 39, č. fondu 794, signatura 39-40, č. kartonu 77 – „Záznamy z tiskových porad šéfredaktorů českého tisku“. Záznamy z doby druhého stanného práva ale ve složce chybí. Další záznamy se dochovaly ve složce NA, ASYN, Praha, sign. NSN, karton č. 108 – „Tiskové konference šéfredaktorů denních listů“. Kompletní seznam všech dostupných tiskových porad v průběhu 2. světové války obsahuje publikace GEBHART, Jan - KÖPPLOVÁ, Barbara - KRYŠPÍNOVÁ, Jitka: *Řízení legálního českého tisku v Protektorátu Čechy a Morava*.

²⁹⁴ NA, fond PATZAK, č. fondu 480, signatura 5-69-8, karton č. 70 – „Porady šéfredaktorů“

a NA, fond ASYN, Praha, sign. NSN, karton č. 108 – „Tiskové konference šéfredaktorů denních tisků“

²⁹⁵ NA, fond ASYN, Praha, sign. NSN, karton č. 108 – „Tiskové konference šéfredaktorů denních tisků“

²⁹⁶ NA, fond PATZAK, č. fondu 480, signatura 5-69-8, karton č. 70 – „Porady šéfredaktorů“

a NA, fond ASYN, Praha, sign. NSN, karton č. 108 – „Tiskové konference šéfredaktorů denních tisků“

4.2.1 Tisková konference z 30. května 1942.

První řádná tisková konference po atentátu na Reinharda Heydricha se zabývala jen tímto jediným tématem a pokyny vynesené Wolfgangem Wolframem von Wolmarem byly velmi konkrétní. Ten úvodní se věnoval obsahu tisku následujícího dne po poradě: *Nedělní čísla **musí** být vyhrazena především ústřednímu materiálu, bez ohledu na jednotlivé rubriky. Je třeba vynechat všechno, co je zbytečné a to i kulturu i sport a vůbec vše, co může počkat.*

Zatímco v ranním vydání byly ještě některé pravidelné rubriky na prvních třech stranách zachovány (např. 2. strana byla věnována politice bez článků o atentátu a rubrika „Různé zprávy“ byla umístěna na straně 3), v následném vydání pro Prahu už byly první tři strany téměř stoprocentně věnovány jen atentátu a zprávám souvisejícím. Schéma ostatních stran listu se nijak výrazně neměnilo. Národní politika vyšla s tradiční nedělní přílohou, obsahovala kulturní, sportovní i hospodářské zprávy, a dokonce byla na šesté straně rubrika „Naším dětem“.²⁹⁷

Naprosto konkrétní a striktní bylo další nařízení: *Jako první z úředního materiálu je třeba použít úředního komuniké z 30. května. Tento pokyn byl ještě rozveden a upřesněn v závěru porady: Úřední materiál zabere velkou část listů. Při tom se doporučuje, aby byl použit pokud možno na prvních třech stranách. Na první straně **musí** v každém případě, kromě rozsudků stanných soudů uprostřed linek, býti na prvním místě Charkov a bilance bitvy, na druhém komuniké, pak komentáře pokud nejsou v úvodníku, pak vládní odměna na 10 miliónů korun a komentář a další. To platí o prvním vydání. / V druhém vydání je pořadí následující: Charkov, prezidentův projev, komuniké o přijetí vlády generáloberstem Daluegem, vládní prohlášení a 10 miliónů korun odměny. Pod hlavičkami listů je třeba ve výrazných heslech vytknouti obsah tohoto úředního materiálu.*

V jediné pasáži nalézáme koncentraci všech možných typů pokynů, vydávaných směrem k legálnímu protektorátnímu tisku během sledovaného období²⁹⁸: novinářům je řečeno, **jak** bude vypadat dané vydání, **v jakém pořadí** zprávy uveřejnit, **co** bude obsahem, **kde** mají články být, **jakou** mají mít grafickou **podobu** a **jakým stylem** se

²⁹⁷ Srov. Národní politika. Ročník LX, č. 147, 31. 5. 1942 (vydání ranní, pro Prahu)

²⁹⁸ Při následné komparaci s mediální agendou atentátu na Adolfa Hitlera z druhé poloviny roku 1944 lze říct, že po celou dobu existence Protektorátu.

má o daných tématech referovat. Podobu titulní strany Národní politiky z 31. 5. 1942 je možné sestavit, aniž by byla k dispozici a pro svou názornost a komplexnost zmíněných pokynů je součástí přílohy. Mimo jiné i z toho důvodu, že nabízí srovnání různých vydání – ranního a pro Prahu. Při této konkrétní komparaci lze získat přesný obraz fungování legálního periodického tisku v období Protektorátu.

Ranní vydání se řídilo pokyny pro *první vydání*, to znamená, že zcela ve shodě s citovaným nařízením vyšly v širší titulní strany tři hlavní titulky: jako první **Tři sovětské armády zničeny – Hrdé vítězství německé branné moci u Charkova**, jako druhý **Komuniké o přijetí státního presidenta a vlády u SS-Oberstgruppenführera a Generalobersta policie Daluege** a jako poslední **Také vláda vypisuje odměnu 10 milionů K na dopadení pachatelů**. Takto viditelně anoncovaným zprávám potom odpovídá i složení celé první strany, která se věnuje německému vítězství u Charkova (komentář K. Lapčíka²⁹⁹, zpráva vrchního velitelství branné moci), přijetí prezidenta a vlády Daluegem, odměně vypsane protektorátní vládou a rozsudkům stanných soudů, které jsou *uprostřed linek*.

Naproti tomu je na pozdější vydání pro Prahu aplikován pokyn pro *druhé vydání*, proto je k již jmenovaným titulkům přidán na druhém místě **Státní prezident dr. E. Hácha prohlašuje dr. Beneše za veřejného nepřítele českého národa číslo jedna** a na čtvrtém potom **Rozhlasové prohlášení vlády Protektorátu**, které doplnily hlavní zpravodajství. Tomu se pochopitelně opět věnovala celá první strana, tentokrát již bez žádných dalších zpráv s atentátem nesouvisejících, a s novým komentářem **Poslední výstraha**, který slouží prakticky jako editorial dnešního typu, ve kterém redakce vyjmenovává, co a kde v listu nabízí. V tomto případě jde samozřejmě výhradně o úřední zprávy související s atentátem na Heydricha a vítězstvím u Charkova. Navíc je hlavní agendě věnovaná také téměř celá druhá strana a soustředění na dopadení atentátníků graduje na straně 3, kde jsou přetištěny fotografie věcí, které byly nalezeny na místě činu. Tento materiál je součástí obou vydání Národní politiky.³⁰⁰

Také další pořadí článků bylo jasně určeno oficiálními místy: *Dalším v pořadí co do důležitosti je výtah z projevu generála Daluege, kterého však je třeba použít jen jako materiálu k vlastnímu zpracování. Z tohoto projevu třeba zdůraznit dvě věci: úzké*

²⁹⁹ K. Lapčík: *Měsíc květen – symbol převahy německé branné moci*. Národní politika. Ročník LX, č. 147, 31. 5. 1942, ranní vydání, s. 1

³⁰⁰ Všechny tři úvodní strany obou vydání jsou součástí příloh – pro vzájemnou komparaci (jak rozdílná mohla dvě vydání stejného dne být), a pro názornou komparaci reálného obsahu s nařízenými tiskovými pokyny (pokyny pro první a druhé vydání).

přátelství mezi Heydrichem a Daluegem a ocenění politické zkušenosti K. H. Franka, které generál Daluege ve svém projevu pronesl.

Pouhému přetisku projevu se Národní politika vyhnula uveřejněním zprávy ČTK **Státní prezident a vláda u SS-Oberstgruppenführera Daluege**, ve které se pouze psalo, že „*při tom podal SS-Oberstgruppenführer Daluege zásadní prohlášení o nové situaci, vzniklé atentátem na Zastupujícího říšského protektora SS-Obergruppenführera Heydricha a ohlásil provedení rozkazů Vůdcových.*“³⁰¹

V úvodníku **Poslední výstraha**³⁰² potom bylo napsáno, že „*při této příležitosti prohlásil SS-Oberstgruppenführer Daluege, že ze srdce rád uposlechl Vůdcova rozkazu, aby se odebral do Prahy, neboť jej se zastupujícím říšským protektorem poutá neobyčejně důvěrné osobní přátelství. (...) Zdůraznil přitom, že v tomto úkolu mu bude nápomocen státní tajemník SS-Gruppenführer Frank, ve všech politických otázkách Čech a Moravy zkušený.*“ Právě touto pasáží byl bezezbytku splněn výše citovaný pokyn.

Úzké přátelství s Heydrichem bylo připomenuto i v Daluegeho životopisu, který se objevil v tisku 1. 6. pod titulkem **SS-Obergruppenführer a Generaloberst policie Kurt Daluege, jehož Vůdce pověřil, aby zastupoval Zastupujícího říšského protektora.**

Osobou generála Daluegeho se zabývaly také další části porady, které zde uvádím (stejně jako výše) v jednom celku, byť by bylo chronologické pořadí oficiálního zápisu jiné.³⁰³ *Pokud jde o životopis, nebo titul osoby generála Daluege, neužívati titulu šéf der Ordnungspolizei.*³⁰⁴ *Životopis generála Daluege lze otisknouti jednosloupečně a vzhledem k nedostatku místa drobnějším písmem.*

Životopis byl otištěn opravdu jednosloupečně, a to jak v pondělníku, tak v běžném úterním vydání.³⁰⁵ Písmo zůstalo prakticky stejné jako u jiných textů. Při zmínce o Daluegem je používáno většinou titulu *SS-Oberstgruppenführer* (např. v titulku **Státní prezident a vláda u SS-Oberstgruppenführera Daluege**), často ve spojení s *Generaloberst policie*. Tedy bez zmínky o titulu *šéfa* a německého spojení

³⁰¹ Ranní vydání.

³⁰² Vydání pro Prahu.

³⁰³ Kompletní text ve správném pořadí je součástí příloh.

³⁰⁴ Pořádková policie.

³⁰⁵ *SS-Obergruppenführer a Generaloberst policie Kurt Daluege, jehož Vůdce pověřil, aby zastupoval Zastupujícího říšského protektora.* Národní politika. Ročník LX, č. 148 a 149, 1. 6. a 2. 6. 1942, s. 1

Ordnungspolizei. Přesto se označení *šéf pořádkové policie* objevilo v otištěném životopisu 1. 6. na titulní straně, ovšem ne ve smyslu pojmenování Daluegeho, ale v kontextu jeho kariéry: „za vedení říšského vedoucího SS Himmlera byl Daluege v červnu 1936 jmenován *šéfem pořádkové policie*.“

Zajímavostí je vývoj jiného pokynu. Národní politika totiž nabídla i fotografii Daluegeho, a to již ve zmiňovaném pondělním čísle³⁰⁶, tzn. pouhé dva dny od tiskové porady, na které bylo řečeno: *Portrét generála Daluege není ještě volný. Jakmile bude uvolněn, pak budiž umístěn na první straně na vhodném místě a jen v případě naprostého nedostatku místa uvnitř*. Tomuto doporučení odpovídá také pokyn ÚTDS z 29. května o tom, že „obrázek *Cepsu Obergruppenführera Daluega nesmí být absolutně uveřejněn bez zvláštního souhlasu a pro listy s datem 30. V. nepřichází pravděpodobně vůbec v úvahu*.“ Dozorčí služba však 1. června vydala další pokyn, který vysvětluje zveřejnění portrétu v Národní politice: *O uveřejnění obrázku a životopisu generálu Daluege platí zásada o plném vyčerpání okruhu čtenářstva, takže všechny noviny s úterním datem musí fotografii a životopis generála Daluege přinést*.³⁰⁷ Na tomto případě lze demonstrovat několikastupňovou organizaci novinářské práce, která byla v Protektorátu uskutečňována minimálně ve dvou liniích.³⁰⁸ Při důležitých událostech se jednotlivé orgány navzájem jistily, doplňovaly a neustále upřesňovaly a opakovaly, aby naplnění pokynů bylo stoprocentní.

Možný vývoj jednotlivých pokynů a nutnost jejich upřesňování a pozměňování dokládá i tato pasáž: *Nyní také lze komentovat atentát na zastupujícího říšského protektora*. Přitom původní nařízení ÚTDS z 28. 5. znělo „*Komentáře k atentátu na říšského protektora nejsou dovoleny*.“

Prvním komentářem k atentátu byl v Národní politice skutečně až text z 31. 5. (den po tiskové poradě a výzvě) **Poslední výstraha**. Následoval text **Proti vnitřnímu nepříteli**³⁰⁹, jehož autorem byl K. Schulz a také další úvodníky nesly jméno pisatele: 2. 6. byl pod komentářem **Bezohledný boj všem, kteří neposlouchají svou vládu a svého presidenta** podepsaný A. D. Burda a 3. 6. byl autorem textu **Benešova vina** Václav Crha, šéfredaktor listu.

³⁰⁶ Národní politika. Ročník LX, č. 148, 1. 6. 1942, s. 1

³⁰⁷ Podrobnosti o tomto a dalších pokynech ÚTDS v předchozí kapitole.

³⁰⁸ V případě pokynů ÚTDS se jedná o rozdělení na další dvě linie (viz předchozí kapitola). Popis struktury dohledu nad médii v Protektorátu Čechy a Morava je součástí teoretické části diplomové práce.

³⁰⁹ Národní politika. Ročník LX, č. 148, 1. 6. 1942, s. 1

Zajímavý je vývoj dalších slov von Wolmara, týkajících se komentářů: V žádném případě nesmí se komentář atentátu spojovat s komentářem k popravám osob, které poskytovaly útulak nepřátelským agentům, vysazeným z letadel.³¹⁰

I komentář tohoto typu se na stránkách Národní politiky objevil, a to ve vydání pro Prahu 31. 5. (tedy den po této poradě). Text signovaný značkou –lk- s titulkem **Zase další lidé platí životem v zájmu emigrace** obsahoval mj. pasáže: „jsou na hrdle trestání lidé, několikrát již důrazně varovaní, kteří přesto **přímo nebo nepřímo poskytovali pomoc agentům placených londýnskou emigrantskou klikou a dopraveným na území Protektorátu podloudným způsobem za podloudnými, nekalými a zákeřnými účely. Životem pykají tito lidé dnes za to, že se dali neodpovědně svést k zákeřnému boji proti Říši, ač si musili být vědomi, že se dopouštějí zločinu, který Říše potírá tvrdou rukou. (...) Vláda Protektorátu proto také prohlašuje, že učiní všechno, aby potřela a vymýtila všemi možnými prostředky zločineckou práci londýnské emigrantské kliky a jejich agentů, kteří se k nám dostali, použivše padáku. Škůdcem národa je každý, kdo podobná individua skrývá a kdo jejich činnosti všemi prostředky nezabrání.**“ I při zveřejnění tohoto textu však Národní politika dbala pokynu – komentář týkající se primárně atentátu byl umístěn na titulní straně a nebyl spojován s komentářem tímto, který se nacházel na 3. straně.

Tiskové orgány také sledovaly obsah ilegálních či exilových tiskovin včetně rozhlasového vysílání, a protože si byly vědomy, že se dostává i mezi protektorátní obyvatelstvo, často vybízely novináře, aby na určité mediální obsahy reagovali. Příklad nalezneme i na této tiskové poradě: *Vláda vypsala 10 miliónů korun odměny na dopadení pachatelů atentátu na zastupujícího říšského protektora. Je to další odměna, která je slíbena a bude vyplacena těm, kteří přivedou na stopu pachatelů. Tuto odměnu je třeba komentovat v tom smyslu, že vláda se zaručila, že obě odměny budou vyplaceny. Londýnský rozhlas tvrdil³¹¹ totiž, že se jedná jen o slib a že skutečnou odměnou bude koncentrační tábor. Při té příležitosti však je dobře připomenouti, že veškerá sdělení policii stran atentátu jsou přísně důvěrná.*

Tato slova se dočkala na stránkách Národní politiky téměř přesného otištění v komentáři k úřední zprávě **Vláda vypisuje odměnu na dopadení pachatelů atentátu:** „Vláda Protektorátu Čechy a Morava, jak je uvedeno v dnešní úřední zprávě, také

³¹⁰ Ponechávám původní podtržení z originálu zápisu.

³¹¹ Zvýrazněno autorem.

vypisuje odměnu 10 milionů korun. (...) Všechny údaje z řad obyvatelstva budou na přání pokládány za **přísně důvěrné** a vláda Protektorátu se zaručuje, že stanovená odměna **bude skutečně v plné výši vyplacena**. K tomu je ještě třeba dodat, že **emigrantská klika v Londýně**, která se tam vydává za vládu, **snaží se prostřednictvím nepřátelského rozhlasu** namluviti naší veřejnosti, že vypsání odměny je prý vnadidlem, že stanovená **částka prý nebude vyplacena**, že dokonce každý, kdo se bude snažit přispěti k vypátrání pachatelů atentátu, bude dán **do koncentračního tábora**. Tvrzení londýnského rozhlasu je nestoudnou lží.“

Porada se věnovala i agendě, která teprve bude následovat: *V 19 hod. večer bude rozhlas vysílati projev státního prezidenta Dr. Emila Háchy, po němž ve 20:45 bude následovat prohlášení vlády. Jak projev státního prezidenta, tak i prohlášení vlády, jsou volné po jejich vysílání.*

Vzhledem k pozdní hodině projevu se lze na základě reálného obsahu Národní politiky domnívat, že otištění textu se nestíhalo připravit pro ranní vydání. Součástí listu tak bylo až v pozdějším vydání pro Prahu pod titulky **Dr. Beneš veřejný nepřítel českého národa číslo jedna** a **Rozhlasové prohlášení vlády Protektorátu**.³¹² Stejně texty obsahovalo také ranní vydání 3. 6.

Tím povinnosti pro tisk nekončily, neboť *Pan von Wolfram upozorňuje mezi jiným, že je třeba místo JUDr. psáti Dr., což platí zvláště o titulech ministrů*.³¹³ Např.: místo JUDr. Krejčí, Dr. Krejčí, což bylo Národní politikou naplňováno, a to i u osoby státního prezidenta **dr.** Emila Háchy.³¹⁴ Navíc byly zmiňované projevy označeny za východisko pro komentáře: *Po přečtení prohlášení vlády zdůrazňuje pan von Wolfram, že napříště ten, kdo se staví vůči Říši neutrálně nebo pasivně, bude považován za nepřítele a podle toho s ním bude zacházeno. Napříště se od českého národa vyžaduje aktivní účast na boji za Novou Evropu.*

Těchto slov se zhostil hned první komentář **Proti vnitřnímu nepříteli**: *„Každému rozumnému a uvažujícímu člověku bylo jasno, že (...) čím větší vyvine úsilí pomoci v tomto boji za novou Evropu, tím zajistí radostnou a dobrou budoucnost i svému lidu. (...) Pak-li by kdo zde u nás chtěl dělat jejich „pátou kolonu“, jak to výstižně označil ministr Moravec, musí být naprosto připraven na onu tvrdou pěst*

³¹² Národní politika. Ročník LX, č. 147, 31. 5. 1942, vydání pro Prahu, s. 1

³¹³ Podtržení je obsaženo v originálním zápise.

³¹⁴ Srov. Burda, A., D.: *Bezohledný boj všem, kteří neposlouchají svoji vládu a svého presidenta*. Národní politika. Ročník LX, č. 149, 2. 6. 1942, s. 1

národně-socialistického Německa. I český národ nyní má svoji frontu, na které musí vybojovat bezohledný boj proti vnitřním svým škůdcům a jejich pomahačům. Kdo v tomto boji zůstane stranou, bude právem označen za nepřítele. Na místech, kde se bojuje, nesmí být diváků, a ve dnech, kdy teče krev svedených a prodaných, nemůže nikdo, komu záleží na osudu českého národa, k tomu přihlížet nečinně.“

4.2.2 Pravidelná týdenní tisková porada šéfredaktorů denního tisku v Autoklubu 4. června 1942

Po pouhých čtyřech dnech od předchozí porady se konala další pravidelná tisková konference. Jejím dominantním tématem byla nová zásadní událost zkoumané agendy: smrt Reinharda Heydricha. Úřední záznam se v úvodu věnoval atmosféře okamžiku a místa:

V průčelí sálu je umístěn portrét zesnulého Zastupujícího říšského protektora SS-Obergruppenführera a generála policie Heydricha, ozdobený černým florem./ (...) Skláníme se v němém smutku před obětí Zastupujícího říšského protektora SS-Obergruppenführera generála Heydricha, kterého sklála zločinná ruka v okamžiku, v němž se počala rýsovat sklizeň jeho práce pro Říši a tento prostor, v okamžiku, kdy se k nám obracel se zvýšenou důvěrou.

Po úvodních slovech vrchního rady Krause promluvil Wolfgang Wolfram von Wolmar, který se v úvodu také zabýval nastalou situací a osobností zesnulého Reinharda Heydricha: *Chtěl bych na tomto místě zdůrazniti, že podle mého – a nejen podle mého názoru – je v tom zvláštní tragika také pro český národ, že právě v tomto prostoru SS-Obergruppenführer Heydrich, jenž byl pověřen Vůdcem vedením záležitostí úřadu říšského Protektora, padl za oběť hanebnému atentátu. Neboť on by byl býval nebo byl osobností, která – dnes to můžeme již říci – byla téměř jediná s to zahájiti a zavésti v tomto prostoru pozitivní vývoj ku prospěchu českého národa. (...) Při tom nemá býti zapomenuto a zůstati nevysloveno, že pokud jde o nás Němce, sami jsme v SS-Obergruppenführerovi Heydrichovi ztratili zajisté jednoho z nejbližších, nejschopnějších a nejdůležitějších spolupracovníků Vůdcových, a zvláště já jako příslušník sborů SS a bezpečnostní služby to mohu říci z osobní účasti.*

Von Wolmar zmínil také událost týkající se konkrétně novinářů: *Pánové, připomínám v tomto okamžiku také, že právě SS-Obergruppenführer Heydrich s veškerou vášní své povahy a svého intuitivního temperamentu, své odpovědnosti a srdečné účasti, které projevoval vůči každému lidsky citícímu, zachránil nepochybně život třem vašim kolegům. Neboť jenom jeho popudu a jeho rychlému zásahu jest co děkovati, že bylo možno vaše tři kolegy Krychtálka, Křemena a Vajtauera ihned dopravit do SS-lazaretu a že byl ihned letadlem dopraven nejlepší specialista Říše*

v tomto oboru, jenž tři onemocnělé ihned vyšetřil a ošetřil, takže jim byl opravdu zachráněn život.

Zmínku o Heydrichově činu přinesla i Národní politika v úvodníku Václava Crhy **SS-Obergruppenführer Heydrich:** „Do jeho příchodu spadá též případ novinářů, na něž byl spáchán atentát, kterému podlehl Karel Lažnovský. **Bylo právě Heydrichovou zásluhou, že tři z těchto novinářů zůstali při životě.** Jeho rychlé, pohotovité jednání a jeho přirozeně velký vliv umožnily toto zachránění.“

V další části porady už se Wolmar zmínil o konkrétních tiskových pokynech a nařízeních: *Zatím bylo nařízeno, že úřední zpráva o smrti Zastupujícího říšského protektora musí vyjít zároveň s obrazem /portrétem/ na první stránce ve smutečním rámečku a že kromě toho nepřijde na první stranu nic jiného.*³¹⁵ *Prosím, abyste dbali toho, že se nepoužije zprávy vydané od DNB z Berlína a rozšířené rozhlasem, nýbrž zprávy vydané ČTK, která je v podstatě totožná s onou a má jen o několik slov více, m. j., že skon nastal v jedné pražské nemocnici. Portrét zesnulého byl již vydán Cepsem, je to tentýž portrét, který byl vydán při nastoupení úřadu.*

Národní politika zcela v souladu s vydaným nařízením otiskla 5. června na titulní straně portrét Reinharda Heydricha s textem o jeho skonu: „*Zastupující říšský protektor v Čechách a na Moravě a náčelník bezpečnostní policie a bezpečnostní služby, SS-Obergruppenführer a generál policie Reinhard Heydrich, podlehl v dopoledních hodinách 4. června v jedné pražské nemocnici vážnému zranění, které utrpěl při vražedném útoku, jenž dne 27. května na něj byl spáchán.*“

S ohledem na otištění slov „v jedné pražské nemocnici“ je zřejmé, že Národní politika použila skutečně textu ČTK a nikoli německé DNB. Zpráva o smrti a Heydrichova fotografie byly černě zarámovány, jak nařizoval pokyn.³¹⁶

Následoval další, zatím bližší neupřesněný pokyn: *Pokud dojdou ještě další úřední zprávy o soustrastných projevech Vůdce nebo jiných vedoucích osobností z Říše nebo z ciziny, obdržíte zvláštní pokyn, na kterém místě mají býti tyto zprávy otištěny.*

O soustrastné projevy se v Národní politice postarali pouze politici domácí provenience a o jejich umístění nehovoří žádný nalezený tiskový pokyn. Ve vydání 6. 6. se na titulní straně objevil **Telegram státního presidenta Dr. Háchy Vůdci** a také

³¹⁵ Zatímco pokyn ÚTDS navrhoval ještě komentáře (viz předchozí kapitola).

³¹⁶ Tato strana je součástí příloh.

rozhlasový projev ministra lidové osvěty Emanuela Moravce pod titulkem **S Vůdcem za novou Evropu = s Říší do nové budoucnosti**. 7. 6. otiskla Národní politika opět na titulní straně informaci o přijetí státního prezidenta Háchy Kurtem Daluegem pod titulkem **Státní prezident tlumočí hlubokou účast celého českého národa**.

Zahraniční provenienci v soustrastných projevech zastupovaly jen výňatky o životě a činech Reinharda Heydricha z některých německých deníků, které Národní politika otiskla 6. 6. na druhé straně pod titulkem **SS-Obergruppenführer Heydrich naplnil život povinností a výkonností až do konce**. O několik dní později byl potom v souvislosti se stáním aktem v Berlíně otištěn **Smuteční projev Říšského vedoucího SS Heinricha Himmlera**.³¹⁷

Wolfram von Wolmar na tiskové konferenci ze 4. června pokračoval: *Očekávám samozřejmě, že dnes a zítra zhodnotíte výkony a životopis zesnulého také v příslušném úvodníku, přičemž není třeba se držet přesně životopisu, vydaného Nacionálně-socialistickou korespondencí.*

Národní politika přinesla požadovaný úvodník v sobotu 6. června na titulní straně pod titulkem **SS-Obergruppenführer Heydrich**, který napsal sám šéfredaktor Václav Crha.

Na poradě následovalo upřesnění obsahu takového úvodníku či komentáře: *Nejlépe by bylo, kdyby ČTK vydala životopis, kterého můžete použít jako podkladu, nikoliv k doslovnému otištění. Při tom bych doporučoval, abyste položili velkou váhu na vojáckou stránku zesnulého a jeho politické schopnosti v souvislosti s jeho povahou vojáka a abyste se nezabývali tak podrobnostmi z doby bojů a z jeho činnosti v oblasti Říše, což je pro české čtenáře méně zajímavé, nýbrž abyste věnovali spíše pozornost věcem, které za svého krátkého úřadování jako Zastupující říšský protektor zamýšlel nebo prosadil, především zlepšení sociálního postavení dělnictva, daru pro 3.000 zbrojařských dělníků, přijetí zemědělců atd. Můžete k tomu připojit také osobní vzpomínky, které máte z různých recepcí u Zastupujícího říšského protektora, dojmy o jeho povaze atd. Proti tomu není námitek. Při krátké zmínce o atentátu v tomto rámci prosím, abyste určitě připomněli, že obyvatelstvo se potěšitelně účastnilo pátrání po pachatelích.*

Pokyny vyřčené von Wolmarem došly v Národní politice absolutního naplnění v již zmíněném Crhově úvodníku **SS-Obergruppenführer Heydrich**. Vojácká stránka

³¹⁷ Národní politika. Ročník LX, č. 157, 10. 6. 1942 – vydání pro Prahu, s. 1. Národní politika. Ročník LX, č. 158, 11. 6. 1942 – ranní vydání, s. 1

Heydricha byla zmíněna slovy „Zvyklý vždy jíti příkladem, po vypuknutí války vstupuje do řad bojujícího vojska a získává Železný kříž první a druhé třídy a bronzovou a stříbrnou frontovou leteckou sponu. O jeho neohroženosti a statečnosti svědčí, že zachraňuje letadlo, které bylo zasaženo nepřátelskou střelou.“

Na vojáckou stránku Reinharda Heydricha poukazoval i článek ve sportovní rubrice **Těžká ztráta německého sportu. SS-Obergruppenführer Heydrich – voják a sportovec:**³¹⁸ „jeho význam spočívá především v tom, že spojoval ve své osobě vlastnosti nadšeného sportovce i řízného vojáka. (...) Jako voják byl svým mužům vedoucím i kamarádem a z tohoto souladu vyplýval také mocný sportovní vzestup SS.“ Text ve sportovní rubrice také může být důkazem snahy nezatěžovat čtenáře *podrobnostmi z doby bojů a z jeho činnosti v oblasti Říše, což je pro české čtenáře méně zajímavé.*

Úvodník Václava Crhy se věnoval opravdu především Heydrichově činnosti ve funkci zastupujícího říšského protektora v Čechách a na Moravě a jeho opatřením: „Učinil celou řadu opatření, která podstatně prospěla pracujícímu lidu. Zemědělcům pak dal beztrestné lhůty k přihlášení dobytka a obilí a zařídil, aby svazy lépe působily v zájmu zemědělců.“

O zlepšení podmínek pro české dělníky se zmiňoval otištěný dopis z „Berliner Börsenzeitung“ pod titulkem **Poslední lhůta českému národu na osvědčenou:**³¹⁹ „převážná většina českého dělnictva spatřovala v Heydrichovi německého socialistu, jenž nejen zabezpečil přísným potíráním pokoutního obchodu životní podklady, nýbrž také podstatně zlepšil sociální poměry dělnictva. Byl to přece SS-Obergruppenführer Heydrich, jenž přijal na pražském Hradě zástupce dělníků. Toto přijetí mělo potud zvláštní význam, že bylo to po prvé v dějinách, že český dělník dlel na pražském Hradě z oficiálního podnětu.“

Osobní vzpomínky připomínal opět Crhův úvodník: „Kdo s ním přišel do úzkého styku, záhy však poznal, že tento tvrdý a vojensky založený člověk je mnohem otevřenější a přímější než ti, kteří kladou váhu na taktiku, že u něho otevřené slovo znamená víc, než zaklausulované slovo jiných. (...) Vzpomínáme-li těchto jeho projevů k pracujícímu lidu, musíme dodat, že překvapovala jejich výtečná stylisace, jejich zhuštěný obsah a jasnost.“

³¹⁸ Národní politika. Ročník LX, č. 154, 7. 6. 1942, s. 8

³¹⁹ Národní politika. Ročník LX, č. 152, 5. 6. 1942, s. 2

Naplnění se dočkala i další slova von Wolmara: *Dále je velmi podstatné, aby se v tomto článku poukázalo na to, že londýnský rozhlas prohlásil, že nejlépe hlídáný muž Německa padl za oběť atentátu v Praze. Přes to, že se to již jednou stalo, prosím, abyste poukázali na to, že stovky Pražanů se mohly přesvědčiti o tom, že Zastupující říšský protektor chodil po pražských ulicích pěšky a bez jakékoliv stráže, aby si prohlédl pamětihodnosti města, a že – což je nové – dal výslovný pokyn, aby se nečinila žádná bezpečnostní opatření ani při jeho jízdách městem, ani při procházkách, poněvadž si doslova ani nedovedl pomyslet, že právě se strany českého národa by mohlo býti proti němu něco nastrojeno, poněvadž byl přesvědčen, že nejen již něco vykonal ve smyslu pozitivního vývoje v tomto prostoru, nýbrž že především ještě mnoho vykoná, a proto si pod tímto dojmem zakázal jakákoliv bezpečnostní opatření. Tím může býti vyvrácena a pranýřována nehorázná špinavá lež londýnská.*

Václav Crha v úvodníku **SS-Obergruppenführer Heydrich** napsal: *„Jeho zásluhou byla provedena reforma veřejné správy výnosem ze 16. ledna, reorganisace vlády, soustředění hospodářství, zabezpečení výživy a posléze oznámená další reforma správy, která měla přenést velký počet úkolů na správu autonomní. Očekával, že česká veřejnost pochopí tuto jeho snahu a ocení jeho dobrou vůli urovnati poměry v našem prostoru. Věřil v mírumilovnost českého lidu: často bylo ho možno viděti na procházce Prahou bez jakéhokoliv doprovodu, anebo na sportovních i jiných podnikcích. A je zvláštní tragikou, že právě tento člověk, který vzhledem k svému mimořádnému postavení v Říši, jako úzký spolupracovník Vůdcův, byl přímo předurčen k tomu, aby dovršil pozitivní zapojení Protektorátu do Říše, že právě on se stal obětí zákeřného útoku na naší půdě den poté, kdy nejen varoval veřejnost před sabotážními hloupostmi, ale kdy ohlásil též velkorysou reformu.“*

Doporučení se týkalo také zbraní nalezených na místě činu: *Pokud jde o citáty z článku vašeho kolegy Wernera stran původu zbraní, jež byly nalezeny na místě činu, je třeba si povšimnouti, aby se nepoužilo z nich vět, jejichž obsah dnes již neobstojí.*

Národní politika nabídla svým čtenářům přetisk Wernerova článku **Churchillova a Benešova ničemnost.**³²⁰ Text je patrně ve shodě s pokynem uveden vlastními slovy Národní politiky.

³²⁰ Národní politika. Ročník LX, č. 151, 4. 6. 1942 – vydání pro Prahu, s. 1

Další von Wolmarovy pokyny se týkaly manifestace na Staroměstském náměstí, uspořádané dne 2. června: *Jde o to, aby se zvláště vytkly londýnské lži a aby se zvláště uplatnily skutečnosti proti Benešově klíce v Londýně, přičemž poukazují zvláště na toto: Kdežto na Staroměstském náměstí 2. června se konala – to se může říci bez přehánění – imponantní veliká manifestace českého lidu s velmi zřetelnými projevy nevole proti Benešovi a jeho okolí a s nadšeným souhlasem pro politiku Háchovu, zasedala dvě hodiny před tím v Londýně tak zvaná státní rada pana Šrámka a podobných figurek, při jejímž zahájení mluvil vám již dostatečně známý vyslanec Prokop Maxa, uprchlík z blázince. Také pan Ripka tam mluvil a tvrdil, že dr Hácha nemá aktivní legitimaci k tomu, aby mluvil jménem českého národa atd., nýbrž jenom Beneš. Český národ prý odmítá Háchu jako svého zástupce a neuznává jeho opatření. V této souvislosti se Ripka dokonce odvážil prohlášení, že největší čtyři demokracie světa – Velká Británie, USA, Sovětské Rusko a Čína – Ripka klesl již tak hluboko, že také Sovětský svaz považuje za demokracii – stojí proti Německu atd., atd., a že pokud jde o český národ, nikdo jiný nemá právo mluvit a jednati jeho jménem, než pouze a jedině československý státní prezident Beneš. Prosím, abyste toto zasedání státní rady se všemi hloupými řečmi postavili do příkrého protikladu k manifestaci národa na Staroměstském náměstí s 65.000 českými účastníky a s náladou, která tam byla projevena.*

Pochvalou manifestace, jejího významu a demonstrací českého lidu proti Benešovi a jeho spolupracovníkům se zabýval článek Národní politiky z 5. 6. s titulkem **Národ se našel:** „Kdo byl svědkem té **obrovské manifestace více než 60.000 Čechů**, věrných svému národu a své vlasti pod ochranou Říše, si uvědomil nesmírný politický dosah prvního projevu, ke kterému se Pražané shromáždili po více než třech letech pod širým nebem, **aby zlomili hůl nad Benešem a celou českou emigrací.**“ Článek zároveň vyjadřoval projev „**nevole proti Benešovi a jeho okolí a s nadšeným souhlasem pro politiku Háchovu.**“

Zmiňovanému anglickému zasedání se věnoval text **Česká osudová otázka. Kdo za kým stojí?**³²¹, který sice opomíjel jména Maxy a Ripky, v jeho obsahu ale zazněla jména Beneše, Hodži, Jana Masaryka a Šrámka. Zásadním smyslem článku byl právě onen kontrast mezi *těmi, kteří si stále říkají „zástupci českého národa“* a *skutečným českým národem*, který dal svůj postoj jasně najevo při manifestacích: „*Na jedné straně stojí český národ se svými odpovědnými muži, tu stojí miliony pracujících*

³²¹ Národní politika. Ročník LX, č. 156, 9. 6. 1942 – vydání pro Prahu, s. 2

mužů v domovině – na druhé straně je 23 řemeslných politických štváčů a intrikánů, kteří si hrají s osudem národa. Není žádného vyhnutí před jasným a přesvědčivým zodpovězením této otázky.“

Článků o manifestaci ale bylo mnoho a byly plně ujištěny, že pouze protektorátní vláda a státní prezident Hácha jsou oficiálními reprezentanty českého národa. V článku **Národ se našel** čteme: „*Ano, zde na Staroměstském nám. promluvílo ponejprv od dějinného 15. března roku 1939 opět národní shromáždění, nikoliv ale volené na základě vázaných listin, nikoliv sestávající z poslanců, vázaných reversem. Zde promluvílo národní shromáždění skutečné, které nepotřebovalo žádné tajné volby, aby se ustavilo, které se ustavilo samo, vedeno hlasem svého srdce, vedeno láskou k národu. (...) Přišli studenti, otcové, ženy a matky a přišla mládež, aby zde před celým světem přísahala svou věrnost Říši, vlastnímu národu, svému státnímu prezidentovi, své vládě a své rodině, protože se přesvědčila, že nikoliv zrada, nýbrž věrnost, jsou jedinou cestou do zajištěné, šťastné budoucnosti.*“

Existenci postojů českého národa, který prý odmítá Hácha jako svého zástupce a neuznává jeho opatření, dementoval článek **Rozsudek národa nad Benešem**³²²: „*Tvrzení londýnského rozhlasu, že v zemi vládne pobouření a vzpoura, bylo nejen vyvráceno prostou skutečností této manifestace, nýbrž i projevy mužů odpovědných za osud českého národa. Mluví-li se v Londýně o pobouření, pak toto rozhořčení má úplně jiný směr, než který by mu rádi dali ve štvavých ústřednách v Londýně a v Moskvě. Nesměřuje vůči Říši, nýbrž proti atentátníkům.*“

O nevráživosti vůči Benešovi a Anglii psal také pražský spolupracovník „Berliner Börsenzeitung“ v článku **Poslední lhůta na rozmyšlenou**: „*Nejširší kruhy českého národa jsou si jasně vědomy, nechť pachatelem atentátu je kdokoliv, že zločin byl připraven a zaplacen bývalým, nyní v anglických službách stojícím prezidentem Benešem a klikou, která ho obklopuje. (...) V souhlase s touto roztrpčenou náladou je také nyní skutečnost, že prezident dr. Hácha označil v prohlášení, učiněném dne 30. května v českém rozhlasu, Beneše za ‚Veřejného nepřitele českého národa číslo 1.‘“*

O Anglii – v souvislosti s rozdílnou vůlí českého národa – se zmiňoval také projev Emanuela Moravce otištěný v článku **S Vůdcem za novou Evropu = s Říši do nové budoucnosti**³²³: „*Projev na Staroměstském náměstí 2. června ukázal však, že*

³²² Národní politika. Ročník LX, č. 151, 4. 6. 1942, s. 2

³²³ Národní politika. Ročník LX, č. 152, 5. 6. 1942 – vydání pro Prahu, s. 2

k Vůdci našel cestu celý český národ v tom okamžiku, kdy se vymkl teroru šeptalů a škodlivému vlivu nepřátelských vysilaček. (...) Den za dnem prohlubuje se propast mezi zločinci, kteří pana Zastupujícího říšského protektora zavraždili, a mezi českým národem, který si uvědomil vážnost hodiny. “

Porada skončila důvěrnou informací von Wolmara: *Důvěrně pro vaši informaci ještě oznamuji, že rakev se zesnulým bude ještě dnes vystavena v katafalku v čestném nádvoří Hradu. Není ještě jisto, zda-li se bude zítra konati státní akt.*

Veškerá organizace byla nakonec ještě posunuta, neboť čtenáři se o těchto věcech dovídají až 7. 6. (**Pražské obyvatelstvo vzdá dnes poslední poctu mrtvému Zastupujícímu říšskému protektorovi**³²⁴ a **Dnes smuteční slavnost za mrtvého Zastupujícího říšského protektora Heydricha.**³²⁵)

³²⁴ Národní politika. Ročník LX, č. 154, 7. 6. 1942 – obě vydání, s. 1

³²⁵ Národní politika. Ročník LX, č. 154, 7. 6. 1942 – vydání pro Prahu, s. 1

4.2.3 Pravidelná týdenní tisková porada šéfredaktorů denního tisku v Tagespresse 18. června 1942

Konference začala omluvou Ctibora Melče: *Mé onemocnění mi zabránilo a vzalo možnost pobývat mezi vámi a na vaší práci a činnosti se přímo podílet v tragických dnech, kdy zastupující říšský protektor SS-Obergruppenführer Heydrich padl za oběť zákeřnému atentátu vyslaných zločinců, najatých a placených nepřítelem číslo jedna českého národa, zbabělým emigrantem Benešem. Dlím proto alespoň v myšlenkách s Vámi a sleduji v duchu vaší pilnou novinářskou práci, která od vás vyžaduje nejkrajnější vypětí sil.*

Ctibor Melč se také vyjádřil o zásadní myšlence: *Jednoduché plnění povinností dnes již nestačí. Je třeba nasazení všech lidských sil a musíme pracovat ještě intenzivněji než dosud. Dnes dostačuje, jak ministr pro národní osvětu Moravec řekl ve svém posledním projevu, již více žádné sliby, dnes jsou potřeba činy a práce, doklady a důkazy naší poctivosti a našeho poctivého úsilí.*

O slovech ministra Moravce na brněnském projevu psala i Národní politika, a to ve vydání s datem 16. 6. v úvodníku Jana Berana **Ne slova, nýbrž skutky**. O samotném projevu Emanuela Moravce a brněnské manifestaci o tři dny dříve v článku na titulní straně **Brno manifestovalo**.³²⁶

Dále už se tisková konference ubírala běžným směrem pokynů a doporučení: *Situace stále zůstává ještě závažnější nežli dříve. Poukažte proto ve vašich dalších úvahách vaší čtenářské obci na neobyčejně závažnou situaci českého národa, ukažte novou úlohu, před kterou je teď postaven, nejzazší počestnost a svědomitost, s kterou musí být přistupováno ke každé práci. Jsme součástí Velkoněmecké Říše a musíme reagovat v sobě vlastním zájmu jako dobří a spolehliví občané Říše, která bojuje boj za novou Evropu, která nás chrání, a proto také bojuje pro nás a pro naši bezpečnost, náš klid k práci a naše rodiny. Ved'te český národ v duchu této myšlenky a nepolevujte, kárejte v tomto duchu stále znovu.*

Nad novou situací se zamýšlel úvodník A. Ročka z 18. června **Sami máme svůj osud v ruce**. Píše se v něm m. j.: *„Český člověk je přemýšlivý a poměrně velmi rychle vyvozuje správné důsledky ze situací sebevíce spletitých. Tak je tomu také v těchto*

³²⁶ Národní politika. Ročník LX, č. 160, 13. 6. 1942 – vydání pro Prahu, s. 1

dnech, kdy všichni znovu a znovu se zamýšlíme nad událostmi, které se v posledních třech týdnech u nás sběhly a kdy opět a opět hledáme nejvlastnější smysl zločinné akce, která zmařila život Zastupujícího říšského protektora Heydricha. “

Pokračuje E. Hromada se svým úvodníkem **Necht' mluví svědomí**³²⁷: „*Stojíme před úkolem, abychom znovu budovali důvěru, které libeňský vrah zasadil smrtící ránu. Nelze se těšit naději, že stačí toliko pokus, aby byla podchycena poslední vlákna zpřetrhaného tkaniva. Má-li být důvěra zachráněna, musí každá vlastnost ustoupit. Musí být potřena všemi prostředky. “*

Tématu se zhostil i úvodník Václava Crhy z 21. června **Boj o nový řád**, ve kterém se píše: „*Žijeme v době velkého, téměř revolučního boje za nový hospodářský a sociální řád Evropy a celého světa. I nepřátelé Říše počínají pozvolna chápat pravý účel a cíl dnešní světové války. “*

Další slova tiskové konference patřila úloze Emanuela Moravce: *Roli hlavního řečníka vlády převzal ministr pro národní osvětu Moravec. Jeho projev v rozhlase, který dále následovaly další projevy na manifestačních shromážděních v Praze, Brně, Plzni a jeho další projev v Táboře, to je poctivý hlas čestného českého člověka, který svému národu zůstal věrný a věrný zůstává a k němu veřejně, upřímně a odvážnou řečí hovoří. Nezapomeňte tyto projevy v jednotlivostech analyzovat a komentovat jednotlivé jejich myšlenkové pochody, sestavte z toho charakteristické a výstižně zapamatovatelné výroky, které se Vašim čtenářům v budoucnu vtisknou do paměti.*

Národní politika otiskla téměř všechny Moravcovy projevy či jejich hlavní body. Slovy Moravcova projevu v Brně se zabýval už úvodník Jana Berana z 16. června, který svým pojmenováním předešel zmíněné doporučení. Název *lehce zapamatovatelný* zněl **Ne slova, nýbrž skutky**.

Informace o plzeňské manifestaci přinesl článek **Plzeň proti zločinným zásahům londýnských emigrantů**³²⁸, jehož součástí bylo i otištění parafrází Moravcova projevu pod podtitulkem **Ministr lidové osvěty Emanuel Moravec v podstatě pravil**. Právě v tomto článku lze nejlépe zdokumentovat naplnění předchozího doporučení „*sestavte z toho charakteristické a výstižně zapamatovatelné výroky, které se Vašim čtenářům v budoucnu vtisknou do paměti. “* V článku jsou tučně

³²⁷ Národní politika. Ročník LX, č. 167, 20. 6. 1942 – vydání pro Prahu, s. 1

³²⁸ Národní politika. Ročník LX, č. 165, 18. 6. 1942 – vydání pro Prahu, s. 1

zvýrazněné a odsazené citáty či sousloví, které Moravec řekl ve svém projevu, jako například: „*Budoucnost je vaše, pravil ministr k dělníkům. Je to **budoucnost pracujících***“, nebo „*Ministr dále připomněl, že **Češi jsou národem dobrých lidí, závislých na práci.***“ Závěr článku už byl prakticky celou citací Moravcových slov, jejichž otištění navíc požadoval pokyn ÚTDS³²⁹: „*Ti, co spáchali atentát, pokračoval ministr v závěru, nejsou žádnými hrdiny, nýbrž prasprostými zlosyny, kteří zcela lehkovážně ukládali o osud národa. Jestliže je nyní v Londýně vynášejí jako mučedníky, nic to nemění na skutečnosti. Kdo ohrozil budoucnost národa, zločincem je a jím zůstane. Že dnes pan Beneš a jeho londýnská čeládka nařikají nad oběťmi, je novou nepoctivostí. Nejprve se tito pánové ve štvání předháněli a nyní oplakávají ty, které svým štváním svedli a trestu vystavili.*“

Manifestaci a projevu v Táboře se Národní politika věnovala 21. června na titulní straně pod titulkem **Tábor rozhořčeně proti atentátu a pro věrnost národní pospolitosti a Říši.**³³⁰ Jeho součástí byly opět hlavní body projevu (mimo jiných) Emanuela Moravce.

V projevu a pokynech pokračoval von Wolmar: *Vládní rada Wolfram von Wolmar oznamuje, že odpoledne se koná slavnostní zasedání Národní rady v Obecním domě, o kterém nebude vydáno žádné komuniké, avšak budou vyhotoveny 1 nebo 2 fotografie, jež budou zveřejněny.*

Informace o zasedání spolu s jednou fotografií a reportáž z Obecního domu publikovala Národní politika 19. června na titulní straně pod titulkem **Národní rada česká se bez výhrad staví za státního presidenta dr. Háchu.**³³¹

Von Wolmar pokračoval v informování o chystané manifestaci: *Další prohlášení bude následovat v sobotu na manifestaci v Táboře, která bude uspořádána vládou a na níž vystoupí i nějaký známý řečník s projevem státního presidenta; dále budou mluvit ministři Hrubý a Moravec.*

Zpravodajství z manifestace přinesla Národní politika 21. června na titulní straně pod titulkem **Tábor rozhořčeně proti atentátu a pro věrnost národní pospolitosti a Říši.** Součástí zpravodajského pokrytí bylo také zveřejnění hlavních bodů projevů

³²⁹ Pokyn z 16. června o zdůraznění konstatování učiněných v závěru Moravcovy řeči.

³³⁰ Jednalo se o vydání pro Prahu. V ranním vydání byl text uveřejněn až 23. 6. 1942.

³³¹ Jednalo se o vydání pro Prahu. V ranním vydání byl text uveřejněn až o den později, 19. 6. 1942.

předsedy vlády Jaroslava Krejčího, ministra Adolfa Hrubého a Emanuela Moravce. Národní politika přetiskla také kompletní projev státního presidenta Emila Háchy pod titulkem **Manifest státního presidenta dr. Háchy.**

Následovaly informace o dalších manifestacích: *Na příští středu je naplánována manifestace českých uměleckých pracovníků v Národním divadle. Dále je výhledově připravena na konec příštího týdne větší manifestace v Moravské Ostravě, na které bude pravděpodobně mluvit i ministr Moravec. Další manifestace jsou plánovány v menších provinčních městech, které však budou pravidelně oznamovány v novinách. K těm patří i ty, které žádal uspořádat Hradec Králové. O obsahu projevů zde přednášených nebude informováno, nicméně místní noviny mohou přinést nějaký výtah, který obdrží od ČTK.*

O manifestaci českých uměleckých pracovníků informuje úvodník Národní politiky z 26. 6. **Velkolepá manifestace** a přímo také článek **České divadlo osvědčuje věrnost Říši.**³³² O cestě Emanuela Moravce na Moravu a jeho projevu články **Odřezat z národního kmene všechno co uschlo a co hnije**³³³ a **Mohutná manifestace Mor. Slovácka u sv. Antonínka.**³³⁴

Z von Wolmarových slov vyplývá, že oficiálně nebylo o projevech informováno, Národní politika přesto přinesla hlavní body Moravcova projevu, a to i z manifestace v Hradci Králové ve vydání z 25. června pod titulkem **Také Hradec Králové věrně za státním prezidentem a Říši.**

Von Wolmar se věnoval ve svém projevu záležitosti Českého slova a jeho chybného a zavádějícího titulku a po něm následovalo oznámení šéfredaktora Krychtálka: *Šéfredaktor Krychtálek oznamuje, že Národní svaz novinářů svolává své členy na pondělí 13.00 do velkého sálu Autoklubu na otevřenou manifestaci. Šéfredaktoři obdrží ještě ve standardním dopisu písemné informace.*

Zatímco řeč Krychtálka nebylo možné podle pokynů ÚTDS³³⁵ tisknout, zpráva o manifestaci se objevila v listu pod titulkem **Národní svaz novinářů se připojil k manifestacím českého lidu.**³³⁶

³³² Národní politika. Ročník LX, č. 172, 25. 6. 1942 – vydání pro Prahu, s. 1

³³³ Národní politika. Ročník LX, č. 176, 29. 6. 1942 – vydání pro Prahu, s. 1

³³⁴ Národní politika. Ročník LX, č. 177, 30. 6. 1942, s. 4

³³⁵ Pokyn vydaný 24. 6. 1942 ve 13:30 hovoří o nepřipustnosti otištění projevu, pokud nebude součástí zpravodajství ČTK.

³³⁶ Národní politika. Ročník LX, č. 170, 23. 6. 1942 – vydání pro Prahu, s. 2

4.2.4 Pravidelná týdenní tisková porada šéfredaktorů denního tisku 2. července 1942

Porada začala upozorněním na blížící se jubileum prezidenta Háchy: *Vrchní rada C. Melč zahájil poradu a podal tento výklad: Jak je Vám známo, dožívá se dne 12. července t. r. státní president sedmdesáti let. K tomuto dnu bude vydán tiskový pokyn, s nímž Vás již dnes předběžně seznámím.*

Následovaly předběžné pokyny k otištění informací o Háchově osobě a pak se porada věnovala aktuální situaci: *Jinak vnitřní situace Protektorátu zůstává stále stejně vážná a tudíž všechny vaše články musí býti nesený v témž duchu jako dosud. Pokud jde o způsob psaní, není potřeba nikterak popouštět, spíše ještě zdůrazňovat nabádání a výzvy k českému lidu a denně a denně mu připomínat jeho povinnosti.*

Především v souvislosti s tímto doporučením otiskla Národní politika (i přes ukončení civilního výjimečného stavu) 3. července úvodník s názvem **Český národ musí i nadále osvědčiti věrnost k Říši**, který začínal slovy: *„Jakkoli zpráva o zrušení civilního výjimečného stavu se setká s pocitem úlevy u všech občanů Protektorátu, bylo by nicméně největším omylem a neprozřetelností, kdyby se měla veřejnost domnívati, že tím je celá věc vyřízena a že můžeme nyní dělati, co chceme. Nesmíme zapomenouti ani jediný den, že krise důvěry tím odstraněna není a že vážnost situace trvá!“*

Následovaly pokyny týkající se chystané manifestace na Václavském náměstí: *Na zítřejším velkém manifestačním projevu, který se koná na Václavském náměstí v 19 hodin, promluví pravděpodobně za přítomnosti státního presidenta předseda vlády dr Krejčí a ministr lidové osvěty Moravec. Na náměstí budou zřízeny dvě tribuny pro oficiální hosty. Pro šéfredaktory budou místa rezervována na jedné oficiální tribuně. Předtím v 16 hodin koná se ve velkém sále Lucerny apel starostů a vládních komisařů měst a obcí z Čech. Na tomto apelu, kde bude přítomno asi 4.000 osob, promluví náměstek předsedy vlády a ministr vnitra Richard Bienert. Po skončení tohoto apelu odeberou se starostové korporativně na Václavské náměstí.*

Obě akce Národní politika zpravodajsky pokryla v sobotním vydání 4. července. Titulní strana byla ve znamení manifestace na Václavském náměstí jednak díky informaci a reportáži z manifestace (**Slib národa u pomníku sv. Václavu**. Text pokračoval také na druhé a třetí straně), i díky úvodníku Jaroslava Urbana, který se věnoval samotné manifestaci i uplynulým dnům, jejichž vyústěním manifestace byla

(**Národ v jednom šiku**). **Závazný slib starostů českých měst a obcí** byl otištěn na straně 4.

Součástí článků byly také hlavní projevy, které na Václavském náměstí zazněly a které měly být otištěny na doporučení z konference: *Pokud jde o technické zpracování zítřejších projevů, budou všechny dodány včas a rovněž ihned po ukončení projevu v době co možno nejkratší bude vám dodána i rámcová zpráva. Pokud by některý list chtěl tuto zprávu rozšířit, není proti tomu námitek, jedině pořadí oficiálních hostů nutno převzít z úřední zprávy. Tisková propagace projevu bude včas zařízena.*

Dalším bodem konference byla otázka pravopisná, o které se zmiňovaly také (výše zmíněné) pokyny ÚTDS.³³⁷ Na tiskové konferenci byl problém znovu rozebrán, přesto docházelo v jeho praktickém plnění k nepřesnostem, které jsou doloženy u pokynů ÚTDS v kapitole 4.1.

Určité nejasnosti vyvolal pokyn, který se týkal uvádění měst v ostatním říšském území kromě území Protektorátu. Zásadně bylo rozhodnuto, že tato města budou ve veškerém českém tisku i v českém písemnictví uváděna v původním německém názvu, že jsou tedy nepřeložitelná. Nelze tedy na příklad překládat Wien-Vídeň, nebo Berlin-Berlín /s dlouhým í/. Přirozeně používání tohoto původního tvaru může někdy působit zdánlivě potíže, které se projeví v tom, že některé denní listy nebo týdeníky tato jména neskloňovaly. To by byla chyba, která by odporovala dobrému českému slohu. Není jistě žádného důvodu - a myslím, že zde půjde o většinu měst - aby tato jména nebyla skloňována. /Jistě zní v češtině lépe: jel jsem do Königsbergu než jel jsem do Königsberg, nebo: byl jsem v Berlinu, než: byl jsem v Berlin. Tyto nejasnosti, které se vyskytly po vydání prvního pokynu, byly již odstraněny během posledních dnů a zde to připomínám jen proto, abyste se všichni mohli podle toho řídit. Také pro přídavná jména, odvozená od těchto podstatných jmen, platí zásada, že tato jména jsou nepřeložitelná. Nelze tedy psát "norimberský," nýbrž "nürnbergský," nelze psát "mnichovský," nýbrž "münchenský," a pod.

Pokyny se mohly týkat také vydávaného rozsahu denních listů: *Dopisy byla vašim vydavatelstvům oznámena úprava, pokud jde o rozsah denních listů. Tyto úpravy byly provedeny ve vlastním zájmu listů, aby bylo zajištěno jejich pravidelné a ničím nerušené další vycházení. Podrobnosti jsou vám všem známy. Je tu jen jedna technická*

³³⁷ Jde o pokyny z 27. a 29. 6., které jsou součástí předchozí kapitoly.

otázka. Některé listy, které dosud měly na příklad 12 stran, snižují rozsah nedělního čísla na 10 stran a tím jsou přeřaděny z nejvyšší kategorie o ceně 1 K do kategorie nižší o ceně 80 hal. Zásadní rozhodnutí v této věci je, že touto úpravou rozsahu novin se jejich ceny nikterak nemění a zůstávají jako dosud. Měl-li některý list 12 stran, prodával se za 1 K, bude mít nyní 10 stran, ale prodává se za stejnou cenu jako dříve, tedy za 1 K. Byly už konkrétní dotazy se strany vydavatelstev. Pokud se tato cenová otázka některých z vás dotýká, prosím, abyste svá vydavatelstva v tomto smyslu informovali.

Změna se dotkla i Národní politiky. Zatímco do zmiňovaného pokynu vycházelo nedělní vydání v rozsahu osmi stran a osmi stran příloh (dohromady 16 stran) a stálo jednu korunu, po nařízení zůstala cena stejná, ale rozsah byl upraven na 12 stran. Změna se projevila hned v následujícím vydání po zveřejnění pokynu – 5. července 1942.

Slova na konferenci se ujal von Wolmar: *Vlád. rada von Wolmar ve svém výkladu uvedl: Především vás upozorňuji na úvodníky v dnešním Poledním listě a Národní Práci, jež dobrou formou komentují včerejší odůvodnění rozsudků smrti, vnesených stanným soudem. Prosím, abyste také v ostatních listech podobným způsobem k tomu zaujali stanovisko v kratších komentářích /nikoliv v úvodnicích/ a abyste komentovali zvláště pojmy "poskytovali úkryt" a "širší okruh pachatelů, k němuž náleželi."* Při tom budiž znovu poukázáno na to, že parašutisté se zdržovali v Protektorátě od prosince, což by nebylo bývalo možné bez pomocníků, bez potravinových lístků a jiných věcí, které dnes každý potřebuje, a že je zcela jasno, že tito lidé, kteří po celé měsíce parašutistům pomáhali, byli nyní vyřizeni a že osoby, odsouzené stanným soudem, nebyly nyní zastřeleny snad pro jiné věci, nýbrž skutečně pro přímé nebo nepřímé pachatelství, resp. podporování pachatelů atentátu.

Tyto věci byly zmiňovány již v článcích z minulosti, které většinou mluvily o okruhu lidí, kteří jakýmkoli způsobem pomáhali parašutistům před, při i po jejich akci. Jako např. v článku Národní politiky **Zneškodnění zločinců, kteří zavraždili SS-Obergruppenführera Heydricha**,³³⁸ ve kterém se píše: „Je nyní bezpečně a úředně zjištěno, že při celém okruhu vrahů, stejně jako jejich pomahačů, je nesporná česká národnost. Tito zločinci strašně zatížili čest našeho národa.“

Další komentáře, věnující se zdůvodnění rozsudků stanných soudů, se objevily v Národní politice např. v rámci článku **Mezi Benešem a českým národem**

³³⁸ Národní politika. Ročník LX, č. 167, 20. 6. 1942 – vydání pro Prahu, s. 1

nepřekonatelná propast³³⁹, kde se m. j. píše: „*A ti, kdož ještě dnes po hanebném atentátu na nejvyššího představitele Říše v Čechách a na Moravě zůstávají dále pod vlivem Benešovým nebo mu dokonce drží palec, jsou škůdci nejen Velkoněmecké říše, nýbrž především českého národa. Jen tak nutno se dívat na denní rozsudky stanných soudů, jimiž jsou bez milosti a radikálně odstraňovány všechny vředy, ohrožující bezpečnost a budoucnost českého národa v tvořící se Nové Evropě.*“

Von Wolmar žádal publicitu pro manifestaci na Václavském náměstí: *K tomu, co řekl vrchní rada Melč: Prosím, abyste již nyní věnovali vlastní komentáře zítřejší velké manifestaci a abyste tím přispěli k obrovské účasti. Jde o poslední projev, tedy o závěr vlny shromáždění lidu, a přitom se smí říci, že je podstatně důležité, aby se skutečně všichni, kdo mají zdravé nohy a čas, účastnili této manifestace na Václavském náměstí.*

Národní politika přinesla anonce na chystanou manifestaci na Václavském náměstí několikrát: 2. 7. na titulní straně – ***V pátek 3. července 1942 v 19 hodin velký projev na Václavském náměstí. Čechové dostavte se hromadně!*** a 3. 7. na straně 1 krátký článek s titulkem ***Čechové v Praze!*** a na straně 4 ***K dnešní manifestaci přijďte včas.***

Část porady byla věnovaná zprávám branné moci a poté byla zmíněna otázka inzerce. Při té příležitosti von Wolmar připomněl hierarchii dozoru a kontroly médií na území Protektorátu: *Nejvyšší úřad cenový vydal nařízení, jež uveřejňuje Úřední list Protektorátu a které se týká insertů na upotřebené zboží. Týž úřad předložil pak tisku noticku, v níž se poukazuje na vyhlášku, uveřejněnou v Úředním listě dne 22.V.42, podle které v insertech, v nichž se nabízí upotřebené zboží, musí býti udána cena, jinak je věc trestná. K tomu je třeba konstatovat, že pokyny tisku může dávat pouze Gruppe Presse nebo tiskový odbor. Jiná místa k tomu nejsou příslušná.*

³³⁹ Národní politika. Ročník LX, č. 161, 14. 6. 1942, s. 4

4.3 Ostatní pokyny a dokumenty

4.3.1 Recepce šéfredaktorů u státního tajemníka K. H. Franka 11. června 1942

Dochovaný záznam³⁴⁰ z recepce šéfredaktorů obsahuje hlavní body promluvy K. H. Franka k českým aktivistickým novinářům – šéfredaktorům denních listů. Krátká zpráva o přijetí novinářů v Černínském paláci se objevila i v Národní politice. 12. června se na titulní straně psalo³⁴¹: „**Státní tajemník K. H. Frank přijal české žurnalisty.** *Státní tajemník SS-Gruppenführer K. H. Frank přijal 11. června ve svých služebních místnostech v Černínském paláci zástupce českého tisku k podrobnému projednání politické situace v Čechách a na Moravě, vytvořené atentátem na SS-Obergruppenführera Heydricha.*“

Obsah Frankova projevu ale nebyl nezávazný. Ačkoli uvedené body nebyly určeny k doslovnému přetištění, státní tajemník předpokládal jejich naplnění na stránkách tisku a komparace reálného obsahu Národní politiky s jeho pokyny vypovídá o splnění tohoto úkolu: *Z vývodu pana státního tajemníka, které byly naprosto otevřené, dlužno v tisku komentovat nejprve jenom následující myšlenky: 1.) Konstatování, že smrt SS – Obergruppenführera Heydricha není velmi těžkou ztrátou jenom pro německý národ, nýbrž, že také český národ s Obergruppenführerem Heydrichem ztratil mimořádné skvělé naděje do budoucnosti.*

Frankova slova tlumočil např. úvodník Národní politiky **Směrnice budou naplněny**,³⁴² ve kterém se psalo: „*Počínaje svoláním státního presidenta dr. Háchy a vlády, veřejným projevem 60.000 na Staroměstském náměstí v Praze a dělnictva zbrojařských závodů nastává dějinný přelom, protože český člověk si uvědomil, že zákeřný útok v Libni byl po pravdě útokem na život a skutečné zájmy českého národa.*“

³⁴⁰ NA, fond PATZAK, č. fondu 480, signatura č. 5-69-7, karton č. 70 – „Tiskové přehledy a reformy“. Přepis záznamu je součástí příloh.

³⁴¹ Platí pro vydání pro Prahu. V ranním vydání se zpráva objevila až 14. června na straně 3.

³⁴² Národní politika. Ročník LX, č. 164, 17. 6. 1942, s. 1

Ještě přesnější byl úvodník **Sami máme svůj osud v ruce**³⁴³: „*Proto také hned po hanebném atentátu bylo správně u nás konstatováno, že jeho smrtí neutrpěl velmi těžkou ztrátu jenom národ německý, nýbrž také národ český.*“

Výše zmíněný bod do jisté míry naplňovaly také manifestační projevy, které byly obsahem Národní politiky. Ať už se jednalo o obrovské manifestace českého lidu ve velkých městech nebo projevy účasti různých spolků, organizací a institucí. Ve dnech následujících po recepci u K. H. Franka vydala Národní politika takových příspěvků několik: **Manifestační apely**³⁴⁴, **Manifestace v Českých Budějovicích**³⁴⁵, **Brno manifestovalo**³⁴⁶, **Z manifestací a srazů**³⁴⁷, **Manifestační projev obchodní a živnostenské komory v Plzni**³⁴⁸ a další. Všechny manifesty měly dokazovat, že také český národ lituje smrti Reinharda Heydricha.

Třetí bod se týkal pokračování v Heydrichově odkazu: 3.) *Zdůraznění, že velikost zločinu sama o sobě by byla ospravedlnila nejostřejší odvetná opatření proti českému národu jakožto celku a že český národ může děkovati jenom milosti Vůdcově, že ještě jednou bylo upuštěno od opatření systému rukojmí a že prozatím beze změny bude prováděna politika Obergruppenführera Heydricha (správní reforma, luhačovická akce pro dělnickou zotavenou, služební povinnost české mládeže, účast české delegace na státním aktu v Berlíně atd.).*

O velikosti zločinu a možných opatřeních se zmiňoval projev ministra Moravce v Brně z 12. června, který byl otištěn v Národní politice 14. 6. Psalo se v něm m. j.: „*Jak Vůdce, tak ministr dr. Goebbels, oba mluvili stejnou řečí. A ta byla jasná, pokud běží o český národ. Máte-li už volit, říkají v Berlíně, pak je to cesta spolupráce, kterou znovu nabízíme českému národu. Nepřejeme si boj, který by přece musil v několika dnech skončit pro český národ nejkrvavější porážkou, jakou kdy jeho dějiny zaznamenaly.*“

Shovívavost Říše v souvislosti s vydáním nové vyhlášky (prodloužení termínu ohlášení informací o pachatelích atentátu do 18. 6.) je zmíněna např. v článku

³⁴³ Národní politika. Ročník LX, č. 165, 18. 6. 1942, s. 1

³⁴⁴ Národní politika. Ročník LX, č. 159 a 160, 12. a 13. 6. 1942, s. 4

³⁴⁵ Národní politika. Ročník LX, č. 160, 13. 6. 1942, s. 4

³⁴⁶ Národní politika. Ročník LX, č. 160, 13. 6. 1942 – vydání pro Prahu, s. 1

³⁴⁷ Národní politika. Ročník LX, č. 163, 16. 6. 1942, s. 4

³⁴⁸ Národní politika. Ročník LX, č. 164, 17. 6. 1942, s. 4

Odměněná svědomitost³⁴⁹: „Vyhláška ukazuje, až kam jde velkomyslnost a shovívavost říšských kruhů. Do 18. června je každý, kdo má co říci ohledně atentátu, plně amnestován.“

Velkomyslnost Říše byla zmiňována také v úvodníku z 18. 6. **Sami máme svůj osud v ruce**: „Chápeme všichni, že zločin je nutno potrestati především. Ale je také nutno dopadením pachatelů prokázati, že atentátníci s českým národem nemají nic společného – leda jen řeč. Od první chvíle o tom nikdo nepochybuje a jenom z té okolnosti vyplynula jistě velkomyslnost Vůdcova, podle níž bylo upuštěno od nejostřejších opatření proti celému českému národu a podle níž se pokračuje prozatím beze změny v politice gen. Heydricha.“

O pokračování v odkazu Reinharda Heydricha zase mluvila citace K. H. Franka v úvodníku ze 17. 6. **Směrnice budou dodrženy**: „Nic nám nezabrání, abychom, věrni Vůdcovu rozkazu, nedokončili dílo Reinharda Heydricha v Čechách a na Moravě k blahu Říše a jejich velkých úkolů. Jeho směrnice bude dodržena.“

O konkrétních opatřeních, která budou dodržena, psal ve svém úvodníku **Sami máme svůj osud v ruce**³⁵⁰ A. Roček: „Můžeme jen připomenouti, že právě den před zločinným atentátem přijal Zastupující říšský protektor zástupce tisku a v projevu, který k nim měl, velmi zřetelně naznačil, jak si představuje příští vývoj ve prospěch českého národa a jak to hned doložil oznámením o chystané správní reformě a zavedení povinné služby mládeže.“

O praktickém plnění Heydrichova odkazu mluvil například článek **Zjednodušení správy v Čechách a na Moravě**, otištěný 18. 6. na druhé straně. Text byl následující: „Správní úřady v Čechách a na Moravě (Oberlandraty, zemské úřady, okresní úřady, správy měst Prahy, Plzně, Brna Olomouce a Moravské Ostravy) jsou až do 2. června 1942 zaměstnány rozsáhlými organizačními změnami, jež plynou ze zjednodušení správy, která se zavádí.“

Další bod se věnoval atentátu a těm, kteří při něm pomáhali: 4.) **Zdůraznění okolnosti, že při rozsudcích stanného soudu nejde o opatření pomsty, nýbrž o neúprosně tvrdý proces očištný, který je v zájmu samého českého národa. Tato ostrá opatření jsou odůvodněna tím, že atentát – i když jeho původcové sedí v Londýně – bez pomahačů**

³⁴⁹ Národní politika. Ročník LX, č. 162, 15. 6. 1942, s. 2

³⁵⁰ Národní politika. Ročník LX, č. 165, 18. 6. 1942, s. 1

mezi českým obyvatelstvem v zemi by nebyl býval uskutečnitelný. Tito pomahači jsou nyní bezohledně vyhlazováni.

Všechny rozsudky stanných soudů v Národní politice byly opatřeny zdůvodněním „za napomáhání“, či za „schvalování atentátu“, nebo „za přechovávání osob policejně nehlášených“, „poskytnutí úkrytu osob podílejících se na atentátu“ apod. Zároveň byly na mnoha místech otištěny komentáře, které se tomuto výslovně věnovaly. Např. 14. 6. v článku **Mezi Benešem a českým národem nepřekonatelná propast**, kde se m. j. píše: „A ti, kdož ještě dnes po hanebném atentátu na nejvyššího představitele Říše v Čechách a na Moravě zůstávají dále pod vlivem Benešovým nebo mu dokonce drží palec, jsou škůdci nejen Velkoněmecké říše, nýbrž především českého národa. Jen tak nutno se dívat na denní rozsudky stanných soudů, jimiž jsou bez milosti a radikálně odstraňovány všechny vředy, ohrožující bezpečnost a budoucnost českého národa v tvořící se Nové Evropě.“

16. 6. v úvodníku **Ne slova, nýbrž skutky**: „Ministr Moravec ve své řeči připomněl, že v Říši nemá český národ nepřátel. Tvrdá opatření, kterých dosud Říše proti Čechům užila, byla uplatněna teprve tehdy, když už nebylo vyhnutí a kdy hrozilo nebezpečí, že Říši by mohla býti vytýkána slabost.“

18. 6. se k tomu v článku **Sami máme svůj osud v ruce** dodává: „jdou ruku v ruce s úřady říšskými a vynakládají všechno úsilí, aby atentátníky stihl spravedlivý trest za zločin, jímž poškodili dobré jméno českého národa.“

Zvláštní bod byl věnovaný Lidicím: 5.) *Co bylo konstatováno v odstavci předcházejícím, platí zvláště také pro trestní akci proti osadě Lidice, jejíž obyvatelstvo samo vyvolalo svůj osud nejhrubšími proviněními proti platným zákonům. Německé vedení si nepřeje žádného opakování nějaké takové trestní akce, pokud se strany české samotné tu či onde nebude k tomu dán naléhavý popud.*

Zpráva o likvidaci Lidic se objevila na titulní straně Národní politiky v silném orámování bez titulku dne 12. června. Začínala slovy: „Za pátrání po vrazích SS-Obergruppenführera Heydricha byly zjištěny nezvratné poukazy, že obyvatelstvo obce Lidice u Kladna poskytovalo podporu a pomoc okruhu pachatelů, který přichází v úvahu. Příslušné důkazy byly zjištěny bez pomoci místního obyvatelstva, třebaže na věc bylo dotazováno,“ a pokračovala: „Protože se obyvatelé této vesnice svou činností a podporou vrahů SS-Obergruppenführera Heydricha co nejhrubším způsobem provinili proti vydaným zákonům, byli dospělí muži zastřeleni, ženy dopraveny do

koncentračního tábora a děti dány na náležité vychování. Budovy v obci byly srovnány se zemí a jméno obce bylo vymazáno.“

Varování, které dávalo Lidice odstrašujícím příkladem, se objevilo v Národní politice 15. 6. a bylo součástí komentářů k nové vyhlášce o prodloužení lhůty k nahlášení informací o pachatelích atentátu. Text je součástí ukázky realizace pokynu ÚTDS ze 13. 6. 1942 v kapitole 4.1.

Zároveň bylo v úvodníku **Sami máme svůj osud v ruce** dne 18. 6. zdůrazněno, že nešlo o mstu: „*Lidice nesmějí nikoho mýlit, neboť tu nejde o nějaké opatření z pomsty, nýbrž o neúprosně tvrdý očištný proces proti provinilcům. Tento proces je odůvodněn tím, že atentát – i když jeho osnovatelé jsou v Londýně – bez pomahačů mezi českým obyvatelstvem by nebyl býval uskutečnitelný.“*

K. H. Frank také apeloval na spolupráci obyvatelstva: 6.) *České obyvatelstvo má tedy svůj osud samo v ruce. Svoji budoucnost zabezpečí jenom v tom případě, jestliže – poslušno pokynů své vlády – bude se zdržovati všech pokusů rušivých a jestliže se místo dosavadní pasivity činně zúčastní potírání vnitřních nepřátel Říše. 7.) Tisk musí českému národu naprosto zřetelně objasnit, že zde nyní již nejde o státoprávní formality, nýbrž o existenci českého národa vůbec a o zachování jeho domoviny. Českému národu se dostalo výstrahy a musí mu býti stále znovu a znovu připomínáno, že v nynější chvíli má vůbec poslední svoji chanci.*

Článků vyzývajících ke spolupráci při pátrání se v Národní politice objevilo několik. Např. úvodník Jiřího Zavřela **Soud lidu nad Benešem**³⁵¹, článek **Odměny za zprávy, vedoucí k dopadení pachatelů atentátu**³⁵², otištěný projev Emanuela Moravce **Jediná záchrana českého národa: cesta Spolupráce! – Pachatelé zločinného atentátu musí být dopadeni**³⁵³, nebo projev ministra Adolfa Hrubého **Dopadení vrahů jediná možnost k obnovení klidu**, který byl otištěný 16. června.

O dějinném postavení Protektorátu psaly další úvodníky a komentáře: **Velkoněmecká říše není habsburskou monarchií**³⁵⁴, „**Völkischer Beobachter**“ na

³⁵¹ Národní politika. Ročník LX, č. 159, 12. 6. 1942, s. 1

³⁵² Národní politika. Ročník LX, č. 160, 13. 6. 1942, s. 3

³⁵³ Národní politika. Ročník LX, č. 161, 14. 6. 1942, s. 3

³⁵⁴ Národní politika. Ročník LX, č. 159, 12. 6. 1942 – vydání pro Prahu, s. 1

adresu českých intelektuálů: *Kdo s mečem zachází, mečem schází*³⁵⁵, *Naše odpovědnost!*³⁵⁶

Také projev prezidenta Háchy měl být využit v tisku: 8.) *Tisk musí všemi prostředky podporovat politickou výchovnou práci protektorátní vlády, musí využít hesla, vydaného státním prezidentem „Beneš, nepřítel národa číslo 1“ (nejenom nepřítel státu) – a musí konstatovat oproti zahraničnímu štvání, že není žádné propasti mezi vládou a českým národem, nýbrž, že státní president, vláda, a velké masy českého národa jsou vespolek hlubokou propastí odděleni od londýnských štváčů a od jejich domácích svedených přívrženců.*

O samotném Háchově projevu přinesla Národní politika zprávu už 31. 5. pod titulkem **Dr. Beneš nepřítel českého národa číslo jedna.**³⁵⁷ Toto označení pak na svých stránkách uplatňoval, a to i po recepci a pokynu K. H. Franka, např. v Šourkově článku ze 14. 6., který zároveň naplňoval další slova státního tajemníka, a to už v samotném názvu **Mezi Benešem a českým národem nepřekonatelná propast.** V něm se píše: „*V tom však okamžiku, kdy Beneš počal štvát z londýnského mikrofonu českého člověka, porušil smrtelně své dané slovo neplést se nikdy více do českých věcí a tímtež okamžikem se stal veřejným nepřitelem národa čís. 1, jak ho ve svém nedávném projevu nazval výstižně státní president dr. Hácha.*“

Slova o prvním nepříteli českého národa se objevila také v článku **Lidice výstrahou!**: „*Vinu má nejen nepřítel českého národa č. 1, Edvard Beneš, ale vinu mají i ti, kteří z jeho rozkazu se nabídli jíti sem k nám.*“

Se stejným pojmem operoval i článek **Ne slova, nýbrž skutky**³⁵⁸: „*nyní si tento „státník“ ke všemu obtížil svědomí i vinou tak strašlivou, jakou je prolitá česká krev. Právem totiž byl označen za nepřitele českého národa č. 1.*“

Dalším příkladem je článek **Tábor rozhořčeně proti atentátu a pro věrnost národní pospolitosti a Říši**,³⁵⁹ ve kterém se psalo: „*Bylo to současně opětne hromadné odsouzení zločineckých piklů emigrantské kliky v Londýně, vedené Benešem, veřejným nepřitelem č. 1 českého národa.*“

³⁵⁵ Národní politika. Ročník LX, č. 160, 13. 6. 1942 – vydání pro Prahu, s. 2

³⁵⁶ Národní politika. Ročník LX, č. 161, 14. 6. 1942 – vydání pro Prahu, s. 1

³⁵⁷ Ve vydání pro Prahu. V ranním vydání se text objevil až 2. 6. 1942.

³⁵⁸ Národní politika. Ročník LX, č. 163, 16. 6. 1942, s. 1

³⁵⁹ Národní politika. Ročník LX, č. 170, 23. 6. 1942, s. 2

Součástí pokynů K. H. Franka bylo i komentování vyhlášky ze 13. 6.: 9.) *Při tom dlužno práci tisku usměrniti v tom smyslu, že slušný pracující člověk, který plní svoji povinnost a udává nepřátele Říše, není znepokojován, nýbrž, že si zachová pocit, že může se svou rodinou pod ochranou Říše žít v naprostém bezpečí. V tomto smyslu dlužno také podrobně komentovat vyhlášku říšského protektora z 13. června o poslední lhůtě, do které možno beztrestně oznamovati údaje o pachatelích atentátu.*

Vyhláška byla v Národní politice otištěna 14. 6.³⁶⁰ a přetištěna v pondělním a úterním vydání.³⁶¹ Její součástí byl termín „nejpozději do čtvrťka dne 18. června t. r., do 20. hodiny.“

Součástí textu byl i komentář, vysvětlující její body a chválící jí za to, že odkazuje na shovívavost Říše: „Do 18. června je každý, kdo má co říci ohledně atentátu, plně amnestován. Nemusí se báti důsledků, kterých by se jinak obával za to, že doposud svoje sdělení neučinil.“

Termín byl zopakovaný také v článku **Ne slova, nýbrž skutky**³⁶²: „V neděli bylo oznámeno nové opatření, zaručující beztrestnost tomu, kdo do 18. června do 20. hod. učiní sdělení. Ten, kdo by nyní těchto varovných slov neuposlechl, nese strašlivou odpovědnost za osud celého národa.“ Text zároveň deklaroval, že obyčejní lidé se nemají čeho bát: „Ministr Moravec ve své řeči připomněl, že v Říši nemá český národ nepřátel.“

Ještě otevřeněji se v tomto smyslu vyjadřoval článek **Pracující lid a osud národa**³⁶³: „jest novým potvrzením stále zdůrazňovaných slov, že kdo pracuje poctivě pro Říši a tím přispívá ze všech svých sil k vítězství jejího gigantického zápasu, že kdo ne pouhými loyálními projevy, ale aktivní účastí v pracovní pospolitosti Říše jde za hlasy a příkazy svých zákonných představitelů, nemá se čeho obávat a čeho strachovat.“

Lhůta pro dodání informací byla akcentována ještě ve vydání samotný hraniční den – 18. 6. v úvodníku **Sami máme svůj osud v ruce**: „ti, kteří snad dosud váhali, mají dnes poslední příležitost tak učinit beztrestně. Do dnešního večera byla všem dána lhůta, aby splatili svou povinnost.“

³⁶⁰ Vydání pro Prahu.

³⁶¹ Ranní vydání.

³⁶² Národní politika. Ročník LX, č. 163, 16. 6. 1942, s. 1

³⁶³ Národní politika. Ročník LX, č. 162, 15. 6. 1942, s. 1

Přímo na titulní straně vedle titulu „Národní politika“ se objevila ještě výzva tohoto znění: „*Dnes do 20. hodiny poslední lhůta!*“

Záznam končil posledním Frankovým pokynem: 10.) *V tisku však nebud'ěž uváděny citáty z vývodů Vůdcových k státnímu presidentovi a protektorátní vládě.*

4.3.2 Projevy oficiální povahy

Konkrétní projevy členů vlády, jejího předsedy či státního presidenta, byly součástí oficiálních materiálů – buď jako úřední oznámení nebo jako materiál ČTK. V takových případech mohl tisk přinášet jejich přetisky či hlavní body, což se také ve velké míře dělo.

Zveřejňování vyhlášek upravovala směrnice ÚTDS: „*O úřední působnosti, počinech, úmyslech, cestách, audiencích apod. státního presidenta, předsedy a členů vlády i vlády jako celku a vládních činitelů a zmocněnců vůbec lze propouštět jenom zprávy úřední. Totéž platí o projevech členů vlády. V pochybných případech vždy se dotažte v ÚTDS.*“³⁶⁴

Otištěných úředních oznámení, výnosů a vyhlášek bylo v Národní politice mnoho: 28. 5. vyhláška týkající se atentátu na Reinharda Heydricha, dále **Výnos říšského protektora v Čechách a na Moravě o vyhlášení civilního výjimečného stavu ze dne 27. května 1942.** a **Výnos ministra vnitra ze dne 28. V. 1942,**³⁶⁵ **Provádění civilního výjimečného stavu,**³⁶⁶ z pozdější doby např. **Státní pohřeb bude v Berlíně,**³⁶⁷ **Smuteční vlajky v den pohřbu Zastupujícího říšského protektora Heydricha**³⁶⁸ a mnohé další.

Z otištěných projevů či jejich výtahů: **Dr. Beneš nepřítel českého národa číslo jedna. - Rozhlasové prohlášení státního presidenta dr. E. Háchy, Všichni do boje proti škůdcům národa! - Naléhavý apel ministra Moravce ke všem Čechům a Rozhlasové prohlášení vlády Protektorátu,**³⁶⁹ **Praha jménem celého národa manifestovala pro spolupráci s Říší. – Předseda vlády odmítá londýnskou lež a Beneš se zasloužil o utrpení českého národa. – Projev ministra Moravce,**³⁷⁰ **Projev**

³⁶⁴ Souborný přehled pokynů pro tiskovou přehlídku platných ode dne 17. září 1939. In: KONČELÍK, Jakub - KÖPPLOVÁ, Barbara - KRYŠPÍNOVÁ, Jitka: s. 469

³⁶⁵ Oba texty Národní politika. Ročník LX, č. 145, 29. 5. 1942, s. 1

³⁶⁶ Národní politika. Ročník LX, č. 145, 29. 5. 1942 – vydání pro Prahu, s. 1

³⁶⁷ Národní politika. Ročník LX, č. 155, 8. 6. 1942, s. 3

³⁶⁸ Národní politika. Ročník LX, č. 156, 9. 6. 1942, s. 3

³⁶⁹ Oba texty Národní politika. Ročník LX, č. 147, 31. 4. 1942 – vydání pro Prahu, s. 1 a 3

³⁷⁰ Národní politika. Ročník LX, č. 150, 3. 6. 1942 – vydání pro Prahu, s. 1

ministra lidové osvěty Emanuela Moravce: Jediná záchrana českého národa: cesta spolupráce!³⁷¹ a další.³⁷²

Národní politika se inspirovala také projevy bezprostředně navazujícími na projev prezidenta Háchy v rozhlase 30. května (přetištěný 31. 5. pod titulkem **Dr. Beneš nepřítel českého národa číslo jedna. – Rozhlasové prohlášení státního prezidenta dr. E. Háchy.**). Konkrétně projevy Národní rady ze dne 18. 6. 1942, ve kterých byl vyloučen Edvard Beneš z českého národa a byla deklarována věrnost protektorátní vládě a státnímu prezidentovi.³⁷³ Slova v těchto projevech zmíněná byla opět otištěna v řadě případů a shodovala se s tím, co bylo uvedeno výše. Např. pasáže „*Bylo naprosto správné, když jste ve svém projevu dne 30. května důrazně připomenul příslušníkům českého národa převzaté povinnosti, označil pana Beneše za veřejného nepřítele českého národa a odmítl jeho činnost, již vyvíjí společně s uprchlíky,*“ nebo „*Vyslovujeme důvěru Vám a vládě Protektorátu, ujišťujeme Vás, že chceme jediné Vás a vlády naprosto poslušni býti a řídit se Vašimi nařízeními, pokyny a směrnicemi.*“ Tato deklarace loajality byla dokonce zpravodajsky pokryta v článku Národní politiky **Národní rada česká se bez výhrad staví za státního prezidenta dr. Háchu.**³⁷⁴

Kolem tohoto data (a na podkladu zmíněného projevu Národní rady) také kulminovala štvavá kampaň proti Edvardu Benešovi na stránkách Národní politiky, o které vypovídají už titulky.³⁷⁵

³⁷¹ Národní politika. Ročník LX, č. 161, 14. 6. 1942, s. 3

³⁷² Kompletní seznam úředních oznámení a otištěných projevů je obsažen v *Kompletní rešerši vydaných zpráv týkajících se atentátu na Reinharda Heydricha v Národní politice v období druhého stanného práva*, která je součástí příloh.

³⁷³ NA, fond MORAVEC-AMV 39, č. fondu 794, signatura č. 39-10/3, karton č. 71 – „Projev ze schůze, kde byl Edvard Beneš vyloučen z českého národa“.

³⁷⁴ Národní politika. Ročník LX, č. 166, 19. 6. 1942 – vydání pro Prahu, s. 1

³⁷⁵ Přehled v *Kompletní rešerši vydaných zpráv týkajících se atentátu na Reinharda Heydricha v Národní politice v období druhého stanného práva*, která je součástí příloh.

4.3.3 Projevy Emanuela Moravce

Zvláštní kapitolou jsou projevy ministra školství a lidové osvěty Emanuela Moravce, kterému byl tisk po správní reformě z roku 1942 de facto podřízen. Při pravidelné tiskové konferenci 18. 6. ho Ctibor Melč nazval hlavním řečníkem: „*Roli hlavního řečníka vlády převzal ministr pro národní osvětu Moravec. Jeho projev v rozhlase, který dále následovaly další projevy na manifestačních shromážděních v Praze, Brně, Plzni a jeho další projev v Táboře, to je poctivý hlas čestného českého člověka, který svému národu zůstal věrný a věrný zůstává a k němu veřejně, upřímně a odvážnou řečí hovoří.*“ Jeho projevy nebo jejich hlavní body tak byly požadovány v obsahu tisku i na základě doporučení, vzneseném na této konferenci: „*Nezapomeňte tyto projevy v jednotlivostech analyzovat a komentovat jednotlivé jejich myšlenkové pochody, sestavte z toho charakteristické a výstižně zapamatovatelné výroky, které se Vašim čtenářům v budoucnu vtisknou do paměti.*“

Kompletní přehled projevů Emanuela Moravce z období heydrichiády je součástí jeho složky v Národním archivu.³⁷⁶ Dá se tak podle jejich znění porovnat, kdy Národní politika přistoupila k otisku projevu celého a kdy k jeho části.

Staroměstské náměstí – 2. června 1942

Projev otištěný v kompletním znění pod titulkem **Beneš se zasloužil o utrpení českého národa.** – *Projev ministra Moravce* 4. 6. na straně 3.

K úmrtí Reinharda Heydricha – 5. června 1942

Projev otištěný v kompletním znění pod titulkem **S Vůdcem za novou Evropu = s Říší do nové budoucnosti.** – *Projev ministra lidové osvěty Moravce k úmrtí Zastupujícího říšského protektora.* 6. 6. na titulní straně.

Článek do Národní politiky – 7. června 1942

Článek přetištěn 7. 6. kompletní pod značkou „Ermo“ a titulkem **Konec všeho nebo přelom?**

³⁷⁶ NA, fond MORAVEC-AMV 39, č. fondu 794, signatura 39-1/12 – „Projevy v roce 1942“

Brno – 12. června 1942

Původní 13stránkový projev byl na několika místech zkrácen a ani jeho začátek v Národní politice neztotožňoval se s pravým počátkem projevu Emanuela Moravce. Přesto šlo o věrný přetisk jeho slov pod titulkem **Projev ministra lidové osvěty Emanuela Moravce: Jediná záchrana českého národa: cesta spolupráce!** na titulní straně vydání ze 13. června.³⁷⁷

Plzeň – 16. června 1942

Text projevu pod titulkem **Plzeň proti zločinným zásahům londýnských emigrantů** z 18. 6. byl redakčně krácen, zároveň byl ale na něm uplatňován pokyn ÚTDS z 18. 6.³⁷⁸

Tábor – 20. června 1942

Z projevu bylo v Národní politice zmíněno jen několik základních bodů dne 21. 6. pod titulkem **Tábor rozhořčeně proti atentátu a pro věrnost národní pospolitosti a Říši** na titulní straně.³⁷⁹ Hlavním bodem tamních projevů byl projev státního prezidenta Háchy, který byl uveřejněn kompletní a na manifestaci přečten členem Národního divadla Jiřím Dohnalem.

Hradec Králové – 23. června 1942

Otištěné parafráze Moravcova projevu v textu **Také Hradec Králové věrně za státním presidentem a Říší** dne 25. 6.

Národní divadlo – 24. června 1942

Projev nebyl v Národní politice přetištěn, jen zmíněn v úvodníku Jaroslava Urbana z 26. 6. **Velkolepá manifestace.**

³⁷⁷ Vydání pro Prahu. V ranním vydání bylo až o den později, 14. 6. 1942.

³⁷⁸ Viz Pokyn ÚTDS z 18. 6. o přetištění „konstatování, obsažených v závěru.“

³⁷⁹ Platí pro vydání pro Prahu. V ranním vydání až 23. 6. 1942.

Olomouc – 27. června 1942

Moravcův projev součástí vydání pro Prahu 28. 6. pod titulkem **Olomouc manifestuje pro bezpodmínečnou budovatelskou práci českého lidu ve Velkoněmecké Říši. – 50.000 lidí pozorně sleduje vývody ministra E. Moravce.**

Svatý Antonínek – 28. června 1942

Dvakrát byly otištěny základní myšlenky Moravcova projevu. 29. 6. ve vydání pro Prahu pod titulkem **Odřezat z národního kmene všechno co uschlo a co hnije. - Ministr lidové osvěty Emanuel Moravec mluví u sv. Antonínka nad Blatnicí k moravským Slováckům za přítomnosti vynikajících zástupců Říše** a 30. 6. pod titulkem **Mohutná manifestace Mor. Slovácka u sv. Antonínka.** Hlavním tématem tohoto textu byla manifestace, nikoli projev.

Moravská Ostrava – 29. června 1942

Informace o tomto projevu Emanuela Moravce v Moravské Ostravě nebyla na stránkách Národní politiky zmíněna samostatně.

Václavské náměstí – 3. července 1942

Přetisk celého 13stránkového projevu Emanuela Moravce přinesla Národní politika 4. 7. na titulní straně pod podtitulkem **Projev ministra Em. Moravce.** Tento text pokračoval ještě na straně 2 a 3, kde na něj navázal konec reportáže z Václavského náměstí.

4.3.4 Lidice a Ležáky

Zkoumané archivní materiály tiskových porad a cenzurních pokynů neobsahovaly mnoho podrobností o dvou tragických událostech druhého stanného práva – likvidaci Lidic a Ležáků (9. a 24. 6.). Jejich absenci zčásti nahrazují zdroje sekundární, které o zmiňovaných událostech hovoří. Zatímco ve výše popsaných archivních materiálech je tragédie Lidic popsána jen okrajově,³⁸⁰ literatura nabízí důležitá fakta o zpravodajském pokrytí těchto událostí.

Lidice

Na pokyn Adolfa Hitlera byla v odvetě za atentát na Reinharda Heydricha a českou rezistenci vypálena obec Lidice u Kladna. Akt, po kterém se zvedla vlna odporu v celém světě,³⁸¹ byl spáchán 9. června a obec, která „*pozůstávala z 95 domů, byla úplně vypálena, 199 mužů starších 15 let bylo na místě zastřeleno, 184 žen odvezeno do koncentračního tábora Ravensbrücku, 7 žen do policejní věznice v Terezíně, 4 těhotné ženy do nemocnice v Praze, 88 dětí do Lodži, kdežto 7 dětí mladších jednoho roku bylo dáno do útulku v Praze.*“³⁸²

Návrh úřední zprávy pro tisk vypracoval vedoucí IV. oddělení pro kulturní politiku ÚŘP SS sturmbannführer Martin Paul Wolf 10. června 1942. Ve 14:55 ji dálnopisem odeslal hlavní úřadovně pořádkové policie v Berlíně, aby její text schválil Kurt Daluege.³⁸³

Koncept byl schválen, ale doznal nepatrné změny. V konečné podobě úřední zprávy se shoduje dobový tisk i dva různé zdroje, v původním textu a osobě iniciátora změn se ale rozcházejí. V dokumentu Trestního soudu v Čechách³⁸⁴ je původní znění v této podobě: „*Všechno obyvatelstvo vesnice Lidice čítající 483 osob bylo 9. 6. vyhlazeno tím způsobem, že...*“ V knize Dušana Hamšíka a Jiřího Pražáka takto: „*S obyvatelstvem obce Lidice, čítajícím celkem 483 hlav, bylo dne 9. června naloženo tak,*

³⁸⁰ Pokyn ÚTDS ze 13. června 1942 a zápis z recepcy novinářů u K. H. Franka 11. června 1942.

³⁸¹ Akt odsoudil prakticky celý demokratický svět včetně Kanady a Spojených států, ve kterých přijímala některá města název „Lidice“. GEBHART, Jan - KUKLÍK, Jan: s. 223

³⁸² Zpráva Tajné státní policie z 24. června 1942. Viz *Dokument č. 44* In: AMORT, Č.: s. 247

³⁸³ AMORT, Čestmír: s. 215. HAMŠÍK, Dušan - PRAŽÁK, Jiří: s. 244-245

³⁸⁴ *Dokument č. 32* In: AMORT, Čestmír: s. 215

že dospělí muži byli zastřeleni, ženy dopraveny do koncentračního tábora a děti dány na náležité převychování.“³⁸⁵

Nezpochybnitelným faktem zůstává znění definitivní, otištěné 12. 6. ve veškerém protektorátním tisku: „Úředně se oznamuje: Za pátrání po vrahách SS-Obergruppenführera Heydricha byly zjištěny nezvratné poukazy, že obyvatelstvo obce Lidice u Kladna poskytovalo podporu a pomoc okruhu pachatelů, který přichází v úvahu. Příslušné důkazy byly zjištěny bez pomoci místního obyvatelstva, třebaže na věc bylo dotazováno. Stanovisko k atentátu, tímto projevené, je zdůrazňováno ještě dalšími činy Říši nepřátelskými, jakými jsou například: nálezy protistátních tiskovin, skladišť zbraní a munice, ilegální vysilačky a neobyčejně velkého množství zboží, jež podléhá řízenému hospodářství, a okolností, že v aktivních službách nepřátelských v zahraničí jsou obyvatelé jmenované obce. **Protože se obyvatelé této vesnice svou činností a podporou vrahů SS-Obergruppenführera Heydricha co nejhrubším způsobem provinili proti vydaným zákonům**³⁸⁶, byli dospělí muži zastřeleni, ženy dopraveny do koncentračního tábora a děti dány na náležité vychování. Budovy v obci byly srovnány se zemí a jméno obce bylo vymazáno.“

Ať už byl původní návrh a iniciátor změn jakýkoli,³⁸⁷ cesta této zprávy dálnopisem do Berlína k potvrzení a následné úpravy byly známkou důležitosti, jakou Němci zveřejnění zprávy přikládali. Její konečná podoba byla strohá, bez zbytečných slov a komentářů.

Protektorátní tisk dokonce dostal (podle některých zdrojů) zákaz jakkoli tuto událost komentovat.³⁸⁸ Ve výše zmíněné zprávě z recepce novinářů u státního tajemníka K. H. Franka 11. června ale vyplývá, že o Lidicích je možné zmínit se v tisku v souvislosti s adekvátními opatřeními ze strany Říše.³⁸⁹

13. června pak následoval pokyn ÚTDS (výše citovaný), který také povoloval užít příkladu Lidic: „*Jako odstrašující příklad možno uvést případ Lidic.*“³⁹⁰

³⁸⁵ HAMŠÍK, Dušan - PRAŽÁK, Jiří: s. 244

³⁸⁶ Změněný text původní zprávy.

³⁸⁷ Kniha Dušana Hamšíka a Jiřího Pražáka „*Bomba pro Heydricha*“ uvádí, že text změnil sám Adolf Hitler (s. 244). Kniha Čestmíra Amorta „*Heydrichiáda*“ Kurta Daluegeho (s. 215).

³⁸⁸ Podle příkazu č. 532 z 11. června úředníkům tiskové služby. GEBHART, Jan - KUKLÍK, Jan: s. 222

³⁸⁹ Bod 5 Záznamu z novinářské recepce u státního tajemníka K. H. Franka. Viz Přílohy

³⁹⁰ Pokyn ÚTDS ze 13. června 1942.

Zmínky o Lidicích se v Národní politice objevily přesto jen tři. Vedle úředního oznámení z 12. 6. už jen v souvislosti s naplněním zmíněných tiskových pokynů: 15. 6. v komentáři k vyhláše, prodlužující lhůtu k oznámení informací o pachatelích atentátu, pod podtitulkem **Lidice výstrahou!** a potřetí v přetištěné řeči Arno Haise z plzeňské manifestace dne 18. 6.: *„V této souvislosti třeba poznamenat, že trest, který postihl vesnici Lidice u Kladna, byl sice přísný, ale nikterak nespravedlivý, uvážíme-li, že policejním šetřením byly zjištěny závažné stopy po atentátnících, vedle četných jiných důkazů nepřátelského smýšlení obyvatelů vůči Říši.“*

Ležáky

Stejný osud jako Lidice potkal 24. června i osadu Ležáky u Louky. Podnět k její likvidaci přišel z protektorátního území³⁹¹ a oficiální zprávu sepsal opět Martin Paul Wolf, a to už 23. 6. (!). Její text zněl: *„Dne 24. června byla osada Ležáky u Louky (okres Chrudim) srovnána se zemí. Dospělí obyvatelé byli podle stanného práva zastřeleni. Obyvatelstvo přechovávalo české parašutistické agenty, kteří měli vedoucí účast na přípravách k atentátu na SS-Obergruppenführera Heydricha, a pokoušelo se je zachránit před policejním zakročením. Člen sboru protektorátního četnictva, příslušný pro osadu, který se provinil jako napomahač, spáchal před svým zatčením sebevraždu.“*

Přesně v tomto znění byl text otištěný v Národní politice 26. června. Žádné zmínky o úpravách tentokrát zmíněny nebyly a jak je vidno z citace slov úřední zprávy, jazyk zůstal stejný jako v případě Lidic – stručný a jasný.

Událost v Ležákách se na rozdíl od lidické tragédie na stránkách Národní politiky už v jiném příspěvku neobjevila a nebyla ani zmíněna v žádném z nalezených cenzurních pokynů či při pravidelné tiskové poradě.

³⁹¹ Iniciátorem byl velitel pardubického gestapa Clages. Této pobočce se podařilo zjistit, že po určitou dobu byla v Ležákách umístěna vysílací stanice „Libuše“ a Clages navrhl K. H. Frankovi popraviti všechny dospělé obyvatele a osadu vypáliti. AMORT, Čestmír: s. 251.

4.3.5 Obecné směrnice k obsahu tisku

Vedle výše zmíněných (spíše konkrétních) zdrojů a pokynů pro obsah tisku, podílely se na jeho obrazu také směrnice obecné, závazné jak pro šéfredaktory, tak pro cenzurní pracovníky. Nejpodstatnější dokumenty byly zmíněny již v kapitole 2 o protektorátním správním systému struktury dohledu a fungování médií.

Patří k nim „Pokyny pro úředníky tiskové dozorcí služby při vykonávání předběžné tiskové přehlídky“ z 19. 12. 1938,³⁹² pokyn úředníkům TDS v redakcích z 20. 12. 1938,³⁹³ „Některé tiskové instrukce k nové službě předběžné cenzury“ z 28. 12. 1938³⁹⁴ a asi nejdůležitější dokument „Souborný přehled pokynů pro tiskovou přehlídku platných ode dne 17. září 1939.“³⁹⁵

Všechny tyto dokumenty platily (s menšími úpravami) prakticky po celou dobu existence Protektorátu Čechy a Morava a stanovovaly základní pravidla pro cenzory i samotné šéfredaktory. Jejich součástí byla základní doporučení i zmínky o úloze českého tisku, kterému *„přináleží poslání tvůrce veřejného mínění a národního charakteru. Proto stát má nejen právo, ale i povinnost upravovati poměry v tisku s hlediska vyšší své potřeby a zavésti v něm řád přísné mravní, věcné, politické i kulturní odpovědnosti.“*³⁹⁶

³⁹² NA, fond NárS., č. fondu 925, karton č. 22 – „Tiskové pokyny“

³⁹³ NA, fond NárS., č. fondu 925, signatura č. 1670, karton č. 132

³⁹⁴ NA, fond NárS., č. fondu 925, signatura č. 1670, karton č. 132

³⁹⁵ Kompletní znění viz KONČELÍK, Jakub - KÖPPLOVÁ, Barbara - KRYŠPÍNOVÁ, Jitka

³⁹⁶ Pokyny pro úředníky tiskové dozorcí služby při vykonávání předběžné tiskové přehlídky.

4.4 Zahraniční média a atentát na Heydricha

Tištěná média, vycházející ve sledovaném období ve Spojených státech, se věnovala atentátu a druhému stannému právu s velkým zájmem. Jedním z důkazů je **četnost** článků (v jednom titulu kontinuálně, i množstvím jednotlivých titulů), druhým potom **aktuálnost**.³⁹⁷ První články vyšly v amerických novinách už v den atentátu 27. května 1942, kdy o události referovala jak agentura Reuter, tak Associated Press.³⁹⁸ Tyto první zprávy se koncentrovaly především na 5 témat: samotný *atentát*³⁹⁹, *vyhlášení stanného práva* a výjimečného stavu v Protektorátu, *vyhlášení odměny* za informace vedoucí k dopadení atentátníků a jejich pomocníků, *informace o prvních zatčených*, *predikce represí* v Protektorátu.

Vzhledem k informacím úředního ražení (vyhlášky a výnosy) byla mediální agenda, co se přinášených témat týče, prakticky shodná s protektorátním tiskem. Lišila se především ve dvou hlavních bodech: 1. *Informace o represích a popravách byly v přímé souvislosti s atentátem*, což bylo protektorátními tiskovými orgány zakázáno. Navíc americké listy upozorňovaly na to, co může přijít a jak velká odvetná opatření budou. 2. *Vyznění úvodníků a komentářů* bylo odlišné apely protektorátních novinářů ke spolupráci s Říší, což bylo ve shodě s odlišnou formou propagandy (německá vs. spojenecká).

Mnohem větší diferenciaci lze vidět v případě mediální agendy vyhlazení Lidic. Tento akt vyvolal ve světových médiích (a skrze ně je doložitelný i dopad na oficiální představitele a význačné zástupce spojeneckých zemí) obrovský ohlas a jednotné odsouzení.⁴⁰⁰ Zatímco v protektorátním tisku vyšlo na základě tiskových pokynů jen strohé úřední oznámení bez titulku a zarámované černými linkami, média vycházející v USA přidala k informacím o vyhlazení Lidic své vlastní komentáře, většinou značně citově podbarvené. Z úřední zprávy utvořila příběh, který často rozvíjel už titulek (např. „Lidice: vesnice smrti“, „Lidice: Vesnice vyhlazená nacistickými vrahy“, „Lidice musí žít dál“). Spojenecká či československá exilová média používala i hodně expresivních

³⁹⁷ NA, fond ZTA, č. 1066, karton č. 658-664 – „Atentát na Reinharda Heydricha“

³⁹⁸ NA, fond ZTA, č. 1066, karton č. 658

³⁹⁹ Nejdříve jen informace, že se stal. Od 28. 5. 1942 přibývaly zprávy kde a za jakých okolností, jak vážné je Heydrichovo zranění.

⁴⁰⁰ NA, fond ZTA, karton č. 665 – „Zničení Lidic“

titulků, jako například „Zhovadilost Němců nezná mezí“⁴⁰¹, které měly doložit, že pro takový akt není slov ani omluvy.

Důkazem o tom, jak důležitým tématem se pro spojenecká média stalo vyhlazení Lidic, je i neustálé navracení se k této události při příležitosti výročí. Lidice byly tématem pro zahraniční média až do konce války, i po jejím skončení.⁴⁰² Osud této vesnice byl zfilmován, byly založeny fondy pro oběti Lidic, stavěny památníky. Vše bylo zpravodajsky pokryto v médiích. Velký prostor dostala událost v československém exilovém a krajanském tisku.⁴⁰³

Stejně jako v případě atentátu na Reinharda Heydricha vyšly první agenturní informace hned v ten samý den (10. 6. 1942), kdy první zprávy přinesla jak agentura Reuter, tak Associated Press.

Němci věděli, že s takovou zprávou můžou hrozit, nikoli se chlubit, což v tomto případě dokázal zahraniční tisk a komparace jeho obsahu s obsahem tisku protektorátního, který se Lidicím i Ležákům věnoval jen úřední zprávou. Tato komparace není komplexní a je zařazena jen na základě ilustrace zájmu médií vycházejících v USA v kontrastu s Protektorátem (případ Lidice), stejně jako v relativní shodě (případ atentátu).

⁴⁰¹ Orgán Bratrstva Č. S. A., Berwyn, červenec 1942. NA, fond ZTA, č. 1066, karton č. 665 – „Zničení Lidic“

⁴⁰² Po válce například informovala o hledání lidických dětí a přeživších. NA, fond ZTA, č. 1066, karton č. 665 – „Zničení Lidic“

⁴⁰³ Např. New Yorský denník, ČTK v New Yorku, Svornost, Americké dělnické listy, Svobodné Československo, Národní pokrok, Národ a další.

4.5 Syntéza pokynů a jejich reálný obraz v Národní politice

Nalezené tiskové pokyny, nařízení, doporučení a projevy dokládají, jak obrovský vliv měly odpovědné tiskové instituce na reálný obsah Národní politiky. Je zřejmé, že se vzájemně překrývaly, doplňovaly a konkretizovaly požadavky na obsah tisku. V některých případech byla jejich duplicita zajisté způsobena jediným oficiálním zdrojem, nadřízeným těmto institucím.

Z uvedených komparací je viditelná téměř až doslovná interpretace vyslovených nařízení. Zcela logický je tento postup při plnění cenzurních pokynů ÚTDS, které musely redakce respektovat a ve většině případů se přesně podle nich řídit. Trochu jiná situace je u pokynů, které zazněly na pravidelných tiskových konferencích. Také jejich hlavní myšlenky měly být v tisku uplatněny, nikoli však doslova. Často ale docházelo k téměř doslovnému přetištění slov Ctibora Melče či Wolfganga Wolframa von Wolmara.

Jak dokládá hned první tisková porada po atentátu na Reinharda Heydricha ze 30. 5., také na konferencích mohly být předkládány zcela konkrétní úkoly pro denní tisk v Protektorátu, které upravovaly prakticky všechny atributy novin (co, kde, v jakém pořadí a jaké úpravě psát, z čeho vycházet a co přetiskovat apod.).

Zcela zjevným rysem je definice pozice Emanuela Moravce, který se díky uvedeným pokynům stal jakýmsi nadřízeným všem obsahům protektorátního tisku.

Z výše uvedené komparace také vyplývá, jak propracovaný systém dohledu nad médií byl a jak jeho základní schéma (říšské – pravidelné tiskové porady X státní – pokyny ÚTDS) doplňovala celá řada dalších nařízení. Ta měla charakter konkrétní, jako v případě recepce novinářů u K. H. Franka 11. června 1942, nebo obecný, který stanovoval základní pravidla novinářské práce a tvorby mediálního obsahu. Do této skupiny patřily zejména pokyny pro úředníky ÚTDS.

Absenci některých důležitých nařízení z primárních archivních zdrojů zastupují informace ze zdrojů sekundárních. Právě literatura dokázala objasnit způsob zveřejňování zpráv o Lidicích a Ležákách.

5 Komparace tiskových a cenzurních pokynů týkajících se bezprostředně atentátu na Adolfa Hitlera z 20. 7. 1944 s reálným obsahem Národní politiky

5.1 Cenzurní pokyny ÚTDS

Zatímco atentát na Reinharda Heydricha, který byl spáchán na území Protektorátu Čechy a Morava (a všechna následná opatření a snahy o dopadení pachatelů se odehrávaly také v tomto prostoru) byl primárním zájmem okupačních složek včetně míst zabývajících se tiskovou otázkou (včetně ÚTDS), atentát na Adolfa Hitlera z 20. července 1944 byl naproti tomu brán od počátku jako *vnitroněmecká záležitost*.⁴⁰⁴ Výsledkem byla mnohem nižší frekvence vydávání příkazů ÚTDS spojených s touto událostí. Z tohoto důvodu bohužel není možné vytvořit relevantní komparaci s agendou atentátu na Reinharda Heydricha, kde byly pokyny četnější.

Ačkoli i složka cenzurních pokynů z roku 1944 je poměrně obsáhlá⁴⁰⁵, a svým rozsahem a četností příkazů v jiném než sledovaném období srovnatelná s květnem-červencem roku 1942, k opatřením týkajících se atentátu na Hitlera jsem se dostal jen zprostředkovaně.⁴⁰⁶ Unikátní jsou naopak v tom smyslu, že jsou čerpány ze sešitů cenzurních pokynů Národní politiky.⁴⁰⁷

Předmětem této kapitoly je především komparace pokynů, týkajících se bezprostředně atentátu na Adolfa Hitlera. Ostatní uvedené záznamy byly vybrány jako reprezentativní vzorek určitých typů příkazů a požadavků. Ačkoli nemají přímou souvislost s předmětem výzkumu, nabízejí zajímavou demonstraci diferentního zájmu

⁴⁰⁴ Svědčí o tom zápis z první řádné tiskové konference po atentátu na Hitlera (28. 7. 1944), která je předmětem následné komparace a v kompletním znění také součástí přílohy. V jejím textu je zmínka, že „jinak jde v podstatě o *vnitroněmeckou záležitost*“ a ve svých vlastnoručních poznámkách použil Vladimír Ryba zápisu „*III. Atentát na Vůdce. Vnitroněmecká záležitost*“ I tyto poznámky jsou součástí následné komparace a příloh.

⁴⁰⁵ NA, fond NárS., číslo 925, karton č. 22 – „Pokyny ÚTDS“ a karton č. 132 – „Písemnosti J. Křemena – tiskové pokyny“

⁴⁰⁶ Např. v „Sešitech cenzurních pokynů redaktorům Národní politiky“. NA, fond ASYN, č. 1308, karton č. 126, signatura 126/7.

⁴⁰⁷ Součástí tohoto sešitu jsou také zápisy o agenturních zprávách, které se následně téměř vždy objevují na stránkách Národní politiky. Dále lze v sešitech nalézt předpisy Tiskového odboru Ministerstva lidové osvěty a ručně připsované poznámky o splnění předkládaných pokynů. NA, fond ASYN, č. 1308, karton č. 126, signatura 126/7.

protektorátních tiskových orgánů o atentát na Heydricha a Hitlera. Domnívám se, že jejich uveřejnění na konci této kapitoly přispěje k dokreslení celkového obrazu o atentátu na Adolfa Hitlera, tak jak se mu tiskové orgány na území Protektorátu Čechy a Morava věnovaly.

5.1.1 Pokyny týkající se bezprostředně atentátu na Adolfa Hitlera⁴⁰⁸

20. července

Prvním záznamem a zároveň naprosto konkrétním příkazem je telefonický pokyn z 19. hodiny dne atentátu na Hitlera: *Zprávu o nezdařeném atentátu na Vůdce doprovodí listy ještě dnes, pokud jim stačí čas k napsání důstojného a klidně a vážně stilisovaného komentáře vlastní úvahou, v níž rozvinou hlavně dvě myšlenky: 1. Nepřítel, který není sto vynutit si rozhodnutí na bitevním poli, uchyluje se k nízkým prostředkům, nedůstojným čestného protivníka. 2. Atentát se nezdařil a Říše v čele s Vůdcem bude i nadále plnit své evropské poslání. Evropské národy mohou tedy býti klidny pokud jde o jejich další osud. Možno přitom poukázat na řízení osudu. Do této II. části komentáře možno vsunouti větu nebo odstavec týkající se národa českého. Je samozřejmé, že tyto myšlenky jsou jen základní notou komentáře, který se doporučuje doplnit ještě vlastními myšlenkami a úvahami. Listy, které by z důvodů časové tísně nestačily napsati tento komentář dnes a v duchu, jak je naznačeno v 1. odstavci, učiní tak zítra.*

Úvodní časový požadavek (*doprovodí listy ještě dnes*) je přinejmenším zvláštní v tom smyslu, že pokyn byl přijat v 19 hodin a nemohl tak být u běžných vydání naplněn. Možným vysvětlením je, že by snad některé večerníky stihly zprávu přinést, anebo se pouze text komentáře měl napsat ještě tentýž den, aby mohl vyjít ve vydání s datem 21. 7.

V ten den Národní politika přinesla požadovanou zprávu o nezdařeném atentátu na titulní straně nejdříve pod stručným titulkem **Vražedný útok na Vůdce**,⁴⁰⁹ v dalším vydání potom rozšířeným na **Nezdařený atentát na Vůdce dokladem bezradnosti nepřátel Říše**,⁴¹⁰ který alespoň částečně suploval nezveřejněný komentář. Dalším

⁴⁰⁸ Všechny jsou součástí *Sešitů cenzurních pokynů redaktorům Národní Politiky*. NA, fond ASYN, č. 1308, karton č. 126, signatura 126/7

⁴⁰⁹ Ranní vydání.

⁴¹⁰ Vydání pro Prahu.

textem, věnujícím se nějakým způsobem Hitlerovi, byla jen krátká noticka „**Vůdce propůjčil desátníku WALTHERU GERHOLDOVI, který se svým torpedem, řízeným jediným mužem, potopil křižník z invasního loďstva, Rytířský kříž k řádu Železného kříže,**“ která sloužila jako popis fotografie s portrétem zmiňovaného Gerholda. V pozdějším vydání pro Prahu pak byl ještě téhož dne otištěn **Blahopřejný telegram stát. presidenta dr. Háchy Vůdci.**⁴¹¹

Pokyn ÚTDS Národní politika zcela naplnila další den, 22. 7., jak bylo nařízením povoleno. Na jejích stránkách vyšly jednak zásadní materiály oficiální povahy (projevy Adolfa Hitlera, Hermanna Göringa, admirála Dönitze; prohlášení protektorátní vlády u K. H. Franka, telegram státního prezidenta Háchy), ale také převzaté agenturní zprávy, týkající se atentátu (**Spiknutí se zhroutilo, Jak přijal německý národ zprávu o nezdařilém atentátu na Vůdce**) a především požadovaný *důstojný a klidně a vážně stylizovaný komentář.*

Ten byl otištěn v rámci rubriky „Očima nové Evropy“ na druhé straně s titulkem **Zůstane zachován svému dílu.** V jeho obsahu nalezneme naplnění všech pokynů: *„je demokraticko-bolševickým odpůrcům nového evropského řádu jasno, že se jejich naděje na vítězné skončení války ztrácejí v neproniknutelném nedohlednu, což je stav, který je naplňuje nejen oprávněnou nejistotou, ale v nejzavilejších nepřátelských prostředích i svrchovaně neoprávněnou, nemorální a zbabělou snahou vynutit si jinými prostředky, než jaké připouští řádné vedení války, rozhodnutí ve svůj prospěch. Do oblasti tohoto zločineckého podzemí, jež každého řádného vojáka musí naplnit hnusem a rozhořčením, patří i atentát na Vůdce. (...) Zprávu o nezdaru atentátu přijal nejen celý národ německý, ale i všichni národové evropští s radostí a ulehčením. Právě ve chvíli, kdy do veřejnosti došla první zvěst o nízkém tomto zločinu, uvědomili si ve všech evropských národech, čím je dnes Vůdce nejen pro Německou říši, ale i pro celou Evropu, ba i pro nový svět. V něm nevidíme jen symbol rodící se evropské jednoty a Vůdce jejího velikého zápasu, ale i skutečné rámě dějinné Prozřetelnosti, která skrze jeho osobu zahajuje novou éru evropských dějin. Právě v tomto okamžiku pochopil znovu celý náš kontinent, jaký zmatek, jaké hrůzy, ba jaké neštěstí by měl vzápětí zdat atentátu. (...) Zejména i my Češi. Vždyť i náš národní osud závisí v první řadě na vítězství Říše v jejím boji proti mocnostem temna na západě i na východě. (...) Proto k řadě nesčetných blahopřání (...) připojme i své upřímné české díkůvzdání za to, že*

⁴¹¹ Národní politika. Ročník LXII, č. 199, 21. 7. 1942 – vydání pro Prahu, s. 1

Vůdce zůstal zachován svému dílu i nové Evropě: vždyť jsme si právě v těchto napjatých okamžicích přímo bezprostředně znova ujasnili, že Vůdce německého národa je i pro národ český štítem lepší národní budoucnosti.“

Byla tak naplněna i poznámka ÚTDS, že je možno vsunouti větu nebo odstavec týkající se národa českého.

21. července

Další pokyn se týkal pohotovosti v redakci Národní politiky a jejího zrušení. Ten první byl zapsán v půlnoci, druhý v 1:45. Oba dva telefonoval z ČTK bývalý předseda Národního svazu novinářů Heller⁴¹²: *Národní politika má pohotovost pro event. vydání zvl. čísla s 2. str. během noci. – Pohotovost Nár. Politiky se tímto ruší.*

22. července

Pod pokynem Zpráva „Denní rozkaz Vůdcův“ je stornována a nesmí se zveřejnit, najdeme napsanou poznámku „*Ihned provedeno*“. Je tedy přímo doloženo, že příkaz byl vykonán, což se dá demonstrovat i obsahem Národní politiky – ani 22., ani 23. 7. není takový text otištěn. Na titulní straně se objevuje až 24. 7 **Denní rozkaz Vůdcův pozemní armádě**⁴¹³ a dá se tak předpokládat, že byl mezitím uvolněn, nebo vydán nový.

24. července

Mezi agenturními zprávami se v sešitu cenzurních pokynů objevil titulek „*Důsledky 20. července*“, vztahující se k atentátu na Hitlera, a u něj zkratka německé agentury DAZ. Vzhledem k tomu, že všechny ostatní zapsané zprávy se objevily v Národní politice,⁴¹⁴ dá se tvrdit, že byly v sešitech vedené právě z důvodu nutnosti jejich otištění. Článek **Důsledky 20. července** byl zveřejněn 26. 7 na straně 2.

⁴¹² František Heller byl předsedou NSN od července 1941, kdy vystřídal ve funkci Františka Bauera, do 17. 2. 1942, kdy byl na toto místo dosazen Moravcem šéfredaktor Večera Vladimír Krychtálek. DOLEJŠÍ, Vojtěch: s. 364.

⁴¹³ Ve vydání pro Prahu i ranním vydání.

⁴¹⁴ V přepisu sešitu cenzurních pokynů, který je součástí příloh, je vždy uvedeno i datum a lokace zveřejněné zprávy na stránkách Národní politiky.

23. srpna⁴¹⁵

Skoro měsíc po posledním záznamu, týkajícího se bezprostředně mediální agendy atentátu na Adolfa Hitlera, byl do sešitu cenzurních pokynů nalepen příkaz Ministerstva lidové osvěty ve věci totální mobilizace⁴¹⁶: *Následující zprávu o totálním válečném nasazení v Protektorátě uveřejni listy povinně ve svých vydáních ze dne 23. srpna 1944 s předepsanými titulky. První část zprávy až k podtitulku „Opatření ve školství“, budiž vysázena tučným písmem, ostatek zprávy, tedy stať nadepsaná „Opatření ve školství“ a stať nadepsaná „Dopravnictví“ budiž vysázena písmem normálním. Celá zpráva budiž zařazena na druhou nebo na třetí stranu listu. Noviny, které dosud neuveřejnily zprávu včerejší „Opatření na zjednodušení finanční správy v Čechách a na Moravě“, uveřejni tuto zprávu spolu s níže uvedenou zprávou dnešní pod společným hlavním titulem „Totální válečné nasazení v Protektorátě.“*

Pokyn je ukázkou jednoho z typů zcela konkrétních příkazů, které říkají redakcím nejen co tisknout, ale také jakým způsobem a kde přesně.⁴¹⁷ Národní politika na třetí straně přinesla nejdříve zmiňovaný text **Opatření na zjednodušení finanční správy v Čechách a na Moravě** (23. 8.) a následující den na stejném (a požadovaném) místě **Totální válečné nasazení v Protektorátě**. Tento text byl vysázen přesně podle pokynu ÚTDS.

30. srpna

V sešitech cenzurních pokynů nejdříve nalezneme ručně psaný zápis z 21:30: *Zpráva o totálním nasazení na I. stranu. Opakovat ji ve všech vydáních, po kterém je vlepena oficiální zpráva Ministerstva lidové osvěty, která obsáhle rozvádí stručnou poznámku jako **Důležité upozornění redakcím: Vydáváme zprávu o provedení totálního válečného nasazení v autonomní kulturní oblasti. K tomu připomínáme: Uveřejnění této zprávy je povinné, listy ji přinesou na první straně ve význačném umístění a v dobré úpravě. Odstavec, začínající slovy „Aby bylo ulehčeno nakladatelským podnikům...“ a končící slovy „...jenom prostřednictvím družstev českých knihkupců“, budiž vytištěn drobným písmem. Mezi odstavcem „Kulturní časopisy“, končícím slovy „...vzat zřetel***

⁴¹⁵ Pokyn datován na základě svého obsahu.

⁴¹⁶ Opatření týkající se totální válečné mobilizace jsou brány jako součást zkoumané agendy, neboť vyhlášení totální války proběhlo krátce po atentátu na Hitlera a bylo s ním spojováno, např. i při tiskové poradě redaktorům 28. 7. 1944 (viz níže).

⁴¹⁷ Stejně postupovaly tiskové orgány ve věci agendy atentátu na Reinharda Heydricha a jeho následné smrti. Viz předchozí část práce.

na jejich veřejný význam“ (II.pokr. zprávy) a prvním odstavcem III. pokr. zprávy, začínajícím slovy „V oboru všeobecného vzdělání lidu...“, budiž položena větší mezera. Zpráva s názvem „Omezení sportovního provozu v Protektorátu“ se uveřejní jako samostatná, ale v těsném sousedství se zprávou o totálním válečném nasazení v autonomní kulturní oblasti.

Článek **Totální válečné nasazení v Protektorátě – Provedení totálního válečného nasazení v autonomní kulturní oblasti** otištěný hned následující den⁴¹⁸ splňuje všechny atributy požadavku: na titulní straně zaujímá téměř polovinu plochy a je klasickou hlavní zprávou novin. Veškeré zmiňované grafické úpravy byly také dodrženy.⁴¹⁹

5.1.2 Pokyny sledovaného období bez souvislosti s atentátem na Hitlera

21. července

*Noticka, dodaná tisku správou „Domu mladých“ pod názvem „Majitelům bytů ve Velké Praze“ nesmí být otištěna, nýbrž předložena ÚTDS k předb. schválení.*⁴²⁰

Dozorčí služba se tedy pouhý den po atentátu na Adolfa Hitlera věnovala regionální a zdánlivě marginální události. V době atentátu na Reinharda Heydricha a následném druhém stanném právu vycházely prakticky bez výjimky předpisy týkající se této záležitosti.

22. července

ÚTDS se začíná věnovat náletu spojenců na Pardubice. Tématu, které oficiální tiskové orgány zajímalo vzhledem k události domácí provenience. *ČTK vydá zprávu o nepřátelském náletu na Pardubice. Doporučuje se, aby ji redakce doprovodily vlastním, citově podbarveným komentářem, bez věcných údajů, které by snad redakce získaly soukromou cestou.*⁴²¹

⁴¹⁸ 31. 8. vyšel na titulní straně vydání pro Prahu. V ranním vydání potom den následující, 1. 9. 1944

⁴¹⁹ Srov. Národní politika. Ročník LXII, číslo 241, 1. 9. 1944, s. 1

⁴²⁰ NA, fond NárS., č. 925, karton č. 132 – „Pisemnosti J. Křemena – tiskové pokyny“

⁴²¹ Pokyn je obsažen v obou archivních složkách.

Zajímavostí je, že na rozdíl od atentátu na Hitlera je vyžadován *citově podbarvený komentář*.⁴²² Národní politika doplnila oficiální zprávu pasážími typu „*V době, kdy pracovití čeští lidé klidně odpočívali po své celodenní námaze, zanesli znenadání nepřátelští letci smrt a zkázu do pokojného města na Labi, vyvolali pláč v očích a krutý žal v srdcích nad způsobenou pohromou, ale zažehli také nový plamen nenávisti, stíhající původce tohoto nesmazatelného zločinu.*“⁴²³

24. července

Bylo doporučováno šíření textů vyhovujících oficiální linii: *Ve včerejším Národním středě je úvodník K. Chalupy: „Sociální pomoci je třeba nových prostředků.“ Tiskový odbor doporučuje jej pozornosti a citování, nejlépe ve formě samostatného komentáře.*⁴²⁴

V případě zkoumané agendy nebyl žádný z textů doporučen k dalšímu šíření mimo Moravcovy oficiální projevy. Reakce na Chalupův text se objevil v Národní politice 28. 7.⁴²⁵

25. července

Předmětem nařízení bylo i zveřejňování obrázků, ilustrací a mapek: *Obrázkové oddělení ČTK vydá mapku s titulkem „Německý bojový duch a čeho dosáhli invasoři“.* *Otištění mapky je povinné pro všechny denní tisk.*⁴²⁶

Druh povinného pokynu, který nebylo možné ignorovat. Národní politika mapku otiskla 27. 7. na druhé straně včetně popisku.

⁴²² Na tiskové poradě z 28. 7. 1944 je naproti tomu zmiňováno o atentátu na Hitlera, že „*V podstatě jde o událost, vyčerpanou již úředními zprávami. Nesvolal jsem po atentátu poradě, jelikož jsem věděl, že vylíčení atentátu a podstatné zprávy průvodní musí dojít z Berlína a jelikož nemá celkem ceny, abychom zde ztráceli mnoho slov a abychom úředním zprávám předcházeli veřejnými projevy. V podstatě bylo k případu řečeno všechno.*“

⁴²³ nr.: *Letecký teror proti českému obyvatelstvu.* Národní politika. Ročník LXII, č. 202, 24. 7. 1942, vydání pro Prahu, s. 1

⁴²⁴ Pokyn je obsažený v obou archivních složkách.

⁴²⁵ *Povinnost k Sociální pomoci nutno splnit!* Národní politika. Ročník LXII, 28. 7. 1942

⁴²⁶ Pokyn je obsažený v obou archivních složkách.

3. srpna

Tiskový dozor si všímal i jednotlivých slov, která mohla být sémanticky příznačná: *Nepropouštějte v tisku termín „nepřátelská propaganda“.* Nejvýš použití „nepřátelská agitace“.⁴²⁷

Další z pokynů toho dne naznačoval určitou výsadu pro Národní politiku, která jako první přinesla slova projevu předsedy vlády: *Páteční Národní Politika přinese článek předsedy vlády dr. Krejčího „Požehnaný rozum“.* Listům se doporučuje, aby pokud možno v neděli přinesly glosovaný výtah. Listy, vycházející v sobotu, jako *A-Zet a Več. Čes. Slovo*, učiní tak v pondělí.⁴²⁸

17. srpna

Některé zprávy naopak nesměly být otištěny ani jinak využity: *ČTK vydá zprávu datovanou 17. t. m. o povstání ve Varšavě. Zpráva ani její obsah nesmějí být zdůrazněny. Zpráva smí být uveřejněna na 2. str bez komentáře a toto thema nebudiž již dále zpracováváno.*⁴²⁹

18. srpna

Na rozdíl od agendy atentátu na Reinharda Heydricha nebyl v srpnu roku 1944 Edvard Beneš (a jeho propojení se Sovětským svazem) žádoucím tématem pro tisk: *Thema o Benešově cestě do Moskvy je pro všechny český tisk až na další zakázáno.*⁴³⁰

23. srpna

Pokyny se zabývaly také sportem na území Protektorátu: *1) Tisk nechť zatím nereferuje o tenisovém juniorském mistrovství v Pardubicích. 2) Zpráva Všesportovního výboru a Čes. Svazu Footballového, uveřejněná v časopisu „Rekord“ č. 34 na str. 3 a jednájící o opatřeních ohledně omezení sportovního provozu v důsledku totálního nasazení nesmí být v ostatním tisku propuštěna.*⁴³¹

⁴²⁷ Pokyn je obsažený v obou archivních složkách.

⁴²⁸ NA, fond NárS., číslo 925, karton č. 132 – „Písemnosti J. Křemena – tiskové pokyny“.

⁴²⁹ NA, fond ASYN, č. 1308, karton č. 126, signatura 126/7 – „Sešity cenzurních pokynů redaktorům Národní Politiky“.

⁴³⁰ Pokyn je obsažený v obou archivních složkách.

⁴³¹ Pokyn je obsažený v obou archivních složkách.

Zdánlivě marginální události, které jsou ovšem v tomto případě vázané s dvěma důležitými okolnostmi: jednak s referovaným a cenzurně pokrytým náletem na Pardubice (1) a s totálním nasazením, které se citelně dotýkalo života v Protektorátu (2).

5.2 Tiskové porady

Podkladem pro komparaci tiskových porad s mediálním obsahem jsou v tomto případě dva zdroje. Prvním z nich je oficiální zápis řádné tiskové porady šéfredaktorů denního tisku dne 28. července⁴³². Tentokrát je zařazena pouze tato jediná, neboť poslední řádná se konala ještě před atentátem na Hitlera⁴³³ a následující porady sledovaného období se zkoumaným tématem již nezabývají.⁴³⁴

Druhým a doplňujícím pramenem jsou potom osobní ručně psané poznámky aktivistického šéfredaktora Vladimíra Ryby.⁴³⁵ Jejich obsah se pochopitelně shoduje s oficiálním zněním⁴³⁶, ze kterého si Ryba poznámky zapisoval, přínosným faktorem je ovšem jejich autenticita a výběr pro šéfredaktora důležitých pasáží, témat a hesel. Podstatným je například i zápis o konání mimořádné porady dne 20. července 1944 (den atentátu na Hitlera), který je jediným nalezeným důkazem o jejím konání.⁴³⁷ Zajímavá je také volba slov, která se ne vždy shodují s oficiálním zápisem.⁴³⁸

Pro všechny tyto atributy je zařazení těchto poznámek přínosem a dalším zajímavým pohledem, tentokrát i na myšlení samotného aktivistického redaktora o předkládaných pokynech.

⁴³² NA, fond MORAVEC-AMV 39, číslo 794, karton č. 77 – „Zápisy z porad“

⁴³³ 29. června 1944.

⁴³⁴ 15. srpna 1944. Další porady proběhly až v září, 13. a 22. 9.

⁴³⁵ NA, fond NárS., č. 925, karton č. 23 – „Zápisy o tiskových poradách 1942-1945“

⁴³⁶ Proto tato komparace netvoří samostatnou kapitolu, ale je včleněna do této.

⁴³⁷ Stručný zápis zní: *20. 7. 44, 21hod u Söhnela, po atentátu na Vůdce – zastupoval Cibál* (jméno není úplně čitelné) Obsah této porady se bohužel nepodařilo najít.

⁴³⁸ Přepis osobních poznámek Vladimíra Ryby je součástí příloh, stejně jako oficiální zápis tiskové porady.

5.2.1 Řádná tisková porada šéfredaktorů českého denního tisku dne 28. července 1944.

Poradu zahájil Ctibor Melč, o výklad se postaral vedoucí oddělení Kulturpolitik SS-Sturmbannführer Martin Paul Wolf, který se hned v úvodu obrátil k novinářům a věnoval se samotným tiskovým poradám: *Vím, že mnohý z Vás zastává mínění, že tyto tiskové porady se konají příliš zřídka a že mnozí již z této řídkosti odvozují oprávnění, aby stejně zřídka psali články. To je však omyl. Neboť okolnost, že se porady konají zřídka, je vysvětlena samozřejmě z části tím, že ve své osobě slučuji velmi mnoho funkcí⁴³⁹ a že mi není možno, abych k Vám mluvil tak často, jak bych chtěl. Na druhé straně uznáte, že porady, jak se konaly loni v intervalech 3–4–5 týdnů⁴⁴⁰, podávaly vlastně po každé současně nějakou důležitou etapu politického vývoje. Nebylo mým úmyslem, abych udělal z těchto porad pozvolna vyšeptané týdenní schéma⁴⁴¹. Naopak. Porady byly stanoveny vždy ve chvíli, kdy bylo možno říci, že vývoj válečný nebo celkový vývoj politický pokročil. Zkoumáte-li vývoj etapově na základě těchto porad z toho hlediska, uznáte, že je úžasné co jsme právě v minulém roce projednali v oboru událostí vojenských, politických a jiných, a že je úžasné, kolik nových hledisek jsme od*

⁴³⁹ Martin Paul Wolf ke svým povinnostem v oddělení Kulturpolitik přibral ještě část agendy vedoucího skupiny Tisk v kulturně politickém oddělení Úřadu říšského protektora Wolfganga Wolframa von Wolmara, který byl odvelen na frontu. Novinářům to oznámil na tiskové poradě dne 24. 9. 1943: „*Jelikož několik mých nejbližších spolupracovníků bylo povoláno ke službě ve zbraní, přebírám mi doposud nezvyklé funkce, mezi nimi i přímou podporu vedení tisku, které se uprázdnilo narukováním vedoucího Generálního referátu Tisk, vládního rady Dr. von Wolframa. Prakticky povede záležitosti Generálního referátu Tisk pan Söhnle. Sám pak se ujmu více než dosud politického vedení tisku.* (Pravidelná týdenní porada šéfredaktorů českého tisku dne 24. září 1943. NA, fond PATZAK, č. 480, sign. 5-69-8, karton č. 70 – „Pravidelné porady šéfredaktorů“)

⁴⁴⁰ Je pravda, že od převzetí tiskové agendy von Wolmara Martinem Paulem Wolfem se některé tiskové konference nekonaly s pravidelnou jednotýdenní periodicitou. Přesto se od té první 24. 9. 1943, na které oznámil von Wolmarův přesun na frontu, konala další už za 5 dní (29. 9.). Frekvence dalších porad, kterých se Wolf osobně účastnil, byla nižší: další se konala 14. 10., 29. 10., 18. 11. a 6. 12. Na druhou stranu právě na konci roku byl opět zachován odstup jednoho týdne (13. a 21. 12.). Wolfovo tvrzení o intervalech až pětítýdenních tak není zcela přesné, alespoň pro zbytek roku 1943. Nižší frekvenci můžeme sledovat nárazově až v roce 1944. Viz *Přehled tiskových porad v letech 1942-1944*, který je součástí příloh.

⁴⁴¹ Právě týdenní schéma bylo přitom základem těchto porad pod vedením Wolfganga Wolframa von Wolmara. Každá z konferencí byla většinou pro úřední záznamy nadepsána jako „*Pravidelná týdenní porada šéfredaktorů denního tisku*“. Od nástupu Wolfa se tento název transformoval jen na *pravidelnou, řádnou, mimořádnou* nebo pouze *tiskovou poradu* či jen *poradu*, a to s definitivní platností od 29. 10. 1943. Srov. *Edice tiskových konferencí z let 1939-1945*. In GEBHART, Jan - KÖPPOVÁ, Barbara - KRYŠPÍNOVÁ, Jitka a kolektiv

jednoho k druhému případu zjistili.⁴⁴² Základní linie politická a náš základní názor zůstávají nezměněny. Události jsou však natolik překvapující a senzační, že schopnému novináři nepůsobí žádné obtíže, aby k nim zaujímal stanovisko.

V tomto bodě je třeba spatřovat jak atentát na Adolfa Hitlera z 20. července, tak celkovou vojenskou situaci, o které ještě bude na konferenci řeč (viz níže). Vztáhneme-li toto konstatování na atentát, potom je možné si ho vyložit ve smyslu, že nebylo co k celé události dodávat a novinářům nařizovat, protože dojde-li k atentátu na Vůdce, o kterém sám Hitler referoval v rozhlasovém projevu, a podrobnosti se objevily v tiskových agenturách, je jasné, že je třeba tyto informace otisknout, a to na předních místech. V zásadě jde o to, že není třeba upřesňovat a rozvádět slova Adolfa Hitlera, který je v nacistické hierarchii mužem číslo 1, což dokládají i některé z pokynů, které zazněly na této poradě a byly prakticky shodné s Hitlerovými výroky. Tím si můžeme vysvětlit i absenci dřívější porady, která by dávala novinářům jasné pokyny, jak postupovat – jako v případě atentátu a následné smrti Reinharda Heydricha v roce 1942.⁴⁴³

I další část tiskové konference se zabývala samotnými poradami: *Účelem porad je, abychom Vás upozornili na to a ono a abychom Vás seznamovali s názorem politického vedení, abyste se mohli o tento názor opřít, abyste mohli k němu zaujmouti stanovisko a abyste svou práci podle toho usměrnili.*

V tomto případě jako by ustupovaly do pozadí praktické pokyny a příkazy, obsahující konkrétní opatření (co a kde otisknout, v jakém rozsahu a pořadí apod.), podle kterých se má tisk řídit. Spíše jde o vysvětlování ze strany novinářů směrem ke čtenářům.⁴⁴⁴ Jedná se zejména o vodítko pro novináře, aby oni sami věděli, jaké linie se

⁴⁴² Zajímavé je srovnání četnosti pravidelných tiskových porad od roku 1942. V roce atentátu na Reinharda Heydricha je dohledatelných 48 záznamů (průměr činí 4 porady za měsíc, počítáme-li jen měsíce, ve kterých se konala alespoň jedna porada), v roce 1943 je to 30 záznamů (cca 3 porady za měsíc) a v roce 1944 pak 23 záznamů (tj. průměrně 2 porady za měsíc). Mnou nalezené materiály v Národním archivu se od edice tiskových porad (GEBHART, Jan - KÖPPLOVÁ, Barbara - KRYŠPÍNOVÁ, Jitka a kolektiv) liší jen v roce 1942, kde činí o 2 více než v uvedené publikaci. NA, fondy PATZAK, MORAVEC-AMV a ASYN, kartony týkající se tiskových porad.

⁴⁴³ Pravdou ovšem zůstává, že ač nebyl záznam v archivních materiálech nalezen, jedna bezprostřední schůzka se konala, a to přímo u Arthura Söhnela, o čemž svědčí záznam v zápisníku Vladimíra Ryby (viz výše).

⁴⁴⁴ Dokladem je i pojednání o atentátu na Adolfa Hitlera z této porady. U tohoto bodu se hovoří o *politickém hodnocení* (viz níže). Více o posunu k politickému hodnocení viz KONČELÍK, Jakub: *Kvantitativní obsahová analýza protektorátních tiskových porad*. In GEBHART, Jan - KÖPPLOVÁ, Barbara - KRYŠPÍNOVÁ, Jitka a kol.: s. 69-98

mají držet, což může být způsobeno pro Říši neutěšenou vojenskou situací, která je přiznávána i na této poradě (viz níže).

Výklad Martina Paula Wolfa pokračoval nastíněním hlavních třech bodů: *Uvážíme-li na základě těchto hledisek, kolik událostí se odehrálo v posledních třech týdnech*⁴⁴⁵, *shledáme tři události, které jsou důležité a pozoruhodné:*

1/ přišla celá vojenská situace do pohybu.

Jak je možné odvodit z historických faktů a následujících vývodů, jednalo se především o invazi Spojenců do Normandie⁴⁴⁶ a následných bojích na nově otevřené západní frontě, společně s využíváním zbraně V1, která by měly Německo zachránit.⁴⁴⁷ Důležitost projednávání vojenské situace demonstruje i situace v Itálii⁴⁴⁸ a postavení wehrmachtu na východní frontě.⁴⁴⁹ Že se hodnocení vojenské situace dostalo v průběhu válečných let do popředí, dokládá i zápis Vladimíra Ryby: *1) vojenská situace 1. místo.*

*2/ byl Protektorát v určitém smyslu zapojen přímo do válečných událostí*⁴⁵⁰

*3/ byla atentátem na vedení nadhozena osudová otázka Evropy a to v takové hloubce a tak pádně, jak se to stalo během této války ještě málokdy.*⁴⁵¹

⁴⁴⁵ Poslední nalezená řádná tisková porada je datovaná 29. června 1944. Wolfovo tvrzení tak dokládá, že šlo nejspíš opravdu o poslední poradu, a že po atentátu na Adolfa Hitlera se žádná dřívější řádná nekonala.

⁴⁴⁶ 6. 6. 1944 zahájili Spojenci největší vyloďovací operaci dějin. Den D, spojenecká invaze do Normandie s krycím názvem operace Overlord, začala vzdušným výsadkem tří parašutistických divízií. Jednotky vyloďující se z moře přistály na pěti vyloďovacích plážích (Utah, Omaha, Gold, Juno a Sword). SHAW, Antony: s. 145-146.

⁴⁴⁷ Texty o raketách V1 publikovala ve velkém množství také Národní politika ve sledovaném období. Např. „Palba zbraně V1 opět zesílila“ (24. 7.), „V1 se řítí na Londýn“ (25. 7.), „Film zvětšil účinky zbraně V1“ (25. 7.), „Tajemství tajné zbraně V1“ (13. 8.), „Londýn osm týdnů v palbě V1“ (14. 8.) a další. Srov. Národní politika, ročník LXII, č. 198-240 (20. 7. – 31. 8. 1944)

⁴⁴⁸ Již 13. 10. 1943 vyhlásil osvobozený jih Itálie pod vedením Pietra Badoglia Německu válku. 3. a 4. června 1944 se pak německé jednotky stáhly z Říma poté, co Adolf Hitler dal velmi neochotně vrchnímu veliteli německých sil v Itálii svolení. SHAW, Antony: s. 125

⁴⁴⁹ Jen výčet německých porážek na východě z roku 1944 je alarmující: na konci ledna skončilo obklíčení Leningradu; na začátku května sovětský Čtvrtý ukrajinský front osvobodil přístav Sevastopol, což pro Němce znamenalo zdrcující porážku, neboť během bojů ztratili na mrtvých a zajatých 100 000 mužů; v červnu začali Sověti ofenzivu v Bělorusku a oblast Minsku padla do rukou Rudé armády v červenci; o týden později jednotky sovětské První gardové tankové armády překročily řeku Bug a vstoupily do Polska. SHAW, Antony: s. 132-163

⁴⁵⁰ Vojenské operace se už nevyhýbaly při německém ústupu ani Protektorátu. Velmi podrobně se v této souvislosti tiskové orgány (a následně tisk) věnovaly náletu na Pardubice, který přišel dva dny po atentátu na Hitlera (v noci 22. 7. 1944).

⁴⁵¹ Zvýrazněno autorem jako bod stěžejní pro komparaci.

I když je v průběhu porady zmiňován tento bod jako nejzávažnější, je až třetím v pořadí. Srovnáme-li toto postavení s atentátem na Reinharda Heydricha, nabízí se dvě příčiny: 1. Atentát na Adolfa Hitlera byl navzdory své závažnosti považován za vnitroněmeckou záležitost (viz níže), 2. Přednost tentokrát dostaly vojenské záležitosti, a to vzhledem k tíživé situaci Německa na frontě.⁴⁵²

Porada pokračovala v návaznosti na zmíněné body a zdůrazňovala jejich závažnost: *Jestliže si to uvědomíme, uvědomíme si také, že se dnes rozprostírá před námi na základě těchto skutečností opět jeden úsek a politický úkol, kterým se musíme zabývat, abychom obyvatelstvu tuto etapu správně vyložili a k ní jako mluvčí českého obyvatelstva na základě své odpovědnosti zaujali stanovisko.*

Jedná se o jasný apel na novináře, který je v zásadě shodný s atentátem na Reinharda Heydricha, který byl označován za dějinnou výzvu.⁴⁵³

Zajímavé je líčení vojenské situace ve srovnání s historickými fakty, jak bylo předkládáno novinářům na této poradě: *Zejména na anglické straně se množí projevy velkého zklamání, že v Normandii nebylo zahájeno slavné tažení Francií, nýbrž že se tam naopak odehrává velmi svízelný boj proti bojové morálce Němců, která je v převaze.*

Následuje také zmínka o raketách V1, o kterých velmi často psala i Národní politika ve sledovaném období⁴⁵⁴: *A připočítáme-li k tomu účinky, vyvolávané palbou zbraně V1, můžeme přes všechny anglické pokusy, sloužící zapření těchto účinků, konstatovat, že tato zbraň nerušeně zasahuje jak jižní Anglii tak Londýn, tedy oblasti, které byly označovány jako odrazový můstek pro invazi. (...) Zbraň V1 byla do boje zapojena v nejvýhodnější chvíli, německé vedení se nedalo provokovat a rozhodlo se pro zapojení této zbraně do bojů zcela svobodně.*

Příznány jsou naopak nezdary na východní frontě, i když je má tlumit (z textu patrná) snaha propagandisticky tvrdit opak: *Ukázalo se však, že následkem velké převahy nepřítele nelze na této cestě setrvat. Je rysem Vůdcovy geniality, že vývoj usměrnil rozhodnutím, že na východě se nedáme potřít, nýbrž že na východě odročíme rozhodnutí, že tedy nastoupíme k rozhodujícímu boji na západě (...) Stejnou chybou by bylo, kdybychom přezírali, že bolševici pronikli do prostoru varšavského (...) Německý*

⁴⁵² Srov. kapitola 1.3 *Stručný válečný vývoj...*, poznámka č. 449, zápis Vladimíra Ryby.

⁴⁵³ Viz články Národní politiky a tisková nařízení předchozí kapitoly (*Komparace tiskových a cenzurních pokynů týkajících se bezprostředně atentátu na Reinharda Heydricha s reálným obsahem Národní politiky v období druhého stanného práva*)

⁴⁵⁴ Viz poznámka č. 447

bojový duch se přesunul v roce 1944 na západ a je proto dosti velkorysý, aby se na východě smířil i s nejtěžšími ztrátami prostorovými, jelikož tyto věci možno pak dobýti velmi rychle zpět, tak jak byly ztraceny.

Vladimír Ryba si ve svých poznámkách k tématu heslovitě poznamenal: *Na západě jsme spokojeni. K tomu účinek „VI“ – především na Londýn, což je můstek invase. Něm. vedení má docela jasně věci v rukou. ... V Itálii ten vývoj, který si nepřítel představoval daleko dřív (Badogliův puč). Jinak je tomu na východě. Německé vedení nenasadilo rezervy ze západu. Vůdce: snaží se všude o celá rozhodnutí. V r. 1941 chtěl porazit bolševiky, ale nešlo to. – Ted': nevydat se ze sil na východě, nejdříve rozhodnutí na západě! (...) určitě neodp. našemu (...) plánu, aby Rusové stáli před Varšavou. Při heslovitosti je ještě více zřetelné řazení informací: 1. vše je dobré a v režii Německa (západní fronta), 2. Ve ztracené Itálii probíhá vývoj pro nepřítele hůře, než předpokládal, 3. Velké problémy na východní frontě.*

Popisem letecké situace se Wolf následně dostal k situaci v Protektorátu, který již není ušetřen války: *Tím nastupují i Čechy a Morava velkou měrou do oblasti, kde letecké útoky nejsou vyloučeny. Orientujeme-li se na případě pardubickém, který byl tiskem dostatečně přetřásán, můžeme zjistit určité poznatky, důležité pro další vývoj.⁴⁵⁵ Zaprvé si mnohý český intelektuál myslí, že je šilenství označovat leteckou válku jako teror, jelikož vojenské objekty nebyly zasaženy a jelikož nebylo úmyslu někoho terorizovati. Zde třeba konstatovat, že není podstatný názor, že se snad nepřítel nezanáší v tomto prostoru úmyslem, aby terorizoval české obyvatelstvo, nýbrž že chce zasáhnout průmyslové podniky. Případ pardubický totiž prokázal, že nerozhoduje otázka, jaký subjektivní úmysl sleduje nepřítel, nýbrž jak se odehrává letecký útok objektivně, shazuje-li nepřítel svou nálož pum, aniž by uvažoval. Je mu lhostejno, bydlí-li zde Němci, Češi nebo jiný evropský národ, má zájem jen na zprávě, že způsobil destrukce.*

Tomu zcela odpovídá úvodník **Je konec idyle.**⁴⁵⁶ V naprosté shodě se slovy von Wolmara J. F. Vondráček píše: *„Smysl této války zůstal dodnes mnohému Čechu utajen. Po pět let žil v domnění, že válka se ho netýká, že je vedena na vzdálených bojištích proto, aby snad splnila některé jeho soukromé aspirace. Nic nebylo platné, že viděl na*

⁴⁵⁵ Náletu na Pardubice se věnovala jak tato tisková porada, tak pokyny ÚTDS.

⁴⁵⁶ Národní politika. Ročník LXII, č. 208, 30. 7. 1944 - vydání pro Prahu, s. 1

*vlastní oči nepřátelským leteckým terorem pobořená německá, francouzská, belgická a holandská města, zůstával stále při tom, že válka je záležitostí dokonale mimočeskou, jakousi aférou těch, kdož k ní mají bezprostřední vztahy na bojištích. (...) Ve střední Evropě se stalo něco jako malý zázrak: uprostřed válečného zničení zůstal ostrov neporušených měst a klidného venkova, do jehož zákoutí nepronikal hukot bojišť ani hukot motorů nepřátelských letadel. Tento prostor uprostřed války žil v míru a poměrném bezpečí. (...) Ke konci pátého roku války si v Čechách a na Moravě musíme uvědomit, že **je konec životní idyle**, které dosud se bylo možno oddávat, a že jsme vírem událostí nezadržitelně stahováni přímo do válečného dění. Mezi Čechy musí nastat opravdové procitnutí. (...) **Nepřítel nerozeznává Čechy od Němců**, nýbrž prostě vidí v obyvatelích naší země pracovní jednotky, které chce zničit.“*

Leteckému útoku se von Wolmar věnoval i dále: *Nálet na Pardubice byl malý, třeba však počítat s většími nálety a s tím, že k nim může dojít. Politicky je důležité, že pardubický případ prokázal, že postiženo nebylo německé, nýbrž české obyvatelstvo. Byl totiž zničen byt jen jediného Němce, kdežto všichni ostatní poškozenci jsou čeští dělníci, lidé, kteří nezavdali příčinu k tomu, aby na ně byly shazovány pumy. Toto konstatování je podstatné.*

Jeden z konkrétních pokynů pro novináře, kteří se pardubickým náletem zabývali, stejně jako oficiální cenzurní a tiskové orgány, které celé záležitosti přikládaly patřičný význam.⁴⁵⁷ Nejilustrativnější ukázkou je text **Poučení zaplacené krví**,⁴⁵⁸ ve kterém se píše: *„Bylo u nás dost lidí, kteří obvykle krčili pochybovačně rameny nad zprávami, že anglo-američtí letci ničí nejen kulturní památky, ale i obytné čtvrti s civilním obyvatelstvem beze vsí válečné důležitosti. (...) Tito nevěřící Tomášové dostali však za krvavou vyučenou právě příkladem pardubickým: tam nepřátelští letci bombardovali obytné domy a čtvrť, která nemá s vedením války naprosto nic společného, a to docela uprostřed mezi námi, v úplně českém domácím prostředí. Na pardubickém případě mohl se každý přesvědčit, že zprávy vrchního velitelství branné moci o teroristických náletech na klidná a nevojenská města a objekty, o náletech nelidských, ukrutných, nekulturních a vražedných, jsou pravdivé do poslední písmeny, že to není žádná propaganda, ale obraz nejsurovější skutečnosti.“*

⁴⁵⁷ Jeden z relevantních důkazů, že český tisk se věnoval v době řešení atentátu na Hitlera pro něj „důležitějším“ událostem, a to na základě faktu, že v případě útoku na Hitlera šlo o vnitroněmeckou záležitost, zatímco např. nálet na Pardubice je věcí Protektorátu (stejně jako útok na Reinharda Heydricha v roce 1942 spáchaný na tomto území).

⁴⁵⁸ Národní politika. Ročník LXII, č. 207, 29. 7. 1944 - vydání pro Prahu, s. 2

Úkolem tisku bylo v dané situaci nabádat čtenáře ke správnému postupu při náletech: *V této situaci máme po ruce jediný prostředek, musíme se totiž fatalisticky podrobit a konat to, co konat máme. Musíme se tedy chovat ve smyslu předpisů letecké ochrany a musíme poslechnout příkazů, které byly vydány. Úkolem tisku pak je, aby se těmito věcmi zabýval a aby je neustále přetřásal, jelikož tyto věci nejsou odbyty tím, že se „nám nic nestane“.*

Výzva novinářům nezůstala bez odezvy ani na stránkách Národní politiky, kde se např. objevil článek **Jak se opatříme proti leteckému nebezpečí?**⁴⁵⁹, nebo **Jak se chovati při bohoslužbách za leteckého nebezpečí.**⁴⁶⁰ Ostatně k tištění podobných textů Martin Paul Wolf ještě jednou výslovně nabádal: *Nechci zasahovat do kompetence letecké policie, musím však žádat smýšlení, vyhovující předpisům letecké ochrany, jakož i obranu rázu duchovního. Tuto myšlenku musí tisk nyní rozvinout. Úvahy k případu pardubickému třeba nyní soustavně psáti v tomto smyslu. Očekávám, že tisk se bude zabývat tímto námětem s náležitou obrazotvorností a že se jím bude zabývat trvale. Je to úkol, který tisk musí splnit.*

Národní politika tento úkol plnila, což dokládají výše citované texty a také uveřejnění prohlášení policejního prezidenta pod titulkem **Chování přiměřené protiletecké ochraně při poplachu ve dne.**⁴⁶¹

Třetím bodem Wolfova výkladu byl atentát na Adolfa Hitlera: *A nyní přicházím k třetí a nejvýznamnější události, atentátu na Vůdce: V podstatě jde o událost, vyčerpanou již úředními zprávami. Nesvolal jsem po atentátu poradu⁴⁶², jelikož jsem věděl, že vyličení atentátu a podstatné zprávy průvodní musí dojít z Berlína a jelikož nemá celkem ceny, abychom zde ztráceli mnoho slov a abychom úředním zprávám předcházeli veřejnými projevy. Nebýt již zmiňované poznámky v zápisníku Vladimíra Ryby o konání porady u Arthura Söhnela bezprostředně po atentátu na Hitlera⁴⁶³, zdálo by se, že celá událost není příliš důležitá pro obsah protektorátních novin. Na tomto místě je v podstatě řečeno, že je vyčerpaná úředními zprávami, za které můžeme považovat i články Národní politiky, a to z několika důvodů:*

⁴⁵⁹ Národní politika. Ročník LXII, č. 218, 9. 8. 1944

⁴⁶⁰ Národní politika. Ročník LXII, č. 224, 15. 8. 1944

⁴⁶¹ Národní politika. Ročník LXII, č. 204, 26. 7. 1944 - vydání pro Prahu

⁴⁶² Další z důkazů, že porada z 28. července byla první oficiální po atentátu na Adolfa Hitlera.

⁴⁶³ Viz poznámka č. 437

1. **na základě přetisku rozhlasových projevů**, které jsou zcela zjevně oficiálního charakteru: 22. 7. jsou to na stránkách Národní politiky texty „Vůdcův projev po nezdařeném atentátu“, „Projev vrchního velitele válečného námořnictva velkoadmirála Dönitze“ a „Projev říšského maršála Göringa.“ Dále „Denní rozkaz Vůdcův pozemní armádě - *Ve velkoněmeckém rozhlasu jej přečetl generáloberst Guderian*“⁴⁶⁴ a „Dr. Goebbels promluvil k německému lidu.“⁴⁶⁵

2. **na základě signatury a domicilu článků** (ČTK, DNB, PZD)⁴⁶⁶, které poukazují na „neautorský“ (ve smyslu neredakční) původ textů. Jsou to: „Vražedný útok na Vůdce: *Berlín 20. července 1944. (ČTK.)*“⁴⁶⁷; „Vláda Protektorátu u Německého státního ministra Franka: *Praha, 21. července. (LMB.-ČTK.)*“, „Blahopřejný telegram státního presidenta dr. Háchy Vůdci: *Praha 20. července. (ČTK.)*“, „Spiknutí se zhroutilo: *Jak se dovídá Německá zpravodajská kancelář DNB...*“ a „Jak přijal německý národ zprávu o nezdařilém atentátu na Vůdce“⁴⁶⁸, což je přetisk titulků a částí článků z německých novin. V dalších dnech potom články „Duce navštívil Vůdce: *Z Vůdcova hlavního stanu. (ČTK.)*“⁴⁶⁹, „Po nezdařeném komplotu: *Berlín. (PZD.)*“⁴⁷⁰ a z trojice textů „Branná moc bude zdravít německým pozdravem: *Z Vůdcova hlavního stanu, 24. července. (ČTK.)*“, „Oběti zákeřného atentátu: *Berlín. (ČTK.)*“ a „Německá branná moc a 20. červenec: *Berlín. (PZD.)*“⁴⁷¹

3. **Na základě zpráv vydaných tiskovou agenturou Reuters.**⁴⁷² V tomto případě se jedná o vůbec první článek „Vražedný útok na Vůdce“ z 21. 7., který byl

⁴⁶⁴ Národní politika. Ročník LXII, č. 202, 24. 7. 1944, s. 1

⁴⁶⁵ Národní politika. Ročník LXII, č. 206, 28. 7. 1944, s. 1 a 2

⁴⁶⁶ ČTK – Česká tisková kancelář, která měla za úkol (mimo jiné) přinášet materiály úřadů oficiálního charakteru (např. telegram prezidenta Háchy jako v tomto případě apod.), DNB – německá zpravodajská kancelář (Deutsches Nachrichtenbüro), PZ – označení pro mobilní propagandistickou četbu německé armády, která vedle ČTK zajišťovala zpravodajství z protektorátu. BERÁNKOVÁ, Milena - KŘIVANKOVÁ, Alena - RUTTKAY, Fraňo: s. 245

⁴⁶⁷ Národní politika. Ročník LXII, č. 199, 21. 7. 1944, s. 1

⁴⁶⁸ Vše Národní politika. Ročník LXII, číslo 200, 22. 7. 1944

⁴⁶⁹ Národní politika. Ročník LXII, č. 202, 24. 7. 1944, s. 1

⁴⁷⁰ Národní politika. Ročník LXII, č. 203, 25. 7. 1944, s. 1

⁴⁷¹ Národní politika. Ročník LXII, č. 204, 26. 7. 1944, s. 1

⁴⁷² Kompletní přepis zpráv agentury Reuter je součástí příloh této práce. Komparace těchto zpráv s obsahem Národní politiky je potom předmětem další kapitoly. Předkládaný materiál je součástí Zahraničního tiskového archivu (ZTA) v Národním archivu, karton č. 1469 – „Atentát na Hitlera“.

přebrán doslova z DNB.⁴⁷³ Stejným příkladem je také text Národní politiky z 22. 7. „Spiknutí se zhroutilo“⁴⁷⁴.

Další konstatování považují za vysvětlující a nejdůležitější: *V podstatě bylo k případu řečeno všechno a jinak jde v podstatě o vnitroněmeckou záležitost.* Poslední dvě slova de facto určují postavení celé události v kontextu tiskových opatření, jejich relevance pro protektorátní a okupační struktury a obsah tisku. Vladimír Ryba si ve svých poznámkách s těmito dvěma slovy vystačil při shrnutí úvodní Wolfovy promluvy⁴⁷⁵, a v komparaci s mediální agendou atentátu na Reinharda Heydricha je tak považují za zcela **klíčové**. V zásadě vysvětlují, proč Wolf nepromluvil k novinářům už dříve, ale až osmý den po atentátu, a také to, proč nebylo tentokrát směrem k tisku přijato více zcela konkrétních opatření tiskového dohledu (např. přesné pokyny ÚTDS).⁴⁷⁶

Naproti tomu byla na poradě vytyčena linie politická, týkající se *vnitroněmecké záležitosti*: *Čeho však si musíte při své práci povšimnout, je hodnocení politické, které je důsledkem této události.* Právě na politickém hodnocení byly založeny Wolfovy pokyny (viz níže), a to zcela ve shodě s úvodem konference, kde bylo předestřeno, že novináři by měli především vytyčit tuto linii a s její pomocí vysvětlovat záležitost lidem (viz výše). Právě politickému hodnocení se ve svých poznámkách věnuje Vladimír Ryba.

Politické hodnocení určené pro novináře (a následně čtenáře, obyvatele Protektorátu), mělo tři body, ke kterým se Wolf postupně vyjádřil: *1/ třeba konstatovat, že nezdár atentátu je pro každého, kdo je schopen hlubší myšlenky a kdo dovede nábožensky cítit, jedinečným důkazem dějinného poslání Vůdce, který byl před atentátem zachráněn způsobem v dějinách památným. Tolik jako zásada mimo rámec německého národa, kterou třeba stále znova přetřásat. Kdyby byl nastal opak a kdyby toto neštěstí bylo potkalo německý národ, můžeme si věci, které by se byly dostavily,*

⁴⁷³ Anglický text agentury Reuter je totožný a odvolává se na prohlášení Německé tiskové agentury DNB. (*Lead Hitler one* a *Lead Hitler two*; dále *HITLER ONE - SEVEN*).

⁴⁷⁴ Text totožný s agenturou Reuter, která opět zmiňuje jako původce DNB (*FLASH 26*).

⁴⁷⁵ Zápis Vladimíra Ryby zněl: *III. Atentát na Vůdce. Vnitroněmecká záležitost.* Poté už následovalo *politické hodnocení*.

⁴⁷⁶ Některé příkazy existovaly a jsou součástí dalších kapitol (např. pokyny ÚTDS), moc se jich ale nalézt nepodařilo, zvláště ve srovnání s atentátem na Heydricha.

živě představit. Zejména z obrázků o atentátu si uvědomíme, jaká neuvěřitelná Prozřetelnost Vůdce zachránila. Těmito myšlenkami se tisk musí stále znova zabývat.

Jako klíčový se tento pokyn jevil i Vladimíru Rybovi, který si myšlenku *důkaz Vůdcova pověření* podtrhl: *1) Nezdár tohoto atentátu pro každého člověka s hlubším myšlením: důkaz Vůdcova pověření. (co by se bylo stalo, kdyby...) Prozřetelnost zachovává Vůdce.*

Národní politika naplnila tento pokyn po 28. červenci např. otištěním článku **Morální jednota**⁴⁷⁷, ve kterém se mj. píše: „*Osud Vůdcův chrání **Prozřetelnost sama**, v jeho životě dala Němcům a Evropě znovu muže, který jediný nás může vyvésti z nouze a nebezpečí.*“ Přetištěný projev Emanuela Moravce pod titulkem **Zásady dobré české politiky**⁴⁷⁸ zase obsahuje větu „*Také u nás jsme spokojeně vydechli, když došla zpráva, že Vůdce zázrakem ušel smrti a že v Říši nedošlo k nepořádku.*“ Fotografie potom otiskla Národní politika 9. 8. s titulkem **Vůdce navštívil v lazaretu své spolupracovníky a příslušníky vedoucího štábu branné moci, kteří byli zraněni při hanebném atentátu.**

Pokyn zmíněný Wolfem 28. července na tiskové poradě byl však naplňován ještě před tímto datem. Důvodem je bezesporu fakt, že o „zásahu Prozřetelnosti“ se zmiňuje sám Hitler ve svém prvním rozhlasovém projevu, čímž de facto nastolil stejný pokyn směrem na veřejnost jako Wolf na této poradě. „*Já sám jsem až na docela malé oděrky kůže, pohmožděniny nebo popáleniny vůbec nebyl raněn. Považuji to za potvrzení úkolu mně daného **Prozřetelností**, abych i nadále šel za svým životním cílem tak, jak jsem to činil až dosud. (...) Já sám děkuji **Prozřetelnosti** a svému Tvůrci nikoliv proto, že mne zachoval (...) nýbrž děkuji mu jenom proto, že mi poskytl možnost, abych i nadále směl nésti tyto starosti (...) Vidím v tom také pokyn **Prozřetelnosti**, že i nadále musím pokračovat ve svém díle, a proto v něm pokračovat budu.*“ – z rozhlasového projevu Adolfa Hitlera, který otiskla Národní politika 22. 7.

Zmínky tak lze najít jak v oficiálních projevech, přetištěných v Národní politice (**Projev vrchního velitele válečného námořnictva velkoadmirála Dönitze**⁴⁷⁹ : „*Prozřetelnost rozhodla jinak. Zaštitila Vůdce, ochránila ho a tak neopustila naši německou vlast v osudovém boji (...) svým zločineckým skutkem by nás uvrhli do*

⁴⁷⁷ Národní politika. Ročník LXII, č. 207, 29. 7. 1944, s. 2

⁴⁷⁸ Národní politika. Ročník LXII, č. 208, 30. 7. 1944, s. 1

⁴⁷⁹ Národní politika. Ročník LXII, č. 200, 22. 7. 1944, s. 1

děsného zmatku a bezbranné by nás vydali našim nepřátelům. Důsledkem toho by bylo vyhubení našeho národa, zotročení našich mužů, hlad a bezmezná bída. Náš národ by prožíval dobu nevýslovného neštěstí.; **Projev říšského maršála Göringa**⁴⁸⁰: „Vůdce byl všemohoucí **Prozřetelností** jako zázrakem zachráněn. (...) Ať žije náš Vůdce, jemuž všemohoucí Bůh dnes tak viditelně požehnal!“), tak v dalších textech (**Vláda Protektorátu u Německého státního ministra Franka**: „**Prozřetelnost**, jež nedopustila, aby se tento podlý čin podařil, naplňuje vládu Protektorátu a český národ radostným uspokojením a vděčností, že Vůdce zůstal zachován Evropě a svému dějinnému úkolu.“; **Blahopřejný telegram státního presidenta dr. Háchy Vůdci**: „**Prozřetelnost** chtěla, abyste byl zachován Říši a Evropě a tak mohl dokončit své velké dílo.“; **Zůstane zachován svému dílu**⁴⁸¹: „V něm nevidíme jen symbol rodící se evropské jednoty a Vůdce jejího velkého zápasu, ale i skutečné rámě dějinné **Prozřetelnosti**, která skrze jeho osobu zahajuje novou éru evropských dějin. (...) A tento dík **Prozřetelnosti** chápeme hned jako obnovu našeho starého a pevného závazku“; **Spasná slova**⁴⁸²: „Když zazní spasná slova, když se Evropa dovídá, že **Prozřetelnost** nám opět Vůdce zachovala, všichni ztichnou dojati“; **Denní rozkaz Vůdcův pozemní armádě**: „**Prozřetelnost** způsobila, že se tento zločin nezdařil.“; **Duce navštívil Vůdce**⁴⁸³: „**Prozřetelnost** se rozhodla Vás zachovat lásce německého národa pro lepší budoucnost Evropy.“ 25. 7. Národní politika otiskla fotografie z místa, kde byl spáchán atentát s titulkem **Místo vražedného atentátu na Vůdce**).

Druhý bod politického hodnocení se věnoval situaci v Německu: 2/ *je omylem domnívati se, že atentát byl výrazem snad vnitřního rozkladu Německa. Je sice nadmíru politováníhodné, že malá klika zrádců, která udržovala styky s nepřitelem, mohla atentát vůbec provést. Třeba však konstatovat, že německá branná moc a německé vojsko nemají s těmito věcmi nic společného, a dále třeba zdůraznit skutečnost, že půl tuctu zločinců nemůže poskvřnit pověst armády, která v dějinách vzhledem ke svému hrdinnému a dnes již skorem pětiletému boji zaujala místo bez hany a bez nejmenší poskvřny. Proto třeba stále znova konstatovat, že šlo o bezvýznamnou a malou kliku.*

⁴⁸⁰ Národní politika. Ročník LXII, č. 200, 22. 7. 1944, s. 2

⁴⁸¹ Vše Národní politika. Ročník LXII, č. 200, 22. 7. 1944, s. 2

⁴⁸² Národní politika. Ročník LXII, č. 201, 23. 7. 1944, s. 2

⁴⁸³ Oba texty Národní politika. Ročník LXII, č. 202, 24. 7. 1944, s. 1

Opět je možné konstatovat, že tento bod nastolil sám Adolf Hitler při svém rozhlasovém projevu, ve kterém především zdůrazňoval, že původcem je „malá klika zrádců“: „*Docela malá klika ctižádostivých, nesvědomitých a současně zločinných, hloupých důstojníků ukula spiknutí, aby mne odstranila a současně se mnou vyhubila štáb vedení německé branné moci. (...) Kruh, který tvoří tito usurpátoři, je myslitelně malý. Nemá s německou brannou mocí a především také s německým pozemním vojskem nic společného. Je to docela malá klika zločineckých žvlů, které budou teď nemilosrdně vyhubeny. (...) Jsem přesvědčen, že vyhubením této docela malé kliky zrádců a spiklenců konečně nyní vytvoříme v týlu domoviny ono ovzduší, kterého potřebují bojovníci na frontě, neboť není možné, aby tam vpředu obětovaly statisíce a miliony statečných mužů i poslední, zatím co doma docela nepatrná koterie ctižádostivých bídých kreatur se ustavičně snaží hatit tento postoj.*“

V době po 28. červenci už nemusela Národní politika tyto atributy příliš zdůrazňovat, neboť na základě Hitlerova projevu byly přítomny jak v oficiálních vystoupeních, tak v dalších textech. 22. 7. zaznělo v článku **Projev vrchního velitele válečného námořnictva velkoadmirála Dönitze**, že „*šílená malá klika generálů, která nemá nic společného s naším statečným vojskem, podnítila ve zbabělé proradnosti tuto vraždu a tak spáchala nejničemnější zradu na Vůdci a na německém národu.*“; **Projev říšského maršála Göringa** přináší slova „*Plukovník hrabě Stauffenberg spáchal ve čtvrtek z rozkazu bídne kliky bývalých generálů, kteří museli být vyhnáni pro své stejně zbabělé jako špatné vedení, nepředstavitelně ničemný vražedný útok na našeho Vůdce. (...) Důstojníci, kteří se zúčastnili tohoto zločinu, se stavějí mimo svůj národ, mimo brannou moc, mimo všechnu vojáckou čest, mimo přísahu a věrnost.*“; 23. 7. se v článku **Německo vnitřně očištěno** píše „*Okruh pachatelů, jejichž čin pouze vzhledem k atentátu na Vůdce lze označit za dramatický, se skládá pouze z několika málo reakcionářů z kruhů vysokého důstojnictva, takže se nedá vůbec říci, že by šlo o revoluci bývalé vojenské vedoucí vrstvy.*“; **Denní rozkaz Vůdcův pozemní armádě** tlumočil 24. 7. slova Adolfa Hitlera: „*Malý kruh nesvědomitých důstojníků spáchal na mne a na štáb vedení branné moci vražedný útok, aby mohl na sebe strhnout moc ve státě.*“ a přinesl i projev Hanse Guderiana: „*Několik málo důstojníků, částečně nalézajících se mimo službu, ztratilo odvalu a ze zbabělosti a slabosti dalo přednost cestě hanby před cestou povinnosti a cti, po níž jedině náleží kráčetí pořádnému vojákově. Pozemní vojsko vyčistilo samo své řady a nekalé živly vyvrhlo.*“

Ve Wolfově promluvě k protektorátním novinářům následuje zmínka o šeptané propagandě a pokyn se věnuje i personálním záležitostem v německé branné moci: *Brzy nám bude možno, abychom oznámili v tuzemsku jména těch mužů, kteří při atentátu hráli určitou úlohu. Pak si kdekdo řekne, že většina těch vojenských hodnostářů, které šeptaná propaganda uváděla s atentátem ve spojení, nemá s atentátem nic společného. Různé změny na velitelských místech, ke kterým dochází v každé válce, zavdaly šeptané propagandě příčinu, aby tvrdila, že všichni tito lidé se spikli proti vedení, a proto udělala šeptaná propaganda z celé záležitosti obrovskou věc a obrovský puč. Ve skutečnosti vychází však z projevu říšského ministra Dr. Goebbelse najevo, že šlo pouze o malou kliku, která seděla ovšem na významném velitelském místě, kde mohla vyvolat zmatek. Tím je pak vysvětleno, že Vůdce, říšský maršálek Göring a velkoadmirál Dönitz vydali rozkazy, že každý bude zastřelen, kdo jedná proti rozkazům, jelikož se nedalo přehlédnouti, zda-li se nedostavily padělanými rozkazy zmatek a nejasná situace, která by hověla přáním buřičů. Není to však protidůkaz, že nešlo o malou zpátečnickou kliku.*

Zajímavou se jeví poznámka Vladimíra Ryby, která žádala o doplnění, nebo byla zdůrazněním, že je třeba psát o konkrétních jménech: *Je jistě politováníhodné, že se takoví lidé našli, ale šlo o malou kliku (jména!).*

V personální otázce se jednalo především o úřední jmenování Heinricha Himmlera vedoucím domácího vojska a povolání Hanse Guderiana do generálního štábu. Obě informace byly otištěny už jako součást Hitlerova projevu po atentátu a poté 25. 7. na stránkách Národní politiky byly doplněné fotografiemi obou zmiňovaných s titulkem **Říšský vedoucí SS Himmler, velitelem pozemního vojska v domovině, generál plukovník Guderian povolán do generálního štábu.** Součástí několika článků byly také rozkazy všem příslušníkům wehrmachtu, které opět včlenil do své řeči už Adolf Hitler: „1. Žádný civilní úřad nesmí přijmout vůbec žádný rozkaz od jakékoliv služebny, kterou si tito usurpátoři osobují. 2. Žádný vojenský úřad, žádný velitel vojenského oddílu, žádný voják nesmí uposlechnouti žádného rozkazu těchto usurpátorů, naopak všichni jsou povinni toho, kdo by takový rozkaz sděloval nebo jej dával, buď ihned zatknout nebo při odporu okamžitě skolit.“

Smyslem Wolfova nabádání tak především bylo, aby se novináři pokusili „zjemnit“ napětí, které otištění takových rozkazů, které signalizovaly, že ne vše v Říši je v pořádku, vyvolávalo. Ve svých projevech (a tedy i na stránkách Národní politiky) se k nim totiž přidal i Göring a Dönitz a o nahrazení generála Fromma Heinrichem

Himmlerem mluvil také článek **Německo vnitřně očištěno**⁴⁸⁴ : „*Na místo generálobersta Fromma nastoupil říšský ministr Himmler. Tím dostalo vojsko, stojící mimo frontu, velitele, který již svou osobností udusí v zárodku vznik každé reakce.*“⁴⁸⁵ Následně se je snažil uvést na „pravou míru“ i souhrnný text oficiální PZD **Po nezdařeném komplotu**⁴⁸⁶: „*Účastníci revolty se sice pokusili vydávat rozkazy, kterých však nebylo poslechnuto. Nikde nedošlo k nějakým incidentům.*“

Důraz na „malou kliku zrádců“ zopakoval již poněkolkáté Wolf na konci druhého bodu: *Typická a historicky charakteristická je ostatně pro náš boj okolnost, že tento čin vyšel od malé zpátečnické kliky, že nevyšel od žádného dělníka, nýbrž že zapadá do směru, který se přežil.*

V referátu protektorátním novinářům se pokračovalo třetím bodem politického hodnocení atentátu: *3/ Nepřítel se ve svých pověstech již po dlouhé týdny na takovou událost připravoval. Nápadné je v tomto směru rozhodně kolportování pověstí, které mluvily o rozporech, o nastávající změně vlády, o různých přestřelkách atd. Tyto pověsti byly kolportovány již měsíce před atentátem. Tyto věci, které byly řízeny z ciziny, nám ukazují, že nepřítel věděl, že může s takovou klikou počítat. Počítal s ní jako se situací rozhodující, jelikož si myslel, že tímto způsobem může porazit Říši, kterou vojensky nemůže zdolat. (...) Proto třeba konstatovat, že nepřítel prohrál ve své hře novou kartu, na kterou zcela vědomě vsadil. Nemýlíme se tedy, zastáváme-li názor, že nezdar atentátu znamená pro nepřítele prohranou bitvu a v průběhu této války nezdar rozhodující.*

Apel protektorátnímu tisku určoval, že má zmiňovat, že nešlo o událost nahodilou, ale dlouho připravovanou, a to ve spolupráci s cizinou (nepřítelem), která také za atentátem stojí. V zásadě jde o podobný požadavek jako u atentátu na Reinharda Heydricha v roce 1942, kdy měl být v tisku očerňován Edvard Beneš jako „nepřítel

⁴⁸⁴ Národní politika. Ročník LXII, č. 201, 23. 7. 1944, s. 2

⁴⁸⁵ Generál Erich Fromm měl dát pokyn k zahájení operace Valkýra. Po telefonátu s Keitelem a jeho ubezpečení, že Hitler žije, odmítl se spiklenci spolupracovat. Byl uvězněn a po svém pozdějším osvobození vynesl nad prvními a hlavními spiklenci soud přímo na místě. Chtěl tak zabránit zapletení svého jména do celé akce. To mu ovšem nepomohlo, protože na jeho místo byl jmenován Himmler a hned další den byl zatčen. V březnu roku 1945 byl odsouzen za zbabělost a 12. 3. popraven. BEDÜRFTIG, Friedemann: s. 131

⁴⁸⁶ Národní politika. Ročník LXII, č. 203, 25. 7. 1944, s. 1

českého národa č. 1“ a s ním celá česká emigrace.⁴⁸⁷ Tato Wolfova slova jsou prvním pokynem, jehož rámeček nebyl vyřčen Adolfem Hitlerem v projevu po atentátu. Na stránkách Národní politiky se přesto stejné fáze a myšlenky objevily už před touto poradou. První zmínku nesl text **Německo vnitřně očištěno**⁴⁸⁸, ve kterém se píše „V souvislosti s podniknutým pokusem o puč byla již shledána řada důkazů o **stycích pachatelů s nepřátelskou mocností**. O tom bude lze však podat zprávu teprve později.“ Poté následovaly další články, které přinášely podrobnější informace a jeden z nich jako by sloužil Wolfovi za předlohu. Text **Po nezdařeném komplotu**⁴⁸⁹ přibližuje okolnosti atentátu: „1. Atentát a souvisící s ním revolta několika reakcionářských důstojníků, která v tisku nepřátel Říše byla již dlouho ohlašována jako „generálský puč“, nevyvolala v Říši žádné hnutí. (...) 2. Příslušná místa označují za důležité, že **existují zřejmé důkazy o původu akce a o jejím spojení s jednou nepřátelskou mocí**. (...) Zjišťuje se, že v diskusích nepřátelského tisku o systému generálské oposice měl generál Beck jistou úlohu. V každém článku, který nepřátelský tisk uveřejnil o tomto tematu, se vyskytovalo jeho jméno. (...) 3. Poslední události představovaly ve hře nepřátel Německa kartu, na niž byly kladeny velké naděje. V několika hodinách však byla **karta roztrhána**.“

Jeden z mála autorských textů napsal Emanuel Moravec a z Lidových novin ho převzala i Národní politika. V rubrice „Očima nové Evropy“ se pod titulkem **Zákeřníci** dočteme o „kapitole nepřátelské podlosti, vyvrcholivší atentátem na Vůdce ve chvíli, kdy opět trapně selhávají propočty nepřítele na zničení Velkoněmecké říše. Atentát se nezdařil. Pro nepřítele znamená prvou z prohraných bitev tohoto léta, možná, že tu nejvýznamnější. (...) z Londýna a z Moskvy se kdekomu hrozí smrtí. (...) Škoda, že nepříteli Osud odepřel ušlechtilé zření.“ 26. 7. je role ciziny opět zmiňována pod titulkem **Důsledky 20. července**: „Jestliže se nepřítel domníval, že 20. července pro něho znamená novou etapu ve vývoji světového dění, zklamal se. (...) Je dokázáno, že spiklenecká klika byla ve spojení s nepřátelskými velmocemi.“ 28. 7. se přidal i Jan Scheinost ve svém úvodníku **Černý den světové reakce**: „Světová reakce se mylně domnívala, že 20. července udeřila její velká hodina. (...) Právě 20. červenec to znova

⁴⁸⁷ Nutno podotknout, že v případě atentátu na Reinharda Heydricha šlo skutečně o akci zahraniční emigrace a parašutisté byli vyslaní na protektorátní území z Anglie, kde také byli vycvičeni a kde jim byly dány rozkazy.

⁴⁸⁸ Národní politika. Ročník LXII, č. 201, 23. 7. 1944, s. 2

⁴⁸⁹ Národní politika. Ročník LXII, č. 203, 25. 7. 1944, s. 1

dokázal: *dnes po necelém týdnu po atentátu vychází německý národ a jeho Říše z této hodinové krise vnitřně silnější, ucelenější, odhodlanější a právě skrze tento 20. červenec ještě přesvědčenější o svém velkém celoevropském poslání.*“ Naplnění pokynu je možné spatřovat v textu z 29. 7. **Morální jednota**, který vyšel až po tiskové poradě a byl autorský⁴⁹⁰: *„V posledních dnech se opět ukázal základní počet nepřítelův, který je možno postřehnouti jako temný stín v celkovém programu západních mocností: jeho hlavní položkou je rozvrat v Říši a v Evropě a pád vojenských posic zevnitř.“*

V posledním bodě politického hodnocení Wolf opět zdůraznil vnitroněmeckou situaci po atentátu na Hitlera: *4/ Nemají se věci jen tak, že atentát neuškodil německému národu a jeho bojové vůli. Naopak lze zcela jasně konstatovat, že atentát vzpružil v této rozhodující době ducha a vůli německého národa a to tak, jako žádná událost toho nesvedla. Nepřítel nemohl učinit nic nešikovnějšího než myslel-li, že námi může takovým útokem otrást.*

Toto konstatování se v Národní politice objevilo několikrát. Po tiskové poradě např. v autorském článku **Morální jednota**: *„Lze s určitostí říci, že atentát na Vůdce není jenom hromovou ranou, která rozrušila všechny předpoklady zrady a úkladu proti Vůdci a Říši, ale je současně i podnětnou událostí, která vytvořila mezi Němci i mezi ostatními evropskými národy zvláštní ovzduší, se kterým nepřítel rozhodně nepočítal. V Německu samém byla vytvořena pevná, ba možno říci železná jednota vůle zvítěziti a nasaditi za tímto účelem všechny síly, které je možno probuditi. (...) Nebyly vytvořeny předpoklady evropského rozkladu, jak se domníval nepřítel, ale evropské regenerace, znovuožití, jež v dějinách má málo příkladů. (...) Lidé náhle procitli k bezmeznému vzteku (...) současně si předsevzali ten nejtěžší úkol ze všech, který jim dosud byl dán: nepovoliti a nedati zahynout ideálům velké evropské revoluce.“*

Posílení německého národa neúspěšným pokusem o atentát a puč se ale v Národní politice objevily opět už v době před tiskovou poradou. 23. 7. se v článku **Německo vnitřně očištěno** psalo, že *„Jestliže německé vedení války bylo těmito elementy, nacházejícími se v centrálních místech, nějak vyrušeno, lze celou záležitost dnes již označit za výhodu pro válečné vypětí Německa, neboť tím byly nespolehlivé kruhy odhaleny a Německo vnitřně očištěno.“* Ve stejný den vyšel i text s titulkem **Spasná slova**: *„Zdá se, jakoby se toto zvolání chtělo rozletět na východ i na západ, na*

⁴⁹⁰ Signovaný značkou -jfv.

sever i na jih. Najde svůj ohlas na frontách Evropy a německý voják a s ním vojáci nové Evropy budou bojovat proti společnému nepříteli fanatičtěji než kdy předtím.“

Zajímavá je také zmínka o obsahu německého tisku, ze kterého ten protektorátní bezesporu čerpal: „*Hodina zrady se stala hodinou obrovského vnitřního pozdvižení’ zdůrazňuje se na směrodatných německých místech a v německém tisku. Nezdařený komplot vyvolal v německém národě vnitřní hnutí ve smyslu bezvýhradné pohotovosti k bezohlednému nasazení všech sil do služeb válečného rozhodnutí,*“ píše se v článku **Po nezdařeném komplotu.**⁴⁹¹ Další z přetištěných textů německé PZD **Německá branná moc a 20. červenec**⁴⁹² obsahuje závěr „*Pevnost fronty nebyla tedy ani na okamžik otřesena a víra v osudové poslání Adolfa Hitlera byla v řadách vojska ještě více posílena skutečností, že se komplot nezdařil.*“ **Důsledky 20. července** z téhož dne potom prakticky shrnují informace podané Wolfem, včetně projevů radosti nad Hitlerovým přežitím: „*Události 20. července vyvolaly v Německu jedinečnou reakci. V četných projevech, které se konaly ve velkých i malých místech, hlavních městech župních, vesnicích, četných podnikcích anebo na volných prostranstvích, národ dal najevo svou radost, že Vůdce byl šťastným zásahem Prozřetelnosti zachován. Ohlas hrozného atentátu, spáchaného na Vůdce, projevil se v dosud nevídaném soustředění vůle, ve stmelení všech vnitřních sil národa, který chce dosíci vítězství v tomto boji, v němž jde o celé generace německého národa a který má rozhodnout buď o jeho štěstí nebo neštěstí a pro miliony žijících znamená otázku přímo fyzické existence. (...) Nepřátelské plány se tedy nezdařily a 20. červenec znamená naprosté soustředění vůle k absolutnímu vítězství a dokazuje, jak Velkoněmecká říše je ve všem pevná a jak je německý národ sjednocen.*“

O projevech vděku nad přežitím Hitlera se zmiňuje Wolf i dále: *Jestliže říšský ministr Dr. Goebbels byl jmenován nyní zplnomocněncem pro zesílené válečné nasazení, nejde o žádný nový úřad, nýbrž o projev vůle německého národa, který uspořádal všude spontánní projevy věrnosti, přičemž měl každý pocit, že projevem věrnosti se nic nespraví, jelikož věrnost k Vůdci je samozřejmostí, která se musí projevit i postojem.*

Setkáváme se tak opět s manifestacemi, které hrály podstatnou roli už v propagandistickém využití atentátu na Reinharda Heydricha. Zatímco v roce 1942

⁴⁹¹ Národní politika. Ročník LXII, č. 203, 25. 7. 1944, s. 1

⁴⁹² Národní politika. Ročník LXII, č. 204, 26. 7. 1944, s. 1

byly veškeré akce na podporu Heydricha Národní politikou bedlivě sledovány⁴⁹³, v případě atentátu na Adolfa Hitlera přinášela především podobné zprávy z Říše a oficiální zprávy zasílané do Německa. Ke druhé skupině patřil článek **Vláda Protektorátu u Německého státního ministra Franka**⁴⁹⁴, který uváděl, že „*Předseda vlády Protektorátu, ministr spravedlnosti dr. Krejčí, konstatoval, že zpráva o vražedném útoku vyvolala v srdcích všech dobrých Čechů pocity největšího rozhořčení.*“ Dalším oficiálním textem byl **Blahopřejný telegram státního presidenta dr. Háchy Vůdci**, ve kterém se psalo „*Blahopřeji Vám co nejsrdčněji jménem svým i jménem vlády Protektorátu k Vašemu zachránění a obnovuji přitom ujištění o své věrné oddanosti. Státní president Dr. E. Hácha.*“ Své zprávy Hitlerovi zaslali také Kurt Daluge (Vlastnoruční dopis říšského protektora Vůdci) a K. H. Frank (Telegram Německého státního ministra Vůdci).⁴⁹⁵

O zprávy z Říše se postaraly v Národní politice např. články **Jak přijal německý národ zprávu o nezdařilém atentátu na Vůdce**⁴⁹⁶, **Spasná slova**⁴⁹⁷, **Branná moc bude zdravít německým pozdravem: Německý pozdrav je projevem nezlomné věrnosti Vůdci**.⁴⁹⁸ Pozornosti se dostalo i podpoře z Itálie, a to prostřednictvím otištění reakce Mussoliniho a italské vlády (**Telegram Duceho Vůdci**⁴⁹⁹ a **Italské poselství Vůdci**⁵⁰⁰).

Opomenuty nebyly ani projevy vnitroprotektorátní, i když byly připomenuty především souhrnným poděkováním K. H. Franka (**Poděkování za projevy věrnosti Vůdci**: „*U příležitosti šťastného zachránění Vůdce při atentátu dne 20. července obdržel Německý státní ministr pro Čechy a Moravu SS-Obergruppenführer K. H. Frank z řad německého a českého obyvatelstva Protektorátu četná blahopřání a projevy věrnosti se žádostí, aby je dále tlumočil Vůdci. Německý státní ministr vyslovuje tímto*

⁴⁹³ Vyrcholily 3. července 1942 velkou manifestací na Václavském náměstí, které se Národní politika věnovala ve svém vydání z 3., 4. a 5. 7. (Národní politika. Ročník LX, číslo 180, 181 a 182)

⁴⁹⁴ Národní politika. Ročník LXII, č. 200, 22. 7. 1944, s. 1

⁴⁹⁵ Oba texty Národní politika. Ročník LXII, č. 201, 23. 7. 1944 - vydání pro Prahu, s. 1

⁴⁹⁶ Národní politika. Ročník LXII, č. 200, 22. 7. 1944, s. 2

⁴⁹⁷ Národní politika. Ročník LXII, č. 201, 23. 7. 1944, s. 2

⁴⁹⁸ Národní politika. Ročník LXII, č. 204, 26. 7. 1944, s. 1

⁴⁹⁹ Národní politika. Ročník LXII, č. 202, 24. 7. 1944, s. 1

⁵⁰⁰ Národní politika. Ročník LXII, č. 204, 26. 7. 1944, s. 1

za tyto projevy oddanosti všem svůj nejlepší dík.“⁵⁰¹) a jediným konkrétním zveřejněným manifestem byl text **Provolání Národní rady české NRČ k št'astnému zachránění Vůdce.**⁵⁰²

Část tiskové porady, věnující se konkrétně atentátu na Adolfa Hitlera, zakončila slova o *totální mobilizaci*, která byla vyhlášena po tomto útoku. Tisková agenda totální mobilizace tak tvoří nejen logickou, ale prakticky i „úředně schválenou“ hranici sledovaného materiálu na stránkách Národní politiky, neboť je evidentně spjata s atentátem z 20. července 1944. *Co jsme po Stalingradu nevykonali bez kompromisů, vykonáme nyní cílevědomě, až svět prostě užasne. (...) Je jasné, že tato totální mobilizace, která se ještě jednou opakuje a pro kterou je směrodatná duševní potence, přispěje k aktivizaci sil i mimo rámec německého národa.*

Totální mobilizace byla znovu vyhlášena Josephem Goebbelsem bezprostředně po atentátu na Hitlera⁵⁰³, a to rozhlasovým projevem 26. července, který zveřejnila i Národní politika pod titulkem **Dr. Goebbels promluvil k německému lidu – Totální válka je příkazem hodiny** (28. 7.). Vyjadřoval se k němu i úvodník Jana Scheinosta **Černý den světové reakce:** „*Cestu k tomuto nejtotálnějšímu nasazení německého národa upravuje Vůdcův výnos, jehož detailním provedením je pověřen právě dr. Goebbels. (...) Německý národ tuto výzvu přijímá s nadšením, hodným velikosti úkolu.*“

V případě totální mobilizace (války) se jednalo o pokyn, který byl prakticky jako jediný vykonán beze zbytku až po této poradě. I když byl Goebbelsův projev zveřejněn ještě před 28. červencem, zásadní směrnicí bylo novinářské působení na opatření spojené s totální válkou na území Protektorátu: *Bude provedeno vše potřebné i v Čechách a na Moravě, v jedné z částí evropského srdce. Zde budeme v těchto věcech postupovat cílevědomě a je tudíž i úkolem tisku, aby obyvatelstvu objasnil, že tyto věci budou zde prováděny tak či onak. Zda-li se setkají s větším či menším porozuměním, je otázka, o jejíž zodpovědění se musí postarat v první řadě tisk. Linie je jasně narysována a tím je i Váš úkol jednoznačně vymezen.*

⁵⁰¹ Národní politika. Ročník LXII, č. 207, 29. 7. 1944, vydání pro Prahu, s. 1

⁵⁰² Národní politika. Ročník LXII, č. 201, 23. 7. 1944, vydání pro Prahu, s. 2

⁵⁰³ Pojem „totální válka“ pochází z roku 1935 ze stejnojmenné knihy německého vojevůdce z první světové války Ericha Ludendorfa. Znamenal mobilizaci „doslova veškerých sil národa.“ Pak se sloganu zmocnila nacistická propaganda a použit byl po porážce u Stalingradu v projevu Josepha Goebbelse 18. 2. 1943. Goebbels byl v červenci 1944 jmenován generálním zplnomocněncem pro totální válečné nasazení (o čemž se zmiňuje i Wolf na citované poradě), a v této funkci přivlastněný pojem opět oprášil. Tentokrát byl víceméně pověřen k provedení Hitlerova výnosu. BEDÜRFTIG, Friedemann: s. 504-505

Úkol tisku byl tedy oficiálními orgány daný a Národní politika ho plnila hned od příštího dne, kdy přinesla článek **Vystupňování německého válečného potenciálu**, který se ovšem stále věnoval opatřením na území Říše (byl také převzatý z agentury PZD): „*Německá veřejnost je zcela ve znamení zdokonalení totální mobilisace, jak ji vyhlásil říšský ministr dr. Goebbels ve svém rozhlasovém projevu. Při provádění dalekosáhlých opatření na zachycení všech ještě existujících zdrojů sil se nepochybně se zdarem uplatní tyto dvě okolnosti: Především vzrušení nad atentátem na Vůdce, za druhé pak vědomí o vážnosti vojenské situace.*“

Otištěný projev ministra Moravce **Zásady dobré české politiky**⁵⁰⁴ už ale Protektorát zmiňoval: „*Opatření, k provedení totální mobilisace pracovní vítáme, a rádi v těch posledních měsících války přiložíme ještě důkladněji ruce k dílu. Jako dala česká politika v roce 1939 příklad jiným Evropanům ve spolupráci s Velkoněmeckou říší, tak chceme nyní též Evropě ukázat, jak je třeba vážně a opravdově chápat povinnosti, spojené s totálním nasazením. Anglii nevěříme jedině slovo. Bolševismus odmítáme. Pořádek ve své krásné zemi zachováme. Své práci se nezpronevěříme. Evropu nezradíme.*“ Další původní text z Protektorátu pochází od profesora Miroslava Cáska a v Národní politice se objevil jako úvodník 9. 8. pod titulkem **Poslední kolo**: „*Chceme-li dnes dohonit to, co se snad mělo už stát, pak musíme to dělat již jednou poctivě a důkladně. Dr. Goebbels vyhlásil úplnou totální mobilisaci, což znamená, že nebude existovat nic, co by nesloužilo výhradně frontě. Bude-li tato akce provedena do všech důsledků, je dán prvý předpoklad k potření nepřítel.*“

Konkrétní opatření totální mobilizace přinesla Národní politika po jejich vydání německým státním ministrem pro Čechy a Moravu (K. H. Frank) 19. 8. pod titulkem **První opatření k totálnímu válečnému nasazení v Protektorátu**: „*Po prozkoumání návrhů, které dne 14. srpna předložila vláda Protektorátu, započalo se nyní s prováděním opatření k totálnímu válečnému nasazení v Protektorátu Čechy a Morava podle směrnic, vydaných říšským zmocněncem pro totální válečné nasazení. Opatření budou prováděna postupně podle rozsahu dané potřeby pracovních sil ve zbrojním hospodářství. Podrobná nařízení vydají příslušné úřady a služebny neprodleně a – pokud to bude třeba – je veřejně oznámí.*“ Z pohledu médií je zásadní bod č. 8: „*V oboru tisku se podrobuje hlavně časopisectví dalekosáhlému omezení. Rozsah denního tisku byl již s účinností od 14. srpna omezen na čtyři strany ve všední den a na šest stran*

⁵⁰⁴ Národní politika. Ročník LXII, č. 208, 30. 7. 1944, s. 1

v neděli. K 1. září budou zastavena pondělní vydání denního tisku a bude snížen počet denních listů.“

Totální mobilizaci se Národní politika dále zabývala i v rámci Německa. Text **Vojenská a politická reorganisační opatření v Říši**⁵⁰⁵ nabízí referáty o totální mobilizaci od Heinricha Himmlera, Alberta Speera⁵⁰⁶ a Josepha Goebbelse. O plnění opatření se zmiňuje také článek **Berlín ve znamení důvěry**⁵⁰⁷: „Zatím vyslovené zásady o totálním nasazení a nové organizaci průmyslové válečné výroby i v život uvedená opatření fungují jako podnětná síla s velkým vlivem na všechna opatření, jichž je zapotřebí k odražení nepřítele od evropských bran. (...) Německý národ odhazuje jedním rázem všechn balast civilního života, který má smysl v míru, a mění nejen vnější, ale i vnitřní náplň svého snažení jen ve válečné účely.“ Článek z 26. 8. (další Goebbelsův projev) potom doložil, že opatření se týkají i kulturního života: **Německý kulturní život se přizpůsobí totálnímu válečnému nasazení – Nařízení říšského zmocněnce dr. Goebbelse.**

Závěr tiskové porady obstaral popis celkové situace, která se stávala častým námětem článků Národní politiky, a to právě na základě těchto pokynů: *Žádný vážný člověk nepočítá s tím, že Anglie bude o něčem rozhodovat v Evropě, kde jsou dány možnosti pouze dvě, buď německé vítězství nebo bolševismus.*

Právě tato teze se objevuje v Národní politice velmi často a věnoval se jí i ministr Moravec, ve svém projevu **Zásady dobré české politiky**⁵⁰⁸: „Česká politika musí vycházet ze skutečnosti, že tak zvané západní demokracie už nikdy nebudou mluvit do osudu střední Evropy. Budoucnost střední Evropy určí buď Velkoněmecká Říše, nebo Sovětský svaz. Čech, který sázel na Anglii v roce 1938 šeredně prohrál. Podobně prohrává také dnes. (...) Kdyby byla Velkoněmecká Říše v této válce poražena, nedal by si Sovětský svaz do uspořádání střední Evropy od nikoho mluvit. (...) Stalin na území čtrnácti malých národů nevytvoří jedenáct států (...) nýbrž v nejlepším případě vyhlásí tu čtrnáct malých národních republik vedle veliké, patnácté, německé.“

⁵⁰⁵ Národní politika. Ročník LXII, č. 217, 8. 8. 1944, s. 1

⁵⁰⁶ Hitlerův hlavní architekt, který se stal v roce 1942 říšským ministrem zbrojení a munice. BEDÜRFTIG, Friedemann: s. 462.

⁵⁰⁷ Národní politika. Ročník LXII, č. 224, 15. 8. 1944, s. 1

⁵⁰⁸ Národní politika. Ročník LXII, č. 208, 30. 7. 1944, s. 1

Moravec pak ve svém textu pokračoval i v tom, co také zmiňoval Wolf během porady: *Vaším úkolem je, abyste zdůraznili zejména případ Polska, jehož emigrantská vláda byla Stalinovi nyní hozena k nohám. Je to školní případ pro všechny země, které se mohou do takové situace dostat, ano které dokonce doufají, že se tak stane. Jde o případ mimořádně poučný.* Moravcova slova ve zmiňovaném projevu zněla: „**Jak by bolševici postupovali, to vidíme nyní v bývalém Polsku.** Sověty nařídily okamžité v lublinské oblasti mobilisaci všech Poláků a zařadily je do sovětské armády. Bolševici od prvních hodin zavedli na polském území výhradně bolševickou správu.“

Poněkolkáté tak dochází k totálnímu prolnutí slov Paula Martina Wolfa směrem k protektorátním novinářům a projevu ministra školství a národní osvěty Emanuela Moravce. Je tedy velmi pravděpodobné, že Wolf čerpal ze stejných oficiálních pramenů, řešících německou situaci, jako Moravec. Druhou možností je přebírání pokynů Moravcem od Wolfa a opačně, to se však nezdá příliš věrohodné. Reálná je naopak domněnka, že existovaly oficiální politické pokyny z německé strany v Úřadu říšského protektora, který zastřešoval jak oddělení Kulturpolitik Martina Paula Wolfa, tak Ministerstvo školství a osvěty Emanuela Moravce.

Wolf se na konferenci ještě jednou obrátil přímo k novinářům: *A nyní ještě několik slov k Vaší práci. Vzhledem k situaci není dnes zajisté často snadnou věcí, dělat noviny a vůbec rozvinout účinnou činnost propagační. Zejména těžké je to v situaci jako je dnešní, kde zpráva branné moci oznamuje ztráty, najít vhodný tón, který strhne obyvatelstvo přes negativní skutečnosti politicky na správnou cestu. Je to věc víry a důvěry, musíme-li z toho a nikoliv z čistě rozumových úvah vyložit argumenty, o které není nouze, zejména opravňují-li události, připravované v pozadí, německé vedení k tomu, aby podezdilo i rozumově to, co prozatím nelze říci – abychom prokázali, že naše situace je příznivá. Proto má víra dnes význam rozhodující a to v první řadě v oblasti německého národa. Avšak i pro ty v českém národě, kteří šli dosud jasně cestou po boku Říše, nadešla doba, aby se upevnili v této schopnosti víry.*

Zde je patrná změna válečné situace, která je přiznávána i oficiálními orgány. Proto Wolf opakovaně vyzýval novináře k dobré práci a připojil i nátlak: *Právě dnešnímu novináři připadl úkol, s nímž převzal vůči Říši a svému národu určitou odpovědnost, natolik, že bude později zúčtováno, jak se národ a vedení osvědčily. (...) Kdo tuto odpovědnost nesplní, musí hledět, jaké nebezpečí přivolává na svou vlast a na sebe. Pokud jde o odpovědnost k Říši, jsme rozhodnutí, že využijeme plánovitě všeho pro válku, kterou musíme dnes vésti za Evropu, a že umístíme každého jen tam, kde*

bude konat své povinnosti tak, jak to musíme očekávat. Nadobro minuly doby, kdy vlakvedoucí mohl říci, že nepojede s vojenským transportem. To platí i pro redaktora, který nepíše nebo který své jméno skrývá.

Touto výzvou a výhružkou nabádal Wolf k angažovanosti novinářů a všímal si situace, kdy méně článků je původních a podepsaných, což platí i pro zkoumané období a mediální agendu atentátu na Adolfa Hitlera. Většina textů je oficiální úřední povahy, jedná se o přetisk projevů nacistických a protektorátních špiček nebo přebírání agenturních zpráv od české ČTK nebo německých DNB a PZD. V této souvislosti byla zmíněna i cenzura: *Chci však zdůraznit, co dnes říkám naposledy: V této situaci ať mi nikdo nepřichází s argumenty, jelikož příště vejde na základě určitých opatření ve známost, že nepomohly nic výmluvy, sledující jediný cíl, distancovat se od práce. Takové výmluvy prostě neimponují. Sem patří i výmluvy na cenzuru, která pracuje velkoryse, ovšem podle určitých směrnic. Každému z Vás je však cesta ke mně otevřena, domnívá-li se, že cenzura jeho práci neprávem zadržela. Právě takové konkrétní případy mi umožňují, abych pánům od cenzury řekl, že postupovali zde nebo jinde malicherně.⁵⁰⁹ Není to však výmluva, která by kryla nežurnalistické chování. Stejně málo podstatná je výmluva, že nemůžete sehnat spolupracovníky, jelikož Vy všichni jste povinni, abyste šli na ruku spolupracovníkům, kteří se hodí pro dorost, a abyste podporovali vždy lidi neznámého jména, kteří svými články ukazují, že se hodí pro schopný dorost novinářský. Je i Vaší věcí, abyste se starali o dorost a abyste věci nenechali jít prostě svou cestou. Na tomto poli vykonáte mnoho vlastním postojem a musíte zde jako šéfredaktoři mnoho pořídit. Mám sice pro otázku anonymity plné porozumění, jelikož všechny noviny nemohou být stejné a jelikož se ráz novin musí různit, to Vás však neosvobozuje od toho, že jméno určitých šéfredaktorů musí se objevit v novinách při určitých podstatných událostech. Právě atentát na Vůdce byl v této situaci mimořádným příznakem a byl jsem dotčen tím, kolik jmen jsem při této příležitosti v novinách postrádal. Možno sice vést dlouhá jednání, proč to nejde, a přednesené důvody mohou snad být dokonce podstatné, kdo však v evropském okamžiku jako novinář nepociťuje potřebu, aby se k Evropě přiznal, dokazuje, že nemůže dostát svému úkolu nebo že nechce touto cestou poctivě jíti.*

⁵⁰⁹ Zajímavým dokumentem, i když pocházející až z doby po této tiskové poradě, je oficiální stížnost redaktorů na cenzuru, která byla podána přes Tiskový odbor Ctibora Melče a je součástí příloh. (*Stížnost šéfredaktorů denních listů na cenzuru ze 17. 11. 1944*)

Velmi jasný a zastrašující apel směrem k protektorátním novinářům zakončil Wolf ještě jednou výstrahou: *Kdo si však nepřeje, jíti na této cestě s sebou, má i dnes ještě možnost, aby se ke mně dostavil, a já jsem ochoten, doporučiti ho co nejlépe pracovnímu úřadu vzhledem na kritickou situaci. Myslí-li však redaktor, že vystačí bez vyznání, uvidí záhy, že tato cesta již není schůdná. To jsem Vám chtěl říci zcela přátelsky, že nastávají nyní vážné doby, aby nikdo nemohl pak říci, že je překvapen. Dnes je doba činu, v které každý musí vykonat to nejlepší, co dovede, jinak nemůže zůstat ve svém postavení a při svých úkolech.*

5.3 Zpravodajství agentury Reuter⁵¹⁰

Zajímavým svědectvím o atentátu na Adolfa Hitlera jsou zprávy, kterými disponovali a které šířili Spojenci. Demonstrují, jaký byl přísun oficiálních informací z Německa, a ilustrují propagandu v režii nepřátel hitlerovské Třetí říše. Ta byla součástí (stejně jako v Německu) již agenturního zpravodajství. Dokladem a ukázkou pro tuto práci jsou nalezené zprávy agentury Reuter ze dne, kdy byl spáchán atentát na Hitlera a dne následujícího (20. a 21. července 1944).⁵¹¹

Nalezený archivní materiál, sestávající převážně ze zpráv typu „flash“⁵¹² posloužil i k identifikaci německých agenturních textů, které byly použity v kapitole věnované komparaci obsahu tiskových porad a obsahu Národní politiky.

Informace vydané agenturou Reuter se dají rozčlenit do deseti kategorií, kterým se budu postupně věnovat: Projevy oficiální povahy, vlastní texty, komentář Hitlerova projevu, osoba von Stauffenberga, zpravodajský popis atentátu, background k atentátu, personálie, vysílání německého rozhlasu, zachycená výzva německého důstojníka a ostatní.

1. Zpravodajský popis atentátu

Odstartoval informační agendu atentátu na Adolfa Hitlera, je vůbec první vydanou zprávou agentury Reuter a je zprávou typu flash, rozdělenou po jednotlivých větách do sedmi částí: *Hitler one* až *Hitler seven*. Ty jsou poté vydány jako ucelenější shrnutí, rozdělené do dvou částí (*Lead Hitler one* a *Lead Hitler two*): „*Dnes byl spáchán atentát na Hitlera. Toto prohlášení bylo vydáno německou zpravodajskou agenturou DNB: Na Vůdce byl dnes spáchán atentát třaskavinou. Z jeho okolí byli při tom těžce raněni: Generalleutnant Schmundt, plukovník Brandt, podplukovník Borgmann, spolupracovník*

⁵¹⁰ Zakladatelem britské tiskové agentury byl Němec Paul Julius Reuter. Tisková kancelář začíná fungovat v roce 1851 v Londýně. Její hlavní výhodou bylo využití kabelu mezi Anglií a Severní Amerikou. V roce 1916 přestala být agentura rodinným majetkem a nadále ji spravovala soukromá společnost REUTERS Ltd. Až do roku 1941 byl v jejím čele sir Roderick Jones. BUNZLOVÁ, Alice: *Kapitoly z dějin světových agentur*. 2. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1980. s. 65-75

⁵¹¹ NA, fond ZTA, č. 1066, karton č. 1469 – „Atentát na Hitlera“

⁵¹² Fleš – v žurnalistice první, velmi stručná, zpravidla jen několikáslovná klíčová agenturní informace o mimořádně důležité události. Vymyká se jinak poměrně tvrdým pravidlům agenturní žurnalistiky, vydává se např. bez titulku a samy se mohou stát titulkem v novinách. OSVALDOVÁ, Barbora - HALADA, Jan a kol.: *Praktická encyklopedie žurnalistiky*. 2. vyd. Praha: Libri, 2002. s. 63

Berger. Lehčěji byli raněni: Generaloberst Jodel, generálové Korten, Buhle, Bodenschatz, Heusinger, Scherff, admirálové Voss, von Puttkammer. Vůdce sám neutrpěl žádného zranění kromě lehkých popálenin a pohmožděnin. Ihned po atentátu se vrátil zase ke své práci a přijal – jak bylo stanoveno – Duceho k delší rozmluvě. Za krátkou dobu po atentátu přibyl k Vůdci říšský maršál.“

Jako překlad v tomto případě posloužil text otištěný v Národní politice 21. 7. pod titulkem **Vražedný útok na Vůdce – Vůdce nezraněn**. Je tedy zřejmé, že jak k Národní politice, tak agentuře Reuter, se první zpráva o atentátu dostala prostřednictvím DNB.

2. Background k atentátu

Následoval hned po úvodní zprávě a byl rozdělen do deseti částí (*Background one až background ten*), které popisovaly historii agentuře známých (domnělých) atentátů na Hitlera. První dvě se například věnují pokusu Georga Elsera zabít Hitlera 8. 11. 1939⁵¹³: *„Informace o předchozích pokusech o atentát na Hitlera jsou vzácné (řídke), ale poslední známé úsilí se datuje na 8. listopadu 1939, kdy silná časovaná bomba vybuchla v mnichovském měšťanském pivovaru jen pár minut poté, co Hitler opustil budovu. – Při této příležitosti se Hitler setkal se starými členy nacistické strany, se kterými si připomněl potlačený mnichovský puč z roku 1923. Výbušnina byla ukryta v podkroví pivních sklepů. Hitler opustil sál o pár minut dříve, než bylo plánováno, kvůli neodkladné záležitosti.⁵¹⁴ Exploze pobořila sál pivnice a zabila šest nacistů a zranila více než 60 lidí.“*

Další pokusy jsou agenturou Reuter datovány do roku 1932, 1935, 1938 a 1939 a jejich věrohodnost je těžko ověřitelná.

Faktem je, že Národní politika žádný z historických pokusů o atentát na Hitlera nezmiňovala a ani k tomu (z logických důvodů⁵¹⁵) nedostala pokyn. Lze se domnívat, že podobný background neposkytla ani německá agentura DNB.

⁵¹³ Podrobnosti viz poznámka č. 134 v kapitole *Atentáty na Adolfa Hitlera*.

⁵¹⁴ Ve skutečnosti Hitler musel sál opustit dřív, protože spěchal na vlak, který ho měl odvézt do Berlína. Původní letecká přeprava byla znemožněna nepřízní počasí.

⁵¹⁵ V zájmu nacistů nemohlo být přetřásání takových incidentů na veřejnosti, o čemž svědčí i pokyn ÚTDS týkající se výročí atentátu na Reinharda Heydricha z 26. května 1944 (v 11:50 telefonoval p. cenzor Křen), který výslovně zakazuje jakkoli zmiňovat atentát a smrt zastupujícího říšského protektora: *Pokyn: K výročí atentátu na R. Heydricha je zakázáno uveřejňovati články a obrázky*. NA, fond NárS., č. 925, ka č. 132 – „Pisemnosti J. Křemena (tiskové pokyny)“

3. Personálie

Týkaly se především osob zraněných při explozi ve Vlčím doupěti a byly rozděleny do šesti zpráv (*Personalities one až six*). První z nich se týkala generálporučíka Schmundta: „*Je šéfem personálního oddělení německé armády a několik let byl Hitlerovým pobočником pro wehrmacht. Jako šéf personálního oddělení radí Hitlerovi ve věcech povyšování a jmenování vojáků. Narodil se v roce 1988 a je důstojníkem z povolání. Schmundt je aktivní v politickém vzdělávání německých důstojníků, které slavnostně začalo minulé jaro a osobně se zabývá konferencemi armádních propagandistů.*“ Další personálie byly zaměřené na generálplukovníka Alfreda Jodla, generála vzdušných sil Günthera Kortena a generálporučíka Buhla.

Na stránkách Národní politiky nalezneme jména německých důstojníků a generálů v souvislosti se zraněním při atentátu hned v prvním článku **Vražedný útok na Vůdce**, který vyjmenovává oběti útoku (viz výše) a poté při informování o jejich smrti jako v případě článku **Oběti zákeřného atentátu** dne 26. 7.: „*Náčelník generálního štábu válečného letectva generáloberst Günther Kortena a první důstojník generálního štábu v operačním oddělení generálního štábu pozemního vojska generál-major Heinz Brandt podlehl zraněním, jež utrpěli při atentátu na Vůdce. Ještě v den atentátu zemřel těžce zraněný spolupracovník Heinrich Berger.*“

Další jména jsou uváděna v souvislosti se jmenováním na nové pozice, což se týká i zesnulého Kortena v textu **Generálleutnant Kreipe nástupcem generálobersta Kortena** ze 4. 8.: „*Za nástupce generálobersta Kortena, smrtelně raněného za útoku na Vůdce, povolal říšský maršál Göring ke spolupráci jako náčelníka hlavního štábu letectva generálleutnanta Wenera Kreipeho, jenž byl dosud generálem leteckého výcviku.*“ Článek **Říšský vedoucí SS Himmler, velitelem pozemního vojska v domovině, generál plukovník Guderian povolán do generálního štábu** pak sloužil jako popisek k fotografii 25. 7.

Tyto informace otiskla Národní politika jako agenturní zprávy ČTK, takže je považuji za informaci oficiálních míst, které je poskytly tisku. Minimálně hodnota a pozice zraněných nebo zesnulých účastníků atentátu na Hitlera tak byla předána novinářům i německými agenturami.

4. Vysílání německého rozhlasu

Agentura Reuter vydala pod označením *News one – four* informace o rozhlasových projevech, referujících o atentátu na Hitlera. Zatímco v první zprávě poznamenala, že

německý rozhlas sloužící ozbrojeným složkám ještě zprávu nezveřejnil, a v tradičním bulletinu v 18:00 mlčelo i stejné rádio v Oslu, v další zprávě už přináší informaci o rozhlasovém oznámení: „*Německá rozhlasová stanice v 18:30 vysílala oznámení o atentátu na Hitlera. Hlasatel zahájil oznámení slovy ‚Pozor, vysíláme důležité sdělení. Byl spáchán atentát na Vůdce. Vůdce nezraněn.‘ Po přečtení oznámení hlasatel řekl: ‚V Německu není člověka, který by nepřijal zprávu o tom, že Vůdce unikl nezraněn pokusu o atentát s pocitem hluboké vděčnosti. Prozřetelnost uchránila Vůdce pro jeho lid, pro který tak tvrdě pracuje. Nepřátelé mysleli, že dosáhnou vražedným útokem toho, co nedokáží čestně rukama. Jako již několikrát během posledních let může německý národ děkovat prozřetelnosti, že ochránila Vůdce, aby dokončil svůj velký úkol, pro který byl pověřen osudem. Atentát, který selhal, musí být pokynem každému Němci, aby ještě zdvojnásobil svou válečnou snahu.‘“*

Národní politika se tomuto rozhlasovému vysílání nevěnuje a přináší až projev Adolfa Hitlera. Podobných frází o prozřetelnosti a vyvolenosti Hitlera však lze nalézt v člancích dostatek, a to ve shodě s tiskovými pokyny, udělenými Martinem Paulem Wolfem, stejně jako s linií stanovenou Adolfem Hitlerem jeho projevem.

Zpráva Reuteru o vysílání německého rozhlasu je však zajímavým dokladem, že se k agentuře dostával přesný obsah tohoto vysílání, a to i z některých obsazených území, v tomto případě z Norska. Zároveň lze konstatovat, že hlasatel německého rozhlasu už měl ve chvíli vysílání pokyny, jaký postoj a jaká konkrétní slova (či rámec) má použít, neboť jsou totožná s rámcem nastoleným Hitlerovým projevem (vysílaným až po půlnoci) a praktický shodná s vyzněním textů v Národní politice. Domnívám se tedy, že hodnocení nezdařeného atentátu pro média provedly špičky německé propagandy v čele s Josephem Goebbelsem. Toto centrální hodnocení pak bylo předáno příslušným místům i do okupovaných území včetně Protektorátu Čechy a Morava.

5. Vlastní texty

Krátce po vydání předchozích zpráv přinesla agentura Reuter vlastní text, zabývající se atentátem na Hitlera. Byl rozdělen do čtyř částí (*Catastrophe one – four*) a jeho autorem byl korespondent Reuteru v Londýně Alfred Geiringer. Ten se nepodivuje nad tím, že se někdo postavil tomu, *kdo už dlouhou dobu vede Německo k národní katastrofě*, ale je překvapen tím, že *„zpráva byla zveřejněna německou oficiální propagandou. Normální procedurou by pro Josepha Goebbelse bylo zatajit tak nebezpečnou informaci, dokud by neměl určitý politický záměr s jejím zveřejněním. To byl případ atentátu v mnichovské*

pivnici 8. listopadu 1939. Útok byl připisán britské tajné službě a zpráva zformovala odrazový můstek pro kampaň k burcování nenávisti proti Británii. Možná, že důvod dnešního sdělení vyjde najevo až ve chvíli, kdy dají Němci obsáhlejší vysvětlení, kdo organizoval atentát. Ve zprávách se zatím neuvádí, kdo stál v pozadí, kde byl spáchán a jestli byl někdo zadržen nebo je podezřelý. Ale to může být součástí propagandistických technik, jak zachovat při životě zvědavost. “

Geiringer se také pozastavuje nad tím, že v době bombového útoku nebyly v blízkosti Hitlera špičky jeho armády, kteří většinou svého Vůdce obklopují (konkrétně zmiňuje Göringa) a že byl znovu atentát naplánován jen chvíli předtím, než se měl Hitler setkat s Mussolinim.

V tomto případě jde o domněnky a hypotetické úvahy, které se snaží pracovat se stručnými zprávami o atentátu a které naznačují smýšlení německých nepřátel včetně spojeneckých novinářů, kteří jsou ovlivňováni kontrapropagandou.

6. Projevy oficiální povahy

Jakmile byly německým rozhlasem odvysílány oficiální projevy Adolfa Hitlera, admirála Dönitze a Hermanna Göringa, přinesla jejich kompletní text i agentura Reuter.

Projev Adolfa Hitlera

Jako první informovala o Hitlerově řeči, která byla jako první také vysílána, a to okolo 1:30 21. července.⁵¹⁶ Doslovnému přepisu pod označením *Speech one – eleven* předcházela oznámení o tomto projevu (*Hitler one – three*): „*Adolf Hitler dnes brzy ráno ve vysílání prostřednictvím německého rozhlasu řekl, že mluví k německému lidu, který tak může slyšet jeho hlas. – Hitler řekl, že spiknutí s cílem jeho odstranění bylo plánováno malou klikou důstojníků. – Jeden z přítomných, který byl výbuchem zraněn, už zemřel. Hitler neuvedl jeho jméno.*⁵¹⁷ *Odpovědní důstojníci, řekl Hitler, chtěli připravit Německu stejný osud jako v roce 1918, ale tentokrát udělali velkou chybu. Všechny kriminální živly budou nemilosrdně zničeny, dodal vůdce, který dohromady mluvil pouze šest minut. “*

Po tomto výtahu a oznámení následoval samotný projev: „*Adolf Hitler ve svém projevu německému lidu německým rozhlasem řekl: „Potřetí byl na mě plánován a*

⁵¹⁶ Viz poznámka č. 161 o Hitlerově rozhlasovém projevu

⁵¹⁷ Hned v den atentátu zemřel Heinrich Berger. Stenograf, který byl mrtvý na místě. O jeho smrti se zmiňuje i Národní politika v článku *Oběti zákeřného atentátu*. Národní politika. Ročník LXII, č. 204, 26. 7. 1944, s. 1

proveden atentát. Jestliže k vám dnes mluvím, je to za prvé proto, abyste mohli slyšet můj hlas a věděli, že jsem nezraněn. Za druhé, abyste věděli o zločinu, který nemá v historii Německa obdoby.’“

Text je totožný s projevem otištěným v Národní politice 22. 7. pod titulkem **Vůdcův projev po nezdařeném atentátu** se dvěma rozdíly: „*Vůdce učinil dnes v noci v Německém rozhlase tento projev k německému národu: Němečtí soukmenovci a soukmenovkyně! Nevím, po kolikáté již byl na mne chystán a proveden atentát. Mluvím-li však dnes k vám, děje se to obzvláště ze dvou příčin: 1. Abyste slyšeli můj hlas a věděli, že já sám nejsem zraněn a jsem zdrav. 2. Abyste ale také zvěděli něco bližšího o zločinu, který nemá sobě rovna v německých dějinách.*“

První rozdíl je zcela zanedbatelný: Národní politika zveřejnila projev kompletní včetně počátečního oslovení „*Němečtí soukmenovci a soukmenovkyně*“, kterým Hitler zcela jistě začínal.⁵¹⁸ Druhý rozdíl je ale zásadnější: zatímco text agentury Reuter začíná slovy „*Potřetí byl na mě plánován a proveden atentát*“, v Národní politice projev zahajuje věta „*Nevím, po kolikáté již byl na mně chystán a proveden atentát.*“ Je otázkou, zda bylo toto tvrzení specifikováno Reuterem, aby bylo konkrétnější (v souvislosti s již zveřejněným backgroundem, zabývajícím se historií pokusů o atentát. Ten však zmiňuje více než tři případy. Navíc např. v *New York World Telegram* zněl titulek z 21. 7. „Útok na Hitlerův život. Podruhé během jeho kariéry“). Faktem je, že naprosto shodný text s Národní politikou přináší i Jesús Hernández ve své knize *Operace Valkýra*⁵¹⁹ a je prakticky vyloučené, že by čerpal z protektorátního tisku.

Zbytek projevu už se liší jen v drobných odchylkách způsobených překladem a vypuštěním dvou vět v textu Reuteru, které jsou však doplněním na konci zprávy přidány: „*Redaktoři necht' udělají následující vsuvky: (...) ‚Bomba byla položena plukovníkem von Stauffenbergem‘ (...) ‚Mnoho mně velmi drahých spolupracovníků bylo těžce zraněno.’“*

Projev admirála Dönitze

Karl Dönitz promluvil k námořnictvu a jeho rozhlasový projev nabídla v přepisu Národní politika ve stejný den jako řeč Hitlera (22. 7.) pod titulkem **Projev vrchního velitele válečného námořnictva velkoadmirála Dönitze**. Stejně postupovala i agentura

⁵¹⁸ Svědčí o tom historické prameny zmiňované v literatuře. Srov. HERNANDÉZ, Jesús; KNOPP, Guido; KERSHAW, Ian

⁵¹⁹ *Hitlerův projev z 21. července*. In HERNANDÉZ, Jesús: s. 285-287.

Reuter ve třech částech (*Doenitz one – three*): „Admirál Karl Dönitz dnes ve svém projevu k německému námořnictvu řekl: „Malá klika šílených generálů, která nemá nic společného s naší statečnou armádou, se pokusila o tuto vraždu a ve zbabělém nedostatku víry spáchala nejničemnější zradu na Vůdci a německém lidu. „Mužové námořnictva’, řekl Dönitz, „Svatý hněv a bezmezná zuřivost naplňuje nás nad zločineckým útokem, kterým měl být zmařen život našeho milovaného Vůdce.”“ Tento projev byl zcela shodný s textem Národní politiky.

Projev Hermanna Göringa

Jako třetí se k národu a německému letectvu obrátil Hermann Göring. Také jeho projev byl součástí vydání Národní politiky 22. 7. pod titulkem **Projev říšského maršála Göringa** a přinesla ho i agentura Reuter ve třech částech (*Goering one – three*): „Hermann Göring podle německého rozhlasu odvysílal zprávu pro luftwaffe. Göring podle německého rozhlasu řekl: „Velitelé Luftwaffe. Plukovník hrabě Stauffenberg spáchal ve čtvrtek z rozkazu bídné kliky bývalých generálů, kteří museli být vyhnáni pro své stejně zbabělé jako špatné vedení, nepředstavitelně ničemný vražedný útok na našeho Vůdce. Vůdce byl všemohoucí Prozřetelností jako zázrakem zachráněn.”“

Text je totožný v obou případech, jen Národní politika používá oslovení „Kamarádi letecké zbraně!“. Shoda je opět dána tím, že se jedná o oficiální projev vysílaný německým rozhlasem. Jde jen o další důkaz, že Reuter měl k tomuto vysílání přístup, nebo měl možnost získávat materiál od německých agentur, které projevy bezpochyby vydaly.

7. Komentář Hitlerova projevu

Dalším z textů, které se řadí k vlastní produkci agentury Reuter, je komentář Hitlerova projevu, který napsal „reportér rozhlasové redakce Reuteru“, jehož jméno nebylo uvedeno. Text je rozdělen do dvou částí (*Frills one a frills two*) a popisuje dojem z rozhlasového projevu: „Hitler pronesl svůj šestiminutový projev v hard metallic monotónnosti bez jakýchkoli jeho obvyklých rétorických ozdůbek (*frills*). Pouze příležitostně jeho hlas sklouzával do zuřivosti, jakmile pronesl své hrozby proti všem zrádcům. Ke konci byl však takový tón narušen lehce fňukavým sebelitováním, když velebil a děkoval prozřetelnosti. ... Jeho instrukce vojsku, aby poslouchalo jen jeho vlastní rozkazy a rozdrtilo usurpátory, byly proneseny hlasem vrchního velitele

k mužstvu. V Hitlerově hlasu nebyly žádné stopy únavy po zkušenostech toho dne. - Vysílání bylo patrně živé oproti jeho dřívějším projevům, které byly nahrávány. “

Z tohoto rozboru je zřejmé, že pracovníci agentury Reuter mohli poslouchat Hitlerův projev a nebyl jim jen zprostředkován německou agenturou. Národní politika podobný komentář nepřinesla, neboť byl součástí spojenecké propagandy, která chtěla poukázat, že Hitler a celková situace nejsou úplně v pořádku.

8. Osoba von Stauffenberga

Zatímco zpravodajství Reuteru s označením *personalities* se zabývalo okruhem nacistů věrných Hitlerovi (viz výše), nepojmenovaná zpráva s číslem 36 byla věnována osobě atentátníka, hraběte von Stauffenberga: „*Hitler neuvedl plné křestní jméno plukovníka von Stauffenberga, muže, který umístil bombu. Ví se o třech německých baronech se jménem von Stauffenberg, synech Freiherna Schenka von Stauffenberga z Willingenu, Württembergu. Nejstarší je Werner, kterému je 39 let, a zbývající jsou Friedrich (36) a Hans (32). Jejich sestra hraběnka Schenk zo Stauffenberg je vedoucí ženou testovacích pilotek pro německé vzdušné síly od propuknutí války. Hitler ji vyznamenal železným křížem druhého stupně minulý rok. Otec byl členem německého Reichstagu v roce 1936.*“

Tato zpráva je chybná. Atentátník se jmenoval plným jménem Claus Philipp Maria Schenk von Stauffenberg, bylo mu 36 let a narodil se v Jettingenu. Jeho bratři se jmenovali Bethold a Alex, otec byl Alfred Schenk von Stauffenberg. Jedinou správnou informací je, že jeho sestra (Melitta) byla zkušební pilotkou.⁵²⁰

Nepřesnosti v personáliích von Stauffenberga jsou známkou, že německá agentura DNB žádné informace o jeho osobě nevydala, mohla jen nabídnout zahraničí smyšlená jména. Druhá část je jen hypotetickou možností, kterou ale prakticky vyvrací fakt, že tyto informace agentury Reuter nejsou zdrojované jako v mnoha předchozích případech. První část tvrzení, tedy že německá oficiální místa nevydala žádný Stauffenbergův životopis k volnému šíření a tištění, je naopak s velkou pravděpodobností pravdivá. Nikde na stránkách Národní politiky nenacházíme více podrobností k osobě atentátníka, a to ze zcela zřejmých důvodů: Němci neměli proč se

⁵²⁰ Srov. KNOPP, Guido; HERNANDEZ, Jesús

šířit o von Stauffenbergovi, ještě směrem na veřejnost, a jeho osoba byla propagandisticky nevyužitelná.⁵²¹

Naproti tomu se agenturní zprávy věnovaly osobě generála Becka, která se dala k propagandě využít.⁵²² Národní politika ve svých textech například přinášela informace typu „*Plukovník hrabě von Stauffenberg byl podle berlinských informací pouze výkonným orgánem puče. Inspirující osobností byl generáloberst Beck, o kterém se zahraniční zprávy již často zmiňovaly jako o inspirátoru vojenské revolty. Beck byl před válkou šéfem generálního štábu, nyní však nezastával, podle berlinského zjištění, žádné podobné vedoucí místo.*“⁵²³; „*Příslušná místa označují za důležité, že existují zřejmé důkazy o původu akce a o jejím spojení s jednou nepřátelskou mocí. Mezi několika málo osobnostmi, které se propůjčily k této akci, byl generaloberst Beck, bývalý náčelník hlavního štábu pozemního vojska. Je mrtev. Zjišťuje se, že v diskusích nepřátelského tisku o systému generálské oposice měl generál Beck jistou úlohu. V každém článku, který nepřátelský tisk uveřejnil o tomto temat, se vyskytovalo jeho jméno.*“⁵²⁴

9. Zachycená výzva německého důstojníka

Pod označením *Officer* vydala agentura Reuter sérii zpráv (*officer one – six*) o zachyceném projevu německého důstojníka, který neuvedl své jméno a vyzýval k odboji proti Adolfu Hitlerovi: „*Německá středovlnná stanice operující na frankfurtských vlnových délkách byla zachycena oddělením Reuteru zabývajícím se rádiovým poslechem. Mluvčí se popsal jako důstojník wehrmachtu a učinil tuto výzvu dalším důstojníkům: ‚Máme příklad jednotlivých důstojníků, kteří si jsou vědomi vyšších povinností vůči své domovině, kteří se odhodlali k akci a odmítli zločinné rozkazy nadřízených. Ale nyní jen jednota vojska, skládajícího se z takových odvážných a nebojácných důstojníků, může zachránit naši věc.‘*“

⁵²¹ Claus Schenk von Stauffenberg byl od svých vojenských začátků považován za velmi schopného a inteligentního, a to už na důstojnické škole. Během své válečné služby byl několikrát povýšen a jmenován zástupcem Ericha Fromma. Byl zraněn v bojích v Africe a od 1. července 1944 měl přímý přístup k Hitlerovi. Nebýt atentátu, mohl být vydáván za vzor německého důstojníka. Srov. HERNANDEZ, Jesús; BERTHOLD, Will; KERSHAW, Ian; KNOPP, Guido.

⁵²² Generálplukovník Ludwig Beck v pozici předválečného šéfa generálního štábu nesouhlasil s Hitlerovou politikou, která znamenala válku a expanzi. Když Hitler 15. srpna 1938 znovu zdůraznil svou odhodlanost k válce, Beck rezignoval a odstoupil ze své funkce. KNOPP, Guido: s. 35-37

⁵²³ *Německo vnitřně očištěno*. Národní politika, ročník LXII, č. 201, 23. 7. 1944, s. 2

⁵²⁴ *Po nezdařeném komplotu*. Národní politika, ročník LXII, č. 203, 25. 7. 1944, s. 1

Projev pokračuje dalšími výzvami v podobném duchu, který označuje Hitlerovy rozkazy za zločin a nabádá vojáky, aby se vzbouřili. Na první pohled by takový projev mohl zapadat do koncepce operace Valkýra, ale literatura žádnou podobnou aktivitu nezmiňuje. Všechny kroky byly konány oficiálně formou příkazů vojenskému velení z vládní budovy v Bendlerstrasse. Takový text byl však vhodným materiálem pro propagandu Spojenců a v neposlední řadě tato zpráva definitivně potvrzuje existenci odposlouchávací stanice, která byla ve službách agentury Reuter.

10. Ostatní

Mezi agenturními zprávami se nacházely i jednotlivosti, které netvořily souvislý blok informací nebo které jen doplňovaly a upřesňovaly již řečené. Mezi takové patřilo například oznámení označené *Flash 14*: „*Hitler oznámil, že Heinrich Himmler byl jmenován velitelem domácího vojska, aby definitivně vytvořil pořádek.*“, nebo „*Německé rádio dnes večer opravilo seznam zraněných, který byl oznámen z Hitlerova velitelství. Jméno podplukovníka Borgmanna by mělo být vymazáno ze seznamu těžce raněných a přidáno mezi lehce raněné, zatímco po jménu von Puttkamera, jména námořního kapitána Assmana a podplukovníka Borgmanna by měla být vložena.*“

Jmenování Himmlera potvrdila Národní politika definitivně 25. 7., kdy otiskla jeho fotografii spolu s portrétem Hanse Guderiana. O vývoji zranění jednotlivých důstojníků se nezmiňovala a přinášela jen zprávy o jejich smrti, nebo když je v lazaretu navštívil Hitler: „*Náčelník generálního štábu válečného letectva generáloberst Günther Korten a první důstojník generálního štábu v operačním oddělení generálního štábu pozemního vojska generál-major Heinz Brandt podlehl zraněním, jež utrpěli při atentátu na Vůdce. Ještě v den atentátu zemřel těžce zraněný spolupracovník Heinrich Berger.*“⁵²⁵; jako popisek fotografie sloužil text „*Vůdce navštívil v lazaretu své spolupracovníky a příslušníky vedoucího štábu branné moci, kteří byli zraněni při hanebném atentátu.*“

Naopak krátkou zprávu agentury DNB o zhroucení spiknutí přinesla jak agentura Reuter, tak Národní politika: „*Jak se dovídá Německá zpravodajská kancelář DNB, spiknutí zločinecké důstojnické kliky se úplně zhroutilo. Když selhal jejich atentát, předáci spiknutí buď spáchali sebevraždu, nebo byli postřeleni prapory pozemního vojska. Mezi zastřelenými je také pachatel atentátu plukovník hrabě von Stauffenberg.*

⁵²⁵ *Oběti zákeřného atentátu.* Národní politika, ročník LXII, č. 204, 26. 7. 1944, s. 1

K incidentům nedošlo nikde. Všichni ostatní, kdož svým chováním se dopustili zločinu, budou pohnáni k odpovědnosti.“⁵²⁶

K dalším zajímavým zprávám Reuteru patřila ta s číslem 125: „*George Schroeder, šéfredaktor Německé transoceánské agentury řekl: ‚Oficiální místa spustila neproniknutelnou clonu utajení nad detaily, které se týkají atentátu na Hitlera. (...) V případě atentátu z roku 1939 v Mnichově trvalo třináct dní, než bylo provedeno detailní odhalení. Policejní opatření a vyšetřování proti atentátníkům a jejich komplicům by bylo narušeno, jestliže by všechna fakta byla nyní vydána veřejnosti. Věřím ovšem, že toto mlčení bude trvat jen pár dní.‘*“

Z textu vyplývají dvě věci: 1. Existence komunikace nacistického Německa s okolním světem prostřednictvím agentur (*German transocean agency*), 2. Oficiální postoj německých tiskových a policejních míst ve věci atentátu na Hitlera.

Velmi přínosným je také text Ernesta Bocka, korespondenta Reuteru. Ten podal první informace o chování německých médií, jejich obsahu a aktivitě ministra propagandy Josepha Goebbelse (*Bock one – three*): „*Dr. Joseph Goebbels pouze pár hodin po berlínském oznámení o atentátu na Adolfa Hitlera zaujal stanovisko propagandy – udělali to Spojenci. Následoval tak kurzu, který byl nastolen po atentátu v mnichovské pivnici v roce 1939, kdy německá propaganda obvinila britskou tajnou službu z organizace útoku. – Německá transoceánská agentura, poté co oznámila, že páteční ranní vydání berlínských novin přinesly zprávu v ‘obřích titulcích na titulních stranách’, podala tyto typické výtahy: Voelkischer Beobachter píše: ‚Pro naše vlastní dobro, pro dobro našich dětí a vnuků, bysme si měli zapamatovat, že podruhé v této válce se nepřátelé uchýlili k pokusu o vraždu, aby ochromili naši odvahu, oslabili naši morální pevnost a zmátli nás. Ale i tentokrát, 20. července, stojí německý lid za svým Vůdcem. – Deutsche Allgemeine Zeitung píše: Válka dosáhla svého vrcholu. Nepřátelé se snaží zajistit si rozhodnutí nyní, ale ne na bitevním poli, nýbrž prostředky náhlého zločinu.‘*“

Další autorský text Alfreda Geiringerera pak nabízel myšlenky k otištění, zabývající se teorií, že v Německu právě dochází ke vzpouře a že říšské vedení není jednotné. Takové zprávy plně sloužily spojenecké propagandě (byť byly logickým

⁵²⁶ Srov. *Spiknutí se zhroutilo*. Národní politika, ročník LXII, č. 200, 22. 7. 1944, s. 1. *Flash* 26. Zprávy agentury Reuter

sumářem zveřejněných informací) a jsou ilustrací, jakým směrem se ubíral anglicky psaný tisk v porovnání s protektorátním či německým. Na konkrétní události tak lze doložit působení propagandy a kontrapropandy. Geiringer píše: „*Senzační rozhlasový projev Adolfa Hitlera odhaluje, že za holým oznámením o atentátu je významná vnitřní krize v Říši, jestli ne rovnou rozšířená vzpoura proti nacistickému režimu. Hitlerovy odkazy na 'hloupé, zločinné a smyslů zbavené důstojníky' zodpovědné za spiknutí, které mělo odstranit jeho a wehrmacht, a zároveň odkaz Karla Dönitze na 'šílené generály', nenechává nikoho na pochybách, že vzpoura je vedena částí vysokého německého velení. Pokud je vzpoura podporovaná značnou částí německých ozbrojených sil, musí to mít okamžitý a přímý důsledek na německé vedení války a mohlo by vyústit v náhlou změnu celé válečné situace.*“

Takové hodnocení je v přímém rozporu s hodnocením nabízeným oficiálními německými místy a Paulem Martinem Wolfem protektorátním novinářům. Zatímco v případě textu agentury Reuter je zmínka o *malé klíce šílených generálů* známkou širšího spiknutí vysokých vojenských kruhů (jakým operace Valkýra ve skutečnosti víceméně byla), pro okupační moc v Protektorátu to znamená, že „*německá branná moc a německé vojsko nemají s těmito věcmi nic společného, a dále třeba zdůraznit skutečnost, že půl tuctu zločinců nemůže poskvřnit pověst armády (...)* Proto třeba stále znova konstatovat, že šlo o bezvýznamnou a malou kliku“, jak zněl Wolfův pokyn na tiskové poradě⁵²⁷.

Některé z textů agentury Reuter nemůžeme porovnávat s obsahem protektorátního tisku, přesto jsou velmi cennou dobovou ilustrací, která obohacuje pohled na celou zkoumanou agendu. Dokládají, jak k události mohla přistupovat média Spojenců a pomáhá některé zprávy identifikovat jako texty německé zpravodajské agentury DNB.

⁵²⁷ Řádná tisková porada šéfredaktorů denního tisku dne 28. července 1944 je součástí komparace s reálným obsahem Národní politiky.

5.4 Zahraniční média a atentát na Hitlera

V případě atentátu na Adolfa Hitlera je výstřižkový archiv Zahraničního tiskového archivu velmi zajímavým materiálem. Jednak díky svému rozsahu⁵²⁸ a především díky obsahu. Ve složkách jsou jak články týkající se atentátu z listopadu roku 1939⁵²⁹, tak z 20. července 1944.⁵³⁰ Na jejich obsahu můžeme sledovat, jak vypadala mediální agenda těchto událostí, jaká byla četnost článků, kde všude byly tištěny apod. Zároveň se dovídáme o pozadí, historii a teoriích, které v protektorátním tisku z pochopitelných důvodů absentují, a které jsou mnohdy propagandou tvořenou Spojenci.

Už po atentátu v roce 1939 například *New York Sun* přináší článek „8 pokusů o zabití Hitlera“⁵³¹, který popisuje údajnou historii atentátů. Ještě zajímavější jsou ovšem texty, které tvrdí, že atentát byl spáchán samotnými nacisty, aby sloužil jejich účelům, což je tvrzení nepravdivé, neboť atentátníkem byl solitér Georg Elser.⁵³² Přesto *Daily Times* (Chicago) otiskuje článek „Výbuch náleží gestapu“, *New Yorkské listy* potom „Atentát na Hitlera jeho vlastním dílem“, který vycházel z článku francouzských novin.⁵³³

Podstatné pro tuto studii je (s ohledem na zkoumanou agendu atentátu na Adolfa Hitlera z 20. července 1944) však především to, že podobné spekulace se objevují v americkém či československém exilovém tisku i v červenci roku 1944.

5.4.1 Atentát z 20. července 1944 a zahraniční média

Zajímavým poznatkem je nesrovnatelně **větší pozornost** zahraničních médií, v tomto případě převážně amerických deníků, vůči atentátu a celému vojenskému spiknutí. V uváděných archivních materiálech lze nalézt články z titulů jako *New York World-Telegram*, *P. M. New York*, *New York Herald Tribune*, *New York Times*, *Houston*

⁵²⁸ NA, fond ZTA, č. 1066, kartony č. 1316 („Hitler 1944“), č. 1318 („Proti Hitlerovi, atentát“), č. 1466 („Opozice proti Hitlerovi“), č. 1469 („Atentát na Hitlera“)

⁵²⁹ NA, fond ZTA, č. 1066, karton č. 1318 – „Proti Hitlerovi, atentát“

⁵³⁰ NA, fond ZTA, č. 1066, karton č. 1316 („Hitler 1944“) a 1469 („Atentát na Hitlera“)

⁵³¹ *New York Sun*, 9. 11. 1939; NA, fond ZTA, č. 1066, karton č. 1318 – „Proti Hitlerovi, atentát“

⁵³² Podrobnosti viz výše (např. *Atentáty na Adolfa Hitlera*)

⁵³³ NA, fond ZTA, č. 1066, karton č. 1318 – „Proti Hitlerovi, atentát“

Post, New York Post, Chicago Daily News, New York Journal American, The Washington Post a dalších.⁵³⁴

Zájem spojeneckých novinářů vyjadřuje také **četnost** článků, týkající se atentátu v jednom listu. Jako příklad uvádím *New York Times* v prvních třech dnech po atentátu: **21. 7.** vyšlo celkem **7 článků** („Švédové předvídají Himmlerův teror“, „Berlín zrušil rozhlasové vysílání“, „Bomba, která minula“, „Rozpor v nacistické armádě odhalen“, „Nacisté využívají zpráv ke znovuvzchopení Němců“, „Texty Hitlerovy, Doenitzovy a Goeringovy řeči“, „Hitler unikl bombě, vyloučil generály“), **22. 7.** mělo přímou spojitost také **7 textů** („Italové vidí nacistický konec“, „Letadla z Berlína zadržena“, „Britové označili útok na Hitlera za nepřátelskou nabídku k falešnému míru“, „Nacisté využívají spiknutí k propagandě“, „Nacisté rozbili spiknutí, které se mělo chopit vlády“, „Důstojník z Frankfurtu naléhá k nové revoltě“, „Německá panika zasáhla horní Slezsko“) a **23. 7.** to bylo **osm článků** („Hitler vs. generálové“, fotografie s popiskem „Hitler jedná se svými loyálními pomocníky“, „Modlitby za Hitlera naplánovány“, „Hitler vyzývá armádu, aby zůstala loyální“, „Pohled Spojenců na vzpouru v rozhlasovém vysílání pro Evropu“, „Zdá se, že Hitler zvládl první vojenskou vzpouru“, „Himmlerova moc roste s událostmi v Německu“, „Rusové vidí Nacisty v kritické fázi“).

Uvedení alespoň titulků jednotlivých textů považuji za důležité k utvoření pohledu, o čem všem a z jakých úhlů nazírali atentát spojenečtí novináři. Je možné vyčíst, jakým směrem se ubíraly jejich komentáře, jaká byla žádoucí linie nadřazených propagandistických složek, jaké materiály využívali. Zatímco v protektorátním tisku čteme o *telegramu Vůdci od Mussoliniho*, v amerických novinách *Italové vidí nacistický konec*. Na rozdíl od protektorátního tisku přináší spojenecká média zprávy z tábora svého i nepřátelského (Pohled Spojenců na vzpouru v rozhlasovém vysílání pro Evropu x Modlitby za Hitlera naplánovány). Zatímco protektorátní tisk využívá zpráv Spojenců a československého exilu jen ke kontrapropagandě a poukazuje na zřůdnosti nepřátelských režimů, američtí novináři klidně sdělují fakt, že v Německu jsou naplánovány bohoslužby za Hitlerovo zachránění a že Hitler zročil vzpouru. Ačkoli je znatelná výše popisovaná propaganda, z obsahu je čitelná větší volnost při

⁵³⁴ NA, fond ZTA, č. 1066, karton č. 1316 („Hitler 1944“) a 1469 („Atentát na Hitlera“)

organizaci amerického tisku. Navíc má výpovědní hodnotu také četnost článků v porovnání s rešerší Národní politiky.⁵³⁵

Atributem zcela absentujícím v tisku protektorátním, zmiňovaným však v listech spojeneckých, je teorie o atentátu, který připravili sami nacisté, aby ho využili ke svým účelům (podobně jako při referování o atentátu z roku 1939 – viz výše). Tentokrát je zmiňovaná možnost Hitlerova dvojníka, který byl na poradu nastrčen, protože Němci o připravovaném útoku věděli (*Chicago Daily News*, 26. 7. 1944: „Využití dvojníka znamená, že Hitler věděl o spiknutí“). Nechybí domněnka, že atentát spáchali sami Němci (*Overseas News Agency*, New York, 20. 7. 1944) a za „Podivný atentát“ označují pokus o Hitlerovu smrt také česky psané *New Yorské listy* (22. 7.). Z mediálního pohledu je zajímavý rovněž úvodník Waltera Lippmana „Dnes a zítra“ v *New York Herald Tribune*, ve kterém rozebírá především tezi, že muselo jít o početnou a silnou opozici, která chtěla ustavit novou vládu. Oponoval tak oficiálnímu německému výkladu o „malé klice důstojníků“, která byla velmi často zmiňována i v protektorátním tisku.

Obrovský zájem spojeneckých médií je samozřejmý, stejně jako rozdílný obsah komentářů, úvodníků a dalšího otištěného materiálu. V rámci této studie však obsah spojeneckých médií nepodává vyčerpávající vysvětlení a metodologické postupy předešlých komparací, neboť nepatří k cílům této práce. Předkládaný materiál slouží jako zajímavý náhled na možné zpracování mediální agendy ve spojeneckých médiích, jejichž obrovský zájem o sledovanou událost můžeme přičíst několika faktorům:

1. pro média Spojenců to byla **senzační zpráva**⁵³⁶,
2. zpráva o atentátu na Hitlera (byť neúspěšném), navíc se zapojením vysoce postavených vojenských velitelů, byla **propagandisticky dobře využitelná** – znamenala pozvednutí morálky, naději, že Německo se samo bouří proti diktátorovi a že je Hitler zranitelný,
3. pro Spojence se jednalo o **kladnou informaci**, u které nebyl důvod k neotištění všech podrobností.
4. zpráva poskytovala vidinu možného **brzkého konce války**, který byl v zájmu Spojenců.

⁵³⁵ Součástí příloh.

⁵³⁶ Tato slova použila i agentura Reuter, viz předchozí kapitola

5.5 Syntéza pokynů a jejich reálný obraz v Národní politice

Komparace nalezených materiálů agentury Reuter s oficiálními pokyny protektorátních tiskových orgánů a jejich využití v Národní politice nabízí zajímavý pohled na utváření zpráv a komentářů na základě oficiálně vydaných prohlášení. Na takovém případě lze v omezené míře (zprávy agentury Reuter jsou většinou převzaté od německé agentury DNB) dokumentovat aplikaci rozdílné propagandy ze strany Německa i Spojenců.

Komparace pokynů ÚTDS a zápisů z tiskové konference ze dne 28. 7. 1944 s reálným obsahem Národní politiky nám pak nabízí možnost sledovat fungování a strukturu dohledu nad oficiálními protektorátními médii ze strany okupační správy, neboť v roce 1944 už veškeré tiskové orgány byly definitivně pod okupační kontrolou. Opět se setkáváme s doslovným plněním předpisů, které jsou zaměřené jak na obsah, tak jeho eventuální podobu a umístění. K demonstraci těchto postupů, aplikovaných po celou dobu okupace, slouží také uveřejnění materiálů, které nemají bezprostřední spojitost s atentátem na Adolfa Hitlera.

Velmi zajímavým atributem předkládané studie je diferentní přístup k této agendě ve vztahu s agendou atentátu na Reinharda Heydricha na základě německé a protektorátní příslušnosti daných událostí. Atentát na Hitlera byl oficiálními tiskovými orgány několikrát označen za vnitroněmeckou záležitost a z toho vyplývala menší četnost pokynů (především ze strany ÚTDS), jejich menší konkrétnost (soustředění na politické hodnocení) a celkově menší zajímavost a důležitost pro protektorátní tisk. Tento argument se dá doložit i mnohem větším zájmem zahraničního tisku o celou událost na základě materiálu Zahraničního tiskového archivu.⁵³⁷

Posun od konkrétních opatření je dán jednak těmito atributy a příklon ke zmiňovanému politickému hodnocení události má svou oporu v některých provedených výzkumech.⁵³⁸

⁵³⁷ NA, fond ZTA, č. 1066, karton č. 1316 – „Hitler 1944“

⁵³⁸ KONČELÍK, Jakub: *Kvantitativní obsahová analýza...* In GEBHART, Jan - KÖPPLOVÁ, Barbara - KRYŠPÍNOVÁ, Jitka a kol.: s. 69-98.

Zkoumáme-li mediální agendu atentátu na Adolfa Hitlera v Národní politice, pak jejím určujícím faktorem nejsou projevy protektorátních osobností (prezident Hácha, předseda vlády Krejčí, ministr Moravec a další)⁵³⁹, ani výrazný autorský příspěvek novinářů – ti jsou naopak Martinem Paulem Wolfem kritizováni, že své články nepodepisují. Kostru otištěných materiálů, souvisejících se zkoumanou agendou, tvoří naopak texty agenturní (DNB, ČTK, PZD) a celkový rámec referování o atentátu a zmařeném spiknutí udávají projevy nacistických pohlavárů v čele s Adolfem Hitlerem a jeho nočním rozhlasovým projevem.

Následné články Národní politiky i drtivá většina tiskových pokynů vycházejí právě z těchto materiálů, které jim slouží jako předloha a vodítko. Proto nebylo potřeba novináře nějak speciálně instruovat (slova Wolfa), proto si měly redakce vystačit s materiálem úředním a oficiálně sděleným a rozeslaným.

Přese všechno zmíněné předkládaná studie demonstruje, že proces dohledu nad protektorátními médii vycházel ze stejného schématu jako v roce 1942 a byl významným faktorem ve formování obsahu. Tentokrát je však zcela zjevné, že rámec takových pokynů byl přebírán z Německa a protektorátní tiskové orgány byly jakýmsi tlumočnickem ve vztahu k českým médiím.

⁵³⁹ Všichni zmiňovaní jsou svými projevy na stránkách zastoupeni, ale velmi marginálně a ve srovnání s agendou atentátu na Reinharda Heydricha naprosto minimálně.

6 Komparace mediálních agend atentátu na Reinharda Heydricha a Adolfa Hitlera

Rozsáhlá komparace oficiálních tiskových pokynů a reálného obsahu Národní politiky v případě dvou různých mediálních agend nejvyšší důležitosti nabízí řadu zajímavých závěrů, které odpovídají na výzkumné otázky položené v tezi diplomové práce. Jak je legálním protektorátním tiskem zpracována agenda atentátu na Reinharda Heydricha a Adolfa Hitlera? Liší se způsob dohledu a distribuce pokynů protektorátnímu tisku v roce 1942 a 1944? Je rozdíl v pokrytí atentátu na muže číslo 3 v nacistické hierarchii a na muže č. 1 v protektorátním tisku? Je pro protektorátní média určující, zda se atentát stal na území Protektorátu nebo Německa?

Studie, dotýkající se problematiky nastolování agendy oficiálními tiskovými orgány, která předchází tomuto závěru, je vhodným prostředkem k zodpovězení takových dotazů. Výsledná komparace předložených mediálních agend se dá rozčlenit do několika kategorií, které je třeba doplnit komentářem, vycházejícím z celé této práce a shrnující její poznatky.

6.1 *Struktura řízení a dohledu protektorátních médií v květnu a červenu roku 1942, a v červenci až srpnu roku 1944*

Komparace obou předkládaných mediálních agend je možná mimo jiné z toho důvodu, že struktura dohledu a řízení médií ve zkoumaných obdobích byla v Protektorátu shodná. Uskutečňovala se primárně prostřednictvím Tiskového odboru, který byl do správní reformy v roce 1942 součástí Předsednictva ministerské rady a poté Ministerstva školství a lidové osvěty, které vedl Emanuel Moravec. Pokyny byly udělovány prostřednictvím tiskových konferencí a nařízeními Ústřední tiskové dozorní služby.⁵⁴⁰

⁵⁴⁰ Podrobnosti o struktuře dohledu nad protektorátními médii v kapitole 2.

6.2 Typy pokynů předávaných protektorátnímu tisku

V obou sledovaných obdobích lze nalézt prakticky shodné typy pokynů, kterými byla určována podoba protektorátních listů. Tyto pokyny různým způsobem nařizovaly, co mají redaktoři psát a tisknout (**obsah**), v jaké úpravě (**podoba**), kam a na jakou stránku (**umístění**), které texty je třeba komentovat a z kterých při novinářské práci vycházet (**komentování**), jaké texty je třeba dále šířit a opakovat (**přebírání**).

Zajímavá je četnost jednotlivých typů a jejich konkrétnost či obecnost. U mediální agendy atentátu na Reinharda Heydricha se setkáváme s velkým množstvím naprosto konkrétních příkazů, které velmi často určují prakticky vše: od grafické podoby zprávy, jejího umístění a zalomení na stránce, řazení v souvislosti s dalšími texty požadovanými k otištění apod. Výsledkem je možnost sestavení konkrétních stránek novin bez nahlížení do zmiňovaných dobových vydání. Tyto pokyny jsou k novinářům distribuovány jak po linii ÚTDS, tak prostřednictvím pravidelných tiskových porad. Zcela konkrétní podobou jednotlivých zpráv a stránek se např. zabývá Wolfgang Wolfram von Wolmar na první tiskové konferenci po atentátu na Heydricha. Naproti tomu jsou konkrétní požadavky a příkazy minimalizovány v případě mediální agendy atentátu na Adolfa Hitlera. První řádná tisková konference se uskutečnila až 28. července 1944 a bezprostřední pokyn ÚTDS se spokojil s vymezením základních myšlenek pro komentář či úvodník, který měl doprovodit úřední zprávu o atentátu. Ani v dalším průběhu zkoumaného období nelze nalézt příliš konkrétní pokyny, které by se ve věci atentátu zabývaly velikostí písma, zalomením, umístěním textů apod. Přesto tento typ pokynů ve zmiňovaném období existuje, nikoli však v bezprostřední souvislosti se zkoumanou agendou. Projevuje se až na jejím konci, neboť součástí je také opatření k totální mobilizaci, které s atentátem na Hitlera úzce souvisí a těsně po této události bylo vyhlášeno. V této věci už je možné sledovat předpisy prakticky totožné s agendou atentátu na Heydricha.

6.3 Rozdílný přístup ke zkoumaným agendám

Diferentní přístup byl již nastíněn a nedokládá ho jen absence zcela konkrétních pokynů ve věci atentátu na Hitlera. Jedním z určujících faktorů je zde atribut příslušnosti události k území Protektorátu respektive Německa. Zatímco atentát na Heydricha byl spáchaný v Protektorátu a obsah tisku měl sloužit k informování, pobízení a především zstrašování a propagandistickému využití směrem k protektorátním obyvatelům, v případě agendy atentátu na Hitlera byla primární funkcí spíše ta informační (v hranicích určených oficiálními zprávami) a politické hodnocení (jak zněl referát Martina Paula Wolfa při tiskové poradě 28. 7. 1944), které se dá přirovnat k propagandě, ovšem jiného ražení než v prvním případě. Tentokrát bylo záměrem udržet klid, lidem vysvětlit, že se nic nestalo, Hitler žije a Německo zůstává silné, respektive *díky zásahu Prozřetelnosti je ještě silnější*. Atentát na Hitlera zkrátka nebylo potřebné propagandisticky využít k nějakým represivním opatřením vůči Protektorátu a jeho obyvatelům.

Rozdílné pojetí události vnitroněmecké (jak byl oficiálními orgány atentát na Hitlera označen) a protektorátní (atentát na Heydricha) ze strany tiskových orgánů má navíc širší platnost a oporu ve výzkumu Jakuba Končelíka, který tvrdí: *„považuji za nejpodstatnější zjištění, že zcela dominantní pozornost (téměř 2/3 všech sledovaných promluv) byla na poradách věnována domácím událostem (tématům). (...) Naopak se nepotvrdilo očekávání, že mluvčí budou zdůrazňovat události z Říše a jejich Spojenců (méně než 6 %).“*⁵⁴¹

Z komparace reálných obsahů Národní politiky dále vyplývá, že novinářská aktivita byla mnohem vyšší v případě atentátu na Heydricha. A to ve smyslu psaní autorských textů, úvodníků a komentářů, které byly zároveň podepisovány. Vyplývá to pochopitelně z již zmiňovaných závěrů a četnosti pokynů v případě agendy atentátu na Heydricha – příkazů bylo více, byly soustředěny do mnohem delšího časového období (atentát, smrt, pronásledování pachatelů, stanné právo), ve kterém bylo neustále nutné apelovat na obyvatele Protektorátu prostřednictvím tisku, jak tomu odpovídají tiskové pokyny a porady – jejich obsah a četnost.

⁵⁴¹ KONČELÍK, Jakub: *Kvantitativní obsahová analýza...* In GEBHART, Jan - KÖPPLOVÁ, Barbara - KRYŠPÍNOVÁ, Jitka a kol.: s. 90

V případě atentátu na Hitlera se jednalo o kratší intenzivní období, neboť hlavní viníci byli potrestáni po půlnoci téhož dne, kdy byl atentát spáchán, a další velmi brzy prostřednictvím lidových soudů. Prakticky všichni však byli zatčeni ihned a nebylo potřeba rozsáhlého pátrání a působení, na obyvatele Protektorátu už vůbec ne. Výsledkem je mnohem méně autorských textů a navíc se redaktoři ve sledovaném období pod texty příliš nepodepisovali. Výjimku tvoří v Národní politice např. aktivistický redaktor Václav Crha nebo novinář R. Hradečný. Absence podpisů pod články byla také předmětem oficiální kritiky ze strany Martina Paula Wolfa na tiskové poradě z 28. 7. 1944.

Zajímavým rozdílným bodem je také pokyn ke komentování či nekomentování atentátů. Ten Heydrichův byl nejdříve zakázán jakkoli komentovat a toto opatření bylo zrušeno až později pokynem, který naopak říkal, co je vhodné v komentářích zmínit. Naproti tomu atentát na Hitlera měl být komentován ihned spolu s první úřední zprávou o něm. I v tomto případě bylo oficiálními tiskovými orgány (ÚTDS) upřesněno, co je třeba zdůraznit.

Právě tento příklad tedy dokládá, že ačkoli k oběma agendám volila okupační protektorátní tisková správa rozdílný přístup, který byl posléze patrný v reálném obsahu tisku, na obecné proceduře uplatňování určujícího vlivu pro obsah protektorátního tisku se nic nezměnilo.

6.4 Určující faktory pro reálný obsah Národní politiky

Zatímco v případě mediální agendy atentátu na Reinharda Heydricha byly tiskové pokyny jako určující faktor obsahu primární a jedinečné, u pokrytí a vyznění atentátu na Adolfa Hitlera byl primární rámeček referování tvořen samotným postiženým, mužem Říše číslo 1 Adolfem Hitlerem, a oficiálními projevy dalších špiček nacistické strany. Důkazem je absence takových pokynů a myšlenek či tezí, vštěpovaných protektorátním novinářům při jejich práci na tématu, které by již nebyly součástí Hitlerova rozhlasového projevu po atentátu či promluv admirála Dönitze a Göringa, v pozadí s oficiálním svoláním protektorátní vlády a státního prezidenta Háchy.

Na základě předkládané studie lze tvrdit, že konkrétní tiskové pokyny v Protektorátu byly tvořeny na základě těchto prohlášení, neboť neexistovala vyšší autorita než sám Vůdce. Opět tento fakt nemění nic na tom, že (ačkoli znění pokynů

bylo de facto přebíráno z dřívějších oficiálních zdrojů, dostupných převážně i samotným médiím prostřednictvím agentur) přednesené pokyny byly téměř doslovně a naprosto bez výjimky tiskem plněny, v tomto případě Národní politikou.

Tentokrát již například nebyl jmenován oficiálním mluvčím českého národa Emanuel Moravec, přesto byly jeho projevy tiskem přebírány, a to i od sebe navzájem. Zajímavostí je potom absolutní totožnost výzev Martina Paula Wolfa směrem k protektorátním novinářům a slov Emanuela Moravce, které byly součástí jeho projevů. Tento fakt ukazuje na jednotnou linii určenou k oficiální interpretaci události a na území Protektorátu ji lze vysvětlit tím, že Wolfovo kulturní oddělení i Moravcovo ministerstvo byly součástí téže instituce – Úřadu říšského protektora. Ještě více je tím zvýrazněn argument rámce stanoveného nejspíš špičkami nacistické strany. V pozadí pak lze na základě některých zde zveřejněných materiálů tušit práci říšského ministra propagandy Josepha Goebbelse, který byl z podstaty svého úřadu nadřizen tisku v Německu.

6.5 Omezení závěrů

Jakkoli jsou tyto závěry doložitelné provedenými výzkumy, je třeba počítat s hlavním rozdílem mezi oběma agendami: součástí té první, věnované atentátu na Reinharda Heydricha, je také smrt Zastupujícího říšského protektora. Naproti tomu Adolf Hitler vyvázl prakticky nezraněn a chvíli po atentátu přijal Mussoliniho podle plánu. Zcela prokazatelná by byla rozdílnost v jednotlivých komparacích za předpokladu Hitlerovy smrti, která ovšem zase není srovnatelná se smrtí Reinharda Heydricha.

Závěr

Předkládaná diplomová práce nabízí zcela konkrétní obraz mechanismu řízení a kontroly legálního protektorátního tisku během dvou jasně definovaných, historicky významných a do jisté míry podobných, událostí (atentát na Reinharda Heydricha a Adolfa Hitlera). Činí tak na základě komparace oficiálních tiskových pokynů s reálným obsahem protektorátního tisku v jednotlivých sledovaných obdobích a následnou komparací vyplývajících závěrů.

Tato výsledná komparace obsahuje řadu důležitých bodů, které svědčí o rozdílnosti i shodě ve zpracovávání obou zkoumaných mediálních agend. Rozdílnost tkví především v posunu od konkrétního k obecnému, od vysoké frekvence k menší četnosti, od autorského zpracování k otiskování úředních zpráv a od obrovského zájmu k průměrnosti. Shoda (jediná ale velmi důležitá) je potom dána uplatňováním stejného mechanismu na ovlivňování reálného obsahu tisku, který je v obou případech naprosto stejným typem obrazu, ve kterém se odrážejí nařízení z oficiálních tiskových míst.

Jestliže mluvíme o vztahu *konkrétnost vs. obecnost*, potom je rozdíl patrný nejen v reálném obsahu (u Heydrichovy mediální agendy zcela konkrétní apely, u Hitlera spíše obecné sumáře a vysvětlování situace), ale také v tiskových pokynech (okamžitá nařízení co, kde a v jaké úpravě tisknout naproti politickému hodnocení události až osm dní po atentátu).

Vezmeme-li *vysokou frekvenci vs. menší četnost*, pak je opět možné oba ukazatele demonstrovat v tisku i pokynech. Zatímco v roce 1942 byly vydávány konkrétní pokyny ÚTDS několikrát denně a více tiskových konferencí mělo jediné (či převažující) téma, v roce 1944 bylo příkazů enormně méně a tisková porada věnující se atentátu byla jen jediná. Tomu zcela odpovídá objem otištěných textů v Národní politice, což dokazují přiložené a citované rešerše.

Autorské zpracování bylo v případě atentátu na Reinharda Heydricha běžné mj. z toho důvodu, že novináři byli oficiálními tiskovými orgány neustále nabádáni k aktivismu a vysílání apelů směrem k protektorátnímu obyvatelstvu. Naproti tomu agendu atentátu na Adolfa Hitlera označil sám „pán tisku“ Martin Paul Wolf za *úředními zprávami v podstatě vyčerpanou*.

Obrovský zájem *protektorátního tisku* o atentát na Reinharda Heydricha se shoduje se stejným *zájmem oficiálních tiskových institucí*, ke kterým se vzhledem

k závažnosti přidaly i další orgány – ministr školství a lidové osvěty Emanuel Moravec svými projevy, nebo státní tajemník K. H. Frank svou recepcí protektorátních novinářů. Mediální agenda atentátu na Hitlera pak sestává převážně z tištění úředních a agenturních zpráv (tyto dvě kategorie se prakticky sobě rovnaly), neboť rozsáhlejších podkladů od oficiálních míst neměla.

Z těchto závěrů vystupuje do popředí zásadní tvrzení, stěžejní pro tuto diplomovou práci: reálný obsah legálního protektorátního tisku byl v průběhu druhé světové války přesným obrazem cílů, ambicí a pokynů oficiálních institucí, aplikujících svůj vliv na tento tisk prostřednictvím pevně daného a v čase prakticky neměnného mechanismu.

Důkazem pro tato tvrzení budiž předkládaná diplomová práce, která dokládá, že objevila-li se na stránkách Národní politiky cizina jako původce všeho (atentát na Heydricha), pak to bylo přání tiskových orgánů. Pokud lidé mohli každý den číst nové a nové rozsudky stanných soudů, pak byly obsahem tisku na základě oficiálních požadavků. Ty také určovaly, že v jiném případě už součástí obsahu nebudou (atentát na Hitlera a další rozsudky Lidového soudu). Jestliže tyto orgány rozhodly, že atentát na Hitlera byl vnitroněmeckou záležitostí, která nezasluhuje zvýšenou pozornost čtenářů Protektorátu, potom tomu reálný obsah a četnost článků odpovídaly. Měl-li se čtenář protektorátního tisku dovědět něco o atentátnících, pak se tato informace k němu dostala (jako v případě atentátu na Heydricha), nebo v opačném případě nevěděl vůbec nic. Označila-li událost za závažnou oficiální místa, potom se sama postarala o nastolení patřičné agendy směrem k novinářům a v další návaznosti k veřejnosti. Pokud to nebylo třeba, byl rámec stanoven oficiálními a úředními projevy a materiály.

Chceme-li tedy zkoumat, co (v menší míře také proč) bylo pro legální protektorátní tisk zásadní a čím se (ne)zabýval, je třeba studovat především postoje oněch institucí, které dávaly v období Protektorátu Čechy a Morava médiím tvar a určovaly velmi výrazně jejich obsah, alespoň co se politické agendy týče. Předkládaná komparace mediálních agend atentátu na Reinharda Heydricha a Adolfa Hitlera tyto teze potvrzuje.

English summary

My diploma thesis describes the system of press regulation in Protectorate of Bohemia and Moravia by means of two-level comparison. The first one is a comparison of official orders and directives with real content of legal Czech protectoral press (it means “Národní politika” for this research) during two important eras: after the assassination of Reinhard Heydrich and Adolf Hitler. The second one is a comparison of these two media agendas and their synthesis.

I wanted to demonstrate the process of press regulation through concrete agendas that are similar in many points: both events are the same (assassinations); both men were the highest men in nazi hierarchy (Hitler was number one in the Third Reich, Heydrich was number three); media were supposed to make some reaction in the direct of recipients because of the propaganda power. But there were some differences as well: the assassination of Reinhard Heydrich causes his death and it was made by Czech emigrants; Adolf Hitler survived almost unhurt and the following revolt and plot (part of the operation Valkyrie) was planned by German high officers in Germany.

One of the results of this diploma thesis is the statement that it was important for Czech press institutions if the event is a part of protectoral life and environment or if it takes place elsewhere included Germany as well. It is possible to see many differences there in the behaviour of press institutions (and then also of media) that are based on this fact. But what is more important: the mechanism of press control was the same in 1942 and 1944. The structure of press regulation was similar although some changes in state administration were made by the revision of Reinhard Heydrich (he began to make it but all results were made after his death). The question about some changes and about the origin of historical events were asked in a context of possible changes in the real media content in Protectorate of Bohemia and Moravia at the beginning.

This diploma thesis demonstrates some changes in approach to protectoral media but not because of changes mentioned above in the system and administration. Purposes were different and press instructions were more general than in the case of media agenda of assassination of Reinhard Heydrich. During this era orders were much more concrete and much more frequent as well. In the context of war development protectoral journalists were less active and they did not want to sign any political texts.

But their job was the same. They were under pressure of occupational press institutions that kept telling them what to write. It is demonstrated by the comparison offered in this diploma thesis.

Seznam použitých zkratk

ASYN	Archiv syndikátu novinářů
č.	číslo
čs.	československý/á/é
ČTK	Česká tisková kancelář
DAP	Deutsche Arbeiterpartei (Německá strana dělnická)
DNB	Deutsches Nachrichtenbüro (Německá informační kancelář)
DP	Deutsche partei (Německá strana)
DS	dozorčí služba
Gestapo	Geheime Staatspolizei (tajná státní policie)
Kripo	Kriminalpolizei (kriminální policie)
MLO	Ministerstvo lidové osvěty
MORAVEC-AMV 39	název fondu Emanuela Moravce v Národním archivu ČR
NA	Národní archiv
NárS.	název fondu Národního soudu v Národním archivu ČR
NSDAP	Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei (Nacionálně socialistická německá strana dělnická)
NSN	Národní svaz novinářů
Orpo	Ordnungspolizei (Pořádková policie)
PATZAK	název fondu Václava Patzaka v Národním archivu ČR
PMR	Předsednictvo ministerské rady
roč.	ročník
RSHA	Reichssicherheitshauptamt (Hlavní říšský bezpečnostní úřad)
s.	strana
SA	Sturmabteilung (úderný oddíl)
SD	Sicherheitsdienst (bezpečnostní služba)
SdP	Sudetendeutsche partei (Sudetoněmecká strana)
sign.	signatura
SHF	Sudetendeutsche Heimatfront (předchůdce SdP)

Sipo	Sicherheitspolizei (Bezpečnostní policie)
SOE	Special Operation Executive (britské speciální jednotky)
SS	Schutzstaffel (ochranný oddíl)
TDS	tisková dozorčí služba
TO	tiskový odbor
ÚCK	Ústřední cenzurní komise
ÚŘP	Úřad říšského protektora
ÚTDS	Ústředí tiskové dozorčí služby
ZTA	Zahraniční tiskový archiv

Prameny a literatura

A) PRAMENY

Národní archiv ČR

- fond Moravec Emanuel: značka MORAVEC-AMV 39, č. fondu 794
- fond Patzák Václav: značka PATZAK, č. fondu 480
- fond Národní soud: značka NárS., č. fondu 925
- fond Archivu Syndikátu novinářů ČR: značka ASYN, č. fondu 1308
- fond Zahraniční tiskový archiv: značka ZTA, č. fondu 1066
- fond Úřad říšského protektora v Praze: značka ÚŘP, č. fondu 1005
- fond Předsednictvo ministerské rady: značka PMR, č. fondu 1082
- fond Ministerstva lidové osvěty: značka MLO, č. fondu 810

Národní politika – ranní vydání i vydání pro Prahu

- ročník LX, číslo 143-185, 27. 5. - 8. 7. 1942
- ročník LXII, číslo 198-240, 20. 7. – 31. 8. 1944

B) LITERATURA

AMORT, Čestmír: *Heydrichiáda*. Praha: Naše vojsko, 1965. 319 s. ISBN neuvedeno

BEDÜRFTIG, Friedemann: *Třetí říše a druhá světová válka: Lexikon německého nacionálního socialismu 1933-1945*. Praha: Prostor, 2002. 672 s. ISBN 80-7260-109-1

BERÁNKOVÁ, Milena – KŘIVÁNKOVÁ, Alena – RUTTKAY, Fraňo: *Dějiny československé žurnalistiky; 3. díl. Český a slovenský tisk v letech 1918-1944*. Praha: Novinář, 1988. 315 s. ISBN neuvedeno

BERTHOLD, Will: *42 atentátů na Adolfa Hitlera*. 1. vyd. Praha: Brána, 1999. 216 s. ISBN 80-7243-029-7

BOROVÍČKA, Václav Pavel: *Atentáty, které měly změnit svět*. Praha: Svoboda, 1975. 393 s. ISBN neuvedeno

BRADLEY, John: *Dějiny třetí říše*. Praha: Victoria Publishing, 1995. ISBN 80-85865-95-5

BRANDES, Detlef: *Češi pod německým protektorátem. Okupační politika, kolaborace a odboj 1939-1945*. 2. vyd. Praha: Prostor, 2000. 657 s. ISBN 80-7260-028-1

- BOESELAGER, Philipp:** *Chtěli jsme zabít Hitlera*. Praha: Mladá fronta, 2009. 200 s. ISBN 978-80-204-1834-0
- BUNZLOVÁ, Alice:** *Kapitoly z dějin světových agentur*. 2. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1980. 111 s.
- BUTLER, Rupert:** *Dějiny gestapa slovem a obrazem*. Praha: Tres, 1999. 240 s. ISBN 80-902610-4-3
- CEBE, Jan - KONČELÍK, Jakub:** *Novinářský aktivismus: protektorátní kolaborantská žurnalistika a její hlavní představitelé z řad šéfredaktorů českého legálního tisku*. Sborník Národního muzea v Praze, řada C – Literární historie. 2008, roč. 53, č. 1-4, s. 39-48. ISSN 0036-5351
- ČVANČARA, Jaroslav:** *Akce atentát*. Praha: Magnet-Press, 1991. 126 s. ISBN 80-85110-77-6
- ČVANČARA, Jaroslav:** *Někomu život, někomu smrt: československý odboj a nacistická okupační moc*. Praha: Laguna, 2003. 3 svazky. ISBN 80-86274-55-1
- DEARING, James, W. - ROGERS, Everette, M.:** *Agenda-Setting*. Thousand Oaks: SAGE Publications, 1996. 138 s. ISBN 0-7619-0563-4
- DeFLEUR, Melvin - BALL-ROKEACHOVÁ, Sandra:** *Teorie masové komunikace*. Praha: Karolinum, 1996. 363 s. ISBN 80-7184-420-9
- Dějiny českých médií v datech*. Praha: Karolinum, 2003. 461 s. ISBN 80-246-0632-1
- DOLEJŠÍ, Vojtěch:** *Noviny a novináři: z poznámek a vzpomínek*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství politické literatury, 1963. 552 s. ISBN 25-111-63
- DOLEŽAL, Jiří:** *Česká kultura za Protektorátu: Školství, písemnictví, kinematografie*. Praha: Národní filmový archiv, 1996. 284 s. ISBN 80-7004-085-8
- FEST, Joachim:** *Hitler. Komplettní životopis*. Praha: Naše vojsko, 2008. ISBN 978-80-206-0946-5
- FIDLER, Jiří:** *Atentát 1942: malý encyklopedický slovník*. Brno: Jota, 2002. 169 s. ISBN 80-7217-177-1
- GEBHART, Jan - KÖPPLOVÁ, Barbara - KRYŠPÍNOVÁ, Jitka a kolektiv:** *Řízení legálního českého tisku v Protektorátu Čechy a Morava*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2010. 146 s. + CD. ISBN 978-80-246-1632-2
- GEBHART, Jan - KUKLÍK, Jan:** *Dramatické i všední dny protektorátu*. Praha: Themis, 1996. 288 s. ISBN 80-85821-35-4
- GREGOROVÍČ, Miroslav:** *Kapitoly o českém fašismu*. Praha: Lidové noviny, 1995. 186 s. ISBN 80-7106-100-X

- HAMŠÍK, Dušan - PRAŽÁK, Jiří:** *Bomba pro Heydricha*. Praha: Mladá fronta, 1964. 304 s. ISBN neuvedeno
- HERNANDÉZ, Jesús:** *Operace Valkýra*. 1. vyd. Brno: Jota, 2009. 340 s. ISBN 978-80-7217-626-7
- IVANOV, Miroslav:** *Atentát na Reinharda Heydricha*. Praha: Panorama, 1987. 327 s. ISBN 80-86529-36-3
- JIRÁK, Jan - KÖPPLOVÁ, Barbara:** *Média a společnost*. Praha: Portál, 2003. 207 s. ISBN 80-7178-697-7
- JIRÁK, J. - ŘÍCHOVÁ, B.:** *Politická komunikace a média*. Praha: Karolinum, 2000. 163 s. ISBN 80-246-0182-6
- JOHNSON, Paul:** *Dějiny 20. století*. Praha: Rozmluvy, 1991. 845 s. ISBN 80-85336-07-3
- JOWETT, Garth, S. - O'DONNELL, Victoria:** *Propaganda and Persuasion*. London: SAGE Publications. 2006. 422 s. ISBN 1-4129-0898-1
- KÁRNÍK, Zdeněk:** *České země v éře první republiky. Díl třetí: O přežití a život*. Praha: Libri, 2003. 803 s. ISBN 80-7277-119-1
- KERSHAW, Ian:** *Příběh operace Valkýra: Stauffenbergův atentát na Hitlera a jeho následky*. 1. vyd. Praha: Argo, 2009. 142 s. ISBN 978-80-257-0103-4
- KLIMEK, Antonín:** *30. 1. 1933 Nástup Hitlera k moci*. Praha: Havran, 2003. 197 s. ISBN 80-86515-28-1
- KNOPP, Guido:** *Atentáty na Hitlera*. Praha: Ikar, 2007. 384 s. ISBN 978-80-249-0870-0
- KONČELÍK, Jakub:** *Řízení a kontrola českého tisku v Protektorátu Čechy a Morava*. In: FORET, Martin - LAPČÍK, Marek - ORSÁG, Petr (ed.): *Média dnes: reflexe mediality, médií a mediálních obsahů*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 2008, s. 295-311
- KONČELÍK, Jakub - CEBE, Jan - KÖPPLOVÁ, Barbara:** *Řízení tisku v letech 1939-1945: analýza protektorátních tiskových porad*. In *Mediální studia*, roč. 2 (2007), č. 3
- KONČELÍK, Jakub - KÖPPLOVÁ, Barbara - KRYŠPÍNOVÁ Jitka:** *Český tisk pod vládou Wolfganga Wolframa von Wolmara : stenografické zápisky Antonína Fingera z protektorátních tiskových porad 1939-1941*. Praha: Karolinum, 2003. 503 s. ISBN 80-246-0591-0

- KÖPPLOVÁ, Barbara - JIRÁK, Jan:** *Média a společnost*. Praha: Portál, 2003. 207 s. ISBN 80-7178-697-7
- KRÁL, Václav:** *Pravda o okupaci*. Praha: Naše vojsko, 1962. 359 s. ISBN neuvedeno
- KRIEGER, Joel:** *Oxfordský slovník světové politiky*. Praha: Ottovo nakladatelství, 2000. 1090 s. ISBN 80-7181-463-6
- KUNCZIK, Michael:** *Základy masové komunikace*. Praha: Karolinum, 1995. 307 s. ISBN 80-7184-134-X
- KVAČEK, Robert – DEJMEK, Jindřich – LOUŽEK, Marek (eds.):** *Nacistická okupace – sedmdesát let poté: sborník textů*. Praha: CEP – Centrum pro ekonomiku a politiku, 2009. 153 s. ISBN 978-80-86547-79-4
- MacDONALD, Callum:** *Úder z Londýna: Atentát na obergruppenführera SS Reinharda Heydricha*. Praha: BB art, 1997. 263 s. ISBN 80-86070-26-3
- Malá československá encyklopedie*. Praha: Academia, 1984-1987. 6 svazků.
- MARŠÁLEK, Pavel:** *Protektorát Čechy a Morava: státoprávní a politické aspekty nacistického okupačního režimu v českých zemích 1939-1945*. Praha: Karolinum, 2002. 347 s. ISBN 80-246-0302-0
- MASTNÝ, Vojtěch:** *Protektorát a osud českého odboje*. Praha: Eurolex Bohemia, 2003. 238 s. ISBN 80-86432-56-4
- McNAIR, Brian:** *Sociologie žurnalistiky*. Praha: Portál, 2004. 182 s. ISBN 80-7178-840-6
- McQUAIL, Denis:** *Úvod od teorie masové komunikace*. Praha: Portál, 1999. 448 s. ISBN 80-7178-200-9
- McQUAIL, Denis:** *Masová média ve veřejném zájmu: hledání rámce norem pro chování médií*. In: JIRÁK, J., ŘÍCHOVÁ, B.: *Politická komunikace a média*. Praha: Karolinum, 2000. 163 s. ISBN 80-246-0182-6
- MORAVCOVÁ, Dagmar - BĚLINA, Pavel:** *Kapitoly z dějin mezinárodních vztahů 1914-1941*. Praha: Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, 1998. 219 s. ISBN 80-86130-04-5
- OSVALDOVÁ, Barbora - HALADA, Jan a kol.:** *Praktická encyklopedie žurnalistiky*. 2. vyd. Praha: Libri, 2004. ISBN 80-7277-108-6
- PASÁK, Tomáš:** *Český fašismus 1922-1945 a kolaborace 1939-1945*. Praha: Práh, 1999. 486 s. ISBN 80-7252-017-2
- PASÁK, Tomáš:** *Pod ochranou Říše*. Praha: Práh, 1998. 429 s. ISBN 80-85809-88-5

- PASÁK, Tomáš:** *Soupis legálních novin, časopisů a úředních věstníků 1939-1945.* Praha: Univerzita Karlova, 1980. 441 s. ISBN neuvedeno
- PASÁKOVÁ, Jana:** *Některé otázky periodického tisku v období pomnichovské, druhé republiky a otázky protektorátního tisku.* 2001 In: *Documenta pragensia XIX, 2001 – Národnostní skupiny, menšiny a cizinci ve městech, Praha – město zpráv a zpravodajství.* Praha: Scriptorium, 2001. 384 s. ISBN 80-86197-29-8
- PAVLÍČEK, Tomáš:** *Cenzurní systém, cenzurní zásah a literatura za druhé republiky.* In: *Literární archiv: Spisovatelé, společnost a noviny v proměnách doby – K 150. výročí úmrtí Karla Havlíčka, Ročník 38/2006.* Praha: Literární archiv, 2007. ISBN 80-85085-75-5
- PAVLIS, Daniel:** *Mediální agenda atentátu na Reinharda Heydricha.* Praha: Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut komunikačních studií a žurnalistiky, Katedra žurnalistiky, 2007. Vedoucí práce PhDr. Jakub Končelík, PhD. 166 s.
- RÖDER, Thomas – KUBILLUS, Volker:** *Muži za Hitlerem – architekti hrůzy.* Olomouc: Votobia, 2000. 367 s. ISBN 80-7198-421-3
- SIEBERT, Fredrick S. - PETERSON, Theodore - SCHRAMM, Wilbur:** *Four theories of the press: the authoritarian, libertarian, social responsibility, and soviet communist concepts of what the press should be and do.* Urbana: University of Illinois Press, 1956. 153 s. ISBN neuvedeno
- SHAW, Antony:** *Druhá světová válka den po dni.* Praha: Naše vojsko, 2006. 192 stran. ISBN 80-206-0732-3
- ŠMÍD, Milan:** *Úvod a texty ke studiu masových médií.* Praha: Karolinum, 1996. 164 s. ISBN 80-7066-567-X
- UHLÍŘ, Jan:** *20. červenec a německý vojenský odboj proti Hitlerovi.* In: *BOESELAGER, Philipp,* s. 164-188

Seznam příloh

Na tomto místě je uveden jen souhrnný seznam příloh, které jsou nedílnou součástí diplomové práce. Pro jejich značnou bohatost a rozsah jsou přílohy svázány jako samostatný svazek (Část 2 – Přílohy).

1 Přílohy týkající se mediální agendy atentátu na Reinharda Heydricha

- 1.1 Kompletní rešerše vydaných zpráv týkajících se atentátu na Reinharda Heydricha v Národní politice v období druhého stanného práva
- 1.2 Cenzurní pokyny – telefonáty ÚTDS
- 1.3 Informace pro šéfredaktory denních listů vydané ÚTDS
- 1.4 Pravidelné týdenní tiskové porady šéfredaktorů denních listů
 - 1.4.1 Tisková konference z 30. května 1942
 - 1.4.2 Pravidelná týdenní tisková porada šéfredaktorů ze 4. června 1942
 - 1.4.3 Pravidelná týdenní konference šéfredaktorů z 18. června 1942
 - 1.4.4 Pravidelná týdenní porada šéfredaktorů z 2. července 1942
- 1.5 Záznam z novinářské recepce u státního tajemníka K. H. Franka z 11. června 1942
- 1.6 Oznamení o doručování pokynů ÚTDS šéfredaktorům
- 1.7 Rozsudky stanných soudů v období druhého stanného práva 28. května 1942 – 3. července 1942
- 1.8 Přehled nalezených archivních materiálů v Národním archivu

2 Přílohy týkající se mediální agendy atentátu na Adolfa Hitlera z 20. 7. 1944

- 2.1 Kompletní rešerše vydaných zpráv týkajících se atentátu na Adolfa Hitlera v Národní politice
- 2.2 Informace pro šéfredaktory denních listů vydané ÚTDS
- 2.3 Cenzurní pokyny redaktorům Národní politiky
- 2.4 Pravidelné tiskové porady šéfredaktorů denních listů
 - 2.4.1 Tisková porada ze dne 28. července 1944
 - 2.4.2 Tisková porada ze dne 15. srpna 1944
- 2.5 Poznámky šéfredaktora Vladimíra Ryby z tiskové porady ze dne 28. 7. 1944

- 2.6 Zprávy agentury Reuter z 20. a 21. července 1944, týkající se atentátu na Adolfa Hitlera
- 2.7 Stížnost šéfredaktorů denních listů na cenzuru ze 17. 11. 1944
- 2.8 Chronologie 20. července 1944
- 2.9 Situační porada ve vůdcově hlavním stanu ve Vlčím doupěti u Rastenburgu
- 2.10 Přehled tiskových porad v období 1942-1944